מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

ווינשפינגעריל ערשטער באנד

אַלע ווערק

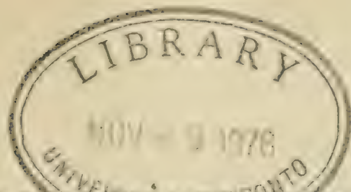
פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

פ ע ר ט ע ר   ב אַ נ ד

ניו-יאָרק
היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני
52-50 עלדרידזש סטריט
1920

דאס ווינשפינגעריל.

די ערשטע דריי ביכער צוזאַמען.

א.

וואס מען וויל, מעג מען אויף קאבצאנסקער יודען זאָגען: זייא זיינען עפּיס נישט אזעלכע גרויסע בריות, טהון אין דער וועלט נישט אויף עפּיס אזעלכע גרויסע חכמות, טישטעהנס־געזאנט זייער לעבען, שטערבען אָפּ דיא וועלט עט, אזוי, מיט נארנישט... און קומען אָפּ מיט שהי פּהי — דאס און נאך אזעלכס מעג מען זאָגען, נאָר אין דעם ענין פון פרוכפּערען און טעהרען זיך, קען מען צו זייא חלילה גאר נישט האבען. זייא זיינען דרינען געוואָהרענט, נישט ערגער פון אלע אנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אז איטליכער קאב־צאנסקער יוד איז א מטופל, אָהן עין־הרע, מיט א סך קינדערליך. און דיא טובה, וואס דער וועלט קומט דערפון ארויס, ווערט דאָ בעשיינפערליך דערוויזען ווייטער אביסיל.

דיא קאבצאנסקער בעלי־הבתים זיינען, נישט פאר אייך געדאכט, גרויסע אביונים, האבען נישט, איהר זאָלט זאגען, א צובראָכענעם גראָשען בייא דער נשמה. אין קאבצאנסק אליין איז פאר זייא נישטאָ קיין שום פרנסה, סיידען איינער צום אנדערען מיט א טאָרבע אין דיא הייזער ארומצוגעהען: זאָל פריוון איינער מאכען עפּיס א געשעפטיל, א קלייטיל א שטיינער, באַד טאקי טהום איהם דער איבעריגער עולם נאך, און וויפיעל יודען אזוי פיעל קלייטליך. קרעמער זיינען דאָ וויא מיסט און א קתה נישט איינער. דעסגלייכען איז אין אנדערע זאכען. איטליכער האט ליעב אריינצושטופען זיך אין דערמיט, אָנצוטרעטען יענעם אויפ'ן פוס גאנץ יודעשליך. וואו צווייא זאָל ער זיין א דריטער, וואו דרייא — א פערטער און אזוי אלץ ווייטער, ווייטער, ביז עס קומט אויס „וקבצנו יחד“ אלע קבצנים אין־איינעם. שטיקען זיך צתויף, חאפען זיך ארום, נאר ברידערליך, און ווערען אזוי דערשטיקט, פארחאפּט אלע אויף איין מאָל. אזא שטארקע אחדות, דאס הייסט, אריינצוקריכען מיט א פוס צו יענעם אין ביטעל, איינער ביים אנדערען דעם

ביסען פונ'ם מויל ארויסצונעהמען, וואס נאָט נים, אבי אין איינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאס איז איינע פון דיא מדות טובות, וואס געפינט זיך נאָר טאַקי ביא קאַבצאַנסקער יודען. און אין דעם זכות קומט זייא טאַקי אויס איינער צום אַנדערען אין דיא הייזער ארומצוגעהען... דיא גאַנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מיינסטענס פון גלופסק אַנס פאַר קאַבצאַנסק, וואס איז דאָ א גלופסק, וואו מען קען נאך עפּעס טהאָן און א שטיקעל קיום האבען קאַבצאַנסק שיקט אַהין געוועהנטליך ארויס אלערלייא סאָרטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערס, מעקלערס, בטלנים, צוגעלעגערטע, אויך פרישצאַפּעלדינגע איידעמליך אַזעלכע, ערשט אראָפּ פונ'ם קעסט. יודען אַזוינע און אַזוינע, וועלכע דאס הארץ נאָר גלוסט: מיט כתבים, מיט מיחושין, זיידענע, ניכדענאָדערדינגע, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזערס, יודענעס כל־המינים: זאָגערענס, וויינערענס, שפּרעכערענס, אויסגעקינדעלטע, ווייבער מיט אייער, מיט פּסח'דיג־גענזענ־שמאלץ, פעדערענ־פּליקערענס, נאך אין רעכטען קינדלען. היינט א מיש־מאַש בחורים, דיענסט־מיידליך, מיידען מיט צוגעדעקטע קעפּ, ווייבליך אַזוינע און אַמען אַזוינע, אָהן א שיעור. דיא דאָזינע לעבעדיגע סחורה גילט אין גלופסק משונה שטאַרק, האט דאָרט א גרויסען אָפּגאַנג, און קאַבצאַנסק פון איהר זייט, וואס ארבייט געשמאַק לטובת הכלל, פאַבריצירט אזא סחורה צו בעגליקען דיא וועלט, איז דער־מיט זיך זעהר מיחס. דעריבער הייסען אלע קאַבצאַנסקער יודען־מיוחסים. אז מען בעגעגענט א יודען, עפּעס א ווילדען בעל־נאוה, האט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זיין א קאַבצאַנסקער...

דער מחבר פון דעם „ווינשפינגעריל" האט געהאט דיא זכיה געבוירען צו ווערען דאָ בק"ק קאַבצאַנסק.

דיא עלטערען זיינע האבען פון איהם ביים געבוירען ווערען נישט געמאַכט אזא פּירוש. זייא איז נישט איינגעפאַלען אפילו צוטראַכטען א ווילע, צרוואס האבען אזעלכע קבצנים וויא זייא, אראָפּגעבראַכט אויף דער וועלט א לעבעדיג בעשעפעניש, אויף צרות נאָר פאַר זיך און אויך פאַר איהם. אָדער וואס האט מען מיט דעם נפש צוטהאָן עפּיס אַזוינס, אז דאס לעבען וועלכס זייא האבען איהם געשיינקט, זאָל איהם ניחא זיין און ער זאָל נישט שפּעטער האבען צו זיין קיין טענות: קבצנים, געוואַלד, וואס האט איהר מיך געהאט!... נארישע זאכען חלעבין! דיא מאַמע האט געטהאָן איהר זאך, איהם געטראָגען און געהאט פּשוט אָהן חכמות. אויף דאַרויף איז זיא דאך א יודענע, זיא זאָל קינדלען. וואס דען? אפילו א תוחן להבדיל טחום אויך, וואס גאָט האט געבאָטען — ליינט זיך און

קוואַזעס, נישט צופרעגען קיין קשיות. דעם טאַטען ווידער האט עס אויך נישט אזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. סיזא איז דאָ נאָך א נפש, וואס קען עס איהם אַרען? קיין ביכוועהטינג האט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בויכוועהטינג האט דאָך די א נקבה און אז פאר איהר איז רעכט, איז דאָך פאַר דעם זכר פּשיטא !... אי וואס, ער איז א קבצן, מיט אלע חן־גריבעליך א קבצן און נאָך א צוגעקומען; מויל בעדאַרף דאָך פּיקען? — נישמעהר נאַרנישט, לאָז זיך דיא וועלט זאָרגען. מיט דעם בטחון טאַקי פריהער אויף נאַט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אליין דאָך, זיינע עלטערען און דיא עלטערענס עלטערען געבוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך־ארץ, ביז מען וועט פאַר א יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אלסדינג, וואס נייטיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זיא אָפּאַכטען אהער צום גריטען — דאס קען א יוד נישט. א יוד, אז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מעגען אייביג טאַקי דאָרט וואַרטען. עפּיס נישט אזא מציאה, דיא וועלט זאָל אָהן איהם הלילה זיך נישט קענען בעגעהען. האט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיטביידע פּיס, שטופּט ער זיך מיט נאָכט כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, קוועטשט זיך מיט אלע קרעפטען, פאָרענט־ארום, הינטען־ארום, אלץ איינס, דורך טהיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אזוי אָפּ דאס גאַנצע לעבען און נאַרנישט...

אויף איין זאַך נאָר האבען דיא עלטערען בייא זיין געבוירען ווערען זיך יא נעביך פאַרטראַכט און שטאַרק געבראָכען דעם קאָפּ: רבונו של עולם! וואס פאַר א נאמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? דיא אלע נעמען, וואס אין דער משפחה איז געוועזען, האט מען שוין פאַרטהאָן אויף דיא אלע קינדערליך, וואס האבען זיך פאַרחאַפּט געבוירען צו ווערען פריהער פאַר איהם. מען האט אָנגעהויבען פון דיא נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר ביז דיא ווייטעסטע — פערדס־פוס־פּירקאָוועס. בייא איטליכס קינד האבען זיך געמיהט צווייא קרובים. דער טאַטע האט אויסגעקראַצט איינעם פון זיין משפּחה און דיא מאַמע איינעם פון איהר משפּחה, אזוי איז צווישען זייא שוין געווען אָפּגעמאַכט, און דאס קינד האט געהייסען צווייא נעמען. עס האט זיך געפּאָרט: חאַצקיל־בן־ציון, ליפּע־טודרוס, דוואָסיע־קרוינע, פּסח־זעליג, ציפּע־כאָסיע, סטיסע־הינדע, קאַרפּיל־פייבוש, חנה־לעמיל, שמעריל־אייזעק, קיילע־ריקיל. אין א נויט האט זיך איבערגעליינט א זכר אין א נקבה, א נקבה אין א זכר, צווייא מתים האבען זיך געפּאָרט און דער זיווג עולת־יפה געווען. פונ׳ם פעטער חיים ווערט למזל חיה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינצע ארויס גרונם און; נחום ווערט איינס מיט נחמה. אזוי איז דאס א לאַנגע צייט

נעגאנגען, ביז מען האט פּלוצים זיך ארומגעקוקט — אַ וועהטאָג דיא שונאים! דיא משפּחה האט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין געמען!... דיא עלטערן האבען אַ חיבשע צייט זיך געדרעהט דיא קעפּ טראַכטענדיג, און גאָרנישט אויסגעטראַכט.

— הערסט־דוא, לייזער־יאנקיל! איז דיא קינפּעסאַרין לסוף ארויס מיט דער שפּראַכע, נאכדעם אז זיא האט פריהער זיך אַביסיל געקווינקעלט. פאָלג מיך מיין מאַן, און לאָז דאס קינד הייסען גדליה־העריש, נאָך גדליה־חערשין.

— שאַ, טיפּשאָ! מאַכט דער טאַטע שטארק אויפגעבראַכט. לאָז מיר דיין גדליה־העריש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאל, הונדערט מאל ניין.

גדליה־העריש איז פון דער מאַמעס משפּחה. דיא באָבע חאָלצע (פון איהר אין דאס ארויסגעשפּרונגען חאַסקיל) האט איהם אָנגעקעהרט אַ לייבליכע טוהמע. אין דיא הענט האט ער געהאט אַ מלאכה, עפּיס גאר אַ כפול־שטונה׳דיגע. ער האט געשטשאָבעט ושתונים, קאַפּאָטעס, הימלען, ווייבערשע קליידליך, ייפּעס, יאַמפּער־קעס און אַ מאל אויך טאַקי געלאַטעט שיך. הכלל—אַלסדינג, וואס נאָר מען האט איהם געגעבען. אַ גריה אויף לאַטעס לייגען איז אין גאַנץ קאַבצאַנסק זיין גלייכען נישט געוועזען. און ווייל לאַטעס גילטען ערגיץ נישט אזוי וויא אין קאַבצאַנסק, דעריבער איז גדליה־העריש שטארק אין דער מאָדע געוועזען דאָרט. בייא וועמען נאָר עפּיס אַ טרען, אַ ריס, באלד צו גדליה־הערשין; בייא וועמען אַ שוך, נישט פאר יודישע קינדער געדאַכט, האט געפייפט, פארשטאָפּט איהם גדליה־העריש דאס מויל און וואָנט איהם אָן מיט׳ן הארבען וואָרט, ער זאל נישט פייפען. איז דער איינעגער טרען, דער איינענער ריס ווידער טאקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האט אַ העזה באלד טאקי ווידער צעפּענען אַ מויל, איז גדליה־העריש נישט פויל, לאַטעט און לאַטעט, ביז דער רוח נעהמט צו דיא לאָך מיט דעם מלבוש אין־איינעם. ווען אזא גדליה־העריש זאָל געוועזען אָנשפּארען אין פּאריז, וואלט ער גע־גאנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם דאָרט אויף דיא הענט. אין קאַב־צאַנסק אָבער איז ער געגאַנגען נאקעט און באָרפיס. און צו מען האט איהם דא שוין געטראָגען אויף דיא הענט, איז דאס געוועזען דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאַלען פון דיא פיס, בשעת ער האט געהאַפּט איין איבעריגע כוסה. טרינקען האט ער אפילו געקענט, ווייל דיא מלאכה האט ליעב דעם טרונק און אַנדערש קען מען נישט איינגעקויפט זיין אין דער חברה פ״צ, נאָר פון דעסטוועגען קען מען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאַכען. ער זאָל דווקא זיין אַמאל שכור־לום. ביים

אויסגיכטערט זיך, פלעגט ער, ווי א געוועהנטליך א געווייסער מהיל שכורים, זיך פארגעטפערען, ער איז נישט שולדיג, דאס אומגליק איז געשעהען, נאר וויל ער האט גענומען די כוסה פון דער לינקער האנד. א סימן, אט געהמט ער באלד טאקי א פלעשיל משקה, ווי געהעריג איז, זופט עס אויס פאר איין עדה יודין און ער זאל זיך האטש פאר קרימען. אזעלכע קונצען פלעגט ער עפטערס בעווייזען און דער קאבצאנסקער עולם פלעגט נאר אנקוועלען. נישט אנגעקוואלען דערפון האט נאר לייזער־יאנקיל אליין: גדליה־הערש האט איהם מיט דער מלאכה פארשווארצט די אויגען. א קאמאוויס עפיס, ער, ר׳ לייזער־יאנקיל, ימים נוראים א בעל תפילה ערגיץ אין א גלופסקער קלייזעל און דאס גאנצע יאהר אזוי־זיך א שיינער יוד, קוקט אריין אין א ספר און רייבט זיך אין בית־מדרש אונטערען אויווען—ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאלען זיין קרובים! ער האט גדליה־הערשין בשום אופן נישט געוואלט אנגעהמען פאר א קרוב, זיך אקעגען איהם געבלאזען און קיין מאל איהם נישט פארבעטען צו זיך א מאל אויף א שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זייט, האט פון לייזער־יאנקיל׳ס גדלות זיך גאר נישט געמאכט און א מאל אויס איהם אויף געלאכט מיט גוטען, אהן גאל: „וויים איך, וואס מיט לייזער־יאנקלין איז אזוי דער יחוס! ארוטגעהען שיינג־אק־שלאגג איז עפיס נישט אזא בריה־ישקייט. א לאטע זאל ער פריווען לייגען, אזא לאטע ווי איך, דענסטמאל וועלען מיר זעהען. נאט אייך א שמעקע! א בהמה איז ער, נישט מעהר... לאז איהם נאט נישט שטראפען פאר די זינד.״ אזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאזען דעם שטיעס, א מאך־געבענדיג מיט דער האנד. מיט לייזער־יאנקיליכען האט ער זיך פארהאלטען זעהר גוט, פלעגט אויסלאטען איהרע מלבושים, איבערניטצעווען די קינדערשע זאכען, לייגען לאטעס אויף אויף דעם מאנס בגדים, נישט צונעהמען דערפאר א פרוטה. פארקעהרט, אונטער איין איינגער צייט פלעגט ער שטילערהייט נאך אונ־טערהעלפען איהר מיט עטליכע גראשען. לייט זאגען, אז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פארקאכט, זי נאך איהם האט אריך געצאפעלט און עס האט געד־האלטען שוין אויף א שטיינער, אט ברעכט מען מעפ—נאר פלוצים האט זיך אונ־טערגעריקט דער שידוך מיט לייזער־יאנקלין, באבעס, טוהמעס האבען זיך פאר איהם גענומען, אפגעשאצט זיין בייקולבין, כאר וויפיעל מען קען עס אנגעהמען אין גדן אריין. ס׳איז אויסגעקומען עפיס נאר א גליק, וואס טרעפט זיך איין מאל אין תוגדערט יאהר עס ווערט א קגסטאהל און גדליה־הערש בלייבט געביך פון דרויסען אויף דער מילכדינער באנק. פון דענסטמאל אן, אזוי שמיעסט מען, איז גדליה־

הערש פנ'ם פנים אראפ, נאר־נישט דער איינענער וואס פריהער—עפיס נאר מאקי א כשוף, איין אפגעטאנענע זאך, בעתים זאל מען ווערען! — איז געווען אלץ פאר־אומערט, פארזארגט און פאר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אז דערפיט האט אויך געשמעקט דיא שנאה אקעגען איהם בייא לייזער־יאנקלין אין הארצען. נאר וויא דיא מעשה איז, אזוי אדער אזוי, דיא שנאה איז געווען גרויס. דעריבער אז לייזער־יאנקיל האט דא פונ'ם ווייב נאר דערהערט דעם נאמען זיינעם, איז ער אנגעצונדען געווארען.

הנם לייזער־יאנקיל'בע איז געוועהנט געווען צו דעם מאנס זידלערייא און בייזקייט אויף גדליה־הערשין, נאר היינטיגס מאל, לינגענדיג אין קינפעט, האט עס זיא אנגעחאפט ביים הארצען און זיך בעוואשען מיט טרעהרען, דער מאן האט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאכט צו איהר שוין ווייכער אביסיל:

— וויין נישט, דוא טיפשא איינע! זאג איך דיר. א כשרה, עהרליכע יודענע בעדארף טהאן דעם מאנס רצון. אז דער מאן זאגט ניין, בעדארף זיין ניין. בע־רעכען זיך נאר, נארעלע, ווער, ברוך־השם, איז דיין מאן און ווער איז גדליה־הערש!...

— גדליה־הערש איז געווען א כשרה'ר יוד, א גוטע נשמה.

— א כשרה'ר יוד — א בעל מלאכה!! נאר א געלעכטער חלעבין. קארג פארשווארצט האט ער מיר דיא אויגען בייא זיין לעבען, זאל איך אצינד נאך איהם א נאמען געבען טיינס א קינד און מיר אליין אנטהאן אזא חרפה! נעה שוין, נארעלע, נעה, רייד נישט קיין נארעשקייטען!

— אבער א נאמען, לייזער־יענקיל! וואו האסט־דוא א נאמען? א שיינער טאטע, מישטעהנס־געזאגט!...

— א נאמען!... עם... נישקשה. שמאמעלט דער טאטע און פארטראכט זיך אביסיל.

— אבער הער־חע! אז איך האב געהאט א חלום, הער־חע!...

— וואס חלום?! מאכט דער טאטע, אויסשטעלענדיג א פאר אויגען אויף דער מאמע.

— גדליה־הערש איז מיר געכטען בייא נאכט געקומען צו חלום. — מזל־טוב דיר, מלכה־טויבע! זאגט ער און טהוט דערבייא א קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאר, וואס אויף דער וועלט איז נאך נישטא מיין נאמען. דערבארם זיך, מלכה־טויבעניו! מאכט ער מיט א געבעט, וויינענדיג דערבייא אויפן קיצר

אין דיא קישעליך. דוא האסט אצינד אין האנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאַרט פאַר דעם כסא־הכבוד פאַר דיר, פאַר דיין מאַ. דאס קינד ריינס וועט, אם־ירצה־השם, זיין א גוט שטיקעל ארבייט. א שארפע נאדעל מיט א שפיטציג קעפיל. בייא דיא דאָזיגע ווערטער האט איהם גיד לויכטען דאס פנים און איז באלד פארשווינדען. . . וואס זאגסט־דוא, לייזער־יענקיל?

— נו, נו... מאכט דער טאטע אהן ווערטער.

— נקע נישט, לייזער־יענקיל, זאגט דיא מאַמע, אזוי זאָל איך זעהען פיינע נחת, ווי איך האב איהם געזעהען. . . היינט בייא נאכט איז ער ווידער געקומען. אלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ'ן קינד, געוויזען אויפ'ן קינד און געקוקט אויף מיר. . . געוויזען, געקוקט פריהער מיט א געבעט. דערנאך . . . אוי, דער־נאך שטשירעט ער אויס א פאַר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, וויא ער וויל מיך שטיקען, טהוט א זאָג בייז: ווען נישט...

— ווען נישט, וואס? וואס? טהוט זיך דער טאטע א חאפ דערש־אַקען בעטראכט דיא שיר־המעלותין און רעם קרייז מיט דער קאַטשערע אויף דיא ווענט ארום דער קינפעטאַרין.

— וואס פרעגסט־דוא, לייזער־יענקיל? וועה איז מיר נישט. עפיס שפיעלט מען זיך מיט א מת! וועה איז מיר, ווינד איז מיר...

— נו, נו. וואס־זשע ווילסט־דוא, טיפשא איינע?

— האב נאָט אין הארצען, וועה איז מיר, לייזער־יענקיל! און זיא נישט קיין עקשן, ווינד איז מיר!

— מא...

ב.

ס'איז געבליבען, דאס קינד זאל הייסען הערשיל נאָך דעם לעצטען נאמען פון גדליה־הערש און עס האט דרינען געשטעקט א סך שפיטצליך. איין מאל האט דאָך דער טאטע דאס רעכט אויף אויף א נאמען. צוויטענס, איז דאָך א פערח מאכען גאנץ יורעשליך, וויא זאגט דער עולם: יאָק ני פסק גיחיא בודע פבק ען,ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פאַרט נישט גדליה־הערש. דיא חרפה האָב צוגערעקט, ווארפט זיך נישט יענעם אזוי אין דיא אויגען. און דיא מאמע, זעהר א גוטע בעל־הבית'טע, ליעב אָפצושפארען אלץ איך שפענגר,

האט בייא זיך געטראכט: הא, לאָז זיך וואלגערען אין דעם בעל־הבתישקייט איין איבעריגער נאמען גדליה, ער וועט אפשר צוניטץ קומען אויף שפּעטער.

דיא מאמע האט טאקי געטראָפען, וויא א חכמה! זיא איז אויסגעקומען מיט דיא געמען וויא מיטען קרעפּיל־פלייש. אין א קורצער צייט ארום איז זיא געלעגען געוואָרען ווייטער מיט א יונגעל און ער האט, הערשלין אויף צו לאנגע יאָהר, גע־הייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלין אויף צו לאנגע יאָהר, ווייל דעד ברודער גדליה האט זיך נישט לאנג געהאלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאמעס קעסט. עס האט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך געביך גענוג אָנגעליטען אוןביים אויסשניידען זיך איהם ציינדליך, האט ער זיך מישב געווען און זיך אָפּגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זיינען געפאלען עטליכע פון דיא שוועסטערליך און ברידערליך נאך פריהער, איידער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זייא האבען געזעהען, אז מיט קבצנים איז נישט גוט צו האבען עסקים. דאס לעבען בייא זייא איז נאר איין אומ־גליק, איבּינע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער איין מאָל שטארבען, וויא צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהען פאר הונגער, איידער עלטערן זיך אין דלות, פארווארפען אויף דער פאָלעצע דיא ציין, בעסער יונגערהייט פון דער וועלט געהען. א לאנג לעבען אָהן ברויט איז א ביסליכווייסער טויט. נישט אלע מענשען אָבער זיינען גלייך. רוואָכיע־קרוינע און פסח־זעליג האבען זיך איינגעשפארט דווקא לעבען און פאר־זויבען, מישטעהנס־געזאָגט, דעם טעם פון תתונח האבען. זייא זיינען ביטערע אביונים און בעפאלען מיט קינדערליך. א חוץ זייא האבען פונ׳ם מלאך־המות העגט זיך אויסגעדרעהט ציפּערסאָסיע, חנה־לעמיל, קיילע־ריקעל און אונזער הערשעלע. ציפּערסאָסיע, שוין א מויד אין דיא יאָהרען, איז געווען געביך הויט און ביין. דאס פּנים אויסגעצווינען, דיא באקען איינגעפאלען מיט בלויע רינגען אונטער דיא אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זיא געווען א בילד־שיינע, א לע־בעדיג טיידיל, זעהר א געראָטענע, א חנ׳יעוודינע, א גוטע, עהרליכע, כשרה נשמה—מעלות. וואס אין רייכען שטאנד ברייגגען זייא גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפט נאָר אומגליק. צוזעהענדיג דאס גרויסע עלענט בייא דיא עלטערן אין הויז, איז איהר געוואָרען א לאָך אין הארצען. איהר איז נישט אזוי אָנגעגאנגען איינענע צרות וויפיעל דיא צרות פונ׳ם הויזגעזינד, וויא מענישען געביך קומען עס אָפּ, היינא פיטצליך אומשולדיגע קינדערליך דארבען עס געביך, דארען־קווארען און, געהען אויס ביסליכווייס וויא א ליכט. בייא איהר איז געבליבען, צוגעהען אין דער פרעסט, דינען, פארדינען און אפּגעבען דיא לעבע עלטערען אין דער נויט. דא האט עס

נעזאוסט, אז דער מאמע איז ביי א זיך א נרויסער מוחס. עס זאָגט איהם נישט אָנשטעהען, זיינס א קינד זאָל זיך שטעלען אין דער פרעסה, נאָר דאס האט זיא אָבער נישט אָפּגעשראָקען, זיא האט זיך פירגענומען צו טהאָן אלע מיטעל, זיך שטרעקען נאך דיא עקען, אזוי לאַנג אזוי ברייט, ביז זיא וועט איהר׳ס פועלן. זיא האט אויסגעקליבען דארויף א צייט, ווען ס׳איז געווען זעהר איינג. אין הויז איז נישט געווען קיין שטיקעל ברויט, דער ווינטער האט צוגעטרעטען מיט זיינע שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאלט. חאָטש וועלף צוטרייבען, וואָכענווייס איז אויס דעם קוימען נישט געגאַנגען קיין רויך. דיא מאמע איז געווען אויף דער צייט מיט קיילע־ריקלען און געהאט זעהר א שווער טראָגען. שמערל־אייזיק עליו השלום האט געמאָזעלט, געפּאָכט מיט דער נשמה און דיא איבעריגע נאקעטע, הונגעריגע קינדערליך האבען זיך פארשלאָגען אין א ווינקעל, געזעסען אייננעהייקערט אין צעהנטען, מיט כמאהע אויף דיא ליפּען, שא, שטיל, נאָר צייטענווייס א קרעכץ, א זיפץ מיעף פונ׳ם הארצען, און געקוקט אין דער וועלט אריין מיט תמ׳אָוואטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זיינען געשטאנען פארגליווערטע טרעהרען... דענסטמאָל האט זיך ציפּע־ס׳אָסיע׳ן געעפענט דאס מויל, זיא האט געוויינט, גע־חכש׳ט פאר דעם טאטען, ער זאָל רחמנות האבען אויף דער מאמע׳ן, אויף דיא קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זיא שטעלען זיך ערגיץ אויף איין אָרט. עס האט אויס איהר גערעדט דיא נשמה, א מבול הייסע געפּיהלען האט זיך איהר געגאָסען מיעף פונ׳ם הארצען און דער טאטע, דערהרג׳עט, דערשלאָגען פון דער ביטערער נויט, האט לסוף איהר איינגעוויליגט מיט א געבראָכען געמיטה... איהר צופּקגאָהרען קיין נ ל ו פ ס ק האט דער מאמע געגוג טרעהרען געקאָסט, דער מאמע האט מיט איהר זיך געזעגענט שטארק בעטריבט. דיא גומע, שטילע טויב איז ארויס פון דער נעכט ליידיג און בלויז, נאָר מיט דער ברכה פון דיא עלטערען, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!“ פון דיא וויינענדיגע שוועסטערליך און ברידערליך.

ק א ב צ א נ ס ק האט אין א טראנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט נ ל ו פ ס ק א שיינע, א יונגע דינסטמיידיל!...

ציפּע־סאָסיע האט באלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דאָרט אין א נגידיש הויז, דיא ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר ארבייט שטארק צופרידען געווען. זיא האט געשריבען א היים פרעהליכע בריוועליך און אויך צוגעשיקט אביסעל געלט. נאך דערנאך האט זיך אָנגעהויבען א מעשה. דער בעל־הבית האט אויף איהר געווארפען איין אויג און הינטער־

ווײלעכס נעפּריוזוס ווערען מיט איהר א נאָהענטער מחותן. אין אנפאנג איז דאס נאָך געווען אביסיל פארשטעלט. אויפ׳ן ווינק, גלאט אזוי זיך. ער איז א גוטער מענש, בייא זיך פּראָסט, זעהר צונעלאָזט און וויל איין אָרעם סינד נעביך מקרב זיין. פאר וואס נישט? פון זיין הויז האבען שוין עטליכע גאנץ פיינע דיענסט־מיידלעך חתונה געהאט, נאָר נישקשה׳דיג... קאָן זיא נאָר נישט זיין קיין נארעלע, וועט איהר אויך אז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האט זיך שוין קלעהרער ארויס־געוויזען, וואס א נגידס גוטסקייט און צונעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען ווערען! עס האט זיך פאר איהר געעפענט פּלוצים נאר א נייע וועלט מיט אנדערע מיני קריינקונגען — א וועלט מיט א שטן, מיט א ניהטס און א קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אזעלכס, וואס האט זיך איהר נאָך פריהער נאר ניט געחלומט. דאס לעבען איז פאר איהר געוואָרען א מלחמה. זיא, שלאפע, אָרעמענקע נעביך, האט געמוזט שטעהען שטענדיג געוואָפענט אקעגען א שטארקען שטן, א נעבאלעוועטען פּעמפּיק. דער נעדאנק איהרער, וויא אזוי איהרע ליעבע קומען עס נעביך אָפּ, דאָרט אין דער היים, וויא אזוי נייטיג ס׳איז פאר זייא חאָטש א קליינע הילף, האט איהר אונטערגעגעבען כח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטיגען. זיא האט זיך גע־ראנגעלט, געראנגעלט ביז איבער דיא כחות און געמוזט פאר צרות דערנאָך פאָרט אָפּטרעטען פונ׳ם אָרט.

זיא האט זיך געשטעלט נאָך אויף איין אָרט. דאָרט איז געווען ווייטער דאס איינענע: פריהער קיין מעשה נישט. דערנאָך א מעשה, שוין נישט איינע, נאָר צווייא. א מעשה מיט דעם בעל־הבית און א מעשה מיט דעם בעל־הבית׳ס זוהן... קריינקונגען, הארצוועהטיג און לסוף אוועק פונ׳ם אָרט. ווייטער און ווייטער אלץ אויף דעם דאָזיגען שטיינער: ק י י ן מ ע ש ה נ י ש ט, שפּעטער א מ ע ש ה, ד י א א ל ט ע מ ע ש ה, א מ ע ש ה א י ב ע ר א מעשה און דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. א חוץ מעשיות אין שטוב איז נאָך מעשיות אין סעך: מיט קעכנעס, מיט ארייננעהערס, מיט מעקלערענס און מיט יענע, וואס ווערען אויף דער עלטער גבאי׳טעס. הכלל, א „טויזענד און איין נאכט" מיט מעשיות. ציפּע־סאָסיע איז געוואָרען נעביך א קרבן פאר איהר שיינקייט... אויף צרות נאָר איז זיא גע־בוירען געוואָרען א שיינע. וויא קומט אזוינס צו אָרמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפּיס נישט אזוי מחויב צו מאכען צערעמאָניעס און קוקען דארויף, טאָמער קריינקט מען זייא מיט א גראָב וואָרט און נעהמט בייא זייא צו דאס גאנצע חיות מיט א מיאוסער בעהאנדלונג?... אויך מיר א מענש ציפּע־סאָסיע, איין אָרמע דיענסט־מיידיל! דיין שיינקייט, אָך, מהיכא־תיתי און דוא אליין... וועמענס עסק איז עס?

מענסט אפילו דיא כפרה ווערן. אי מאַמיר האט ציפּע־סאָסיע פּאסער און שיסער, וועלכע האבען זיא הארצעדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיח געהאט, גענוג קאַפּראַרעניש, נישט דערנעסען, נישט דערשלאָפען, ביז נאָם האט געהאָלפען זיא איז אויסגעוואַקסען; אי מאָמיר האט ציפּע־סאָסיע איהר עלטערען אויך שטאַרק ליעב, זיא ארבייט, זיא דיענט וויא־ס׳איז אונטערצוהאַלטען איהרע ליעבע נעביך, וואס חוץ זייא קריכט איהר נאַר ניט אין קאָפּ קיין אנדערע זאַכען — אזעלכע געהט קיינעם אויפ׳ן געדאנק אפילו נישט ארויף. נאַרעשקייטען, פון וועמען מען האט דאָ צו טראַכטען!... ציפּע־סאָסיע אָבער האט אויך א נשמה, זיא טראַכט, זיא פיהלט.... בעריהרט מען זיא גראָב, טהוט איהר וועה...

„דעריבער, אזוי זאָגט דער מחבר פונ׳ם „ווינשפינגערל“ אין זיינע כתבים, דעריבער האט ציפּע־סאָסיע נישט געקענט מעהר אויסהאַלטען און איז קראנק, צר בראָכען מיט א שוועהר געמיטה נעביך געקומען צוריק א היים, צוריק צו איהרע אָרמע עלטערען, שוין נישט דיא ציפּע־סאָסיע, וואס פריהער. דיא מאַמע האט געפיהלט דער מאַכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאַנגען פאר רחמנות אויף איהר דערשלאָגען קינד.

„אָרמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואס גאָט האט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליכע מיט דיין שיינקייט צו געפעלען. פאַרשפּילט איז דיין וועלט, פאַרוויסט איז דיין לעבען, אז אָך און וועה דיר נעביך, אָרמע, אומגליקליכע שוועסטער!.....“

ג.

אצינד אז הערשעלע אונזערער זאָל נעהמען דיא בעסטע לאַנד־קאַרטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט דיא אלע שטעדט פון גרויס ביז קליין און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאַבצאַנסק קיין זכר נישטאָ דאָרט און א מאָל אין דער יונגער האט ער געמיינט, וויא א וואָרעם זיטצענדיג אין חריין, אז קיין בעסערעס פון קאַבצאַנסק איז גאָר נישטאָ. קאַבצאַנסק אליין טאַקי איז איין שטאָדט אויף דער גאנצער וועלט, דער פּופּיק איהרער, פונקט אין רעכטען מיטען. ווייטער, אין דער זייט, איז שוין מדבר, פאַרלענגנע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואס מ׳גנשען הייסט, אתה־בחרתניקעס, סאמע ציטעס, זיינען נאָר דאָ. פאר זייא אליין שיינט דיא ליבטינע זון, בייא טאָג, דיא לבנה אין שטערען בייא נאַכט און נאָם ניט זיך אָפּ, האט מעהר נישט צו טהאָן נאָר מיט זיינע

ק א ב צ א נ ס ק ע ר יודען... ער ניט רעגנען פון וייערע ב ה מ ו ת וועגען—צינען זאלען האבען פאשע, אויף קאליזשעס וואסער אויף צוטרינקען, בכדי צופארשפארען אפפרעסען דיא שמרוי פון יודישע רעבער און לעקען דיא וועגט פונ׳ם בית־המדרש. ער גיט טרוקענע שיינע פאנאדע, דיא ווייבער זאל נוט זיין צונעהען פרייטיג אין יאטקע, אין מארק אריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאכט א גרויס נערעטעניש אין קארטאפעס, ציבעלעס און קנאבעל, יודעליך נעביך זאלען האבען וואס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאפט נישט דער היטער פון ישראל, ער ארבייט מעשים, קעהרט א וועלט נאר צוליעב זייא, צוליעב זייא... דערפאר בלאזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מלך עליון און שפרינגען קדושה, דערפאר מאכען זייא פון זיין כבוד וועגען א לאקשען־קוגעל — שבת, קניידליך און חרעמזיל — פסח און געהען א טענציל לעבעדיג־פרעהליך צו דיא הקפות שמחת־תורה. חנוכה דאנקען זייא איהם אפ מיט א דריידל, פורים מיט א המן־קלעפיל, פ א ר־ ש ט ע ל ע ן זיך און מאכען דיא פורים־שפיל, דיא ג א נ צ ע ק א מ ע ד י ע אלץ לשם שמים, צ ו ל י ע ב ז יי ן ה יי ל י ג ע ן נ א מ ע נ ס ו ו ע ג ע ן.... נאך איין שטאדט אסת איז איהם געווען בעקאנט, וועלכע עס האט געשוועבט פאר איהם עפיס וויא אין דער לופטען, געשוויבעלט און געגריבעלט מיט גאנצע מחנות מלאכים, פלינעל־אדיוטאנטען, און קורירערן פון גאט־ברוך־הוא צו דיא קינדער ישראל—דאס איז דיא הייליגע שטאדט י ר ו ש ל י ם, וואו יודען ל י ג ע ן ב ע־ ג ר א ב ע ן א י ן ד ע ר ע ר ד, אין ארץ־ישראל ערד, טאקי נאר ל ע ב ע ד י ג ע מ ת י ם, וואס פוילען נישט און עס האלט זיך זייער געביין; וואו יודען האבען א פ יי נ . . . איילבערטין, טייטלען, מילגרוימען און צינגען עסען דארט באקסהארן. נאר, אוי־וועה! ירושלים איז אבער אצינד וויסט, חרב, אוים שטאדט, אוים וועלט און פאר אונז, יודישע קינדער, איז היינט א לעבען דא, אין ק א ב צ א נ ס ק — אין קאבצאנסק, אין גלות .. דער קאבצאנסקער גלות איז דערנסטמאל אין הערשעלעס אויגען בעשטאנען פון ג א ב ר י ל א דעם שבת־גוי, וואס שנייצט אפ שבת דיא ליכט, נעהמט אראפ פונ׳ם טיש דיא מעשענע לייכטער, און הייצט בייא יודען דיא רובעס; פון ט ע ק ל ע, וואס וואשט גרעט, שווינקט איבער געל־גרינע ווינדעליך פון יודישע קינדער און מעלקט דיא קיה; פון ק א נ ד ר א ט דעם שכור, וואס פאר א גלעזעל בראנפען פארקויפט מען איהם — דעם גאנצען ק א ב צ א נ ס ק ע ר חמץ; פונ׳ם פריץ, וואס יודען האלטען בייא איהם ארענדעס, דערנעהרען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען נעביך פון יוצא וועגען איהם צאהלען אמאל ראטע; וואס מוזען נעביך צו איהם אנקומען אונטער א יום־טוב, ער זאל זייא

שיינקען זעקליך קארטאָפּלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — און, וועה, וועה געשריען! ערגער נאך וויא אלע פון מיטקא דעם קליין שיינעציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגליך האבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעווייבטע, גרויסע תקיפים, פלעגען האבען דאס ניין יעהרינגע און פאר איהם פאר א מייל אנטלויפען; נאָט ווייסט, צו וואס ווער ביטערער גלות של מיטקא וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג...

„א נס, זאָגט הערשעלע אין זיינע כתבים, א נס, וואס מיטקא האט ליעב געהאט א יודיש שטיקעל חלה. פון א שטיקעל חלה, וואס מען פלעגט איהם אונטערריקען היירעש, איז ער געוועהנטליך אויף א געוויסער צייט, געוואָרען גוט, וויך וויא א טייג, האט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אנדעריש אויף יודישע קינדער. וואס יונגליך האבען פריהער נישט געטהאָרט, האבען זייא שוין געטענט. יעקב'ס טאָפּ לינזען איז געבליעבען אויף תמיד טאקי זעהר א גוט מיטעל. ווער שמיעסט, א יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז גאר א וואונדער! נאָר חוץ דיא אלע זאכען איז דאָך מיטקא נישט מעהר געווען וויא א נארעש יונגעל און טאקי אליין ליעב געהאט אָפּטהאָן מעשים, שטיפען מיט חברה קונדוסים. ביים שפילען זיך איז ער מיט זיין גראָבען קאָפּ שוין געלעגען בייא אונז אין דיא הענד. א פערדיל איז ער געווען זעהר א וואוילס, כח צו לויפען, צו דרינגען מיט דיא פיס, האט ער געהאט, און מיר, מיט אונזערע יודישע קעפליך, פלעגען אויף איהם פאָהרען רייטענדיג, דערלאנגען איהם הינטערוויילכס א שמיטצעל און פיהרען איהם בייא דער נאָז, וואָהין מיר האבען געוואָלט... האבען מיר עפּיס געמייסטערט, געשטעלט א מילכען ערניין אויף א רינשטאָקיל, האט ער מעהר נישט געטוינט וויא נאָר דערצו: צוברייננען זאמד, טראָגען שטיינער, גראָבען דיא ערד און קריכען אין בלאָטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאָר קוועטשען, אונטערהעלפען איהם מיט א כאָפּען, מאכענדיג: האָר חא, ארבייט, טהו מיטקא, אזוי, אזוי!... שרייבענדיג איבער מיטקען שטעל איך איהם מיר אצינד פיר שוין א גרויסען, א געזונטען. מעגליך, אפשר איז ער ערגיין אין דער וועלט היינט א גאַנצער פריץ און טראכט אלין: אָך, ברודער! האסט־דוא פערגעסען יונגעלשע זאכען: לאָזען דיא האנד פרייא...!“

זשוקעל, וויא עס שטעהט געשריבען אין דיא כתבים, איז אויך נישט געווען קיין שלעכט הינטעל. פאר א שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהען אויף דיא לאַפּקעס און דרעהען מיט דעם ווידעל. און, הגם א שטיקעל ברויט האט א גרויסען ווערטה בייא קאַבצאַנסקער יודען. פון רעסטווענגען האט זיך קיינער דארויף נים געמאכט אונטערוואַרפען עס אמאל זשוקען, טראכטענדיג בייא זיך: לאָמיך

א הונט פאר־טאפען דאס מויל. ניחייא ני לאיע. קאז ער נישט בילען. — יודען מיט בערד פלעגען שמאכען פאר ניידס הנהגה, ווען זשוקיל האט זייא אנגעטהאן דעם כבוד, א חאפ צו טהאן פון זייערע הענד דאס ביינדיל און געקוקט אויף זייא פריינטליך, בשעת קנאקענדיג עס מיט דיא שארפע הינטישע ציין. פלעגען שמאכען, גלעטען דאס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האפנונג: נו, חבר... פון היינט אן זיינען מיר שוין חבר. שוין אהן סכנות... דערבייא מאקי זיך מאכען קוראזש אנצוריהרען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט א שפיטץ פינגער א גלעט צו טהאן איהם ביים קעפיל, און, אז מען איז שוין יא א שטיקעל חשוב, פריווען דערווייל מאקי אנצורייצען איהם אויף אנדערע: אטרגא, קוסייא! וויא דער שטיינער איז פון יודען...

היינט, אין דיא עלטערע יאחרען, ווייסט אונזער הערשעלע שוין, אז יודען צווישען אלע מענשען אויף דער וועלט זיינען דיא העתנער, וואס ליגען שטענדיג אונטער'ן פעקעליק לעבין ווייב און קינדער. דאס הויזגעזינד איז בייא א יודען דאס גאנצע לעבען, טיעף איינגעבאקען איהם אין הארצען און דער טאטע זיינער איז דרינען געוועזען א יוד שביודען, א האהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אז דער טאטע האט איהם זעהר ליעב געהאט, נאר דאס איז געוועזען א פארבארגענע ליעב־שאפט אינווענינג אין הארצען, אויפ'ן יודישען שטיינער, אין פנים אבער האט מען עס איהם נישט ארויסגעזעהען. פארקעהרט, אויפ'ן פנים איז איהם שטענדיג גע־לעגען א פינסטערע חמארע. ער האט געקוקט עפיס וויא בייז, אנגעלאדען, מיט א ביטער־זויערער מינע. ס'איז איהם עפיס וויא נישט אנגעשטאנען צו ריידען, לאכען, נארעש צו מאכען זיך מיט דיא קינדער, האלטענדיג אין דער סברא, אז פאר א טאטען פאסט נית אזעלכע זאכען. קינדער בעדארפען פאר א טאטען מורא האבען, וויסען דרך־ארץ, אין זיינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך ריידען, א לאך צו טהאן חלילה און בעדארפען געהען אויף דיא שפיטץ פינגער. האט זיך א מאל א קינד פארזינדיגט מיט א הויך קול, מיט א געלעכטער און עפיס א פרייע בעוועגונג, איז איהם עס נישקשה באקום אויסגעפאלען פון טאטענס א בליק, וואס האט איהם דורך־און־דורך־געשטאכען. מיט דעם ווייב האט ער פאר פרעמדע, אויף פאר איינענע מענשען קארג־וואס גערעדט, זיא נישט גערופען בייא דעם נאמען, נאר געזאגט געוועהנטליך: דוא, הערסט דוא! און א מאל אויף: טיפשא. אין הארצען איז ער געווען צו איהר מאקי זעהר גוט, גוט וויא דיא וועלט, נאר ארויסווייזען עס בעשיינפערליך האט ער עס פאר זיך געהאלטען פאר איין אוטכבוד, עפיס פריקרע, נישט שיין פאר א יודען. ער — איז דאך ער א

מאנספערשוין, א י ו ד, און זיא איז א ז י א, נאך אלע האבען פארט נישט מעהר וויא א נקבה, א י ו ד ע נ ע... ער איז געווען אין דעם הויזענער מאקי אין אמת׳ער האהן, וואס פיהרט זיך שטענדיג ארום מיט דער הוהן און מיט איהר פליה, זוכט, קראצט פאר זייא אויס ווערעמליך, שפייז פון אונטער דער ערד. נאר זאל פרוּווען א היהנדעל עפיס טהאן נישט וויא זיין ווילען, נים ער עס א פיק אין קעפעל. ער נעהט פאררייסען דעם קאפ אין דער הויך, דיא איינגליך פייערען איהם, קוקט מיט גדלות און בכדי צובעוויזען, וואס אזוינס ער איז, טהוט ער א קלאפ מיט דיא פליגעל, מאכט א ה מ ל ך, א ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאס בע־טייט: תרבית היהנער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צוגעלאזט און בערייידעווודיג איז דער טאטע געווען נאר אין אזעלכע געוויסע פעל, ווען א קינד, א שטיינער, איז קראנק געווען. דעמאל איז ער פון איהם נישט אפגעטרעטען אויף א טרים. האט עס גענומען, געטאפט ביים שטערען, איינגענומען מיט גוטע רייד און צוגעזאגט מתנות, שיינע שפילכליך, וויפיעל דאס הארץ גלוסט: א שיין הילצערן שווערדיל אויף תשעה באב, אפגעפארבט מיט שווארצע יאגעדעס, א גראגער, א דריידיל, א פאהן מיט א רויטען עפעל, ארויפגעשטעקט אויבען, דער־בייא מאקי נאכגעמאכט וויא א גראגער גראגערט, וויא א דריידיל דרעהט זיך, זומזעט און וויא יונגעליך מיט פאהנען געהען צו דיא הקפות, קווימשען: עחר דלים הושיעה נא! אט אזוי, אזוי... בכדי צרויסצובעקומען דערמיט ביים קראנקען קינד נעביך תאמיש א קליין שמייכעלע. איז עס איהם געראטען, איז ער געווען איבער־גליקליך. אדער א שטיינער ווען עפיס א שמחה, א יום־טוב און מייסטענס פסח צום סדר, אז ער איז געזעסען אנגעלעהנט, וויא א פריץ, אויף דער עסע־בעט אין קיטעל, דאס ווייב קלאהר־ווייס אנגעטהאן לעבין איהם. ער האט זיא גערופען מ ל כ ה, זיא איהם — מ ל ך.ביידע האבען געלויכטען, געקוקט מיט שיינענדיגע אויגען, דאס איינער אויף׳ן אנדערען, דאס אויף דיא אויסגעצוואגענע קינדערליך ארום דעם טיש און דאס אויף דיא כוסות, אויף דעם טעלער, אין וועלכען עס ליגען שיין, פיין אויסגעליינט וויא געהעריג: דיא זרוע אין דער רעכטער האנד, אונטען חרוכת, דאס איי אין דער לינקער האנד, אונטען כרפס, גרינס פון פעטרעשקע און צווישען זייא מרור, געריבענער חריין, נאר מחית. א־נו, הערשעלע, פרעגט מאכען דער טאטע, אנגעהמענדיג דאס קינד פאר׳ן בעקעלע, פרעג מיך, הערשעלע, דיא פיער קשיות. הערשעלע האט זיך צושאקעלט, אנגעהויבען הויך אויפ׳ן בייא־קול׳כען, מאכענדיג דערבייא מיט׳ן גראבען פינגער: טאטע! איך וועל דיך פרעגען, טאטע, פיער קשיות! און אפגעקנאקט לעבעדיג איין קשיא נאך דער

אנדערער. דענסטאָל איז מען פרייא געווען צורייזען, צולאכען, וויפיעל מען וויל. הפקר א וועלט. דיא קינדער פלעגען זיך אָנשיכורין מיט גאַנצע כוסות לאַקריצע, וואס דיא מאמע האט אָנגעקאָכט אין יענעם גרויסען פסח'דיגען טאָפ אָן פלוידערען, אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

ה.

א חוץ דיא דאָזיגע פעל איז דיא מורא פאר'ן טאטען געוועזען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, וויא דיא אלע איבריגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער וויא א שטיל וואסריל, וואס גראָבט טיעף. צווישען זיך פלעגען דיא קינדער שטיקער חיים אָפטהאָן מעשים, קריגען זיך, נאָכקרימען זיך אויפ'ן ווינק, איינער דעם אנדערען ארויסשטעלען פייגען, דערלאַנגען א זעטץ, א קניפ און שא. איטליכער האט נער וועהנטליך געהאט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס'ניק איז געווען חנה־לעמיל. זייא זיינען געווען פייער און וואסער, צווייא נישט קיין גלייכע מענשען. חנה־לעמיל האט געוואָלט, וויא איין עלטערער ברודער, וואס אָט באלד א חתן־בחוריל לעהרע: דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האט איהם געברענט, פאר וואס דער טאטע וועצט שבת ביים טיש הערשעלין נאָהענט לעבין זיך און שמעלצט זיך גאר הערענדיג וויא ער טערעלייקעט „כל־מקדש". און האלט איחם אונטער אין דיא זמירות אויף א דין־קוויטשיג קול'כין. ער פלעגט דעריבער אלץ קריכען צום טאטען אויף הער־שעלין מיט מסירות, בכדי צופארמיאוסין איהם אין זיינע אויגען, און שטיקערהייט צווישען זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלין וויא ער טערעלייקעט, אריינשטעקען דערבייא א פינגער אין גערגעלע, שאָקלען דאס קעפיל און אָנגעבלאָזען זיך וויא איין אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען וויא א קעסיל. ארויסשטעקען דאס צינגעל און מיט אויפגעשטלטע קולעקליך מאכען אין איין כעס: פוקע זיך, חנקע־לעמילדריג! אָבער אלץ שטיל. מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען וויא א שטארק אָנגעבלאָזען פאחיריל, זיך איינגעהאלטען, קיין פארע זאָל מען פון איהם נישט הערען, אקעגען־זשע אָבער אין דרויסען האט דאס פאחיריל געלאָפּעט און ס'איז ארויס פרייא אלסדינג, וואס אינוועניג אין איהם האט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען א פייער, א שפירט, איין קונדעס אין דער וועלט. ער האט זיך איבערגעשלאָגען מיט אלע יונגליך און ארויסגעוויזען זיין גרויס בריה'שאפט. אין שטיינער ווארפען, האפען א ציג פאר דיא הערנער און זעטצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אָנגעהמען פכוצלים דעם

קאַבצאַנסקער קהל'שען צאַפּ פאַר דער באָרד און אויסרייסען איהם אַ פולען הויפען האָר, שטעכען חתן־כלה אתמער דער חופה מיט שפּילקעס, נאָכלויפען אַ משוגענעם אויף דער גאַס, אונטערהאַפּען זיך הינטער אַ וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, דערצו איז ער געווען איין בריה מאַקי. וויסע־חברה האט דעריבער פון איהם שטאַרק געהאַלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אלע קונדייסקע זאַכען. אין דיא מלחמות צווישען דיא קונדסים, איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפּיס אַ פּאַפּירען שאַרמיטצעל פון אַ בשמים־קרעמיל אויפ'ן קאָפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערען. דיא גבורות און דאס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פיטשקען, וואס ער האט געהייסען איטליכען מקיים פסק זיין, גלאַט אַזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען און אַז דער גענעראַל, הערשעלע לייזער־יאנקילס, האט בעפוילען—איז מהויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באַלד צו פאָלגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פעקיל יונגליך זיך אָפּגעגעבען מיט אנדערע געשעפטען, און געשעפטען זיינען געווען זעהר פיעל, ברוך־השם, אין איטליכער צייט. זומער בייא טאָג פלעגט ער פיהרען וויסע חברה באָדען זיך אין קאַבצאַנסקער טייך—אַ גרויסער רינשטאָק מיט אַ פאַר־שימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט־הזרים זיינען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער דיא אויערען, אַרויסשטעקענדיג נאָר דאס פיסקעל. דער גאַנג אַהין איז געווען לעבעדיג־רעשיג, מאַקי וויא מען זאָגט, בענראַגדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאַך אויפ'ן וועג, מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע געגזעליך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג אַביסיל מיט דיא קליינע, נאָך נישט גוט בעפעדערטע פליגעליך; דער גאָנער סאָפּעט, סמאָרעט מיט דיא געזליכער, אויסקרימענדיג דעם האלז וויא אַ שלשלת. דאס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ'ם גראָז, שטעלט אויס אַ פאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָפּ, וואַרפענדיג מיט'ן קאָפּ און אָנביינענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פאַררייסט דערנאָך דעם וויידיל און צוועק, אַוועק. . . חברה שפּילעט זיך אָפּ. קנעפּעלט זיך אָפּ, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אַז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאַלט פון איטליכען דאס אָנטהאָ פלוצים אַראָפּ — און פומץ אין וואַסער אריין, בול־בול־בול ! — צווישען מנחה און מעריב איז וויסע חברה זיך צוניפגעקומען אויפ'ן יריד אין בית־מדרש, אין פאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מע האט געהאַנדעלט געשמאַק. איינער בייט אַ קרומען, אלטען מיטוואָך אויף אַ מעשוגענעם קנאָפּ אָהן איין אויעריל. דער אנדערער מהוט אַ וויז אַ ניכעל, אַ שוויטשטש און עס געפינען זיך דאָרויף צוויא שטאַרקע קונים, מיט שטיקליך שפּינעל־גלאָז, פאַרצעלאָענע שערבליך פולע

סעשענעס. יענער מיט א נרינער פאטשערקע איז פארטיפט אין עסק מיט דעם חבר, וואס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל־טעשיל און א צינערין אויער־לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאס געווען דער שאטצער און נעחאפט פון אויבען פאר זיין מיח. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אוים מיט א קרינ: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האט זיך מיאוס אָפּנענארט. עס האלט שוין ביים פאטשען זיך; עפּיס א קונדס, מיט א פריש נענזען נערנעלע טרומייטערט־צו, א טאראראם, א געפּילדער, ביז דער שמש לויפט אין איין כעס ארויס מיט א היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך וויא דיא מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע. חנוכה־צייט האט גפלאקערט דאס נעשעפט מיט דריידליך, פורים־צייט — מיט מאטעריאל אויף המנ־קלעפּליך, שבועות־צייט—מיט אויסנעבלאָזענע אייער, צומאכען פייגעליך. הכלל איטליכער יום־טוב מיט זיין מין סחורה... צייט אויף צו האנדלען איז, ברוך־השם, געווען נענוג, ווייל דער מלמד פון דער תלמוד־תורה, וואו אונזער הערשעלע האט נעלעהרענט, איז אליין געווען שטענדיג פארנומען מיט זעהר פיעל נעשעפטען, אָהן עין־הרע. ער איז געווען א שטיקעל שדכן, פול געווען אויף אלע חתונות, בריתין און לויות, געווען א בעשטענדינער עדות אויף נטין. חוץ דעם האט ער בעדארפט אָפּשפּרעכען עין־הרע'ס, איבערקוקען מזוזות און פון אלע מלאכות זיך אָפּרייסען צייט דאָנערשטינ און פרייטינ מיט א פושקעלע אין דיא הייזער ארומצוגעהען. נאָר דעם שבת מעג מען איהם נאָכזאָגען, אז דיא שעה צייט, וועלכע ער האט זיך גע־נומען צום קנעלען, האט ער געארבייט נעשמאק מיט אלע כלים. דיא דאָזינע קורצע צייט איז איהם גאנץ גענוג געווען אויף איבערצושמייסען אלע קינדער און ס'איז איתם נאך איבערגעבליבען עטליכע ליידינע מינוט צייט אויף. אויף צרשפּארען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אביסיל זיך אויסצורוהען, אָדער קראטצען דיא באָרד, קרעכצען, נעניצין וכדומה אזעלכע מלאכות. אויף הערשעלין פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז א נרויסער קונדעס, אָבער א וואויל יונגעל מיט א גוט קעפּיל. דיא מאמע פלעגט, הערענדינ אזוינס, זיך דערמאָהנען אין איהר חלום, וויא גדליה־הערש, עליו השלום, האט ווייזענדינ אויפ'ן קינד נעזאָגט: „ער וועט זיין א גוט שטיקעל ארבייט, א שארפע נאָדעל מיט א שפּיצעכדינ קעפּיל“ און פאר נחת זיך געשמאָלצען. דער טאטע־זשע אקענען, אויסהערענדינ אויף איהם מסירות, וויא ער איז פארשייט, פלעגט מאכען נעוועהנטליך מיט א שטעכווערטיל: י ע נ ע ם ס נאמען מיט י ע נ ע ם ס נאטור, עס זאָל פעהלען א האָר! י ע נ ע ר, עליו השלום, האט זיין גאנץ לעבען זיך נעפּאָרעט מיט לעבער און ד ע ר היינט איז אויף פול אין אלע לעבער. ער פּאָרעט זיך אויך און מאכט נאך לעבער... דאס איז

געוועז אָנצוהערעניש אקעגען יענער מעשה, וואס מיט חערשעלך איז זיך פארלויפען אַזוי וויא ווייטער וועט שטעהען.

ח.

ויהי היום און ס'איז געוועזען א מאל, איז אין קאבצאנסק א גרויס וואתדער געשעהן. פלוצים, מען ווייסט נישט וויא און וויא ארום, איז פון ערגיץ א דאָקטאָר מיט אמאל אָנגעקומען, עפ״ס אזוי וויא פונ ם הימעל אראָפּגעפאלען. יודען בכלל, אז דערהערען נאָר א דאָקטאָר, רופט זיך זייא אלע קראַנקהייטען אָפּ און דערפיהלען אימליכער זיינע וועהטינגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאר אונזער ירחמיאל דעם רופא, חונתו יאחנע הרופאת, און זיין ווייב יאחנע דיא רופא'טע, איז אין קאבצאנסק שטענדיג געווען מיט הסד. בייא יודען האבען דיא קראנקהייטען געבורטשעט אינוועניג און מען האט זיך געמאכט נישט וויסענדיג, דער רופא האט געטהאָן זיינס. געגעבען ראטונקעס: געגאָלט, געשוירען, געשטעלט באנקעס, פיאווקעס, געלאָזט צו דער אָדער, געצאפט בלוט פון דיא מאנסבלין, און דיא רופא'טע פון איהר זייט האט געטהאָן איהרס, געצאפט בלוט בייא דיא ווייבער. מען איז פארשלאפט געווארען און געשטאָרבען אָהן חכמות, אָהן גרויסע דולעניש. גארנישט, מען האט זיך פלוצלים געליינט און פלוצלים צוגעמאכט איין אויג, נישט בעדארפען דווקא האבען דערצו פריהער רעצעפטען און אפטייקען... זיבעציג יאָהר—אזוי איז שוין אין דער וועלט געשטעלט — קומט דאָך א מענשען צו לעבען, דארויף איז דאָך דאָ בפירוש א פסוק אין תהלים, וואס אפיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָפּלייקענען, אי וואס, מען שטארבט פריהער פאר דער צייט, דרינען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפערנעציינג, נישט יאחנע דיא רופא'טע מיט איהר קליפערנעציינג און אויך נישט דער פסוק להבדיל, שולדיג אין גאנצען זיינען דיא חטאים... דיא חטאים אין שטעדטיל. דעם, יענעם האט זיך פארגלוסט, וואס מען טאָהר נישט... און דארויף איז דאָך דאָ א רב, זאָל געזונט זיין, מיט א פאָמיסיע שיינע יודען, דיא זאָך אָנצושמעקען און ארויסצופיהרען עס וויא בוימיל אויפ'ן וואסער. אזוי האט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף אזא שטיינער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס וויז געבען זיך אין קאבצאנסק האט וויא קראפיווע נאך דעם ערשטען זומער־רעגען, ארויסגעשפראָצט מיט א מאל שלאפקייטען אלערלייא, אָהן א צאָהל: ספאזמעס, בויכוועהטיג, שטעכעניש אין דיא קריעזישעס, שפּרעניש אונטער׳ן לעפעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, סכנות,

געשווירען—און אונזער יודישע קראנקהייט, מעריד'ין, איז פון דער פארבארגענ־
ניש ארויס גאנץ אָפען, דיך ענפלעקט, וויא עס געהער צו זיין, מיט אלע
פישטשעווסעס... נישט געוועזן איין יוד א גאנצער, אָהן א חסרון. יונג און אלט
זיינען צום דאָקטאָר געלאָפען אויסלאַטען און פאררוכטען אביסיל דאס געזונד.
קליינע קינדער מיט גרויסע בייכליך און דינע פיסליך האבען מאמעס אויף דיא
הענד געטראָגען און צו איהם געלאָפען. גאנץ קאבצאנסק, וויא עס ווייזט
זיך ארויס, איז איין בקור חולים, אלע זיינען צובראָכען. גאָט דער לעבעדיג
ווייסט, מיט וואס עס וואָלט זיך אויסגעלאָזט, ווען דער דאָקטאָר זאָל נישט געוועזן
אזוי פלוצלים, וויא ער האט זיך בעוויזען, אזוי פלוצלים אויף פארשווינדען. יודען
פארגעסען זיך ווידער דיא וועהטינען, הערען זיך נישט צו, שלעפען זיך ארום, כל־
זמן עס דינען זייא דיא פיס און לעבען, וויא דער שטיינער איז, מיט דעם
אימפעט... ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער ארויס, וויא דיא לבנה
נאכדעם אז דיא זון פארגעהט, ארביים אויף אלע כלים און יודען — שטארבען מיט
חסד...

חערשעלין אָבער איז דער דאָקטאָר פונ'ם זינען נישט ארויסגעגאנגען. דיא
גאנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען א דאָקטאָר
איהם נאכצוטהאָן און צו מאכען, וויא ער, דיא גאנצע שפיעל מיט דער ווייסער
חברה. קינדער האבען, וויא דיא מאלפעס, ליעב נאכצוטהאָן דיא גרויסע אין אלע
זאכען וויא זאָגט מען עפיס: קינדער קייען, וואס אלטע שפייען. ווייסע חברה
קרוינען למזל אונזער הערשעלין פאר א דאָקטאָר און דיא שפיעל הויבט זיך אין א
גוטער שעה אָן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, א גוטער און זאָרגט
זיך קלאָמפערשט פאר זיינע חברים'ס געזונט, ווינשענדיג דערבייא טאקי פונ'ם
גאנצען הארצען, אז, קריינקען זאָלען זייא, רבוני של עולם! און בעדארפען צו זיין
הילף אָנקומען...

פרייטיג איינמאל אין דער פריה, אז דער מאמען איז מיט בויכוועהטיג אָנ־
געקומען צונעהמען אין קלייטיל אויף בארג פעפער, צימערינג און מעהל אויף שבת,
לאָקחענט אונזער הערשעלע שטילערהייט אראָפ צו ביסליך פון דיא דאָזינע זאכען
און אוועק שא, קיטש אהין, אויפ'ן פרייען גראָז, אויפ'ן ליידיגען פלאַטץ הינטער
דער שטוב. ער זיצט זיך דאָרט לעבין פליים, פאר איהם שטעהט א קליין פאפירין
קעסטעלע, וואס קאָסט איהם דרייא קנעפליך מיט א יערבען בייטעלע א צונאָב
דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעליך, פאר וועלכע א חבר
זיינער תאט בייא איהם גענומען א נוס, א צוויקינג, וואס תאלטענדיג איהם אין טיל

בייא דעם ניס־שפּילען איז ער איהם שטארק מזל׳דיג געווען אויף אָפּצודאַצען די קינדער, אויף א גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף א לאַנגער פּערדישער סטרונע. און בשעת דיא מאַמע פּאָרעט זיך אין שטוב דאָרט, ברעכט נעביך זיך דעם קאָפּ, וויא ס׳איז פונ׳ם ביסיל מאַטעריאַלין עפּיס צו מאַכען, פּאָרעט זיך אויף איהר זונדיל דאָ מיט דעם אראָפּגעלאַקחענטען פעפער, ציטערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען דערפון רפואות, ווערסעדליך, טראָפּענס אין דיא פּ׳עשעליך. פּאַרטיג מיט דיא רפואות טראַכט ער בייא זיך: אַציגד וואו נעהמט מען עפּיס א קראַנקען, טאַקי מיט א גומער אמת׳ר מכת, צו בעווייזען דיא גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און וויא ער זיצט זיך אזוי און טראַכט, דערזעהט ער פון־רערווייטענס, וויא משה־יאָסי, א פּארוואָהרלאָזטער יתום, א נאַקעטער, א באָרפיסער, פּאָהרט אויף א שטעקען רייטענדיג און ארבייט נעביך פאר אלע נאָר א שרעק: פאר דעם פּוהרמא׳, אויף פאר דעם פערדיל און אויף פאר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען, אָנטרייבענדיג איהם מיט א געשרייא: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיס׳ליך, פּוצט אוים דאס בייביל, פּאַרוואַרפענדיג אהינטער דאס קעפּיל, הירז׳שעט וויא א פערד, שפּרינגט תאָך־האָץ און לויפט גאַלאָפּ; ער פּויקט מיט דער האַנד אויף דיא אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט א קלאַפּ, פון יענער זייט א קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויך, אלערלייא משונה קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! חואי־חיפּ־סיפּ! וויא א קלאַפּערייא און א סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פייפענדיג גלייך צו חערשעלין און, צו־קומענדיג נאָהענט, טהוט ער א הירזשע, דערנאָך א געשרייא: טפּררררוא! אויס־לאָזענדיג מיט א צעהנגנאָרענדיגען חחח איפּ־סיפּ און שפּרינגט אראָפּ פונ׳ם שטעקען.

אונזער הערשעלי פאַלט אויף א תמצאָה בייא משה־יאָסי׳ס אָנקומען און נישט לאַנג געטראַכט, מאַכט ער צו איהם אויף קונדעס־לשון אזוי:

— סויסע־סאָסי, משה־יאָסי, פּאַר־פילסט, דוא־ווילסט, סאָן־סראַנק זייך קראַנק?

— סיין, ניין! ענטפערט משה־יאָסי אָפּ, אויך אויף דעם איינגענעם לשון טאַקי, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטען־היטען.

— זאָג יא, נאַרעלע. טאַקי גאָר אָהן קאַטאָוועס. געטוג דייטש! מאַכט חערשעלע, לאָמיר ריידען פּראָסט יודיש. זאָג׳זשע יא, נאַרעלע. וואס קען דיך עס צרען? דוא זייא קראַנק און איך וועל דיר געבען רפואות. . . טא דוא ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

— עסען? . . . עסען, משה־יאָסיקלע, האב איך נישט, נאָר צוזאָגנען אויף שפּעטער אמאל, יא, זאָג איך צו. נאַ דיר מיין האנד תקיעת־כף. נוא, ווערסט־דוא שוין זיין קראנק, נארעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע!

— נישקשה, נארעלע, איך וועל דיך מאכען קראנק. איך וועל דיר טהאָן א דראפּעלע, א קליין דראפּעלע אונטען אויפ׳ן פּוס. זעהסט־דוא אָט מיט דעם טשוואָק. אזוי רעדט הערשעלע איין דעם חבר און נעהמט פון דער פּליודערען־קער־שענע ארויס א פארזשאווערטען טשוואָק.

— עס וועט דאָך אָבער וועה טהאָן, הערשעלע!

— נאָר א קליין דראפּעלע, משה־יאָסינאָ, וויא איך בין א יוד! עס וועט וועה טהאָן א ווילע און באלד טאקי אויפהערען. איך וועל דאָך דיר היילען, איך מיין דאָך דיין טובה. וואס דען? דיין טובה, נארעלע, מיין איך דאָך . . . און דוא ווילסט עס נישט פארשטעהען.

— גיב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באלד טאקי עסען. אי, בין איך הונגעריג, הערשעלע!

— א נעראָם אביסיל! מאכט הערשעלע, אָנברוגז׳ענדיג זיך קלאָמפּערשט, נעה דיר, נעה! איך וויל איהם היילען, טהאָן א טובה, און ער עסען! פרעסען! . . .

אויף דעם דאָזיגען שמיעס קומען אָן עטליכע ווייסע־חברה־ניקעס, זייא קוועלען נאר אָן פון הערשעלעס אפּטייקעל און פון דעם איינפאל זיינעם. נעהמען זיך שטארק צו משה־יאָסין, איינצושמיעסען איהם מיט גוטע רייד: משה־יאָסינאָ, דוא נארעלע איינער! אבי מען מאכט דיך נאָר קראנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטעררוקען עפּיס קייען. דוא פארשטעהסט? . . . איטליכער גיט איהם דיא האנד תקיעת־כף, איבערשלאָגענדיג מיט א ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער דיא ציצה, אויב זיא איז נישט חלילה קיין פּסול׳דיגע און אז ער זעהט, זיא איז כשר, דיא אלע אבט פעדים מיט דיא פיער קניפּליך זיינען וויא געהעריג איז, רופט ער זיך אָן, אויפשטעלענדיג א פינגער לעבין דער נאָז, מיט א התראָה: געדיינקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך גאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין א גוטער שעה, דעם פוס, דיא יונגליך האלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּיאטע זיינער

מיט דעם מ׳שוואַק. פריהער מאַכט ער איהם פּאַמעליך א קליין־דראַפּעלע, משה־יאָסי פּאַרבייסט דיא ליפּען און שווייגט; דערנאָך נעהמט ער איהם אריין אביסיל טיעפער מיט׳ן מ׳שוואַק, משה־יאָסי מאַכט: אי־אי־אי! — חברה טרייסט איהם: נישט־שה, לאָז זיך נאַרעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר נעבען א רפואה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופּט דעם מ׳שוואַק אריין נאָך ווייטער, עס רינט בלוט. משה־יאָסי רייסט זיך פון דיא יונגליכס הענד און שרייעט: נעוואַלד!

— שאַ, שאַ, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט א פרעהליך האַרץ. סי־סאַקע, דיא מכה דיר, האב איך שוין נעמאַכט. אצינד בעקומסט־דוא פון מיר סרועה, א רפואה.

הערשעלע נעהמט א פלעשעלע און ניסט זיינע טראָפּענס אויף משה־יאָסי׳ס פרישער וואונד. ער פאַרקרימט זיך נעביך א שרעק, שרייעט: עס ברענט, נעוואַלד עס ברענט! נישט טיט זיין קול.

משה־יאָסי, האט טאַקי נעהאַט רעכט, נעוואוסט נעביך וואס ער שרייעט. דיא טראָפּענס זיינען נעווען צו שטאַרק פעפּערדיג און נעברענט וויא פייער דאס רויע פלייש איהם אין דער בלוטינער מכה. ער האט נעצאַפּעלט, נעקרעכצט און זיך פאַרנאַננע׳ וויינענדיג פאַר גרויס וועהטיג. דיא קונדסים האבען נעחאַפּט א ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אנטלאָפען אביסיל אין דער זייט און זיך נע־שטעלט קוקען פון דאָרט אויף זיין חולה. א היבשע צייט האט ער נעביך זיך נע־וואַלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט! דערנאָך איז ער וויא־ס׳איז אויפגעשטאַנען און האט מיט א יאָמער, א קראַנג זיך נעלאָזט נעהען זיין וועג, הינקענדיג שטאַרק אויף דעם רעכטען פוס. נעקומען איז ער נעזונט און אוועקנענאַננען קראַנק. ער איז נעקומען הונגעריג, נאַר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האבענדיג פון דער ליכטינער וועלט, פון׳ם שיינעם פריהמאָרגען— און האט, פאַר גרויס נטסקיים צו איהם, בעקומען א מכה!...

משה־יאָסי איז אוועקגעלענען א היבשע צייט מיט א פוס נעשוואָלען וויא א בארג און אויסגעקריינקט דיא מובה הערשעלעס. אז דיא דאָזיגע מעשה איז אָנגע־קומען צום טאַטען דורך חנה־לעטיל, אלסדינג מיט איטליכס ביטצעלע, האט ער איהם גוט מכבד געווען, אז ער זאָל געדיינקען און וויא א טאַטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסט־דוא טהאָן? מאַך בעסער יענעם נישט קראַנק און פאַרשפּאָר, שקאָץ איינער, דערנאָך איהם צו היילען, צו טהאָן איהם

טובות. ווארט נאָר ווארט, דוא ווערסט בייא מיר האבען טובות! א צעהנטען ווערסט־דוא פארזאָגען . . .

— בין איך דען איינער? טענה'ט דער זוהן ווייגענדיג און וויל דיא שולד ארויפלייגען אויף אנדערע. פאר וואס טענען יענע . . . יענע?

— שא, שקאָץ! טהוט דער טאטע בייז א היק. יענע זיינען אויך אזוינע שקצים וויא דוא. דוא הערסט, הערשיל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייכען אייערע שיינע טובות! . . .

„מיט טרעהרען אין דיא אויגען — אזוי לאָזט אויס דער מחבר פונ'ם „ווינש־פינגעריל" זיין ברייטען שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין אין זיינע כתבים — מיט טרעהרען אין דיא אויגען און מיט א הארץ פארקלעהמט פון חרטה שרייב איך אצינד דיא דאָזיגע מעשה מיט דיר, משה־יאָסי! זייא מיר מוחל, ברודער! איך פיהל מיין שולדינקייט אקעגען דיר און זעהר אָפט, ווען עס קומט מיר אויס צווזעהען אזעלכע מעשיות אין דעם לעבען, דערמאָהן איך דיך מיט א קרעכץ: אך, משה־יאָסי, משה־יאָסי! . . . איך דיינק מיט שרעק, אפשר, ברודער, פאסירט עס מיט דיר נעביך אויך נאָך היינט, ערגיץ אין דער וועלט, יענע יונגעלשע מעשה, יענע מיאוסע תנועה — דיא מכה פאר דער רפואה... דיין נעמאכטע מכה שוועבט מיר פאר דיא אויגען און עס רייסט מיר דאס הארץ אויף דיר, ווסטער, עלענטער ברודער, אויף דיר, מיין גוטער, אומגליקליכער, ליעבהארצעדיגער משה־יאָסי! . . ."

ו.

אך, ווען נישט דאס עסען, ווען נישט דאס עסען וואָלט דאס לעבען אין קאבצאנסק פאר הערשעלען קינדוויים געווען זעהר א גליקליכס, וויא אין גן־עדן! ציים אויף צו שטיפען, ארומצוקריכען פרייא, האט ער געהאט, א שיינעם נאמען בייא ווייסער־חברה האט ער, ברוך חשם, געהאט: עסקים אלערלייא האט ער, נישט צו פארזינדיגען, אויך געהאט. ער איז געווען א גענעראל, א סוחר, אלסדינג וואס איהר ווילט און וואס מאכט יונגליך איבער־גליקליך. נאָר איין קליינינקייט — אָט דאס עסען, וואס דאס מענענדיל זיינס פלעגט מאָהנען עסען, דאס האט איהם נאָר צודרעהט, פארשטערט דיא שמחה. ס'איז געווען צייטען, ווען ער איז געקומען א היים הונגעריג נאך אזוי פיעל מיה או אָנטופען זיך נעביך, געהאלעשט עסען, האָטיש וואס ס'איז, פון יוצא וועגען — און נאָרנישט, נישטא קיין זעק! ער פלעגט

ווינען, זיך קראַטצען, האַלטענדיג ביידע הענטליך אין דיא האָר פונ'ם קאָפּ און שרייען, שרייען, ביז ער איז געבליעבען ליגען אָהן כחות און אנשלאָפען געוואָרען. שפּעטער איז ער שוין מיט אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען אַך, אַז ער איז הונגעריג געווען, פלעגט ער טאַכען מיט דיא ליפּען און שווייגען. א רבין אויף שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האט ער געהאט קיילע־ריקלך. זיא איז געווען א שלאָפע, בלייך וויא דיא וואַנד, דער האַלז געשוואָלען, איין אויער פאַרליינט פאַרשטעקט מיט וואַטע. זיא פלעגט געביך איבערטראָגען איהר שמערצן, און קעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין א ווינקעל, וויא א שטילע טויב און קוקע מיט א פּאָר פאַרטראַכטע, פייכטע אויגען, שא, שטיל, נאָר וואס זיא פלעגט מיט א חאָרחלען שלינגען דיא סליונקע און דערבייא עפּים מישונה זיך קרימען. דאס איז געווען א קרימען־זיך נישט מיט גאַל, מיט בייזקייט אויף דיא גרויסע יסורים. ניין, דאס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויף'ן פּנים, דאס קרימען־זיך האט בעד־טייט נאָר פאַרקעהרט, זיא טהוט זיך געביך אָן א כח, נישט ארויסצו־ווייזען דיא וועהטינגען מיט א הויכען זיפץ, ווען עס נים איהר אינוועניג א צופּ, א קלעהם. און איטליכער קרים איהרער האט אויסגעריסען בייא יענעם א שטיק הארץ . . . אַזאַ רבי קען לעהרנען שכל, מאַכען ווייך, גוט און פרום א סך בעסער וויא אלע מוסר־ספרים, בעסער וויא יענע נאַרישע חכמים מיט זייערע עסיג־זויערע־לאַקריין־זיכע שטראָף־רייד. אפילו וואַסקע דער קאַטער (איהר ווייסט דאָך וועמען מען מיינט... יענעם, דאָרט אין קרילאָוו'ס באַסנע) א פרעסער, א נאַשער, וואס דיא נשמה זיינע לינט איהם נאָר צווישען דיא טעפּ, אפילו איהם וואָלט אַזא רבי צוגוטען—הלוואי ער זאָל אַזעלכען נאָר האבען! — עס וואָלט איהם פאַרגאַנגען דער חשק צו סמעטענע און שטאַרק צופריעדען געוועזען האָטש מיט זויערמילך. הערשעלע איז געווען א פאַרשיים קינד, א לעבעדינס, א ריהרענדינס. קוים האט ער זיך געשטעלט אויף דיא פיסליך, א בליק געטאָן אויף גאָט'ס וועלטעלע אַרום איהם, איז דאס וועלטעלע איהם זעהר שיין געפעלען און חשק געהאט וויא א העזעלע צו שפּרינגען, צו לעבען, נאָר דאס לעבען האט איהם אָנגעקוקט וויא א שטיף־מאַמע מיט א בייז פּנים: תרבית, יונגעלע! לאָז זיך א קבצן נישט גלוסטען . . . דאס בייזע פינסטערע לעבען האָט איהם אָפּגעשטעלט באַלד טאַקי ביים צופיהרען זיך דיא הענטליך; איהם געגעבען צו פאַרשטעהן דעם טעם פון נויט, פון הונגער; איהם איינגעראַמט א סוד, וועה, מישטעהנס־געזאָגט, ער איז, פון וואַנען, מישטעהנס־געזאָגט, ער שטאַמט, לויטער קבצן, לויטער אומגליק . . . און איהם געפרעגט דיא ערשטע קשיא: הערשעלי, וואס איז מיט דיר אַזוינס דיא שמחה?

הערשעלע'ס יונגענד איז פארנאנגען געשווינד, אפּנעבליהט ניך און ער איז קינדוויים נאך נעווארען א קליין יודעל: דערשלאָגען, פארטראכט, מיט א פאַרזאָרגט פנים און אלע פּאָסטעמקעס פון א גרויסען, בעווייבטען יודען, עס האט איהם נאָר נעפעהלט א בערדיל. דער יוד האט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהען אזוי פיעל מיני צרות און לייד, אז בלייבט איהם נישט קיין צייט פאר דער קינדהייט. זיא גיט נאָר אויף א ווילע א שיין, וויא דיא זון אין א מיאוס'ן ווינטער־טאָג, און פארגעהט טאקי באלד אין א גרויסער לאנגער, פינסטערער חמארע. קוים קריכט דאס יונגעלע ארויס פון דיא וויקעליך און טהוט זיך א שפּיעל, גיט מען איהם א האפּ צום טייטעל... מען שלעפּט אויף איהם ארויף דעם יאָך און וויא, וויאָ י ו ד ע ל! — אך, גלוסט זיך עס מיר אצינד האָטש פון דערווייטענס אָנקוקען דעם יודען, וואס איז אויסגעוואקסען פון יענעם י ו ד ע ל, וועלכען מיר איז בעשעהרט געווען צו זעהען א מאל! דענסטמאל איז ער נאך נישט אלט געווען קיין צוויא קאלענדרינע יאָהר. איך נעדיינק נאך וויא היינט זיינע צוויא פּאה'קעליך, זיין יאַרמילקעלע, זיין שפּענצעריל און לייבסערדאקיל. עס שטעהט מיר פאר דיא אויגען זיין בלייך, פינסטער פנימיל, וויא ער האט זיך ענטפּלעקט פּצוצלים פון א קליין אלקיריל, צו־שויבערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון דיא קישעליך א פּנים, אויף וועלכע ער האט נעשלאָפען; וויא ער האט זיך פּאמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך נעזעצט אויפ'ן שויס, מיט דיא כשר'ע הענטעליך ארויסבעקומען איהר פונ'ם בוזעם דיא ברוסט, געמאכט אויף זיין זיס לשון א ברכה — שהכל און ג ע ז ו י נ ג ע ן . . . אָמן! האב איך נעענטפערט מיט כוונה, בעטראַכטענדיג מיט גרויס נחת דאס זייגענדיגע קליינע יודעל, אויך דיא מאמע, נעקוקט און נעזאָגט: א ש ר י כ ם י ש ר א ל, אז וואויל איז אייך פאָלק ישראל!...

מיט דיא קונדסים איז אונזער הערשעלע טאקי אלץ געווען חבר, האט מיט זייא נעשטיפט וויא פריהער, נאָר דאס איז געווען איין אנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בערעכנונג, דערבייא נישט א ריס צו טהאָן דיא צעריסענע קאפּאָטע, נישט בלייבען חלילה שטעהען מיט א הוילען קאפּ אָהן א היטעל, נישט אויסצו־רייסען איינער ביים אנדערען א האָר פון דער פּאה, און מען האט אין דעם שפּיעלען־זיך פארלאנגט, אלץ נאכצוטהאָן דיא גרויסע; מיט גרויסען צוריידען, מיט א גרויסען זיך אביסיל דורכגעהען, דאס איז געוועהנטליך בייא קינדערשע קליינע יודליך א כבוד, זעהר א גרויסער. — גרויסע נעהמען כסדר נאך דיא גראדען פון אונטען ארויף: א חתן־בחור, א בעל־הביתיל, א בעל־הבית, א קלי־קודש, פונים שמש ביז דעם רב, בעלי־מלאכות זיינען צווישען יודען נאר א נ ד ע ר ש

שני גרויסע, עפּיס נישט אהער, נישט אהין, האבען געוועהנטליך אוסגאנג מיט יונגליך, מאכען זיך עפּטערס נארעש מיט זייא און האבען בייא דיא אמת'ע גרויסע איין פּנים, וויא זייא, הייסען אויך חבר׳הלייס, שקציס, יונגע משעס, וויא זייא.

הערשעלע הייבט אָן צורייבען זיך ארום דיא גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע ניינג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמיעס. זאָלען צווייא יודען זיך שמעלען ערגיץ שמיסען, וואקסט לעבין זייא, וויא פון דער ערד, אויס הערשעלע, פּאררייסט דאס קעפּיל ארויף און האָרכט מיט א האלב אָפען מיילכען. זאָלען גרויסע עט אזוי־זיך אביסיל דורכגעהען, שלעפּט זיך זייא הערשעלע פון הינטען נאָך, וויא א קוה א קעלביל. א באָרד איז בייא הערשעלין גאר קיין קאטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, א באָרד קען אלסדינג, ווייס אלסדינג, וואס א באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אז ער האט א מאל דערצעהלט יונגליך עפּיס אזוינס, וואס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאָזען מיט דיא ווערטער: לאכט נישט, לאכט נישט, דאס האט געזאָגט א יוד מיט א באָרד און אקעגען אזא לינען מיט א וואָהרצייבען איז שוין נישט געוועז, וואס צו טענה'ען.

„קינדרוויים, אזוי זאָגט הערשעלע אין דיא כתבים, האב איך געמיינט, גרויסע זיינען עפּיס גאר א מין אנדער וועלט און קליינע זיינען פאר זיך א וועלט און דיא דאָזינע ביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער, שפּעטער האב איך בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ס'איז א גראָבער טעות. איין וועלט חלעבין, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חצות, קליין און גרויס, יונג און אלט, וואס מאכט עס אויס? אלע זיינען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאס: א קליין קינד מאָהר נישט און א גרויס קינד מיגג. וואס בייא קינדער מיט בערד חייסט א חכמה, גוטסקייט און פרומ־קייט, דאס איינענע מאקי בייא קינדער אָהן בערד רופט מען נארעשקייטען, שקאָצערייא, יונגעלשע זאכען...“

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען א קליין יודעל, געשטאנען מיט איין פוס צווישען דיא קליינע און מיט דער אנדערער צווישען דיא גרויסע יורישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען דיא חברים איז ער געשטאנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגליך שפּיעלען זיך פשוט דאָ אויף אונזער עולם, זיינען ביים שטיפען מיט דעם גאנצען קאָפּ אריינגעטהאָן אין אזעלכע זאכען, וואס שטעהען פאר דיא אויגען און מען טאפּט זייא אָן מיט דער האנד. יענער פוס אבער, וואס צווישען דיא

גרויסע, האט געפיהלט א מאל, ווייא עס פארשוויגדט אונטער איהם דיא ערד און בלייבט היינגען עפּיס וויא אין דער לופטען; גרויסע קינדער אז צושפּילען זיך, פליהען זייא אין הימעל אריין, פארקריכען שטיפּענדיג העט, העט ווייט, אזוי אז האפּט אזש אָן א שווינדעל... שטעהענדיג אזוי אויף משקולת, האט הערשעלע זיך צוגעהערט צו דיא גרויסע מיטביידע אויערען. און ווען ער זאָל האבען אפילו נאך עטליכע פּאָר אויערען, וואָלט ער אלע טאקי געברויכט נאָר דערצו, ווייל זאכען אויף צו הערען איז געווען זעהר פיעל. הערשעלע האט זיך אָנגעהערט בייא זייא מופתים און וואונדער נאר אָהן א צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער, גלייך וויא זייא וואָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אלסדינג געזעהען אליין מיט אייגענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, וואס געהען ארום אויפ'ן עולם־התועה; מעשיות פון דיא נוסע... און נישט גוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, גאָט'ס מישולחים, וואס וואנדרעווען אוים, וואו דיא וועלט האט איין עק און זיינען פול אין איטליכס ווינקעלע. דערבייא איז דערצעהלט געוואָרען א וואונדער שיינע מעשה, וואס האט זיך א מאל, א מאל געטראָפען טאקי דאָ, אין קאבצאנסק, מיט וועלכער עס האט געקלונגען און עס קלינגט נאך עד היום דיא וועלט. דיא מעשה איז אזוי געווען:

ז.

ביטי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר' שמעלקעס, איין עלטער זיידע פון אונזער עושר, ר' יודעל קאבצאנסקער, האט זיך איינמאל אונטער א פורים אין א שלעכטער איינער צייט גאנץ קאבצאנסק אוועקגעלאָזט קיין גלופּסק. איבערגעבליבען פון דיא אלע מאנסבילין איז נאר ר' שמעלקע אליין. ר' יודעלס עלטער זיידע ר' שמערקע, זכרונו לברכה, א גוטער, א פרומער, מיט דעם פּינטעלע יוד, פון דעם אלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאר קיין יודען געדאכט, א בעזדיעטניס. דיא אלע מיטעל, וואס ער האט איבערגעטהאָן צו האבען חאָטש איין קינד, א קדיש, האבען נישט געהאָלפען. ער האט לסוף אוועקגעליינגט דעם בעל־שם, דעם טאָטער מיט דער טאָטערן, להבדיל און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואס דיענען הייסט, מיט א ברען, נישט אויסצושפּאנען זיך אויף א רגע פונ'ם יודישקייט. טיא אז קאבצאנסק האט זיך דאָ אוועקגעלאָזט, איז ר' שמעלקע געבליבען נעפּלעפּט: סטייטש, פורים וועט ער נישט דאווגען און לייענען דיא

מגילה מיט א מנין יודען! און וועמען וועט ער שיקען „משלוח מנות"? או מיט וועמען וועט ער מאכען א כוסה, וויא נאָט האט געבאָטען? און וויא ער זיצט זיך דאָ אזוי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאכט, אָהן א קאפ, עפענט זיך פלוצלים דיא טהיר און עס קומען אריין ניין פארשוינען. דרייא גרייז־גרויע אין ראצעמאָרענע זיפעצעס, איינער עפיס אין א מין האלאט מיט טראָלדען, דיא באָרד צוקאָשמעט און אויפ'ן קאָפ א הויכער, שפּיצאסטער כפאָדיק. נאך איינער אין א מין סוויטקע, אָדער א משומערקע, מיט א לעדערנעם ביינארטעל, דאס פנים בעוואקסען מיט א וואלד האָר. און נאך איינער עפּיס אזוי וויא פאר־שלאָפען מיט א גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזעצט מיט בלאָטערען, ווייספערליך, אין האט נישט געקענט איינשטעהען אויף דיא פיס. דיא אבערינע דרייא פאר־שוינען זיינען געווען אָנגעטהאָן עפיס טערקיש, פארענט ברוסט־טיכליך מיט פליטערליך, הינטען קורצע פארטיכליך, נישט וויא מאנסבילען, נישט וויא ווייבער. ביים אריינקומען האבען זייא געקושט דיא מזוזה, מיט א געשרייא: א גוטען־אָוענט! א גוט יום־טוב, רבי שמעלקע! — ר' שמעלקע נעהמט זייא אָקעגען און נים איטליכען פון דיא פארשוינען א ברייטען שלום־עליכם, מיט א פרעגע, וויא דער שטיינער איז, פון וואנען פאָהרען עס יודען? יענע יודען וויא דיא טערקען האט ער אָנגענומען פאר ירושלמים און דעריבער האט ער זייא געמאכט גאר א גרויכען ברוך־הבא, טראכטענדיג בייא זיך: וואוילע געסט חלעבין! פון זייא וועט מען עס אָנהערען זיך אביסיל פון דער „מערת המכפלה", פון דער מוטער רחל'ס קבר און אפשר וועט מען בייא זייא קענען קויפען א זעקעלע ארץ־ישראל ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאכ'ן טויט, ווערעם זאָלען נישט עסען.

— ר' שמעלקע! זאָגט דיא משומערקע, דיא סוחרים מיינע פרענען, אויב ס'איז מעגליך בייא אייך צו האלטען פורים. זייא וועלען אייך גוט בעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר' שמעלקע, געלד, בשום אופן נישט. זעהר אנגע־ליינטע געסט, הלעבין! מיין לוין וועט שוין זיין דאס, וואס איך וועל מיט אונזערע טהייערע אורחים אפּראכטען דיא סעודה גאנץ פרעהליך, יודעשליך. וויין און נאך אנדערע משקה: ווישניק, מאלינִיק, האב איך גענוג. פאר נויט וועט מען קענען נעהמען א פאָר פלעשליך פוג'ס פסח'דיגען. און איהר, ר' יוד, טהוט ער א זאָג צו עם אין דער משומערקע, איהר זענט דאך א בעל־העגלה און וועט זיך מסתמא פון א גוטען טרינק בראנפען נישט אָפּזאָגען. בראנפין האב איך גאר אין [illegible]נמיק.

— בראַנפּין!... וואס בראַנפּין?... רופט זיך אָפּ יענער מיט דער רויטער נאָז, אונטערקומענדיג נעהנטער. איך בראַנפּין בין איך א מבין, איינער טאַקי אין דער וועלט.

— זעהר אַנגעליינט! דאס האב איך אין אייער פּנים ארויסגעזעהען טאַקי באלד, זאָגט ר' שמעלקע צו דער רויטער נאָז. איהר זענט מיר זעהר קענטליך... זענט איהר נישט יענער ברענענדינער חסיד, מיט וועלכען מיר האבען א מאל אין איינעם יום־טוב געהאַלטען ביים אלטען, זאָל מאריך ימים זיין? יא, איהר זענט איך בראַנפּין א מבין, א גרויסער מבין, וויא איך בין א יוד!... איהר פארשטעהט דאָך מיך, וואס מיט דעם וואָרט „מ ב י ן" איך מיין. דעם ע נ י ן פון בראַנפּין, וואָהין דאס נעהט . . . דער ברען, וואס דרינגען שמעקט, נישט גלאַט פּשוט אזוי זיך... דאס פארשטעהען נאָר מיר, אזעלכע וויא איהר, ברענענדינע, פייערדיגע יודען . . .

ר' שמעלקע האט געפיהרט זיינע געסט אין שול אריין און מען האט דאָרט נעדאַוונט מעריב. איינער פון דיא אלטעטשקע האט געלייענט דיא מגילה מיט א זיס קול, נאר מחיה. ביים לייענען: וויא המן הרשע איז דערהויבט געוואָרען, וויא איהם גלוסט זיך דורך פאַלשע מסירות און בלבולים אויסהרג'ענען אלע יודען, איז דער שפּיצאַסטער ספּאָדיק אונטערגעשפּרונגען און פאר בעס געמאַכט אזא קולאַק, אז ר' שמעלקע איז פארציטערט געוואָרען. ער האט א חאַפּ געטהאָן געשווינד דאָרט א שטעקען פון דיא לאַנגע חופּה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאַנצען כח געשלאָגען המן הרשע איבער דיא מרעפּליך פּת'ים בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאַכט, און אז צום סוף האט געהאַלטען אין דער מגילה בייא המ'ים מפּלה, האט דער ספּאָדיק געשיינט, געלויכטען, געשפּרונגען און געטאַנצט פאר שמחה. דיא אלטעטשקע האבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „ש ו ש נ ת י ע ק ב" מיט א זיס ניגונדיל. דיא נאָז מיט ווייספּערליך האט זיך נישט געקענט איינהאַלטען און א זאָג געטהאָן: וואס טויג מיר דיא מעשיות, איך וואָלט פון אלע שמחות שוין געוואָלט דערלעבען נעהמען אביסיל בראַנפּין, טאַקי דאָ באלד אויפ'ן אָרט. — דאָ האט זיך אויך צוהיצט אונזער ר' שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאָפען צום שמש שאַפּקעלע, ארויסדערטאַפּט פון דאָרט א פלעשיל בראַנפּין, שליש, מיט עטליכע קעלישקעליך און געמאַכט מיט דיא פארשוינען לחיים. דער שמש אליין איז דענסטמאָל נישט געווען, ווארום אין דעם כתב מיט איהם איז געשטאַנען בפירוש ארייננעשריבען א פּונקט, אז חנוכה און פּורים האט ער, וויא אַנדערע, דאס רעכט ארומצוגעהען אין דיא תייזער — אין נ כ ו פּ ס ק. אויך איז דאָרט געשטאַנען א

פתקס, אז נאָר ער אליין האָט דאָס רעכט מאַכען אַן קלייזעל אַ מין שיינקעל און שיינקען דאָרט אַ גאַנץ יאָהר בראַנפּין. דערבייא האַלטען דאָרט אויף צום פּאָר בייסען רעטישענע פיכליך, אייער־ביינעל וכדומה אַזעלכע זאַכען, אויף וועלכע מען מאַכט אַ ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואַשען.

דיא גאַנצע נאַכט האָט זיך ר׳ שמעלקע משמח געוועזען מיט דיא דרייא פּאַר־שוינען. אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זייא אַלע געגאַנגען אין וואַסער, נאָר דיא נאָז האָט נישט געוואָלט געהען. ניין, ניין, האָט זיא געזאָגט, פע, איך האָב פיינט וואַסער. קומט, האָט ר׳ שמעלקע צו דער נאָז געמאַכט, קומט, נישקשה, אונזער מקוה־וואַסער איז געדיכט, מען קען זיא שניידען מיט אַ מעסער... בשעת לייענען דיא מגילה אין דער שול האָט דער כפּאָדיק און דיא אַלטעטשקע געטהאָן דאָס איינענע, וואָס געכטען. נאָך דעם דאַווענען האָט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאָך דעם עסען האָט מען זיך גענומען מקיים זיין משלוח מנות, נאָך דעם משלוח מנות האָט מען געמאַכט ברכה און געגעסען המן־קרעפּליך, המן־טעשליך, סאַהגרליך און געטרונקען ווישניק. נאָך דעם ברכה־מאַכען האָט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין דיא סעודה, מען האָט געגעסען, געטרונקען, מקיים געוועזען, געשיכור׳ט, אויף וואָס דיא וועלט שטעהט. דיא נאָז האָט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האָט אויסגעטרונקען איין כוסה, האָט דיא נאָז אויס־געטרונקען צעהן, געגאָסען וויא אויפ׳ן שטיין. בקיצור, מען האָט אַזוי פיעל מקיים געוועזען, געטרונקען, געשיכור׳ט, אַז דער קאַבצאַנסקער עולם איז אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים צוריק געקומען פון גלופּסק, האָט מען געטראָפען ר׳ שמעלקען נאָך טויט־שכור. אַז ר׳ שמעלקע האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז ער געוועזען וויא אַ דולער פאַר גרויס וואונדער: דיא פאַרשוינען זיינען עפּיס וויא אויסגעטריקענט געוואָרען, אין שטוב איז עפּיס איין איבערקעהרעניש, קיין זאַך נישט אויף זיין אָרט, וואָס ער זוכט איז נישטאָ, וואָס ער בעדאַרף איז וויא איין וואַסער אריין. ס׳איז איהם אַ גרויס וואונדער, נאָר ניט צום פאַרשטעהען! ...

דער אַלטער, זכרונו לברכה, האָט שפּעטער מגלה געוועזען דעם סוד זיינע מקורבים, דיא מקורבים דערנאָך זייערע מקורבים און אַזוי איז עס געגאַנגען פון איין אויער אין דעם אַנדערען, ביז דאָס איז בעקאַנט געוואָרען דער גאַנצער וועלט. יענע פאַרשוינען זיינען געוועזען דיא גוטע כנופיא, נאָר דאָס גוטע פּעקיל! .... דיא דרייא אַלטעטשקע זיינען עס געווען דיא אָבות; דער האַלאַט אין הויכען

שפיצאסטען ספאָדיק — מ ר ד כ י, אָנגעטהאָן בגדי מלכות; דיא משומערקע — אליהו הנביא; דיא נאָז מיט ווייספערליך — דער בעריהמטער שכור לוט, וואָס שלעפט זיך נאך דעם פעטער אברהם אבינו; דיא דרייא טערקען מיט פּלימערליך און פארטיכליך — מתתיהו כהן גדול מיט צווייא קינדער, אָנגעטהאָן אין חושן ואפוד. דער אַלטער האט געזאגט, אז איידער דיא גאַנצע קאָמפּאניע איז נעגאַנגען צו ר׳ שמעלקען, האט זיא פריהער זיך געלאָזט מעלדען; און בייא איהם גענומען רשות, ווארום ר׳ שמעלקע איז דאָך זיין חסיד און קאַבצאַנסק נעהער צו איהם. דאס הייסט, געהערען איינענטליך געהער זיא צו א פריץ, נאר דעם גראָשען מאַכט ער... דאס הייסט, דער פריץ האַלט דיא קיה פאר דיא הערנער און ער להבדיל מעלקט... ר׳ שמעלקע האט אָנגעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זיין. סעריל זיין דריט ווייב, נאך נאר א יונגעד, א לעבעדינגס, וואס ער האט זיא גענומען נאָר פאר א בעל־הבית׳טע אין שטוב אריין, האט מאַקי אין ניין חדשים ארום נאך דער מעשה, וואס איז געשעהען, נעהאט חנוכה צייט א יונגעל. דאס איז ר׳ מרדכילע־מתות (אזוי האט דער אַלטער געהייסען איהם א נאמען געבען נאך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע־מתות איז ארויסגעקומען ר׳ יעקב־אליה, היינטינגען ר׳ יודעל קאַבצאַנסקער׳ס א פאטער. — קאבצאנסק נעהמט זיך שטארק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בייא איהר זיינען געווען אזעלכע פארשוינען! ווער שמיעסט ר׳ יודעל, דער איז נאר בייא זיך פאַרריסען, שטאָלץ וויא א רוח. א קאָטאָוועס עפּיס, זיין זיידע האט אויסגעטרונקען א קעלער וויין, געשיכור׳ט מיט לוט׳ן... און טהוט דערפאר גרויסע שידוכים.

אז הערשעלע האט דערנאך דיא דאָזיגע מעשה איבערגעדערצעהלט דיא יונגליך, איז זיא איטליכען שטארק געפעלען. עטליכע יונגליך האבען נאך עדות געזאגט און זיך געשוואוירען, וויא זייא זיינען יודישע קינדער, זייא זאָלען אזוי הערען שופר של משיח, וויא זייא האבען עס אליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע מאטעס דערצעהלען — און אלע האבען געגלויבט, אז דאס איז אמת. צווייא יונגליך האבען זיך געשפּארט איבער לוט׳ס נאָז, איינער שרייעט, ניין! אזוי האט מיין מאטע געזאגט: רויט, אָהן ווייספערליך. און דער אנדערער שרייעט אקעגען: ניין, ניין, מיט ווייספערליך! מיין מאטע ווייסט בעסער, ער זאגט מיט ווייספערליך! עס ווערט א קריעג איבער דיא מאמעס, וועמעס מאטע ווייסט בעסער, איינער דעם אנדערען ניט איז מאטען אריין. יונגליך מישען זיך אריין. עס ווערט א גע־שרייא: ווייספערליך. נישט ווייספערליך! גלייך וויא עס וואָלט זיך געהאנדעלט

איבער זעחר א וויכטיגע זאך, שטארק גוגע אין לעבען אריין, אזוי ווי כסיל א שטיינער, וויא י ע נ ע זאכען, איבער וועלכע אונזערע געלעהרטענטע חאמפערען זיך א מאל אין זייערע ספרים. . . מען האפט זיך צוליעב דער נאז אין פאר דיא נעז, מען ניט זיך צוליעב דיא טאטעס אין טאטען אריין. הערשעלע איז אויך טרוקען נישט ארוים און געלייזט א דראפ אויף דער נאז צוליעב דעם כבוד פון זיין טאטען, פאר וועלכען ער האט זיך מ ו ס ר נ פ ש געווען... בייא דעם טאטען אבער איז דאס נישט אנגעליינט געווען און ער האט דעם נ ע ט ר י י ע ן זוהן פאר דעם דראפ א ו י ף ק י ד ו ש ה ש ם נוט טאקי אויסגעשיינעצט אזוי: פע, דיינע מיאוסע נייגג!.... אלין דיינע מעשיות, דיינע נארעשע, יתגעלשע מעשיות! . . .

ת.

דער דלות האט אין ק א ב צ א נ ס ק געשווישטעט נאר א שרעק און דיא יורישע קינדער דארט זיינען געזעסען מיט פארלייגטע הענד, גארנישט צו טהאן — און גארנישט טאקי צו קענען געביך טהאן — וויא דעם דלות ארויסצוטרייבען. מען פלעגט, צתויפקומענדיג זיך אין איינעם, אין בית־מדרש אונטער'ן אויווען, נאר אלין אצען און קרעכצען: נישט דיא וועלט, וואס א מאל, נישט דאס, וואס פאר־צייטען!... א מאל איז געווען טע־טע־טע! און היינט — עט. . . וואס א מאל איז געווען א ז ו י. . . איז היינט נאר א ז ו י. . . דאס איינענע, דאכט זיך אין פלונק, און פארט א גרויסע נפקא־מיניה. פארצייטענס זיינען מענשען געווען מענשען, יורען — יורען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט מישטעהנס־געזאגט, וואס? . . ביים אויסלאזען דעם „וואס?" האט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין, שוויינענדיג שטיל, און געווארט הערען א תירוץ אויף דער קשיא „וואס"? — איינער האט געקראצט, געריבען דעם שטערען, געטראכט און האט דערנאך געפעפעגט דאס מויל און — א געניץ געטהאן. דער אנדערער האט, אנ־געהמענדיג זיך ביים בערדיל מיט א צוגעמאכט איינעל, א מאך געגעבען מיט דער האנד און עפים וויא פאר זיך געבעקעט: עט... ווייס־איך!.. יענער האט, אויפ־הייבענדיג זיך פונ'ם ארט, אנגעשפארט ביידע הענט מיט אויסגעשפרייטע פינגער אויפ'ן שטענדער, זיך צושאקעלט און געמאכט: איך וועל אייך דערצעהלען, הערט איהר, היינט איז טאקי נאר, פארשטעהט איהר מיך, משיח צייט. — מיט דעם עמפער זיינען געוועהנטליך אלע צופריעדען געווען. איטליכען צופלאקערען זיך

דערבייא דיא אוינגען און מען טהוט זיך א נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין. אָנגעהויבען האט זיך עס שטענדיג דערמיט, אז דאס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פרייטיג, נאך דעם חשבון איז אצינד ערב שבת נאך האלבען טאָג און שוין דאָ אלע סימנים, אז משיח נעחט, משיח וועט באלד קומען: דיא טויערען פון פרנסה זיינען צוגעשלאָסען, אין קעשעניע נישטאָ קיין פרוטה; ארץ־פּיאַסקע עזות פנימער זיינען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגליך האלטען זיך פאר גרויסע לייט, פריצים; א דיק, זאט בייכיל מיינט, אז אלע חכמות — א כפרה פאר זיינס א בויך סברא... צרות און גזורות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג־מגוג. איבער גוג־מגוג לייגט מען אנידער א ברייטען ישמיעס, עס פאַלען איבער איהם אלערלייא דעות. איינער טהוט א נעהם דעם בעקאַנטען ספר „אבקת רוכל“, טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאַר אלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא וויזט דער וועלט א מופת. מען זאגט, אין רוים איז דאָ א מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס וויא א בילד־שיינע נקבה, א מכוערת, און דאס איז גאָטס ארבייט, ער אליין האט זיא אזוי בעשאפען. קומען דיא רשעים צו דער טירמעלישטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאכען מיט איהר קוצעניר־מוצעניו. זיא ווערט מעברת, והיא מתבקעת, און סעקט א קינד מיט דעם נאמען ארמילו"ס דער שטן, וועלכען דיא אומות רופען אנטיקרי"שטו. ער איז אומגעלומפערט גרויס: צוועלף איילען לאַנג און צוועלף איילען ברייט. דיא אויגען רויט, האָר — גאָלד געפאַרבט מיט גרינע פּיאַטעס און צווייא האלדאון־נאַקענס. דער דאָזיגער מין פארשוין נימט זיך עס אויס דער וועלט פאַר משיח'ן, געהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דענסטמאָל יקום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענט גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג'עט, און אזוי געהט שלים־שלימזל ביז דעם אכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהען דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דרייא תקיעות. בייא דער ערשטער תקיעה וויזט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו הנביא, פאַרנעהמט דיא צדיקים און נאך יודען צונויפגעקלאָפּענע, וואס בלאָנקען זיך ארום אין דער מדבר און פיהרט זייא קיין ירושלים. גאָט רעגענט מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג'עט ארמילו"ס הרשע. בייא דער צווייטער תקיעה, אין דעם ניינטען צייכען, שטעהען דיא טויטע אויף לעבעדיג פון דיא קברים.

משיח בן־דוד לאָזט זיך אוועק צוזויפנעהמען דיא איבעריגע יודען אין אלע עקען וועלט. פּרטים טראָגנען דיא יודעליך אויף דיא פּלייצעס און ברייגנען זייא א מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... ביים דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען ענטפּלעקען זיך דיא עשרת השבטים מיט דיא בני משה, רוטע יודעליך, נאר אָהן א צאָהל. יודעליך לעבען, זיצען זיך אין חויכע ספּאָדקעס אויף דיא קעפּ מיט פּאַר־לייגטע הענד, קוקען און האבען הנאָה פון דער לויטערער שכינה...“

קאַבצאַנסקער יודען שמעלצען זיך, הערענדיג לעבין אויוועז, עס צר שפּילען זיך זייא דיא געבליטען, ווערען ביים זיך שטארק, זיינען גרייט צו נעהמען פייגענבוינענס און לויפען אין דער מלחמה... מען פארגעסט אויף נישט דיא גרויסע סעודה פונ׳ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר חנא׳ס פּעטע געגנזליך, פון וועלכע עס רינט שמאלץ, ווערען אויפגעגעבען צום בריי־יאַנטענעם טיש אויף ניין־גאָלדענע־פּאָלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען דיא פינגער. — מיינע הונגעריגע קאַבצאַנסקער יודען בעלעקען זיך, עס געהט זייא איבער דיא סמאהע, מען הערט, וויא עס בורטשעט זייא אינוועניג אין בויך און זייא קראַטצען, קראַטצען זיך נעביך... מען ליינט אוועק פאר צרות דעם לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פּאָליטיקע, צו דעם גאַנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זייא האלטען זיך פאר גרויסע בריות און מהותן דרינען אויף פשטליך גאַנץ שכל־דיג. דיא גאַנצע לאַנד־קאַרטע איז ביים זייא אויסגעמאָהלט אויף דער האַנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפּאַניע שטעלען אוים אויף דער דאָלאָניע קירה׳ס חיל, אויף דיא פינגער דעם תוגרם, צווישען זייא ביידע, אויף דעם קרהחיים, א ים, אָדער דעם פּרוט און עס קעהרט זיך א וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפּאַניע שטארק בעשעפּטיגט מיט דיא שרים זייערע דאָרט, אין הימעל, אויסווייזענדיג בפירוש פון רש״י, אז קיינער פון דיא מלכיות האט נישט דיא מפּלה דאָ אונטען, ביז עס פאַלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צומאכען דיא פינגער אזוי, אז דער תוגר זאָל אומקומען, ארייגפּאַלען אין ים. — ניין, בערעלע! שרייעט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה, דוא עם־האָרץ איינער! פּאַלען מוז נאָר דער שר של אדום, אזוי, גראָבער יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדארף מען שווייגען און זיך נישט מישען... בערעלען פאר־דריסט עס זעהר שטארק און וואס לייזער זאָל פון אצינד אָן נישט עפּיס זאָגען, שרייעט ער, איהם אויף צו להכעים, אלץ פארקעהרט. למשל, ווען דיא צייט איז געקומען איבערצוצעהלען דיא קאַבע פון געוויסע נגידים און לייזער האט זיך גענומען גטשמאַק צום עסק, האט געשאַצט על פּי יושר ר׳ איצע גלופּסקערס

פארמענגען אין צוויי׳א מיליאָן אוּן ר׳ קלמן׳ס פארמעגנען נאָר אין אנד־ערטחאלבען מיליאָן קערבליך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאטצען דווקא פארקעהרט, נישט אַזוי וועלען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, וויא לייזערען, און דערפון איז א מאל ארויס מיאוסע זאכען. א טהייל האבען געהאלטען מיט לייזערען, א טהייל מיט בערלען. מען האט זיך געדונגען, געהאמפערט, געווערטעלט: וואס איז, עפּיס געלט־שטעלט? ! ישרנים פ׳ענגען זיך אריינלייגען אין שלום אריין: פאַלגט אונז, גיט נאך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאכגעבען אויף ר׳ איצען. — מה רעש? האט איינער געמאכט א פשרה: ר׳ איצע האט א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט און ר׳ קלמן אויך אזוי פיעל, א מיליאָן זיבען הונדערט־פופציג־טויזענט קערבליך. מיר דאכט זיך, ס׳איז גאנץ אָרענטליך,ביידע צדדים קענען צו פריעדען זיין. לייזער און בעריל באדארפען שטעלען משקה, עס קומט פון זייא בראנפין. — קוילעט אונז דאָ פאר א גראָשען, שריים לייזער מיט בערלען אין איין אָטהעם, מיר האבען אָסור נישט קיין פרוטה. — עס, האט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט באָרגען, גיט איהם נאָר א משכון...

אז פלעגט קומען צו רייד פון ר׳ יודעל קאבצאנסקער, האט איטליכער געמאכט א מינע מיט איין ערענסט פנים. אלע האבען געזאגט פה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, וויא אָהן עין־הרע א מוצלח. נאָר פאר וואס איז ער נישט אזוי רייך, וויא א מוצלח? אָט דרינען האבען זיך געטהיילט דיא מיינונגען. א טהייל האבען געזאגט, אז אליהו הנביא האט דענסטמאָל, דענסטמאָל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקין משלוח־מנות א יערכען בייטעלע מיט א פעניגיל, פון דעם בייטעלע לאָזט זיך קיינמאל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אריין, נישט מעהר, נישט ווייניגער. ווידער א טהייל האבען געזאָגט: ניין, אליהו הנביא האט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקין נאר א ווינש־פינגעריל מיט דעם שם המפורש. ער האט אָבער אָנגעזאגט, ער זאָל ווינשען נאָר אזוי פיעל צו האבען, וויפיעל ער בעדארף. — עט! האבען יענע מיט א קנייטשעל געמאכט, עס און נאך א מאל מאקי עט! . . . ווען אפילו אזוי — וואָלט דאך ר׳ שמעלקע ביים ווינשעניש מיט דעם ווינשפינגעריל, אז עס האלט שוין ביים ווינשען, געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאָל איהם ווינשען, אז ער זאָל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צרווינשען!... אוי, אוי, מיר זאָלען עס נאָר האבען ווינשפינגערליך, וויסען מיר שוין, וואס עס וואָלט געווען! . . . אָח־ח־חאַ! האט מען געקרעכצט, שלעכט ארום און ארום. אין מיטעל מאקי נאָר א ווינשפינגעריל. וואס זאָלען מיר טהאָן? אויס פרנסות. חאָטש צרייס זיך, שונא ציון, וועט דיר נאר נישט

העלפען... חיינטיגע ציטען צו לעבען, וויא ס'איז צו דערהאלטען דיא נשמה, בעדארף מען האבען רייגע נסים...

ט.

אונזער הערשעלע, וואס האט שוין געמאוסט נעביך דעם טעם פון נרים, וואס דאס יונגע ביום זיינס איז נאך געווען זורידהיים, וואס דיא דערקוועמטעטע נשמה זיינע, אזוי פריה פאר דער צייט, האט זיך, וויא א געפאנגען פייגעלע אין דעם שטייניל, געשלאגען נעביך ארויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער ברייטער וועלט — ער, הערשעלע, האט זיך אנגעהאפט אין דעם ווינשפינגעריל מיט אלע זיינע געדאנקען און עס געטמען אויף זיינע כלים. חלעבין, רבוני של עולם, האט ער בייא זיך געטראכט, פאר וואס זאלען מאקי נאר אהן סאטאוועס, יודען נעביך נייעט האבען אזעלכע מיני ווינשפינגערליך? פאר וואס א מאל, אז ס'איז געווען דיין גוטער ווילען, האסט־דוא דיינע קינדער ישראל געגעבען מן אין דער מדבר, פיינעליך, טויבען זיינען זייא געפלויגען אין טויל אריין און פון א שטיין האט זייא געשפריצט וואסער אויף צו טרינקען! לאז זיך דאכטען, אז היינט זיינען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאנגען, עקדישען און דעם פיפערנאטער. — אך, וויא שיין זיין קינדערשער שכל האט איהם אויסגעמאהלט אזא פינגעריל, וואס אז מען זאגט: „פינגעריל, פינגעריל! איך ווינש דאס, איך ווינש יענס," האט מען דאס־וועלכעס מען ווינשט, נאר אהן מיה. אהן קאפדארעניש. א תענוג חלעבין! אין מעשה־ביכליך האט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאכען, וואס זיינען געשעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערליך. ער האט געלייענט א־שטיינער, וויא איינער איז א מאל געפלויגען רייטענדיג אויף א רוח איבער טהאלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז געקומען ערגיץ אויף א קעמפע. אויף דער קעמפע שטעהט א ברילאנטענער שלאס, א פאלאץ מיט הונדערטער חדרים. אריינקומענדיג אין פאלאץ, זעהט ער: גילדענע טישען זיינען געגרייט מיט דיא טהייערסטע קרעדענצין און מען זעהט נישט קיין לעבעדיגע מענשען. נעהמט דעם בחור ארויס זיין ווינשפינגעריל און מאכט: פינגעריל, פינגעריל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאס וויל איך, יענס וויל איך, וויל, וויל און וויל. — קומען עס אריין באריד פרינצעסענס, בת־מלכות, איינע פון דער אנדערער שעהנער, נאר מחיה. איינגעטונקט אין פערל, אין דימאנטען, אין גאלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פלוצלים א זעטץ א

שארפע קאפעלע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מארש און א מירמעל־שטיינענער באר, וואו ער גלייכט זיך אויס דיא ביינער. דערנאך הויבט זיך אן א מאהלצייט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טהייערסטען ראזינקעס וויין. מיינער איז נישט פויל, עסט, טרינקט, מהוט זיך וואויל. אזוי געהט עס ווייטער, ווייטער און ווייטער... דאס ווינשפינגעריל איז איהם וויא א משוואק געזעסען שטייף אין קאפ, שטענדיג ווענען דעם אלץ געטראכט און איז איהם אין שלאף אפילו פונ׳ם זינען נישט ארויס. דאס וואס א ווינשפינגעריל איז דא, איז דאך א געוויסע זאך און ער האט דרינען חיילינ געגלויבט, ווארום צווינס האט ער דאך געהערט אויך פון זיין מאמען. א מ א מ ע ווייסט... סטיימש, פון וואנען האט ער דען געהערט יענע אלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אלסדינג, וואס קאכט זיך אין גיהנום, אין גן־עדן, פון מלאכים, בעלי־שמות, מכשפים, שדים און רוחות, ווען נישט פאקי פונ׳ם מאמען. היינט ווען ער זאל נישט געווען גלויבען אין „ג ר ו נ ט״ אריין, אין דעם „א נ י מ א מ י ן, אז א מ א מ ע ו ו י י ס ט״ תאס־זשע וואלט געווארען חלילה פון זיין ביסעל יודעשקיים ? ! . . .

כל־זמן הערשעלע איז נאך געווען א יונגעל, פלעגט ער אלץ טראכטען, אז ווען ער זאל נאר האבען א ווינשפינעריל, וואלט ער זיך געווונישען א ווארעמע, פרישע בתלקע מיט א ראסעלפלייש און א פעטען קונעל גאר אין מיטען דער וואך, ווייל דענסטמאל פלעגט ער זעהר אפט ליידען הונגער, נישט פאר יודען געדאכט, און קיין בעסערס פון אזעלכע מאכלים איז דאך אויף דער גאנצער וועלט מעהר שוין נישטא. אויך וואלט ער געווינשען, אז אלע מלמדים און חדרים זאלען, אין־איינעם מיט דיא סידורים מאקי, פארשווינדען ווערען מיט דעם רדיף, עס זאל פון זייא מאקי, רבוני של עולם, קיין זכר נישט בלייבען, ווייל אנקוקען האט ער נישט גע־קענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער מוזיקע וואלט ער זיך געווינשען א נוטען שופר־בלאזער און א קאטערינשטשיק, ווארום קיין אנדערע מוזיקע, חוץ א שופר א גאנץ חודש אלול און א קאטערינקע, וואס איז אויף עטליכע טעג פארוואָרפען געווארען א מאל אין זיין שטעדטיל, האט ער נישט געהערט. — שפעטער, אז ער איז עלטער געווארען און אנגעהויבען צו פיהלען אנדערע מיני בע־דערפענישען, האט ער אויך געהאט אנדערע מיני ווינשענים. דענסטמאל וואלט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, א פרינצעסין, א שטוב מיט א בעל־הבתיש׳קיים, עטליכע צינען מיט א צווייא דרייא בהמות.

דיא בת־מלכה האט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאהל געמאהלט אין דער געשטאלט פון ב י י ל ע ן, א יארערדינ טיידיל, א דיקס, קורץ געוואקסען מיט

רויטע, פולע באקען, א פארריסען נעזיל און שווארצליכע־ברענענדינע אויגען. איהר מאמע בן־ציון צביה׳ס — א גלעזער און דערביא מאקי שוין אויך א שטיקעל ארחיטעקטער, נישט אזא טייסטער מיט דער האק, וויא א סבין — האט נעהאט זיין איינענע שטוב, דיא דריטע פון הערשעלעס מאמענס הויז, און וויא דער שטיינער אין יורישע שטעדטליך, איז א נאהענטער שכן איין איינענער מענש, נעהער צו דער משפחה און מאכט אויס מעהר וויא א לייבליכער קרוב אין דיא גרויסע שטערט. קליינשטעדטילדיגע שכנים ווייסען איינער ביים אנדערען א מינדסטע זאך, וואס מען רעדט, וואס מען קאכט ווארמעס, איטליכס פיטצעלע, וואס טהוט זיך אין שטוב איינער דעם אנדערען קוקט־נאך, צאמעוועט וויא א שפיא: מען קרינט זיך, זידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאס־נייא צוקרינען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אנדער נאך א קויל פייער, לייען א האקמעסער, א ריבאייזען, א כשר־שטיין, א פארעווען טאפ, א ווייקשעפיל און איין איי אויף חלה שמירען. האלטען זיך איין עצה, אויף וויפיעל איינליך אנצר הויבען דיא פיאטע, ווען אפצולאזען און פארשליסען דעם זאק. פארהערען זיך אין איינגעמאכטס־פרעגלען פון אגרעסען, אין אויספלעכטען דעם פורים־קוילעטש און אפצוויקלען דיא קישעלעך. טראגען איינע צו דיא אנדערע ווייזען אויף חידושים דעם המנטאש אויף פורים, דעם קנייש און דעם פיינקוכען אויף שבועות; איינע ווינשט דער אנדערער: דערלעבט איבער א יאהר אין פיעל נוטס מיט דעם מאן און דיא קינדער! טראכטענדינג א מאל אין הארצען: פוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאל דיך דער רוח! ... הערשעלעס מאמע און ביילעס האבען נעלעבט צווישען זיך וויא נאהענטע שכנים, און הערשעלע אליין איז קינדוויים שטארק חבר געווען מיט ביילע׳ן: פלעגען לויפען, שפילען זיך אין זשמורקעס מיט נאך חברים און חבר׳טעס מאנצען, שפרינגען בארפיסערהייט נאך א רעגען אין דיא קאליושעס אונ זינגען ביידע, האלטענדיג זיך בייא דיא הענטליך, דאס בעקאנטע לידעל: „א זון מיט א רעגען, דיא כלה איז געלעגען. וואס האט זיא נעהאט? א יונגעלע. וויא אזוי האט עס נעהייסען? משה׳לע, וואו האט מען עס געווינט? אין א ווינעלע. וואו האט מען עס בעגראבען? אין א גריבעלע.״—ביילע פלעגט א מאל אין שפאס אנגעטאט משה׳לע זאגען: „הערשעלע״, און הערשעלע פון זיין זייט האט אנשטאט „דיא כלה״ געזאגט אויף קאטאוועס: „ביילעניו״ .... ביילע פלעגט קענען דער־צעהלען מעשיות פון נזלנים, מכשפים, מכשפה׳טעס און פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרויס פארגניגען און נארישט. — ביילע איז פאר איהם נעווען דאס איינענע וואס

פימיג, מאָטיל און נאָך אנדערע חברים. נאָר שפּעטער אביסיל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא־יונגעל, הויבט ער פּלוצלים, פון דער העלער חוים, אָן פאַר איהר זיך צו שעהמען, אליין נישט רעכט צו־וויסען פאַר וואָס, פאַר וועו? גאַרנישט, גלאַט אזוי, ער שעהמט זיך!... ער האט צו גלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאַקי שטאַרק חשק געהאט צו איהר, חאָטש פון־דערווייטענס אָנצוקוקען זיא. און ווען ס'איז אמאל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אין איינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אראפּלאָזען דיא אויגען. זיא האט אויף איהם קוקענדיג, אויך אָנגעהויבען זיך צו שעהמען און ביידע האבען גע־זוכט איינער דעם אַנדערען וויא מעגליך אויסצומיידען. נאָר וואס מעהר ער האט זיא אויסגעמידען, האט איהם אַלץ מעהר דאס האַרץ זיינס צו איהר געצויגען. איהר קול האט איהם ליעבליך געקלונגען אין דיא אויערען. איהרס א וואָרט פון־דער־ווייטענס איז איהם זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים. קיין בעסערע, קיין שעהנערע פון איהר, האט זיך איהם געדאַכט, איז אויף דער גאַנצער וועלט נישטאָ. ער האט שוין געוואוסט דענסטמאָל פונ'ם לעהרנע׳, אז קוקען אויף איין אשה און טראַכטען פון איהר, איז א גרויסע עבורה. נאָר ווייל ער האט עס געוואוסט, דעריבער טאַקי האט זיך איהם ערשט געגלוסט; ווייל ער האט געלעהרענט, אז דאס איז איין עבורה, דעריבער טאַקי האט עס איהם, וויא אויף צו להכעיס, שטאַרק געצויגען דווקא אויף ביילע'ן צו קוקען, און ווייל דאס איז געווען א געהאַפּטער קוק בגנבת, נישט גאַנץ פרייא, וויא פריהער, דעריבער האט ער טאַקי עפּיס געטראַכט... גע־טראַכט און זיך געשעהמט. — אז הערשעלע האט, רייבענדיג זיך צווישען קאַב־צאַנסקער לייט, איבערגענומען בייא זייא דעם שטייגער פון ווינשען איי־איינעם מיט דער מעשה פונ'ם ווינשפינגעריל, האט ער זיך געווינשען א בת־מלכה, דאס הייסט — ביילען.

דאס ווינשעניש אין קאַבצאַנסק איז געווען איינע פון דיא גאַנץ נעוועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאַלטען זיך און פאַרברייגען דערמיט אביסיל דיא צייט — א בעשעפטיגונג, וואס איז געקומען פונ'ם שטענדיגען ליידען מאַנגעל אין דיא נייטיגסטע בעדערפעניש׳ן און פונ'ם ליידיג זיטצען אָהן פרנסה. אזוי ליגט שוין בטבע פונ'ם מענשען: „דאס וואס געהט אָפּ, געהט נישט ארויס פונ'ם זין, מען באַגיטינגט זיך חאָטש מיט דעם טראַכטען דאַרין"... „האָפענונג און ווינשעניש איז דער גוטס מלאכה, דאס משוגע זיין איז פאַר וואוילטיג און הצלחה." אזעלכע גרויסע בריות און דעם ווינשען, וויא קאַבצאַנסקער יורען, זיינען נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט: פרייע, ליידיגע צייט האבען זייא גענוג, און צרות

זינען זייא, ברוך־השם, אויך נישט זשעדנע, היינט וואס־זשע איז דאָ פאר אזא
ווינדער, אַז אין דעם ענין הווינשעניש האבען זייא דערגרייכט אזא חויכע מדרגה
מעהר פון אלע לייט אויף דער ערד! וואס נאָר עפּיס א שמיעס איז בייא דיא
קאבצאנסקער באלד א ווינשעניש. לאָמיר אָנחאפּען למשל דאס א
שטיינער; שמיעסענדיג פונ׳ם ים אוקיונוס קען זיך איינער פארגינען צו ווינשען:
אזוי פיל געלד זאָל איך האבען, וויפיל זאמד אויפ׳ן ברעג זיינעם ארום און ארום!—עט,
מאכט דער צווייטער, דער גאנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האבען אזוי
פיל, וויפיל סען וואָלט מיט דעם טינט געקענט אָפּחתמ׳נען טראטעס, איטליכע אויף
טויזענט קערבליך!... און איך, ווינשט דער דריטער, אויפהייבענדיג מיט א זיפצעלע
דיא אויגען צום הימעל: ביידע זאָלט איהר שטארבען, רבוני של עולם, און איך
אליין זאָל אייך ירשה׳נען!... נוט צוברייננגען פלעגט מען געוועהנטליך דיא
זומערדיגע ליכטיגע אָוונטען. עס וועט גאנץ נעננג זיין אויסצומאָהלען דאָ א
קארטינקע פון איין אָוועגט אזעלכען:

אין דיא הייזער ברענט נישט קיין ליכט. טהיר און טויער זיינען אָפּען. מען
עסט וועטשערע פאר דער לבנה. נאך דער וועטשערע שיטען זיך, וויא דיא
מורע׳שקעס, ארויס פון דיא הייזער: מאנסבילין און קאפּאָטעס, אין דיא איינע
טלית־קטנ׳ס, ווייבער צושפּילעט, נאָר אין דיא אונטערשטע קליידליך, קינדער
אויסגעטחאָן האלב־נאקעט. שכנים א גאנצע קופּה לייגען זיך אויס אין דרויסען,
יונג און אלט, קינד און קייט, אלע אין איינעם. נילדיגע פאכען פון דער לבנה
שלאָגען זיך דורך ערגיץ צווישען דעכליך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פיס אין דער
קופּה מענשען, קריכען ווייטער, ווייטער, טאנצענדיג אויף ווענט, אויף פלייטען
און ווייזען אָן דאָ א קאטץ, וואס דראפּעט זיך, ניסטערט אויף א דאך, דאָרט
קיה אויסגעשטרעקט אויף דער נאס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמייסענדיג זיך פאמעליך
מיט דיא ווידלען און קייבען, זיפצען מיט א חריפ, עפּיס וויא פונ׳ם בויך. — דיא
ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען געניצט, סלוקערצט,
מען טרייבט פלעה און מען קראצט זיך. ווייבער הויבען דערווייל אָן דעם שמיעס
וועגען דער היינטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: בייא דער, זיינען דיא
שטשיפּקעס בעטאסט געוועזען אזוי, אַז דער מלכות האט עס געמענט עסען, בייא
יענער איז דער ארבעס צוקאָכט געוועזען ווייך, וויא סארך, אַז מען האט געלעקט
דיא פינגער. איינע דערצעהלט דאס גרויסע גליק, וואס זיא האט געטראָפען: פאר
א גראָשען האט זיא געהאנדעלט אין מארק א מציאה — א רעטיך גרויס, וויא
דער קאָפּ, פון וועלכען מען האט גענוג געגעסען אין דער פריה, אויך אצינד אויף

דער נאַכט און ס'איז נאָך איבערגעבליבען א היבשער שטיק אויף מאָרגען, מען זאָל לעבען און געזונט זיין! אַלע רעדען הויך אויף אַלערלייא דינע, קוויטשעדיגע קולות. דיא מאַנען ברומען לעת־עתה אונטער, מישען זיך אריין נאָר, וויא פון יוצא וועגען, גלאַט אזוי מיט א וואָרט. זייא ליינען זיך דערנאָך מיט דעם בויך ארויף אַך, פאַר־קוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטערנטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאַק שמייסין, וואס טהוט זיך אזוינס דאָרט אויבען. דיא לבנה ווייזט זיך אויפ'ן אָרט, וואו דער עולם לינט; מען קוקט אין איהר אָן דיא ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאַכט: אוי, א נאָז מיט אויגען! . . . איציק און בעריל, וואס האַלטען זיך פאַר שטיקליך שטערנזעהער, חקרנים, טייטען מיט פינגער אויף דעם „אלף בית" פון דיא שטערען און האַמפּערען זיך וועגען דעם „תיו" און „חית". דער איבעריגער עולם טהוט צוליעב זייא ביידע. איטליכען פון דיא צווייא חקרנים, וואס טייטעלט איהם מיט א פינגער, ניט מען גערעכט, שווערענדיג זיך: יא, אמת מאַקי, איך זעה, זעה, וויא איך בין א יוד! — אַי, אַי! צושרייעט זיך שטאַרק פאַרוואונדערט א יוד, עפּיס אזוי פיעל שטערען דאָרט, דאָרט איז דיא געפלעקטע, ווייסליכע פאַסען, אָנגעזעצט וויא מאָהן! אזוי פיעל רענדליך ווינש איך מיר צר האבען . . . נעהם שוין, נעהם! מאַכט דער אַנדערער, איך לאָז פאַר וועלוועלער, פאַר איטליכס שטערענדיל א קאָפּיקע. עס געפינען זיך בעלנים אויף נאָך וועלוועלער, צווייא, פינף, צעהן פאַר א גראָשען, און בשעת יודען מאָרגעווען זיך דאָ אזוי, רעגמען, צעהלען, לאָזען אראָפּ דיא מקחים און וואַרפען דעם קורס פון דיא שטערען, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפּיס א לץ, דרשה'ט און זאָגט גלייבע ווערטליך. דיא ווייבער צרום איהם שרייען קלאָמפּערשט; פע, גענוג! פאַרשטעקענדיג זיך דיא אויערען, הערען זיך אָבער זעהר גוט צו און קייכען פאַר געלעכטער. . . קינדער זיצען אויף נישט ליידיג, קיטצלען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אַנדערען א קלאַפּ, א שנאָל אין דער נאָז הינטען צרום. דער פון דער נאָז טהוט א קוויטש, יענער פונ'ם שנאָל מאַכט זיך צום תם, נעביך גאר א צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאָמפּערשט: שאַ, שאַ! מאַמעס שעלטען דיא קינדער, בענומען זאָלען זייא הלוואי ווערען, און אַנב מאַקי זייא מכבד מיט א קניפּ. דיא טאַטעס וואַרפען אוועק דיא טאָרנעס און פאַלען פּלוצלים פונ'ם הימעל אראָפּ אויף דער ערד. דעם האט א זשוק זיך אריינגעפּלאָנטערט, אין באָרד, יענעם — אין דיא פּאות, דעם דריטען קריכט עפּיס אונטער'ן העמד דאָרט אויפ'ן רוקען. א רויטע קוה, א פרעסערען, פון וועלכער עס האט זיך אָפּגעטהאָן דער שלאָף, פאַרקריכט, ביים שטשיפּען גראָז, אין דער זייט גאָס ביז צו דער גאַנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זייא אוים מיט

רעם הינטען מחילה און פיהרט זיך עפּיס אויף פּע, נישט מיט דרך־ארץ. אלע
וירלען זיא מיאוס אָפּ, טרייבען זיא און שרייען: היידא! אין איין קול. זיא
דרעהט זיך נעשווינד אויס פון יודישע הענד און לויפט אהין אין איהר רוה אריין.
דערפון שפּינט זיך עפּיס א לאנגער שמיעס: וועמענס קוה איז דאס? וויפיעל
מילך גיט דיא קוה? וויפיעל איז דיא קוה ווערטה? „שא, וויפיעל, מיינט איהר,
יורען!" מהוט פלוצלים איינער א פרעג: „זאָל ווערטה זיין דיא גאנצע קאב־
צאנסקער מטשערעדע, שוין מיט דיא ציגען אין־איינעם?" איינער שאצט עס
אזוי פיעל, דער אנדערער — אזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאס צו האבען,
וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער חאפּט אָן א ווינשעניש און מען
ווינשט, ווינשט, ביז דיא צונג ווערט מיעד ריידענדיג און מען הערט פון־דער־
ווייטענס, וויא איינער חראָפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאק. דיא מאנען טרייבען
דיא ווייבער: קומט שלאָפען! דיא ווייבער מיט זייער חן קווינקלען זיך
קלאָמפּערשט: עס גלוסט זיך זייא נאָר נים געהען אין בעט אריין און וואלטען דיא
גאנצע נאכט נערען דאָ, אין דרויסען, געשלאָפען. א יונג פּאָר פּאלק געהט אוועק
באַלד מאקי, דיא איבעריגע מאכען שיהות, דיננען זיך, ביז פון ערגיץ א ווינקעלע
שפּרינגט ארויס פלוצלים א ציג, וועלכע א פּאָר ווייסע־חברה׳ניקעס האבען איבער־
געשראָקען, אונטערגנבה׳נענדיג זיך שטילערהייט צו איהר אויף דער פריזבע דארט;
זייא נאך איהר און זיא אין גרויס אייקעניש, יאָגעניש, פּוטץ אריין צווישען דער
קופּה יורען. עס ווערט א מהומה, א קאָכעניש, מען גיט זיך א חייב אויף ניך
און, בטלנ׳דיג חלומות, צולויפט מען זיך נעשווינד, איינער נאך דעם אנדערען
נישט צו זאָגען אפילו א גוטע נאכט! —

ז.

אז דיא חיילינע תורה זאָגט: „יששכר חמור. יששכר איז איין אייזעל, גרם,
א ברייטביינינער, רובין, וואס הויערט, בין המשפּתים, צווישען דיא געמארקען",
ווען נאכדעם, דאכט זיך, קיינעם שוין נישט פריקרע זיין דאס פארגלייכעניש פון א
יודיש בר־מצוה יונגעל צו א לאָשאקיל ביים געהמען עס צו דער ארביים. — עס
לויפט זיך א קליין לאָשאקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכען דיא וויסטע מאמע זיינע,
דיא שקאפּע, שלעפּט נעביך, איינרייסענדיג זיך דאס געזונד און חאפּענדיג הינטער־
ווייליכם א שמיטצעל, נאָרנישט, עס זאָל איהם דאס אָנהויבען צו ארען. עס לויפט
זיך פריא, יאָגט הענדום־פּענדום, דרינגט מיט דיא פיסליך, טאנצט, שפּרינגט

האָץ־האָץ־האָץ לעבעדיג פרעהליך, פאררייסענדיג דעם ווידעל און האט הנאה פונ׳ם לעבען. פלוצלים טהוט מען איהם אָן א ציימיל, מען שפאנט עס צו מיט א שטריקעל צו דער פארוואָגנעלטער מאמען. נעה בחור, גיט מען איהם שמארק אנ־צוהערעניש מיט דער בייטש, נעה בחור, אויפ׳ן דראָנזשיק! דאס הארץ רייסט קוקענדיג וויא יונגערהייט איז עס נעביך דערשלאָגען, וויא יונגערהייט געהט עס בעטריבט, פאראומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז נעביך זיין קאָפּ, אז אָך און וועה צו זיינע יונגע יאָהרען!

אונזער הערשעלע ווערט בר־מצוה — א לאָשאקיל שוין מיט א ציימיל! זיין קעפיל און זיין דאר־קינדערש הענטיל נעביך זיינען געבונדען, גע־וויקעלט שטייף מיט רימענס, רצועות. דאס ערשטע מאל מאכט ער דעם „לשם יחוד“ מיט לייב און לעבען און אלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן משעבד, איינגעשפאנט אין דער עבודת הבורא...

„וארשתיך לי לעולם“ אָט איך האב דיך פארקנאסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט הערשעלע, ארומדרעהענדיג דיא רצועה אויפ׳ן פינגער. א צווייטען־מאל א דרעה און ווייטער „וארשתיך“! א דריטען דרעה און ווידער „וארשתיך לי באמונה“ איך האב דיך פארקנאסט צו מיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה׳“ און דוא זאָלסט וויסען וואס פאר א נאָט מיר האבען!...

— נענוג, הערשעלע, זיין א יונגעל! דערמאָהנען איהם אויף דיא עלטערען מיט א מוסר. אויס פרייא! שוין צייט צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האבען עפיס תכלית־זאכען... קום, לאָשאקיל, אויפ׳ן דראָנזשיק, קום שלעפען דעם יאָך, קריעה רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פארשווארצט ווערען מיט אונז אין איינעם!

צוויא מאל מזל־טוב דיר, קאָבצאנסקער אָרעם בר־מצוה בחור׳ל! — מזל־טוב דיר מיט דעם „עול עבדה“ מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! און מזל־טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ“ מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגען זיך אָפּ מיט דיינע יונגע יאָהרען — דוא ביסט געבונדען! האב מורא פרייא דעם קאָפּ אויפצו־הייבען — ס׳איז איין עבורה, מען טאָהר נישט!.. זאָרג, זיפץ, קרעכץ און לאָז דיר דארען, טריקענען דער טוח...

און אזוי וויא הערשעלע האט נעהאט א שיין קוימעשיק קול׳כען האט דער טאטע דרינגען נעזוכט דעם תכלית, נעוואָלט דערפון מאכען א פרנסה —

דאס זוהנדיל זאָל איחם אונטערהאַלטען ימים־נוראים דאָרט אין דעם גלופסקער קלייזיל, וואו ער איז שוין היבשע עטליכע יאָהר בסדר געוועזן א בעל־תפלה. בר־מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאָך שבת־נחמו, פונקט טאַקי אין דער צייט, ווען בעלי־תפלות הויבען אָן זיך צונרייטען צום דאַווענען, ווען זייא שטעלען דיא „כלי", פּריוען דעם האַלז, פאַרהערען זיך אין שטיינער; ווען עס לאָזט זיך אין דיא אָווענטען הערען, ווייט אויף דער גאַס, שטיקליך פון דער ראש־השנה׳דינער „שמונה־עשרה" אויף וויינענדינע, טרויערינע נגונים.

ניט דער סאָלאָווייטשיק, דער זיסער וואַלד־זינגער פאַר א וועלט מענשען, נישט ער איז דער משורר פאַר יודישע קינדער: נישט פאַר זייא שפּיעלט ער זיינע שיינע לידער וועסנע־צייט אין „ספירה", אויפוועקענדיג דערמיט אין ליטווישע הערצער געשמאַקע געפיהלען פון ליעבשאַפט — ניין! דעם יודענס סאָלאָווייטשיק איז דער בעל־תפלה, געפיהלען פון ליעבשאַפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם וואונדער־שיינעם „אתה זוכר" און זיסע ליעבליכע ווערטער פון דיא הייליגע נביאים. דעם יודענס ליעבשאַפט איז געטליך ריין, האָט נישט, ווייא נאַט, קיין בילד, קיין געשטאַלט, ער ברענט, ער איז פאַרקאָכט, ציהעט זיך פאַר גרויס חשק מיט אלע זיינע געדאַנקען אהין, אהין — צו דער הייליגער שכינה דאָרט אין הימעל...

„כה אָמר ה׳!" אַזוי זאָגט נאָט, שרייעט אויס הויך אויף א קול דער בעל־תפלה: „זכרתי לך חסד נעוריך", איך געדיינק איך דיר, כנסת ישראל, דאס געטס־קייט דיינס אין דער יונענד, אהבת כלולותיך, דיא ליעבשאַפט דיינע כלה׳ווייס, לכתך אחרי במדבר, דיין שפּאַצירען־געהען מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין א העק עפּיס דאָרט. — עס ניט דעם יודען א בריה, א צופּ ביים האַרצען, ער צאַפּעלט, פּלאַטערט, שטרעקט אויס דיא הענד מיט א הייס געבעטע טיעף פון דער נשמה: אי־אַי־נאָטוניו, ליעבער, זיסער, רבוני־של עולם! —

און איידער נאָך ער קומט צו זיך צו יאַחטערט זיך דער בעל־תפלה, צוניסט זיך און לאָזט ערויס אין זיסע ריהרענדינע שטיינער: „הבן יקיר לי אפרים, א טהייער־זוהנדיל, איז מיר אפרים לעב, אם ילד שעשועים, א קינד־א טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קומט ער מיר אויפ׳ן זינען צלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאס האַרץ נעהט מיר אויס נאָך איהם, רחם ארחמנו נאם ה׳, א גאָט׳ס רחמנות געביך אויף איהם". — טיין יודעלע שטעלען זיך אין דיא איינעליך טרעהרען, טאַכט פּיסקעליך וויא א קינד, עס וויינט

אין איהם דאס הערצעלע און מיסטעט זיך: און, טאטעניו! וויליג, ליעבהארציגע גאטרייא מאמעריל!..

דאריבער פערזאמלען זיך, וויא דיא בינען אז דערשמעקען ערגיץ האניג, רעדליך יודען היגטער דיא פענסטער פון לייזער־יאנקיל׳ס שטוב, וואו ער ארבייט געשמאק אין „ונתנה תוקף“ און נאך אזעלכע גוטע שטיקליך. לייזער־יאנקיל זעטצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ׳ן העלזעלע אין שטיינער, איבערגעהענדיג פון דער געמבע׳ץ אין א בייא־קול און הערשעלע ענטפערט איהם אפ אויף א קוויטש.ביידע הארעווען, געהען אפ מיט שוויים, קולות אלערלייא פליהען — דאס פון איטליכען בעזונדער, איינער נאכ׳ן אנדערען כסדר און דאס אויסגעמישט אין־איינעם, דרעהעליך טיט א צוק אהער און אהין, דער א קוועטש אראפ, ברומענדיג מיט א פרעג אויף דער גראבער סטרינע, יענער א הייב פון אונטען ארויף, אויסקוויטשענדיג איין ענטפער אויפ׳ן גלייגקיל. דיא העלזליך ארבייטען בים־באם־בים — און יודען הינטער דיא פענסטער זיינען זיך מחיה הערענדיג.

אזוי קנאקט דער קאבצאנסקער סאלאוויטשיק, שפיעלט זיינע טרויערדיגע־זיסע נגונים אין דיא אווענטען ביז א פאר טעג פאר סליחות, וואס דענסטמאל ווערט ער אנשווינגען און קלייבט זיך אין וועג ארייין אין איין צייט מיט דיא שוועלבעליך און אלע אנדערע זומער־פייגעליך. וויא אהין, ערגיץ אין דיא ווייטע, ווארעמע לענדער און ער מיט הערשעלען קיין גלופסק, דארט אין קלייזל . . .

שא, שטיל איז סליחות־צייט אין דעם וואלד, וויא אין קאבצאנסק שבת, ווען דער עולם שלאפט נאך מיטאג און דאס שטילקייט דארט ווארפט אן א מרה־שחורה. דיא ביימער שטעהען עפיס פארטראכט, פארזארגט, גאר נישט דאס פנים, דאס געשטאלט וואס פריהער. זייער שאקלען מיט דיא צווייגען — דאס איז א ברעכען מיט דיא הענד, זייער זשומען — דאס איז א ביטערער יאמער, א זיפצען, א קרעכצען פון א געמוטשעטער טומער, וואס בלייבט איבער אליין נאכדעם וויא איהרע קינדער צופאהרען זיך אין אלע זייטען. דארט וואו עס האט ערשט געלעבט, זיך געדרעשט, געזונגען, געשפרונגען אין איטליכעס ווינקעלע, איז אצינד שטיל־דוהיג, וויא אויף א בית־עולם. אלסדינג דארט דערמאהנט אין דעם צו־שיידען זיך מיט דיא ליעבע טיער און הארצען איינגעבאקענע. נישטא דאס פריהער־דיגע לעבעדיגקייט, דאס פרישקייט און אויפגערייטקייט, אלסדינג שטעהט עפיס וויא ברוגז, וועהר אומעטיג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינטליך און איז עפיס

שטארק אָנגעבלאָזען. וויסט איז די נעסט — די פײנעליך דינען זיך צופלינען... פארזאָרגט, פארטראכט שטעהט דער וואלד, גלייך ווי ער פיהלט, אז דאס אויפ־הייבען זיך און אוועקפליהען פון זיינע שפיעל־פײנעליך בעוויזט נישט אייף קיין גוטס. ער טענ זיך ריכטען, אז באלד־באלד וועט זיך אָנרוקען אויף איהם א חמארע — דער ווינטער מיט זיינע ביטערע קעלטען. און ער איז אצינד דעריבער פאראומערט, שטארק בעטריבט.

שא, שטיל, ווי סליחות־צייט אין דעם וואלד, איז אצינד אויך אין קאב־צאנסק. מיט לייזער־יאנקיל׳ס ריהרען זיך, האט זיך אויך געריהרט אפשר א האלב שטעדטיל. ס׳איז אוועק קיין גלופסק, ווי געוועהנטליך, א טראנספארט מיט אלע סאָרטען לעבעדיגער סחורה, נכבען אין גלופסק דאס שטיקעל פרנסה.

קאבצאנסק האט געשפירט די ביטערע צייט, עס געהט אויף דעם עולם דער ווינטער מיט אלע זיינע בעדערפענישען: הייצונג, א שוך, א קלייד, און מאקי עפיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער, ווען מען קוממ איבער עט־אזוי מיט גרינוואַרג און פּטר׳ט אָפּ דאס לעבען ווי־עס־איז מיט שהרפהי, מיט א רעטיכיל, א גרין אונערקעלע, מיט א קנאָבעל, א ציבעלע, אבי פארשטאָפּען דעם מאָגען, אויסשטילהען איהם דעם בלבול ווענען דער אכילה. . . און דער גוטער אלמעכטינער גאָט, וואס דערנעהרט אלע זיינע באשעפעניש, פונ׳ם גרויסען חזיר־טהיר ביז צום קליין ווערמיל אין איי, ער מוטה עס בעצייטענס אָן די זומער־פײנעליך: פליהט זוכען אייער שפייז אהין אין די ווארעמע לענדער—און איהר קאבצאנסקער יורען: שלעפּט זיך, אָרמענקע יורעליך, זוכען אייער פרנסה אין דער פרעמד, דאָרט אין גלופסק!

יא.

מען בעדארף וויסען דאס הייסט אזוינס בייא א יונגעל פאחרען, בכדי צו פארשטעהען הערשעלעס הארץ ביים קלייבען זיך אין וועג אריין. גליק־ליכער פון איהם איז אויף דער גאנצער וועלט נישט געוועזען אין דעם טאָג. ווען ער האט זיך צוגענרייט פאָהרען דאס ערשטע מאל אין זיין לעבען אין א פרעמדער שטאָדט איך־איינעם מיט די עלטערן. לייזער־יאנקיליכע האט זיך אויך נאָכגעשלעפּט. נעתייסען האט עס, זי פאָהרט אויף קבר־אָבות, נאָר באמת האט עס געשמעקט מיט א נעשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען דאָבמידיך עפּיס א

חתן, פאר ציפערסאָסיען אָדער פאר עמיצען אנדערש — דאס איז שוין איהר זאך, קיינעמס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען דיא הוצאות האט זיא מיט־געפיהרט אביסעל סחורה, אָפצוהעטצען עס אין גלייכען געלט דאָרט, אין גלופּסק. אונזער הערשעלען האט זיך געדאכט, אז גלופּסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּיס לעבען דיא הרי־חושך, וואו דער חיטעל לאָזט זיך אראָפּ, און דער טאָג פאָהרען אהינצו וועט זיך ציהען לאנג, זיך גאר נישט אויס־לאָזען.

עס פערשטעהט זיך, אז מיט א נאכט פריהער האט הערשעלע קיין אויג נישט געקענט צו מאכען, זיך געוואָרפען אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אנדערער, טראכטענדיג אלץ פון'ם גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט פיר. עס האט איהם זיך געדאכט וויא גאנץ גלופּסק שטעהט אצינד און קוקט ארויס אויף זיין טאטען, אלע אין איין קול: וואו איז ער, ר' לייזער־יאנקיל? ווען קומט ער, ר' לייזער־יאנקיל? א מעשה, א מעשה! נאך אין נישטאַ ר' לייזער־יאנקיל! און פלוצלים ווערט א גרויס פרייד, א גדולה — ר' לייזער־יאנקיל פאָהרט! ר' לייזער־יאנקיל איז שוין געקומען! ער איז נישט אליין, ער האט מיטגעבראכט אויך זיין בתור'ל, א כלי־שלמה! עס איז א צונויפלויפעניש, איין ערד־טרעטעניש, מען שלאָגט זיך איבער דעם טאטען מיט דעם קינד, איטליכער רייסט זייא צו זיך אויף אכסניא, אויף ווארמעס, אויף א קערמישיל. מען טייט אויף זייא פון דערווייטען מיט דיא פינגער: אָט זיינען זייא, אָט געהען זייא, ר' לייזער־יאנקיל מיט זיין בחיר'ל! זייא שטעלען־אויס א שטיקעל דאוונען, א „נעריצך", זינגען א מארש, א וואָלעביל, פערבייסען מיט א קליוואַנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפּרינגט אויס דער הויט הערענדיג אזוינס.

קוים וואס הערשעלע האט דערלעבט טאָג, איז ער געשווינד אויפ־געשטאנען, אָפּגענאָסען נעגעל־וואסער, געחאפּט דאס תפילין־זעקעלע, דורך וועלכען דאס מול זיינס איז איהם אזוי דערהויבט געוואָרען, און געלאָפען אין בית־מדרש, אין דער ניך אָפּדאוונען. אויסער דעם האט ער טאקי נאך געהאט עטליכע נייטיגע געשעפטליך, וועלכע ער האט בעדארפט פאר'ן אוועקפאָהרען מיט זיינע חברים דאָרט אָפּארבייטען. דיא חברים זיינען אויך בעצייטענס געקומען אין בית־מדרש אריין, ווייל דער חודש־אלול, וויא איטליכען איז בעקאנט, איז איבערהויפּט א צייט, ווען פאר יונגליך שטעלט זיך דער גרויסער יריד און אבי געזונט, מיט ארבייט האט מען נישט צו זאָרגען, געשעפטען זיינען ברוך־השם דאָ איבער'ן קאָפּ: מען

בעדארף דערמאפּען מיט קנצען דעם שופר און זיך פריוען בלאָזען התקעדווייליכס דאָרט אין דער וויבערשער שוהל; דערבייא מוז מען פיהרען דיא גאַנצע תכסיסי מלחמה מיט דעם שמש, וואס ער איז דענסטמאָל דערצאָרענט און ביין חיא צעהן רוחות. אויך בעדארף מען זיין אויפ'ן היילינגען אָרט, אויפ'ן פעלד, ס'איז דאָך דאָרטען עפּיס דאָ א בוים מיט כל־נדרי־באַרליך. היינט איז דאָך אויף דער וועלט עפּיס אויך דאָ א ווערדיל מיט ניס־ביימער, ערשט צייטיג געוואָרענע, מען מח מעהען רייסען, אָנשטופּען פולע פליודערען. געלויבט איז גאָט, וואס אונטער אזא צייט מיט אזוי פיעל וויכטיגע געשעפטען איז מען נאָך חאָטש פרייא, פטור פון לערנען — דיא מלמדים לויפען דענסטמאָהל, נעהען צו קינד, קוואָקען אויף א קנעלונג און „בוטצקען“ זיך און בייסען זיך פאר דיא נעז נעביך. הערשעלע האט געקוקט שטאָלץ אויף זיינע חברים ארום איהם אין פּאָליש פונ'ם בית־המדרש, טראכטענדיג בייא זיך: אויך מיר מענשען, מישטעהנס־געזאָגט, זייא בלייבען דאָ און איך — איך פּאָטר! מען זאָל איהם דענסטמאָל געווען זאָגען א שטיינער: הערשעלע! דער טייץ שענקט דיר דאס גאַנצע שטערטיל קאַבצאַנסק מיט זיין שלאָס, אבי בלייב דאָ, פאָהר נישט, וואָלט ער געשפּיגען קלעק און נישט געוואָלט אפילו הערען. — ער געזעגענט זיך מיט חברה און לאָזט זיך געהען לער־בעדיג, פרעהליך.

א מאָל איז דענסטמאל געווען זעהר א שיינער, חיא עס נים זיך אוים אמאל אין אלול איינער פון דיא נעשיינקטע טעג. נאָך גאַנץ פריה האט פון איהר געצעלט דאָרט ביים עק הימעל ארויס געשיינט דיא זון מיט איהר ליכטיג פנים און, צוטרייבענדיג ביסליכוויים דעם פרישקיהלבליכען טומאן, זיך געשפּיגעלט אין דיא טויא־טראָפּענס, וואס האבען געפּינקעלט, געשפּיעלט אין אלערלייא קאָלירען וויא דיא בריליאַנטען. דיא שאטענס רוקען זיך מיט דרך־ארץ טריט־בייא־טריט אלץ צוריק און וואס ווייטער, ווייטער ווערט העלער און העלער. פרעהליך שווישצען דיא וואָראָביימשיקעס, אונטערשפּרינגענדיג מיט דיא דינע פיסליך אויף דיא דעכער, אויף דיא פּלייטען, דאס — צונויפלויפען זייא זיך פעקליכוויים אין־איינעם, עפּיס האמפּערט מען זיך איבער א קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל איבער וועגען זייערס א וויכטיגע זאך און דאס — צלויפען זייא זיך אין בעזונדערע פּאָרליך, טאַנצענדיג איטליכער אקעגען זיין בעשערטער, וויטען זיך, האלזען זיך, ליובען זיך, צאַפּלען, פלאַטערען מיט דיא פלינעליך — און פּיק, פּיק אין קעפּיל . . . מעקענדיג לויפען ראַבּאַטאָם ציגען פון אלע געסליך אהין, וואו עס פארקלייבט זיך דיא טשערעדע, פון דאָרט נעהמט זיא אויפ'ן גאנצען טאָג אוועק אין פעלד אריין, דיא פּאַרשייטע

צינגען, דיא שקצים שפרינגען רעשענדיג פארריסען דיא ווידעליך הענט פאראויס, דיא קיה ריהרען זיך פאמעליך מיט סטאטיק, נישט געאיילט, צוניינענדיג מיט דיא קעפליך, וויא פיינע בעלי־הבית׳טעס, רוהיג שטיל, נאר עטליכע פארדרעהען אהינטען דיא קעפ און לאזען ארויס וויא פון א צעשפאלטענעם שופר א הייזעריגען, א קיה׳עש־נארישען „מע“ גלאט אזוי זיך א גרוס נאר פריינטליך דעם גאנצען שטעדטיל יודען, אדער „א זייא נעזונט“ דיא פארבליבענע קעלבליך. שאקלענדיג זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער פיתרט דער נאָנער זיין גאנץ געזינדעל יונגע נענזליך, וואס ערשט אריין אין דיא פעדערען, בלאזט פון זיך א שרעק, גאגאטשעט, שטרעקט דעם האלז, פארווארפענדיג מיטען קעפיל און לאזט זיך מיט דער קאמ־פאניע אראפ אהין צום וואסער. — דער טאג איז שיין, ליכטיג וויא הערשעלען אויפ׳ן הארצען. הערשעלע שפילעט־אויף געהענדיג דאס קאפאטקעלע, שטרעקט אויס דיא הענד חאפען דיא לאנגע שנייא־ווייסע פעדים, וואס טראגען זיך ארום אין דער לופט וויא דינע פיאטינע, פארקוקט זיך אויף אויף דיא טויבען, וואס שוועבען, דרעהען זיך הענט אין דער הויף מיט אויסגעשפרייטע פליגעליך, רייך־קלאהר גלאנצענדיגע, גאלד און זילבער — און ער האט הנאה, ס׳איז איהם עפיס גוט, גרינג אויף דער נשמה. ער פיהלט, אז היינט איז ער גליקליך. דיא געשעפטען זיינע האט ער געלויבט איז גאט, אפגעארבייט נאך בעסער וויא געווינשען. ער איז פרייא, ער פאהרט. ס׳איז יום־טוב׳דיג גוט ארום און ארום. רבוני של עולם! טראכט ער — און דיא אויגען בענעטצען זיך איהם פאר פיעל פרייד — איך דאנק דיר און לויב דיר פאר דיינע חסדים. נו, מען בעדארף זיך נעהמען צו דיין דיענסט: פרום זיין, לעהרנען, דאווגען געשמאק — זיין א יוד. געהענדיג אזוי אויפגערייטט, שטארק צופריעדען מיט א הארץ פול פרייד, קוטט איהם פלוצלים צו דיא אויגען דאס טהייערע געשטאלט, דיא ליכטיגע צורה פון ביילען.

ביילע איז זיך געשטאנען לעבען דער פריזבע בייא איהר שטוב, וואו זיא האט ארויסגעשטעלט טריקענען דאס צרוואשענע געפעס און אויסגעהאנגען אויף א שטריקעל עטליכע איבערגעשווינקטע שטיקליך גרעט. זיא איז געווען נאך נייעט אנגעטהאן, נאר אין איין אונטערשט קליידיל, פון הינטען פארשטעקט, בארפיס. דיא ארבעל פונ׳ם העמד וויים פארקאטשעט אויף דיא פולעטשקע, דיקע ארעמס ביז איבער דיא אייקענבויגענס. דער בוזים אביסיל אפען, דער גאנצער האלז, מחילה, אין דרויסען און דיא האר צופאטעלט, וויא געוועהנטליך א בריה א מיידיל פריהמארגען.

אונזער הערשעלע שטארק אויפגערייטט, שמחת־תורה׳דיג, לויפט

צו אין גרויס חרוה האסטיג צו זיין בת־מלכה, פרעגט איהם בחרם וויא אזוי דאס איז געשעהען, עפּיס גאר טאקי וויא דער גוטער יאהר וואלט איהם פון הינטען צו איהר א שטופּ געטהאן. ער געזעגענט זיך מיט איהר, געהמענדיג זיא בייא דער האנד, וויא זיא וואלט געוועזען א מאנספּארשוין, און רעדט עפּיס פאר פייער, פאר וואסער, נישט רעכט צו געדיינקען וואס. ב י י ל ע בלייבט פארגאפּט, ווייסט נישט וואס צו טהאן. און אז דיא ערשטע היטץ איז אריבער לאזט ה ע ר ש ע ל ע אפּ ב י י ל ע ס האנד, מאכענדיג, נאך אלץ נישט רעכט ביים זינען, מיט א נארעש געלעכטעריל: הע... בייא א טיידיל דיא האנד!... א יורענע, הע, שלום עליכם!... נאר וויא ער קומט באלד אין גאנצען צו דיא געדאנקען נעהמט איהם אפּ דאס לשון, ער ווערט רויט און בלייך. ב י י ל ע שטיקט זיך שטילערהייט פאר געלעכטער מיט אראפּגעלאזענע אויגען, אוועקרוקען זיך אין דער זייט, און ה ע ר ש ע ל ע טראגט זיך אפּ געשווינד וויא א גנב.

ה ע ר ש ע ל ע איז געוועזען עפּיס גאר צודרעהט, בייא זיך אין הארצען מיאוס אראפּגעפאלען. סטייטש, וואס האט ער געטהאן!... ערשט זאגט ער צו, דעם רבוני של עולם צו דיענען, זיין א יוד—און פּלוצים אזא מעשה, אזוינס „איהם" אפּצוטהאן!... פע! — ער שפּייעט, קראצט זיך פאר פארדראס אין דער פאה און מאכט נא־נא!...

יב.

אז ער איז געקומען א היים האט ער געחאפּט א שטיקעל פסק, פאר וואס ער האט זיך עפּיס אזוי געזאמט. דער טאטע איז שוין געוועזען אנגעטהאן אין דיא וועג־קליידער: א ציצען, אפּגעבליאקעוועט חאלאטיל, דיא ארבעל און דיא פּאלעס פון פארענט איינגעטונקט אין פּעטע, פארהארטעוועטע פלעקען פון אלערלייא מאכלים, אויסגעמיטצט מיט גרינליכער טאבאקע און געגלאנצט עפּיס מיט א מיתה־משונה קאליר, דער הינטען אויסגעריבען און ערטערוויים דארט קוקען ארוים שטיקליך קליאמקע. אויפ׳ן קאפּ עפּיס א מין אפּגעבאהרען שטארק צוקנייטשט מיטצעל. נאר דיא אלטע צעריסענע וועג־שיך מיט לאטעס, וועלכע ער האט בערארפט אנטהאן זיינען איהם דערוויל אויף דיא פים נאך נישט געווען, מען האט זיא ערשט געזוכט אין געפּריוועט מיט דער קאמערע ארויסשארען פון אונטער דער בעט. דאס הויזגעזינד האט געטאנצט ארום איהם, שטארק בעשעפטיגט מיט איינפּאקען דיא קלימקעס און ער איז געשטאנען אנגעזאמעלט וויא א פערדיל.

יא, נעביך מאקי א פערדיל, וואס האט בעדארפט שלעפען אויף זיך א שטוב מיט קינדער. איין מאל אין יאהר פלעגט ער מוזען זיך אזוי איינשפאנען, נעהען אין וועג אריין, איינרייסען זיך דאס געזונט, ארבייטען אויף איין כלים און פאר דער דאָזינער נסיעה איז אָבגעהאנגען דאס לעבען פונ'ם הויזגעזינד דאס גאנצע יאהר... דעריבער האט זיך אין אזא טאָג געוויגט דיא גאנצע שטוב, אלע זיינען געווען אויף און לייזער־יאנקיל נעביך איז געשטאנען אָנגעזאָטעלט בלייך, פארטראכט מיט איין ערענסט פנים. — דיא מאמע איז געווען אָנגעטהאָן אין איהרע וועג־קליידער, עפיס מיני שמאטעס אזעלכע פון חמעגניצקעס צייטען, און וועלכע זיא איז אויס־נעקומען גרעבער, דיקער וויא שטענדיג און א מין מיכיל אָנגערוקט אויפ'ן שטערען ביז איבער דיא אויגען. נאָר הערשעלע אליין האט פארשפאָרט זיך איבער־צוטהאָן. מעהר וויא דאס איינע קאפאָטקעלע אויפ'ן לייב האט ער נישט געהאט. דיא מאמע האט איהם אפילו געהייסען איבערקעהרען דאס קאפאָטקעלע אויף דער לינקער זייט, הערשעלע אָבער האט איהר בעוויזען בעשיינפערליך, אז דער אונטערשלאק איז מיאוס פארשמירט, אויך צוהאקט, צופאלען און מאקי געבליבען בייא דאס זייניגע — פאָהרען גאנץ פראָסט וויא ער נעהט, דערפאר האט ער שוין געמוזט צוליעב טהאָן, נעהמען אויפ'ן קאָפּ דעם טאטענס איין אלט היטעל, עפיס א מין קאטערובע, וועלכעס מען האט שוין לאנג געמענט מיט דעם חמץ פארברענען און ארומגארטלען זיך מיט א קרייקע.

אָט אזוי אָנגעטהאָן וויא געהעריג, האבען אונזערע פארשוינען, נאכדעם וויא זייא האבען אין איילעניש עפיס איבערגעחאפט, זיך געזעגענט מיט דיא קינדער, געחאפט דיא קלימקעס און יאָגענדיג אין איין אָטהעם, פארשוויצט, פאר־סאפעט, פארדולט וויא אויף א בייזער מהומה, אזוי וויא דער שטיינער איז פון יודען ביים פאָהרען, זיך צום סוף געריהרט מיט נאָט'ס כח אין וועג אריין. —

אונזער הערשעלע דערצעהלט היינט אין פריידען זיין ערשטע נסיעה מיט דיא דאָזינע ווערטער:

„אויף א לאנגען וואָגען אין דער הויך, האט דיא מאמע אנידערגעשטעלט א שטיינ מיט עופות און א קאָרב מיט אייער אין פאָלאָווע. דער וואָגען איז אָנגע־זעמצט געווען איינג מיט פארשוינען, במעט א פערטיל קאבצאנסק. דאָרט האבען זיך געפונען מיידליך, וווייבליך, וואס זיינען געפאָהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען און אמען, אויך אלערלייא סאָרטען יודען: שיינע יודען, כשר'ע יודען, מיט'ן פולען מויל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראָכענע יודען, נילדענע־אָדער יודען, גלאט יודען, אזוי־זיך יודען און אויף־מיר־יודען. ס'איז געווען א פארמישעניש, א

פארפלאָנטעניש, א פארבייטעניש מיט דיא פיס און א צונויפשטיקעניש נאָר אומצוקוקען. איך מיט דיא פארשוינען וואס אין דערמיט, האבען געשוויצט, טאקי משונה געשוויצט. דיא שיינע יודען האבען געביך געשוויצט וויא א ביבער, דיא פנימ'ליך זייערע זיינען געווען אויסגעפּריעט וויא א צימעס און אויב מען האט זיך נישט פארקיהלט איז נאָר דעריבער, ווייל דער וואָגען איז געווען בעלאַנגערט פון דיא אויפגעהאפּטע פארשוינדליך, וואס זיינען אויף משקולת געשטאַנען, געזעסען מיט קונצען פון הינטען, בייא דיא זייטען, אריך אויף דער קעלניע, נישט צרצוהאָזען אויף דיא וואס אין וואָגען קיין פּיצעל לופטעלע. נאָר אין אָנהויב איז איטליכער געזעסען ברוגז, עפּיס אָנגעדרורעלט, אונטערגעוואָרטשעט אויף דעם בעל־העגלה און בייס חאַפּען א קלאַפּ אין דיא קריזשעס, א קוועטש אין דער מאַזאָליע פונ'ם פינגער האט מען שטאַרק פארקרימענדיג זיך פארביסען מיט דיא ליפּען, טילא נוא־נוא. נאָר דערנאך איז מען געוואָרען שיין אביסיל היימעשער, דרך־ארץ אין דער זייט, איינער דעם אַנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אביסיל! פון יענעמס א זעטין טהוט מען א געשרייא. יודען זיינען נישט צופריעדען און קריעגען זיך. דיא מאַמע האט אלין געפּילדערט אויף א צעבראָכענעם יודען ער זאָל נישט צעברעכען איהר דיא אייער. דער מאַטע האט געהאַלטען פארמאַכט דאס מויל, איינגעוויקעלט דעם האַלז מיט א שטיקעל פעה, נישט צו פארלירען חלילה דאס קול. דיא פערד הויבען־אָן זיך אונטערפוילען, שלעפּען זיך פּאַמעליך, מאַכענדיג מיט דיא אויסגעקראָכענע ווידלען און דיא פארשוינען מאַכען זיך הארץ, הויבען צווישען זיך אָן א שמיעס. דער ערל, עפּיס איין אָרמער, ערגיץ אמאל געוועזענער עקאָנאָם, וואס דיא גאַנצע צייט, זינט פונ'ם אויפזעטצען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער געווען פארפּאָפּען, נישט אויף דעם עולם — האט זיך לסוף אויפגעחאפּט שוין ניכטער, געקוקט וויא א געכטיגער אויף דער גאַנצער קאָמפּאַניע ארום איהם און זיך צוגעהערט צום שמ'עס, וועלכער איז געווען פאר איהם טערקיש, פּריוועגדיג באַלד טאַקי אריין אין דער סיט אויף סיט א שמיעס, וואס איז ווידער פאר יודישע קינדער געווען תרגום. נאָר א יודיש קעפּיל בייסט איין תרגום אויך. אבי געחאַפּט נאָר עפּיס, איין וואָרט פון צעהן, האבען זייא זיך שוין געשטויסען, געדרינגען דאס איבעריגע מיט זייער איינענעם שכל און זיך געקלינט אלע איך־איינעם, געבען דעם גראָבען פּויערשען קאָפּ צו פארשטעהען זייער מין מיט אלע מיני הסברות: אביסיל מיט אונזער לשון, אביכיל מיט זייער לשון, אביסיל מיט דיא הענד, אביסיל מיט דעם ווינק, א דרעה מיט דעם פינגער אויף א נגון. גישקשה, מען האט זיך פארשטאַנען. עס האט זיך געצויגען א שמיעס וועגען דעם, וואס בייא זייא, וועגען דעם באַס

בייא אונז להבדיל. זיין נאָמען איוואַן און אונזערער, מען האט עס גע־נומען פון להבדיל יוחנן. די אַלע שבע חכמות זיינען געגומענע, אונזערע מען האָט איהם אויך דערקלעהרט זעהר אַ וואוילען משל פונ׳ם מדרש, אַ גלייכווערטיל פון דער גמרא, קלאהר געמאַכט איהם אין יודישע מנהגים מיט דעם שכל, וואָס דרינגען שטעקט. איוואַן אַפנים ער האט מודה געווען — עטליכע מאל האט ער אַלץ אויסגעשריען: קוגעל, צימעס! און זיך דערבייא בעלעקט. דיא ווייבער האָבען געקייכט פאַר געלעכטער, געמאַכט: צו זיין קאָפּ, צו זיין לעבען! קוקט איהם אָן וויא ער בעלעקט זיך, ער האָט ליעב אונזער קוגעל! עפּיס אַיוגענדט מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ. וואָס פאָהרט זיך שטעלען פאַר איין אָם, ברומט שטילערהייט אונטער פאַר זיך אַ טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן היסעל לויכטען שטערנדליך,
אין וועלדיל שפּילט אַ סאָלאָווייא,
דער גאַנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
און מיר אליין אַז אָך און ווייא.“

דער ערל קעהרט זיך צוועק, מאַכט זיך אַביסעל נאַרעש מיט דיא ווייבער און מען נימט אויף איהם אַ מאַך מיט דער האַנד: איין ערל בלייבט טאַקי איין ערל! נאָכדעם וויא מען איז אַ היבש שטיקעל וועג זיך אָנגעגאַנגען צופוס אונטער אַ בערגיל, אונטערשטופענדיג דעם וואָגען און ווידער זיך אויפגעזעטצט, האט דער עולם יודען זיך געשמועסט אַ נעהם גענומען צו אַ ברייטען שמועס. מען רעדט פון אַלסדינג, וואס קאָכט זיך דאָ אויף דער וועלט און דאָרט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האַנדעל, שאַצט דאָס פאַרמעגען פון אַ סך גבירים, עס קומט אויך צורייד דיא אַלטע מעשה מיט ר׳ שמעלקען און עס בלייבט, אַז ער האט פון אליהו־הנביא בעקומען אַ ווינשפינגעריל. עס הויבט זיך באַלד טאַקי אָן אַ געקרעכצעריי, אַ געזיפצעריי, אַ געווינשעריי. איינער זאָגט, ער זאָל האָבען אַ ווינשפינגעריל וואָלט ער געווינשען דאָס, דער אַנדערער — דאָס און דאָס, דער דריטער — יענס ... הכלל איטליכער ווינשט עפּיס אַנדערש. צדקות איז געפאַלען געגונג וויא מיסט, מיט דער פולער האַנד. איינער דעם אַנדערען ווייזט אַרויס זיין גרויסע פריינדשאַפט, צחאָנענדיג דעם, יענעם גילדענע בערג. דאָס גוט־ברידער־שאַפט צווישען דער קאָמפּאַניע ווערט געשטאַרקט, מען פיהלט זיך עפּיס געטרייסט, נישט צו פארוואָרפען, פאַרגעסען אין דער וועלט און איינער · ? דעם

אנדערען אין וועהר צופריעדען. אַט אַזוי האט זיך עס געטהאָן ביז מען האט, מיט דעם אויבערשטענס הילף, אַקעגען נאכט זיך קוים לעבעדיג פארשלעפּט קיין גלופּסק.“

ד.

וחיא אך זיא, גלופּסק, האט צו לייזער־יאַנקלין נישט אַזוי געטהאָן. בבואם סקאבצאנסק בייא זייער אָנקומען פון קאַבצאַנסק איז גלופּסק זייא נישט נעלאָפען אַקעגען מקבל־פּנים זיין, וויא הערשעלע האט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. מען האט זיך איבער זייא נישט געשלאָגען, נישט נעריסען איטליכען בעזונדער צו זיך אויף סטאַנציע, אויף א מאָהלצייט. מענשען זיינען קאַלטבליטיג געגאַנגען פארבייא, זייא אפילו נישט אָנצוקוקען. הערשעלען איז דיא זאַך אין פּלוק שטארק קשה געווען און שטעהענדיג ביים ארויסקריכען פונ׳ם וואָגען מיט א פּעקיל אין דיא הענד אויף דער גאַס, האט ער געקוקט אויפ׳ן טאַטען פארוואונדערט, אָהן ווערטער, גלייך וויא גערעדט: האַ, וואָס זאָל עס אַזוינס בעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפּיס א גראָבער מעות? נאָר נאכדעם וויא ער האט געהאַפּט פון הינטען א דישעל און דער טאַטע א שטופּ, אַזוי אַז ער איז געביך געפלוינען ווייט אויף עטליכע טרים, שיעור נישט ארויפגעפאַלען אויף דעם חזיר, וואס האט געשמאַק געחראָפּקעט בייא דער ויט גאַס, וואָהין מען האט ערשט פון א גאַניקיל אין דער־הויף ארויפגעגאָסען, וויא געוועהנטליך, א פּולע, משונה א שמעקענדיגע פאָמייניצע מיט אַלעם גוטען, און צו דעם דיישעל מיט דעם שטופּ אויף געלייזט נאָך, א מאָל צעהן אין טאַטען אריין, פאר וואס שטעהען עס יורען וויא דיא ליימענע גולם׳ס, פארשטעלענדיג דעם ווענ— אָט דענסטמאָל פון אַזא אָנצוהערעניש איז איהם, הערשעלען, פארענטפערט געוואָרען דיא קשיות. ער האט ארויפגעלאָזט דיא נאָז, שוין מאקי גוט פארשטאַנען... און ער און דער טאַטע זיינען אין זיינע אוינען אביסיל ארויפגעפאַלען. באַלד ביים קומען איז לייזער־יאַנקיל אַלץ געשטאַנען אין זיך געראַטהען מיט דעם ווייב ווענען זייערע זאכען און אויב אצינד איז נישט שפּעטליך א נעה צו טהאָן צו בעקאַנטע, נאָר נאָך אַזא בעגעגעניש איז בייא זייא ביידע געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאכען און בלייבען דערווייל אויף נאכט־לעגער דאָ אין דער בעל־העגלה׳שער אכסניא. הערשעלען האט מען מכבד געווען מיט אריינטראָגען פּעקליך אין שטוב אריין, דאָרט דאָרויף אכטונג געבען

און אליין תאבען זייא זיך געבאָברעט ארום דער שטיינ מיט עופות, איבער־
געשמיעסט מיט דעם בעל־העגלה. ער זאָל מוחל זיין אריינפאָהרען אין הויף אריין,
וואו דיא שטיינ וועט דערווייל שטעהען אויפ'ן וואָגען ביז מאָרגען.

ניעשט פאר קיין יודישע קינדער געדאכט אזא נאכט, וועלכע ה ע ר ש ע ל ע
האט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראכט. הונגעריג, מיעד און צער־
בראָכען פּנ'ים ווענ האט ער שוין שפּעטליך בייא נאכט, אין דעם גרויסען רעש און
דער מהומה פון אלערלייא מיני פּארשוינען, זיך דערשטופּט ערגיץ אין א ווינקעלע
און זיך א וואָרף געטהאָן אויף עפּיס א הינקענדיגען צעריסענעם טאַפּטשאַן. דאָרט
האט מען איהם שוין יא טאַקע מקבל־פּנים געווען, און אויפגענומען פאר א גאנץ
טהייערען גאַסט — גלופּסקער וואנצען, וויא דער גאנצער וועלט איז בעקאנט,
נעהמען זעהר גערען אויף אורחים מיט אלע כבוד'ן: האלזען זייא, קלעפּען אין זייא
און קריכען זייא אונטער דיא נענעל. ה ע ר ש ע ל ע ס קראַטצען זיך און אָנגצר־
הערעניש־געבען מיט דיא הענד, אז ער איז זייא מוחל דעם כבוד, האט אקענען
אזעלכע נפשות ניעשט געהאָלפען. זייא האבען זיך טאַקי געטהאָן זייערס, זיך גע־
דרעהט, געארבייט ארום דעם אורח מיט גרויס פארגניגען, ביז ער האט געמוזט זיך
אָפּטראָגען ש'א, שטיל און זיך געלייגט פּשוט אויף דער ערד.

אָט אזוי האט זיך אויסגעלאָזט ה ע ר ש ע ל ע ס יענער פרעהליכער
טאָג, אויף וועלכען ער האט אזוי ארויסגעקוקט און זיך פירגעשטעלט אין איהם
גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאך גאנץ פריה האט דיא מאמע זיך געאיילט אין שטאָדט אריין
וועגען איהרע געשעפטען. שפּעטער אביסיל נאך איהר איז אויף אוועק דער טאטע.
ביים אוועקגעהן קוקט ער זיך ארום, אז דיא קעשענע איז איהם צוריסען און פאר
גרויס איילעניש האַפּט ער און ניט איבער דאס בייטעלע מיט זיין ביסעל פארמעגען
ה ע ר ש ע ל ע'ן, וואס איז איבערגעבליבען אליין לעבין דיא זאכען. אונזער
ה ע ר ש ע ל ע דערטאַפּט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט א גרויסער, געלער
אוגערקע, אויף א ציינדיל קנאָבעל און נעהמט זיך וואויל טהאָן, עסען געשמאַק,
וויא אויפ'שטעהענדיג פון א קריינק. אונטערגעלעהנט דאס הארץ בעקומט ער
שטארק יצר־הרע ארויסצוגעהען אויף־א־ווילע אין דרויסען, אנצוקוקען וואס פאר א
פּנים ג ל ו פּ ס ק האט.

פאר ה ע ר ש ע ל ע ס אויגען עפענט זיך עפּיס נאר א נייע וועלט. אלסדיינג
איז פאר איהם נייא, גלייך וויא ערשט בעשאפען געוואָרען, ערשט ארויס

געקראָכען פון דער ערד. ער שטעהט פארגאפט, פארריסען דעם קאָפּ און ווייסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. נאָר צום ערשטען ווארפט זיך איהם אין די אויגען א נעדריכטע קאשע פון יודען. מען לויפט, מען שטופט זיך אין יאָגעניש ווי א אויף א שרפה. יודען, יודענעס, קינד און קייט — אָהן עיך־הרע ווי באָב! — אויסגעמישט אלע אין איינעם, אָנגעטהאָן אין אלערלייא מלבושים, פון צעריסענע שמאטעס ביז די טהייערסטע קליידער. צווישען זייא אויך נקבות אין סאַטענע מענטעליך מיט זיידענע, פארדריפּעטע קליידליך, נאָר שררה׳סטעס און ווען זייא זאָלען נישט געווען ריידען זינגענדיג הויך, אויף דער גאנצער גאס, מיט א קוויטש, שנייצענדיג דערבייא די נאָז, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאס זיינען פּריצעס . . . פון אלע זייטען פאָהרען בוידען, ביידליך, פוהרליך, א טהייל פארפלאָנטען, פארהאַקען זיך מיט די רעדער, א טהייל מיט די דישלעס און וידלערייען, געשרייען, געוואלדען ביז דעם זיבעטען הימעל. — דאס וואס רינשטאָק־ליך פלייצען אין די גאסען איז איהם קיין וואונדער נישט געווען. ס׳איז דאָך א יודישע שטאָדט. אין קאבצאנסק איז אויך נעמנג דאָ די איינענע סחורה. ווי דען אנדערש? דארויף איז דאָך עס א גאס אויף אויסצוגיסען דאָרט פאָ־מייניצעס. א וואונדער איז איהם נאָר געווען די שפּיציגדינע שטיינער, וועלכע וואלגערען זיך אין די גאסען. צרוואס נאָך שטיינער אזעלכע אויף־צוברעכען ריק־און־לענד, אז אָהן דעם קען מען אויך אין די גריבער דאָ פאלען זעהר שיין און ברעכען דאס גניק! איינפאלען זאָל איהם פּלוצלים, אז דאס איז א ברוק, סטייטש ווי אזוי! אז געבריקירטע גאסען זיינען פאר איהם געווען נאָך נאר א סוד, נישט געהערט, נישט געזעהען קיינמאל אוינס. אָט ערשט שפּעטער, אז ער איז זיך דערגאנגען פוני׳ם סוד, וואס אזעלכס בעטייט, איז איהם עס טאקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אזוי איז שוין טאקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען די איינגעהייקערטע שטיבליך מיט צעבראָכענע דעכליך, אָנגעזעטצט געדיכט איינס לעבען אנדערען, וויל אזוי בעדארף זיין, אזוי האבען א פּנים היזער, ווי נעוועהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האט איהם אויסגעזעהן עפּיס נאָר אין מיטען־דרינען א מויערל אין צווייא, אין דרייא נאָרען. רבוני של עולם, ווי שטופּט זיך עס א יוד ארויף אזוי הויך אונטערען הימעל און שטעלט זיך נאָך אין דאס לעבען ארויפקריכען אהין אויף א שמאָל לייטעריל פון דרויסען! טאקי נאָר ודוי, פריהער ווי מען נעהט אויף אזא לייטעריל ארויף, מוז מען אפּזאגען ודוי, זיך געזעגנען מיט דעם לעבען. — די אויגען הערשעלעס האבען אלץ געקוקט, געפּונען וואס צו זעהען, דאס קעפּיל זיינס האט אלץ בע־

טראכט, נעטראכט און דיא פיס זיינע זיינען זיך דערווייל אליין געגאנגען, געגאנגען ביז ער האט פלוצלים זיך א חאפ געטהאן — ע״ע! ער איז פארגאנגען ווייטליף און שוין לאנג צייט צוריק.

צוריק אבער וייסט ער נישט דעם וועג. ער הייבט אן פרעגען ביי יודען וויא נעהם מען צו דער קאבצאנסקער אכסניא. א טהייל קוקען איהם, אין איילעניש, לויפעניש, בייזליך אן, נישט צו ענטפערען א ווארט, א טהייל מאהלען איהם אויס בקיצור מיט דער האנד: גיה יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאך לינקס, ביז צו א געסעלע, דערנאך רעכטס און ווייטער לינקס. דארט, יונגעלע, טהו א פרעג, וועט מען דיר שוין ווייזען. הערשעלע, א ברירה האט ער געהאט, איז געגאנגען, פארקראכען אין געסעליך, אין בלאטעס, געשפרונגען איבער שמאלע איינע פון דיא אנדערע וויים אפגעטרעטענע קלאטקעס, אנחאפענדיג זיך דערביי אין דער זייט פאר פליימען. ער איז, א פנים, אריין גלופסק אין דיא קישקעס, אין דעם מאגען, וואו ס׳איז געדיכט, עס שמעקט און פארגעהט אין נאז. ער האט געארביים אויף אלע כלים און איז נעביך אפגעגאנגען מיט שוויים ביז ער האט זיך אנגעשלאגען אויף א פיינעם יונגען מאן, וואס איז אזוי גוט געוועזען זיך אפצוגעבען אביסיל מיט איהם.

— קום, זאגט דער יונגער מאן, בעטראכטענדיג הערשעלען מיט א גוט שמייכעלע פונ׳ם קאפ ביז דיא פיס. קום, איך וועל דיך אנגעטרפיהרען. ביסט דא, וויא איך זעה, נאך גאר א פריץ.

הערשעלע דאנקט דעם יונגען מאן פאר זיין גוטען ווילען במעט מיט טרעהרען אין דיא אויגען. —

— העלפען א גר איז א מצוה, מאכט דער יונגער מאן מיט א שיינענדיג פנים. דא אין גלופסק, טאהר מען קיין פריטץ נישט זיין, ביי אונז דא בע־דארף מען גוט היטען דיא קעשענעס. פארשטעהסט־דוא מיך יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך געהענדיג א טאפ אין קעשענע. „דוא ביסט שוין א חתן?״ „ניין!״ ענטפערט הערשעלע שוין מיט א פרעהליך הארץ. „פאר וואס ניין? אט וועסט־דוא זעהען, ביי אונז וועט מען אין גיכען דיר שטעלען א חופה״. הערשעלע שטיקט זיך פאר געלעכטער. „וואס, דוא גלויבסט נישט? אט וועסט־דוא זעהען. לאך דיר, לאך, נישקשה! אט איז א קלאטקעלע. פא־מעליכין! האב נאר אין זינען דיא קעשענע.״ הערשעלע טהוט זיך ווייטער א טאפ. „נו, ס׳איז דא?״ „שרעקט זיך נישט, ס׳איז דא!״ פאר א יאהרען האט

זיך דאס איינענע מאקי נעטראָפען מיט א בחור'ל וויא דוא. ער האט זיך אלץ נעטאַפּט, נעמיינט, אז בייא איהם ליגט עס אין קעשעניע דאס בייטעלע, און לסוף וואס לאָזט זיך אויס? — בווידעם! דיא קארמאַנשטיקעס, ברענען זאָלען זייא, האבען עס בייא איהם, נישט פאר דיר געדאכט, דערטאַפּט און אנשטאט דעם אריינגעלייגט אהין עפּיס שפּארגאלען, אשר־יצר־פּאפּירליך. דוא פאר־שטעהסט? — נעהם עס מחילת מאקי ארויס און קוק רעכט אן. פויל טאָהר מען נישט זיין."

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט ארויס דאס בייטעלע און האלט עס פאר דיא אויגען.

— זעהסט־דוא, הא? וואס האב איך דיר געזאגט! דאס זיינען געוועזען דיא לעצטע ווערטער פונ'ם פיינעם יונגען מאן, וואס אויסהאַפּענדיג הערשעלען פון דיא הענד דאס בייטעלע, מאכט ער א פּליטה און ווערט באלד וויא אויסגע־טריקענט.

הערשעלע בלייבט אין דער הייסער מינוט שטעהען וויא אויסגעפּאטשט מיט א פּאָר אויסגעשטעלטע אויגען און איין אָפען מויל, נישט צרוויסען וואו ער איז און וואס מיט איהם טהוט זיך אזוינס.

דעם עולם'ס ווערטיל: „א נאסט אויף א וויל זעהט אויף א מייל" האט מאקי זיך אקוראט נעפּאסט צו הערשעלען. באלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האט גלופּסק זיך פאר איהם „ענטפּלעקט" מיט איהר גאנצען כבוד און שיינקייט: מיט איהרע שמאָלע קרומע הינטער־געסעליך, מיט איהרע „פּיסקעס", לעוואַרעס, רינשטאָקליך, שטארק שמעקענדיגע קאַליזשעס, נעריכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער—און דאס ענטפּלעקען זיך איהרס איז איהם באָקים אויסגעפאלען. פארשמירט, פארדריפּעט, מיט א פרישצאַפּעלדינען גלופּסקער קאטער איז הערשעלע ערשט ארום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאטע, קיין מאמע און דיא קלימקעס—אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט אַלע אברים, קוקט וויא א דולער און דאס הארץ טיאָכקעט איהם שטארק. פּלוצלים דערהערט ער וויא מען בייזערט זיך אויף איהם מיט דיא ווערטער: „אָט האסט־דוא איהם, דאס שיינע בחור'ל! וואס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?" און ער דערזעהט פאר זיך רייזע דיא בעל־אכסניא'טע.

רייזע איז א קורצע, דיקע, ברייטבייכיגע יודענע, שוין אין דיא יאָהרען,

מיט א נעשטופעלט פנים וואס איז שטענדיג פארשוויצט און מיט א צווייגאָרענדיג נידעריל. א שניריל שיטערע הערליך ציהעט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפּ, וואס פאררייסט זיך בייא דער רעכטער באק ארויף, אזוי אז מען זעהט א רויט שטיקעל צונג ארויסקוקענדיג דורך א היבש שפּעלטיל אויפ׳ן אָרט פון צווייא אויס־געפוילטע ציין. איין עק פארטיך איז איהר שטענדיג פאַרשטעקט, דער בוזים צו־שפּילעט. דיא צווייא עקען פונ׳ם קאָפּענ־טיכיל זיינען פארוואָרפען אהינטען און האלט נעוועהנטליך אין דער האנט א פּאָלאָניק — א בעוויין, אז זיא פּאָרעט זיך שטענדיג לעבין אויבען. זיא רעדט שרייענדיג, גיך און איין אָטהעם פונ׳ם הארצען מיט א בייזער, עס דאכט זיך זיא איז שטארק אויפגעבראכט, קריגט זיך, הגם זיא מיינט חלילה נישט קיין שלעכטס און איז בטבע א גאנץ גוטע. דאס איז בייא איהר גלאט אזא לשון, אזא שטייגער ריידען, וואס האט נאך אויסגעארבייט זיך פון אייבינע עסקים און צוטהאָן־האבען איהר גאנין לעבען מיט בעלי־העגלות. אין דעם שמיעס ווארפט זיא אלין אריין „הען אביסיל!" וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאטען? הויך אויף א נגון. אויך איז דער שטייגער איהרער ביים ריידען אָנצובויגען עפטערס דעם קאָפּ אין דער זייט און א פּאָהר טהאָן מיט׳ן שפּיטץ נאָז איבער דעם ארבעל, טאקי א וויש אויף דער גאנצער לייננ פונ׳ם אָרעם.

— וואס זאָגסט־דוא צו זיין טאטען? איז ר י י ז ע ארויס מיט איהר שרייענדיג לשון אויף אונזער ה ע ר ש ע ל ע ן נעביך און טאקי א גוטען פּאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. וויא ווערט עס א בחור׳ל פארפאלען, הען אביסיל! קוקט איהם נאר אָן, דאס שיינע בחור׳ל! נעהמט זיך און ווערט פארפאלען!

ה ע ר ש ע ל ע שטעהט אראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ, ווארגענדיג זיך מיט טרעהרען און שווייגט.

— ער שווייגט נאך, דאס שיין בחור׳ל! טאטע און מאמע ש ט א ר ב ע ן דאָ. און ער, הען אביסיל! שטעהט וויא א לֹמך און שווייגט.

— אוי וועה־וועה מיר! מהוט ה ע ר ש ע ל ע א געשרייא און צוחליפּעט זיך, מיינענדיג מאקי, אז דיא עלטערען זיינען אויף דער וועלט שוין נישט און ער איז געבליבען א יתום.

— נוא. חליפּע נישט, פארפאלען! טרייסט ר י י ז ע אונזער וויסט יתומ׳ל. ווייטער זאָל א בחור׳ל אזוינס מעהר נישט טהאָן. טאטע און מאמע זיינען דאָך אָהן א נשמה... דיא נשמה איז זייא א ו י ס ג ע ג א נ ג ע ן לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפעט הערשעלע מיט א פארקלעחטט חארץ. גיל עפיס זאָגען, נאָר יעס שטיקען איהם דיא טרעהרען און קוים וואס ער ברייננט ארויס פונ'ם טיל איקענדיג א פאָר האלבע, צעבראָכענע ווערטער: טאַט... נעשטאָרבען... איק־איק...

— אוי, א דונער האט מיך נישט דערשלאָגען! מהוט זיך רייזע א חאפ, ער מיינט „שטארבען" הייסט טאקי נעשטאָרבען... עס רעדט זיך נאָר אזוי, נארעלע, ס'איז אזא לשון . . . הערן אביסיל! טאטע און מאמע האבען טאקי נעקענט שטארבען. נוא, שא, אָט וועלען זייא באלד קומען נעוואָהר ווערען. נאך בייא טאָג האבען זייא זיך מיט דיא זאכען איבערגעקליבען ערגיץ, ווייס איך וואו? פארקויפט דיא היהנער, דיא אייער איך אליין האב אויך געהאנדעלט. שא, אָט וועל איך דיר געבען פון דער מאמעס אייער. א וועהטיג איז מיר! הערן אביסיל, א גאנצען טאָג האט ער נישט גענעסען! — נעה וואש זיך און זעטץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון טויט לעבעדיג געוואָרען און זיך גענומען אונטערלעהנען זיין הארץ מיט א פרעזשעניצע, וואס רייזע האט אין דער ניך צונעטראָגען איהם צום טיש, מאכענדיג דערבייא אויף איהר שרייענדיג בייזער־ענדיג קול:

— נא, עס געזונט! האסט־דוא געהערט, הערן אביסיל, מען זאָל אזא טאָג אָפּפאסטען!

באלד זיינען נישט טויט לעבעדיג אריינגעלאָפען אין שטוב דער טאטע און דיא מאמע. א געשרייא, א געפילדער. א פרייד מיט א רונזא און א מוסר־זאָגען אין־איינעם.

— געלויבט איז גאָט! שרייעט דיא מאמע מיט א פרעהליך הארץ און מאכט דערבייא טאקי, קוקענדיג אויפ'ן זוהן, א בייז פנים. דוא ווייסט, וואס דוא ביסט פאר אזא מעשה ווערטה! . . .

— סטייטש, סטייטש! פייערט דער טאטע, אזוינס צו מהאָן! דוא ביסט דאָך ווערטה, סטייטש, סטייטש. וויא א הערינג זאָל מען דיך צעררייסען!

— הערן אביסיל! איז רייזע, וויא א נטע מליצה, ארויס אויף איהר שפראכע, א פאָהר־געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. שיינע טאטע און מאמע! מען זאָל איבערלאָזען א קינד אליין וויא אויפ'ן וואסער! ער שרייעט! וואס זאגט־דוא איך בעט דיך צו זיין מאטען? א קינד איז א קינד. וואס דען? אָט שווינט בעסער, שווייגט!

רייזעס װערטער האבען נעװירקט און פון יענער צייט האט הערשעלע ליעב נעקריגען רייזען ביזא זיך אין הארצען.

יד.

אנדערע פארשוינען זיינען נעשטאנען צושיידט אויף בעזונדערע סטאנציעס. נישט דערפאר װייל איטליכער פאר זיך האט בעדארפט האבען זיין חדר, זיין ארט בעזונדער. חלילה! גאנץ רייכע יודען אפילו לאזען זיך אויף דער אכסניא בעגנינגען מיט א בעטיל און שטעהען דרייא, פיער איהרע אין־איינעם, אבי עס זאל גוואלוועל קאסטען. נארעשקייטען! עפּיס בעדארף דען א יוד האבען עולם־הזה? — נאר וואס דען? װייל אנדערש איז נאר טאקי נישט מעגליך נעװעזען. דער טאטע האט, וויא נעוועהנטליך, זיך אויפגעהאלטען וויא ס'איז ביים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלעגט ימים נוראים דאווענען. דעם שמש'ס דירה איז קוים נענוג געװעזען פאר זיין איינען געזינד. נאר וויא זאגט מען עפּיס בייא אונז יודען—וואו צווייא איז אויך א דריטער. און מיט דעם דאזיגען כלל שטעקט א יוד נעביך אריין דעם לעפעל צו יענעם אין שיסעל, שטופּט זיך אריין וואו ס'איז איינג, קריכט אריין מיט א פוס צו יענעם אין בימעל, חאפּט א קוק צו יענעם אין מחזור, שפּארט־זיך צו וויא ס'איז צו יענעם אויפ'ן געלעגער, קוועטש זיך אריין אין בויד צוו'ישען פול אנגעזעצטע פארשוינען און שטערבעט נעביך אפּ אזוי דאס גאנצע לעבען. עס, וואס מאכט עס אוים? אבי איבערקומען; אבי אבפּטר'ען, מישטעהנס־געזאגט, דאס עסען; אבי חאפּען א דרעמיל; א נאכט איבערצולעבען; אבי יוצא זיין און וויא ס'איז דערהאלטען דיא נשמה. דערבייא האט טאקי לייזער־יאנקיל מיט דעם שמש זיך גערעכענט עפּיס שטיקליך קרובים, און וויא דער איינפיתר בייא אונזער עולם איז, האלט עס א יוד זיך פאר א מוז צו פארפאהרען צו זיינעם תאמש א גאנץ ווייטען קרוב, ווייל ווען נישט — אזוי טייטשט ער עס — נעמט ער איהם חליכה בעליידיגען און יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זיין. און אויב לייזער־יאנקיל איז דאס מאל מיט דעם ווייב, מיט דעם קינד און האק־פּאק מיט דיא עופות באלד טאקי נישט פארפאהרען גלייך צום שמש — איז ערשטענס דעריבער, ווייל ער האט גוט נעוואוסט, אז אזוינס איז ריין אוממעגליך. צי וואס, יענער קען פאראיבעל האבען. נישקשה, אהן סכנות! ער נעמט עס איהם נעבען צו פארשטעהן. — און צווייטענס, וואס מיינט איהר? איז דאס טאקי נאר געווען דעם שמש'ס טרפה'ן גליק...

די מאמע איז געגאנגען אויף סטאנציע צו איהרער א בעקאנטער יורענע פּה קאבצאנסק, א קעבנע אין א גנדיש הויז, וואו זיא האט אָפּגעזעטצט עטליכע צעהנדלינג אייער און אַרויסגעקוקט אנצונעהמען בייא דער בעל־הבית'טע א פּאַר טוּין זאָקען אין גלייכען געלד אויסצואַרבייטען און פון א צוואנציג גענזליך פעדערע איבערין ווינטער אויסצופּיקען. די מאמע האט נאר געשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת'דיגען טיכיל אויפ'ן קאָפּ, איהר איז א פּנים, אין קעך נאָר נישט שלעכט געווען, זיא האט זיך דאָרט אויסגעגלייכט די ביינער. די קעבנע האט זיא צוגעפילעוועט, איהר אלץ אונטערגערוקט צו קייען, אָנטרייבענדיג זיא אלץ. עסט, מלכה־טויבעניו! עסט, עסט, מיין הארץ — ביידען האט דאס טייל זיך נישט צוגעמאכט, אלץ גערעדט, גערעדט, זיך אויספרעגענדיג איבער פּיעל מענשען, בעקאנטע און אויך ווילד פרעמדע, אזעלכע וואס געהערען זיך מיט זייא כלל נישט אָן. זיך דערמאָהנט אלטע מעשיות, וואס נאך מוידוויים. — גערייבקעט איהר, גערייבקט איהר, מלכה־טויבעניו! גערייבקט איהר, גערייבקט איהר טרייגע־סאָסעניו! ביידע האבען זיך געשמאָלצען, געקוקט איינע אויף דער אנדערער מיט לייכטענדיגע אייגעליך, ביים שמיעסין עפּיס מיט ת'־צוגויפגעצויגען, איינגעשנירט די ליפּעליך, איינער דער אנדערער אלץ: סערדצע, קרוין, זאָלט איהר מיר געזונט זיין! . . . עס פארשטעהט זיך, אז פון אלע זאכען האט מען נישט פארגעסען דעם עיקר — רכילות, דאס בעסטע געוויריץ, די גע־שמאקסטע בשמים אין איטליכען ווייבערשען שמיעס. מען האט מקיים געווען דעם מנהג, אָפּריכטען אָפּשפּעטען מיט אלע דינים און כוונות וואס דריגען שטעקט. טרייגע־סאָסיע האט עס מקיים געווען גאנץ פראָסט אָהן חכמות — גע־פלאַקערט, גערעדט מיט אפּעטיט, גיך, געשווינד, וויא עס געהער צו זיין . . . . מלכה־טויבע אקעגען האט דאס איינגע טאקי מקיים גיווען, נאָר מיט שמר־שטיק. אלץ צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ, געגלאָצט די אייגעליך מיט א יראת־שמים פּנים'ל, כלומר'שט וויל זיא נישט יענעם בעריידען, פע! — נאָר בייא זיך אָבער האט זיא דערפון שטארק הנאה, בעלעקט זיך אזש פאר תענוג און, ווארפט אין שמיעס א מאָל אריין א וואָרט, עפּיס מיט פיעל טייטשען, אזוי און אזוי. דאס וואָרט איהרס, וואס דאכט זיך אין פלוס נאר נישט, עט . . . ציהעט ערשט טרייגע־סאָסיען ביים צונג און הידעט זיא אונטער צופלאקערען און צו ריידען, שפּעטען נאך מעהר.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, מלכה־טויבעניו! תויבט אָן טרייגע־סאָסיל צו מאַהלען מיט דעם צינגעל און א טאָפּ רייד איבער דיא

בעל־הבית׳טעס אויסצושיטען. וואס ווייסט איהר, וואס פאר א שלעק זייא זיינען, דיא אלע שיינע היינטיגע בעל־הבית׳טעס! בייא וויפיעל איך בין איבערגעוועזען איז אלץ איינע ערגער פון דער אנדערער. איטליכע מיט איהר מאנקאָליע, מיינע צרות אויף זייא! האבען נאָר ליעב אָט וואס, זיך צו דרעהען, טאראראמען, פיטדערען, קלינגען מיט דיא שליסעליך. מיינען, זייא טהוען עפּיס. און טאָמיר ווייסט איהר וואס?

— וואס, וואס? רוקט מלכה־טויבע אריין א ווערטיל, כלומר׳שט תם און ציהעט דערמיט טאקי בייא טריינע־סאָסיען ווערטער פונ׳ם מויל.
— נארנישט!.. צוהיטצט זיך טריינע־סאָסיע, ווייס איך וואס בייא זייא הייסט עס, נאָר א געלעכטער חלעבין, דיא איז א בריה, פול אין איטליכם ווינקעלע. יא אמת טאקי אָבער קיינמאל נישט אין יענעם ווינקעלע וואו מען בעדארף. גלייך וויא זיא שפּיעלט זיך אין בעהעלטעניש. זוכט מען זיא דאָ, איז זיא נאר דאָרט און בעדארף מען זיא דאָרט, הא־הא! איז זיא דאָ... דער מאן זוכט, דיא קינדער זוכען, מען רופט, רופט און זיא שרייעט פון ערגיץ ארויס אין איין בעס. — יענע ווידער, מיינע וועהטיגען אויף איהר, געטרויט נישט דיא שיין, צעהלט דיא גרויפּען אין טעפּיל, פאר א האלבען גראָשען וואָלט זיא זיך געלאָזט דיא אויגען ארויס־נעהמען, וואס איז?

— א בעל־הבית׳טע, וואס דען? זיא וויל איינברייננען... מאכט מלכה־טויבע מיט אזא מינעלע עפּיס וויא איין קאטאָוועס און עפּיס וויא גאנץ ערענסט.

— יאָ, איינברייננען! מאכט טריינע־סאָסיע שטארק פאר־קרימענדיג זיך. זיא וויל איינברייננען פונ׳ם עסען, א גראָשען און אליין ברייננט זיא דעם מאן אום—ווייס איך אויף וואס—הונדערטערס!... איינע, עפּיס א שלימזול, האנדעלט איין אין מארק אלע מציאות, אייער א מציאָה, פוטער, שמאלץ א מציאָה, נאָט שיקט איהר אלין צו. האט א שפּיזארנע מיט אלעם גוטען און האלט עס אָבער אונטערען שלאָס אזוי...

— אייערע מיינט איהר? חאפּט זיך מלכה־טויבע ארויס מיט א וואָרט. בייא אייערער איז עס אלץ אונטערען שלאָס? — א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין!

— טפוא, א גוטע בעל־הבית׳טע, חלעבין! זאגט טריינע־סאָסיע איבער יענערס ווערטער מיט א בייז געלעכטעריל, אויסשפּייענדיג דערבייא. האלט

עס אונטערין שלאָס אזוי לאַנג ריא אלע מציאות, ביז דיא אייער חערען טוכלע, דיא פוטער בעקוממ א ריח, דער איינגעמאכטעס נעצוקערט און מען ווארפט עס דערנאָך ארוים.... דיא אנדערע, עפּיס א שטיק פלייש, לינט איבער שטענדיג אין קעך, מישט זיך צום מעפּיל. וויים איך וואס? חאָטש מען בעדארף זיא דאָרט האבען חיא ארינגעוועהטינ. פארקעהרט, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישעניתינ: דער נעבראָטענעס צוגעברענט, דיא יאָיך אויסגעלאָפען און ס'איז נאָר א צעפּוקעניש...

— שונאים, שונאים! א צעפּוקעניש דיא שונאים! מאכט מלכה־טויבע, אתמערלעקענדיג זיך. עסט אייך, מריינע־סאָסיעניו, נישט אָפּ אזוי דאס הארץ!

— ספּוא זאָלען דיא חערען! שפּייעט מריינע־סאָסיע אוים. וואס ווייסט איהר, וואס ווייסט איהר? מלכה־טויבעניו!... איינע נישט קיין רעכטע! אלע זיינען דיא שלימזלניצעס, ליידין־נעהערענס, האבען נישט וואס צו טהאָן און ניבען זיך אוים קלאָפּעדערשט פאר בריות. א קאטאָוועס, אָהן דיא וואָלט דיא גאנצע שטוב האָרטעם־קאָרנעם זיך איבערגעקעהרט. מאָמער ווייסט איהר וואס? — נאָר־נישט!... פריהער בין איך נעוועזען א נאר און זיך נענומען צום הארצען, פלעג פּו זיא קייען דיא ערד. און היינט אָבער האב איך מיך מישב נעוועזען — א־א, צו אייער קאָפּ, צו אייער ליב און לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בייזערט זיך, שרייעט אייך מישוגענערהייס און איך טהוא מיר מיינס. ווערדט צוזעמצט!... וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר, עולם־הבא וועל איך האבען? אדרבה, זאגט, קרוין, סערדצע, און איך אליין פאר מיר, וואס איז וואס, בעדארף נישט עפּיס האבען?... איהר פארשטעהט דאָך מיך, מלכה־טויבעניו, נעזונט זאלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר נעזונט זיין מריינע־סאָסעניו, וואס דען איך פארשטעה נישט? איך פארשטעה זעהר גוט.

— וואס, סערדצע, בין איך אפשר נישט נערעכט? וואס איז, טאָמיר ווייסט איהר פון דיא שבירות, וואס איך נעהם וועל איך מיך א שיין ביסעל מויערען? און אייביג, הא וואס איז, וועל איך דיענען? וויא זאָגט מען עפּיס א מענש איז נישט קיין אייביג נעוועהר. כל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעדארף זיך זאָרגען פאר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט נעוועזען דאראָבען — שא, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אביסיל פונ'ם מעהל, אביסיל פונ'ם קצב, אביסיל פונ'ם איינ־קויפען וואָלט מאָקי נעוועזען א נועהטיג מיינע שונאים. צו וואס לאָמיר זיך דאָ

נארען, מלכה־טויבעניו? — נישקשה! איהר פארשטעהט? צו דעם וואס לעבט אייבינג האב איך קיין טענות נישט. נישט צו פארזינדיגען. האב, געדאנקט איז זיין ליבער נאמען, וואס אָנצוטהאָן. — מיין קאסטען קליידער האט איהר נאך נישט נעזעהען? קומט, סערדצע, וועל איך אייך ווייזען.

און טריינע־סאָסיל נעהמט זיך ווייזען איהר גוטס, צולייגט איהר קרעמיל: שטיוולעטליך אויף קנעפליך, איין קליידיל, דאס אנדערע נענייעט נאך דער כעטצטער מאָדע מיט שליארקעליך. א זיידענע פעלערינקע אויסגענייעט מיט גראנאטליך, א קאָפּטעלע, א שבת׳דינען בורנאָס מיט קוטאסען. זיא האלט זיך פיד־באָקים און שמאכט. מלכה־טויבע קוקט זיך צו, וויא א מבינת, צו איטליכער זאך, טאפט און שאצט. דאס פנימעל לויכט איהר, וויא זיא שעפט פ׳על נחת פון טריינע־סאָסלען, וואס דער אויבערשטער האט זיא אזוי גע־בענשט, מאכט אָך־אָך! פארווארפענדיג מיט דיא אייגליך, אלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! און ווינשעוועט, ווינשעוועט, פאר־זיכערענדיג בייא איטלעכם מאל טריינע־סאָסלען, אז וויא דאס לעבען אזוי ליעב און טהייער איז זיא איהר. זיא האט שוין דאס געזאָגט און זאָגט טאקי: א פנים אויף דער גאנצער וועלט איז דען נאך דאָ אזא טריינע־סאָסעניו? קיין צער!ביידע שמעכצען זיך און ווערען ברייטער וויא לייננער פאר גרויס פארגנינען.

לאָמיר דאָ איבערלאָזען אויף א ווילע דעם מלך מיט דער מלכה — דעם מלך ביים שמש, דיא מלכה אין קעך — און זיך נעהמען צום בן־מלך. אונזער בן־מלך, הערשעלע, איז זיך געלעגען אויסגע־צוינען, וויא ביים טאטען אין ווינהויז, אויף א באנק אין קלייזיל. דאָרט איז פאר איהם געווען נישקשה׳דיג פון איין אָרט אויף־אָנצושפארען דעם קאָפּ. דיא באנק איז געווען צוויא מאל לאנג וויא ער, אזוי אז ער האט געקענט אויסשטרעקען דיא פיס גאנץ פרייא און אנשטאט א קישעלע צו־קאָפּענס האט איהם זעהר גוט גע־דיענט דאס פאָרענטשעלע. מורא צו האבען נעכטיגען דאָרט האט ער נישט גע־האט וואס, ווייל ער איז נישט געווען אליין, מיט איהם האבען געשלאָפען אין קלייזיל נאך עטליכע יודען, בטלנים, אומעטיג איז דאָרט אויך נישט געווען, מען האט גע־שמיסט, דערצעהלט וואונדערליכע זאכען, נישט ערגערע פון קאבצאנסקער. גלופסק, נישקשה, געהט אויך נארנישט אָפּ. דאָרט זיינען אויך דאָ יודען, אויך דיא אלע ש׳יינע מעשיות. דאָרט שטעהט אויך פרייא דער וועג צום הימעל, און מען פארקריכט אויף איהם מאקי אויף קיין בויבעריק... גלופסק

מיט בויבעריק איז וויא איין שטאדט, אקעגען א גוטע העלפט גלופסקער יודען זיינען בויבעריקער. נעגעסען האט הערשעלע בייא דיא בעלי־הבתים פת׳ם קליידל, א מאל בייא דעם, א מאל בייא יענעם, נאר דערוויל ביז איבער דיא ימים־נוראים, אזוי האט עס געהייסען.

דאכט זיך נאר קיין מעשה נישט. אונזערע פארשוינען זיינען ברוך־השם טאקי געווען פארהארגט, נישט פארזינדיגען, אלסדינג גוט, עס האט נאר געפעהלט אביסיל געזונט. הערשעלע האט פונ׳ם ערשטען טאג קומען קיין גלופסק בעקומען א קאטער, אביסיל אונטערגעהוסט, דאס קולכין איז איהם געווען צוגע־לעגערט, הייזעריגליך. פון־דעסטוועגען איז ער אויפגעשטאנען צו דיא ערשטע סליחות און אונטערגעהאלטען דעם טאטען. זיין געלייגקיל איז אמת טאקי געווען געדריפעט, זיין קוויטשעלע געפייפט, אויסלאזענדיג זיך מיט א גרילץ, נאר אהן סכנות. איין מאל, איז אהן איהם אויך געווען העלפערס, פיעל פונ׳ם עולם האבען, וויא געוועהנטליך אפגעענטפערט זיך אפגערופען „בים־באם ו״ אונטער־בימקען יענעם זיינען דא בייא יודען זעהר פיעל בעלנים. אויב „באם״ פאסט אדער ניין — אלץ איינס, אבי זיך ארייננעמישט, אבי א שטימע, לאז יענער נישט מיינען, ער ארביים אליין . . . און צוווייטענס, איז א צונלעגערט קול עפים טאקי נאר וויא געווינשען צו סליחות, עס פאסט צום עסק, מען פיהלט אז ס׳איז סליחות. אין דרויסען איז שטאק־פינסטער, נאכט. אומעטום שא— דיא גאנצע וועלט שלאפט. נאר יודען האפען זיך אראפ פון דיא געלעגערס, געניצען, קנאקען אויס דיא ביינער, דער שלאף ליגט זייא אייף דער ברוסט, עס טריקענט זייא אין האלז און זייא שטארקען זיך, לויפען פארשטאכט אין שול אריין, ניסען דארט אויס זייער הארץ פאר דעם לעבעדיגען גאט אין הימעל און קלאגען זיך נעביך פאר איהם אויף א צולעכצט ברומענדיג־קרעכצענדיג קול, וויא א פארוואר־געלט, אומגליקליך דערשלאגען קינד קלאגט זיך פאר דעם פאטער אויף דיא צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאנען, ארומבלאנקענדיג זיך אין דער וועלט. דאס צר־לעבצטע, חריפענדיגע־פארשטאכטע קול אט דאס ערשט ריהרט בייס תארצען, דרינען טאקי ליגט ערשט דער בריא, דאס גאנצע געפיהל פון רחמנות... אז דאס שלאפע קינד נעביך האפט זיך אויף פון היטץ בייא נאכט, שטרעקט אויס מיט א נעבעט דיא הענטליך צום פאטער, קרעכצט, יאמערט פאר וועהטיג אויף א טרוקען־הייזעריגליך קול, פארגוזהענדיג זיך אין א הוסטעלע — האפט עס אן בייא דער לעבער, נעהמט ער ארויס דיא נשמה און שטעכט אין דער זיבעטער ריפ . . .

און דער האָהן פון כפרות, איהם אז מען נים אין דערטיט נאכט א טראַג פון דער סידעלע — קום צום „בּ נ י אָ ד ם“! און ער צאַפּעלט, קרעכצט אויף א פאַרדומפּפּט קול, רופט זיך דען זיין חריפּענדיק קול נישט אָפּ אין הארצען? רייסט דען זיין חאַרחלען נישט בייא דער נשמה?...

טז.

רבוני של עולם! וואס לינט אזוינס אין דיין האַרטער באַנק אין בית־מדרש, אז דער וואס נעכטינט אויף איהר איבער א נאכט מיט דעם קוֹלאַק צוקאָפּענס שטעהט דעם אַנדערען טאָג אויף עפּיס נאָר איין אַנדער מענש, וויא נייא נעבוירען? שוין י ע ק ב אָ ב י נ ו, אז ער האט אין וועג דענסטמאָל בייא זיין אוועקלאָזען זיך פון דער היים, אונטערגענעכטינט אין „י ע נ ע ם אָ ר ט“ אויף א האַרט נע־לעגער, צושפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויף א שטיין — האט באַלד ביים אויפשטעהען אין דער פריה געשפּידט: א י ן ז ה, נישט אַנדערש כ י ־ א ם ב י ת א ל ה י ם, ד אָ א י ז א ב י ת ־ מ ד ר ש, ו ז ה ש ע ר ה ש מ י ם און דאָ איז א טויער צום הימעל. יא, טאַקי צום הימעל. ליגענדיג אויפ'ן האַרטען געלעגער נאָר אין ד ע ם ע ר ש ט ע ן ב י ת ־ מ ד ר ש, נאָך אָהן וועגה, אָהן א דאַך אָהן איין אונטער־אויבען, האט ער שוין דערזעהען נישט ק ר אָ ק ו י א און ל ע מ ב ע ר ג אליין, נאָר אויף י ע נ ע ו ו ע ל ט — פייערדיגע מלאכים, וואס האבען איהם אין דיא אויגען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָפּ עפּיס אויף א הויך לייטעריק פון דער ערד ביז העט־העט אין הימעל אריין — און י ע ק ב האט דערפיהלט אין זיך א גרויסע פּאַרענדערונג....

נאָך א מאל רבוני של עולם! וואס לינט אזוינס אין דעם נ ל ו ת, אין דעם נ ע ־ ו נ ד זיין אין דער פרעמדע, וואס דיינע קינדער ישראל, וועלכע עס האבען אזעלכס פון דיר א מתנה, זיינען דורכדעם אין דער וועלט עפּיס נאָר אַנדערע מיני מענשען, האבען עפּיס נאָר אין אַנדער פנים, איין אנדער שטיינער לעבען, איין אַנדער מזל, אַלץ־מיט־איינאַנדער עפּיס נישט לייטען גלייך?... אין דער צייט ווען אַנדערע זיינען נאָך נאָר יונגליך, פּריש־לעבעדיג, מאַכען זיך נאַרעש און שייאבען אין זינען ע ו ל ם ה ז ה, ד י א וועלט, איז דיינס א יודעלע געעלטערט, געקניימשט, איינגעהייקערט, פּאַרזאָרגט און דערשלאָגען. דאס קעפּעלע נאָר עס צרביים: טראַכט, טראָגט, פּליתעט און אין זינען איז איתם נאָר ת כ ל י ת־

זאכען, אזוינס וואס האט עפּיס א ווערטה, א קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלען איז אין דיא ערשטע פּאָר טעג פּת'ם געווען זיין אין דער פרעמדער און פון דעם שלאָפען אין קלייזיל אויף דער הארטער באנק נישט צו דערקענען געווען, אזוי האט ער זיך געענדערט, איבערגעביטען געוואָרען אין גאנצען. קיין פרעהליכע מינע האט מען פון איהם נישט געזעהען. ער איז געווען אלין עפּיס פארטראכט, גלייך ווי א היטעל און ערד זיינען אויף איהם געפאלען. דאס וואָרט „תכלית", וועלכעס ער האט פון דיא עלטערען געהערט צו דער בר־מצוה, איז איהם טיעף אין הארץ אריין און איהם געעקבערט, גענעכבערט דעם קאָפּ: געוואלד תכלית! וואס וועט זיין דער תכלית? מען בעדארף טראכטען, זאָרגען ארום דעם תכלית — און הערשעלע האט זיך א געשמאקען נעהם געטהאָן צו דער גמרא. דען וואו אנדערש האט ער געקענט, נאך זיין פארשטאנד דענסטמאָל, געפינען דעם תכלית, ווען נישט אין דער גמרא? אָט דאָ ליגט דאס גאנצע גליק פאר א מענשען, דאס בעסטע, וואס ער קען נאָר דערגרייכען דאָ אין דעם לעבען. ביי א בלעטיל גמרא מיט תוספות לאָזט זיך שוין אויס אלע חכמות, און אז נאָך הפלפול נאך, מען טרעפט־צו דעם מהר"ם־שיף'ס א קשיא, אָדער מען פארענטפערט דעם מהרש"א'ס א „ויש לישב", איז מען שוין א פארטיגער, א פארנאָרמער מענש, מען קען שוין גליקליך אָפּלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. א קאטאָוועס עפּיס א למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאנצער וועלט גרעסער, שטארקער און האט דיא גאנצע דעה מעהר פון א יודען א וואויל־לעהרנער, א רב און א דיין? וועלט האט דענסטמאָל ביי הערשעלען געהייסען — יודען. ווייטער, גארנישט! עס זיינען דאָ אפילו עפּיס נאך אנדערע אויך, נאָר דאס זיינען גלאט אזוי זיך אומות העולם און וואס געהען זייא וועמען אָן? וואס קענען זייא, וואס ווייסען זייא מישטעהנס־געזאָגט! אז אין קיין חדר, ווי יודישע קינדער, געהט מען נישט, דאס וואס ביי אונז פארשטעהט מען נישט, הייסט וואס־זשע?...

הערשעלע האט פון דער שאפע ספרים אין קלייזיל ארויסגענומען א גמרא „בבא קמא" און זיך געזעצט לעהרנען „שור שנגח את הפרה", ווי ראובן'ס אָקס האט געשטויסען שמעון'ס קוה, הויך אויך א קול מיט א נגון, שטארק שאָקלענדיג זיך און וואו מען בעדארף דעם קוועטש א מאך געבענדיג מיט'ן גראָבען פינגער. הערשעלעס קעפּיל האט שטארק געארבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האט זיך פאר איהם געקייטעלט איין זאך אין דער

אנדרערער און ס'איז מיט א מאָל אויסגעוואָססען א גאנצער ליימער, אויף וועלכען עס האבען זיך גערודערט ארויף און אראָפּ ארישא, אסיפא, אמציעותא אין דער געשטאַלט פון בייזע ווייבער, וואס קענען צווישען זיך נישט אויסקומען און אויפ'ן שפּיטץ דער תנא קמא, דער גרויסער פריין. הערשעלע וואַרפט זיך אין אלע זייטען, פאַרפּליהעט ווייטליך, עס חאַפּט איהם אזש אָן א שווינדעל, עס פאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפּ, אָט־אָט רייסט זיך איבער דיא לעצטע האָר, אין וועלכער ער האַלט זיך אָן — און פּלוצלים גיט עס טיט איהם א טראָג צוריק טאַקי צו ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה. הא־הא דאס קעפּיל איז איהם ווידער אויפ'ן אָרט, ער צדשאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק... מען טוט פריהער איבערגעכטיגען א היבש ביסעל געכט אין בית־מדרש אויף דער באַנק הארט וויא א שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אזא ליימער, צו פּיהלען דעם טעם דערפון און רעכט וויא געהעריג צו פאַרשטעהען, אז דאס אלסדינג איז נישט גלאַט אזוי זיך עפּיס זאָגען, אז ראובן'ס אָקס, שמעון'ס קוה זיינען נישט מגושם־גראָב, פּשוטע קיה, וואס נעהם און מעלק זייא אויס. ניין! זייא שטעלען זיך פיר נאר אנדעריש, עפּיס וויא דער אָקס, דער ווידער, דאס צווילינגיל און דיא בתולה דאָרט אין דיא צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האט געלעהרענט מיט א ברען, וויא ער האט נאָך קיינמאל אין זיין לעבען אזוי נישט געלעהרענט און דאס האט איהם געגעבען צו חן און צו לייטזעליקייט אין דיא אויגען פון פיעל מענטשען אין דעם קלייזיל. א וואויל יונגעלע, האט מען געזאגט, ער בעגעהרט לעהרנען! דער טאַטע האט זיך נאר געשמאָלצען און דערצעהלט דעם זוהנס גרויסע מעלות אין א ברייטליכען שמיעס מיט מענשען וועגען איהם.

— עס, האט ער געמאכט, וואס ווייסט איהר, וואס מיינער איז! דיא קאַבצאָנסקער טלמדים קענען זיך נישט זאָט אַפּלויבען זיין גוט קעפּיל, זיין תפיסה. בייא צוועלף יאָהר—ועט איהר גלויבען?—האט זיך בייא זייא אויסגעלאָזט תורת פאר איהם. אויף זיינע קשיות איז בייא זייא נישט געוועזען קיין תירוצים. דער תירוץ איז געוועזען א צוויוא הייסע פּעטש, א קניפּ, א טראַף אין דער באַק בכיוון טאַקי, פאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל בייא זיך זיין געבאָרען, נישט מיינען, אז ער איז עפּיס, אויך א מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאַקי אזוי, א יונגעל טאָהר נישט האבען זיין שכל, וויא איין עלטערער זאָגט, אזוי בעדאַרף זיין. א יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט איין עלטערער מאַג, חאָטש עס מוז זיך

ויין נאכט, איז מאַן, נאר אַהן קשיות. אלא נישט, איז ביטער. היינט פרענגט ער אזא קשיא אַן מארגען וועט ער שוין פרעגען נאר עט־מע־מע! עס וועט איהם שוין נישט נעפעלען, פארשטעהט איהר מיך, דאכ, יענס, א סך זאכען... איך זאָג עס אקעגען דעם, אז טאטעס בעדארפען עס וויסען. אונזערע עלטערען פארצייטען האבען עס פארשטאַנען: בעסער פון דיא היינטיגע, דעריבער טאקי איז געווען אז גוט און וואויל. מילא וויא דיא מעשה איז, פעטש אהער, פעטש אהין, מיינער איז דערווייל ארויס פונ'ם חדר און האט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לעהרנען בי"א אונז אין בית־מדרש אליין פאר זיך. עס פארשטעהט זיך, איך וויז איהם א מאל אונטער, וויא איהר קוקט איהם אָן־אָ, קען ער שוין, אָט־אָ דער שנעק, גאנץ ביצה, קידושין, כתובות און נדה!...

אזוי האט געוועהנטליך דער טאטע אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א שיינענ־דיג פנים, אָנווייזענדיג פון דערווייטענס מיט א פינגער אויפ'ן זוהן, און געטראכט בישעת מעשה בייא זיך: הא? אפשר וויל נאָט גאר א שידוך... דערפון זאָל זיך אויספיקען א כלה — טא!...

מז.

צו דערצעהלען דאָ וויא לייזער־יאַנקיל האט ראש־השנה שטאַרק געארבייט אין דאווענען, וואָלט געווען א שטיקעל אומרעכט אקעגען דעם איבעריגען עולם פונ'ם קליידיל, וורייל דער עולם יודען האט פון זיין זייט אויך געארבייט, גע־שרינגען מיט איהם אין־איינעם. לייזער־יאַנקיל איז אמת טאקי געווען דער „שליח־צבור", דאס הייסט, דער דעפוטאט, אויסגעקליבען פון קהל, צו דעם רבוני של עולם; נאָר יודישע קינדער אָבער האבען ליעב אומעטום זיך אריינצומישען און ווען דייער דעפוטאט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, אייך אנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפענען א מויל זיך עפעס אָנצורופען, פאלען זייא איהם אריין אין דער מיט איטליכער מיט ויינס, איטליכער מיט זיין ציננעל אויף זיין שטיינער, טראכטענדיג אין הארצען: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואס ער איז, פארשטעה איך נאך נישקשה א זאך אפשר אזוי גוט וויא ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענש, האבען פון מיר א „כח־הרשאה", פון־דעסטוועגען קוקען איהם אין מויל אריין צופיעל, טאָהר מען נישט, מען מוז איהם א מאל ווייזען און ארויס מיט א וואָרט. קלאָמפערשט הייסט עס, יענער איז דער אדוו־קאט, דער שתדלן, מען פארלאָזט זיך אין גאנצען אויף איהם, פון־דעסטוועגען אליי: מנו מען אויך עפיס

טהאָן, זיך קלאָגען אויבען, אין ס ע נ א ט פאר דעם אויבערשטען און אנבעטען הינטען־ארום אויף דיא גרויסע שרים פ צ פ צ י ה וכדומה דאס גאנצע פעקיל סטראפטשעס, סעקרעטארען מיט זייערע פאקטוירים אין ב י ת ד י ן ש ל מ ע ל ה דאָרט. און דיא קינדער ישראל ארבייטען, לאָזען זיך הערען אויף קולות ביז דעם זיבעטען הימעל. ס'איז א ליארם, א געפילדער, א געוואלד, אז מאקי איין נאָט נאָר קען פארשטעהען, וואס זיינע יורעליך ווילען, וואס זייא בעטען און שרייען.

דער עולם יודען האט גוט געשריגען, ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל אָבער האט זייא אריבער געשריגען, פאָרט טאקי אויסגעפיהרט זיינס — אָפגעשפילט דעם מ ל ך ע ל י ו ן" מיט א מארש לעבעדיג, קנאקענדיג און ה ע ר ש ע ל ע ן איז אויך עטליבע מאל געראָטען צו טהאָן א קוויטש, אזוי אז עס האט געתילכט. אָט אזוי איז אָפגעלאָפען דאס דאווגען דעם ערשטען טאָג ראש־השנה. ל י י ז ע ר־ י א נ ק י ל, חייסט עס, איז געווען פֿון אויבען, ער האט איינגענומען. דעם אנדערען טאָג אָבער האט שוין גובר געווען טאקי דער עולם. עס האט זיך געראשט און גע־רוישט ביים זאָגען דיא שטיקליך פיוט מיט דיא תפילות, וויא עס רוישט זיך דער וואלד בשעת א שטורמווינד, אויף אלערלייא טרויערדיגע קולות. עס האבען גע־שריגען העלזער, געזיפצט, געקרעכצט הערצער, הענד האבען געפאטשט, פינגער געקנאקט און קעפּ האלב־איבערגעדעקטע און אין גאנצען ביז דעם בויך איבערגע־דעקטע מיט טליתים האבען זיך געוואָרפען אין אלע זייטען, געשאָקעלט ארויף און אראָפּ. איינג איז געווען אין קלייזיל, א שפּילצען קעפיל אהין נישט אריינצר־וואָרפען. הײיס, א שרעק! ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל איז אָפּגענאנגען מיט שוויים און חאַ־פענדיג א בלאָז פון א צונ־ווינטעל האט ער פארלוירען דאס קול, איז געבליבען וויא דערוואָרגען געביך. געראָטעוועט האט איהם נאָר דאס איינציגע מיטעל, וואס ער האט, וואו ס'איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט טויל עפּיס א ריהרענדיג שטיקעלע, זיך געשמאק צרווינט, געגאָסען טייכען טרעהרען, אָפּחאפּענדיג דערווייל דיא ווערטער אונטער דער נאָז — און דאס איז איטליכען שטארק געפעלען. אויף וויינען איז ל י י ז ע ר ־ י א נ ק י ל געווען איין מייסטער אין דער וועלט, ער האט געוויינט עפּיס מחיה'דיג־געשמאק. דאס האט איהם פארשאפט א נאמען אין אונזער ווינקעל און ער האט געהייסען „ד ע ר ק א ב צ א נ ס ק ע ר ב ע ל ־ ב כ י." אנדערע האבען איהם דריגען פארגליכען צו דעם בעריהמטען ליטווישען חזן „דיא ק ל אָ נ־ מ ו ט ע ר". יענער, אזוי שמיעסט מען איהם דיא וועלט, האט אין זיין צייט געוויינט עפּיס געטליך, בעטענט: אלץ מאמע, מאמע! גאנץ יורעשליך, מיט דעם

זיבעטען חן. — הערשעלע האט אויף דעם טאטען קוקענדיג זיך אויך צר ווייגט און דערפון טאקי בייא זיך אין הארצען זעהר הנאה געהאט. מען בעדארף וויסען, וואס הייסט אזוינס בייא א יונגעל ווייגען ראש־השנה און יום־כפור אין שוהל, אז אלע זאלען זעהען. דערצו טהוען יונגליך שארפע מיטעל — שמעקען נעביך טאבאקע, קנייפען זיך שמילערהייט, רייבען דיא אויגען — און אונזער הערשעלע איז דאס מאל אזוי גליקליך געווען צרזווייגען גאר אָהן יענע אלע זאכען! דעריבער איז איהם עפיס גוט געווען אויפ׳ן הארצען פון זיינע טרעהרען, ער האט געקוקט אויף זיך עפיס מיט גרויס דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט אויב מען זעהט ווי ער ווייגט און עס געהען נישט פארלוירען זיינע טרעהרען, דערבייא טאקי אלץ געטאפט היגטערוויליכס דיא באקען אויב זייא זיינען גוט נאס.

א פאר טעג נאך ראש־השנה איז מלכה־טויבע צוועקגעפאָהרען א היים, טימפיה־רענדיג מיט זיך גאנצע זעק פעדערען, וואס זיא האט אין עטליכע געהייבענע ערטער אָנגענומען, איבער דעם ווינטער עס אויסצופליקען, אויך פאָדים א היב״ש פעקיל אויף זאָקען אויסצוארבייטען און דערצו נאך אביסיל סחורה אין גלייכען געלד: זייף, סראָבמעל, צימץ אויף קליידליך מיט רויטע גרויסע קווייטען, עפיס גאר א מיאוסע מציאה און דיא בעריהמטע גלופסקער שוועבעליך, וואס ווערען אויף דעם פייער אפילו נישט פארברענט און מעגען זיין א גוט מיטעל צו לעשען מיט זייא שרפות. צוועקגעפאָהרען איז זיא עפיס בייז, פול מיט פארדראָס. זיא איז ברוגז געווען, שטארק אָנגעלאָדען אויף טריינע־סאָסלען, מיט וועלכער זיא האט נאך דעם גרויסען גוט לעבען זיך מיאוס צרווערטעלט און פון דער שטארקער ליעבשאפט האט זיך אויסגעלאָזט א טייך. — ניין מאָס רייד קלעקט פאר צווייא ווייבער נישט מעהר וויא אויף א פאָר טעג. ביז וואנען ס׳איז נאך געווען פון וואס, פון וועמען צו ריידען האט דער צונג געקלאפט, געמאָהלען; קוים אָבער האט זיך אויסגעלאָזט רייד, האבען זייא אָנגעהויבען איינער צו דער אנדערער זיך צוקוקען, איינער אין דער אנדערער אויסצוזוכען פעהלער און זיך געבראָזען. מלכת־טויבען איז נישט געפעלען דער איינגעהער, וואס קומט אלץ צו טריינע־סאָסלען, טאבענדיג מיט איהר קוצענירטוצעניו, או נאך ווען? אין אזעלכע טעג, וואס א פ״ש אין וואכער צימערס. היינט איז איהר אויך נישט געפעלען וואס דאס טיכיל אויפ׳ן קאָפּ איז איהר ארויפגערוקט, אזוי אז עס קוקט ארויס האָר; וואס הינטערען קליידיל רוקט זיא ארונטער עפיס א באַ״נ מיט שמאטעס מיט רייפען, בבדי עס זאָל אויסקומען, מחילה, דיקער, גרעבער. זיא האט איהר מכח יענס געגעבען אָנצוהערעניש: עפיס נישט ווא בייא א יודישער מאַבמער, אויך עטליכע מאָל

אליין מיט איהרע כשר׳ע הענד גענומען און אראפּגעלאָזט איהר נידעריגער אויפ׳ן שטערען דאס טיכעל, א טאפּ געטהאָן איהר פון הינטען דאס קליידיל, געמאכט דערנאך פון דיא ביידע פאָרענט־צו אויסגעשטרעקטעע הענד א קאָלכּדינען ביינעל, געשאָקעלט דערבייא מיט׳ן קאָפּ, אויסציהענדיג דיא ליפּעליך עפּיס מיט א מיטונה וויער קרימעלע, גלייך וויא געזעדט: אָ־אָ, האסט־דוא עס א באָמבע, בעהיט זאָל מען ווערען! טרייגע־סאָסלען ווידער האט נישט געטוינט צו דער זאך א פרעמד אויג, האבען לעבין זיך א רביצען. איהר איז אויך גרויס געוועזען אין דיא אויגען מלכה־טויבעס עסען, וויא זיא פּאקט, עסט פאר צעהן און קען נישט חאפּען דיא זעט, עפּיס נאָר א היישרעק! אין דעם פּסק, ועלבען זיא האט איינמאל געחאפּט פון דער בעל־הבית׳טע, האט זיא בייא זיך בעשולדיגט מלכה־טויבען — דאס האט זיא איהר צוגעשטעלט א היהנטער־שיסעלע, דאס איז טאקי נאָר איהר מלאכה. מלכה־טויבע האט טאקי א פּאָר מאָל זיך געשושקעט עפּיס מיט דער בעל־הבית׳טע, געגלאָצט מיט דיא איינעליך, מאכענדיג א פּארפרומט פּנימיל און אלץ געשפּיגען, געשנייצט דיא נאָז. און אז טרייגע־סאָסיל איז דארויף אָנגעקומען, איז דער שטיעס פּכוצלים איבער־געהאקט געוואָרען. מלכה־טויבע האט, רויט ווערענדיג וויא א צוויק, זיך געקראצט, געדרעהט, געמאכט מיט דיא אקסלען און געבליבען דערנאך שטעהען מיט א קרומען רוקען, איינגעהויקערט וויא א קאַטץ, אונטערשפּארענדיג דיא באק מיט א פינגער... הכלל, דיא פריהערדיגע ביידע חבר׳תות, וואס זיינען געווען דאס לעבען מיט דער נשמה, האבען זיך געבלאָזען, איינע דער אנדרערער געגעבען אָנצו־הערעניש מיט שטעכווערטליך. דיא — יענער א פּיק, יענע — דער א פּיק, ביז זייא זיינען לסוף ארויס מיט דיא געשליפענע צינגליך און האבען זיך גוט צוקריגט. און מלכה־טויבע, שטארק אויפגעבראבט אויף טרייגע־סאָסלען, האט ביים צוועקפאָהרען אויסגעלאָזט איהר כעס צו דער גאנצער וועלט און צו איטליכען בעזונדער: צו דעם בעל־העגלה. פאר וואס א צעהן גראָשען מעהר וויא בייא אנדערע נעהמט ער, נישקשה, בייא איהר און זעטצען — זאָל איהם ארויס־זעטצען דיא נשמה! — זעטצט ער זיא אראָפּ אונטען, צווישען דיא אקענענדיגע פּארשוינע; צו דעם מעקלער, וואס האט זיא געמאָהנט א דרייער פאר זיין טירחא, רופענדיג זיא: מוהמע; צו דער קוה, וואס איז אונטערגעקומען אויף דער גאס צום וואגען, גאנץ היימעש וויא איין איינענע, אָהן גרויסע צערעמאָניעס, זיך אריינגע־שטעקט דיא מאָרדע אונטער איהר געזייס און ארויסגעשלעפּט א פול מויל שטרויא, נישט געמיינט חלילה עמיצען דערמיט צו בעליידיגען, נאָר גלאט אזוי, וויא דער

שטיינער איהרער איז שטענדיג, חאפּען א לעק פון דיא וואָגענס; אויף צו דעם יונגען מאַנטשיק להבדיל, וואס דרעהענדיג דאס שטעקעלע, אויף זיין שטיינער, ביים געהען אויף דער גאַס, האט ער, שטופּענדיג זיך הארט ביים וואָגען, מיט'ן סקיפּקעלע איהר דערלאַנגט א זעטץ אין פּנים. שיעור איין אויג איהר נישט ארויסגענומען. עס פאַרשטעהט זיך אומגערען, נישט געמיינט חלילה קיין שלעכטס. הכלל זיא האט זיך געוואָרפען, אומויסט־אומנישט אויסגעלאָזט איהר צאָרן צו דעם, צו יענעם און צו גאַנץ גלופּסק, וואס האט גענומען פון איהרעטוועגען איינגעזונקען ווערען, גלייך וויא דיא אַלע נעביך זיינען שולדיג דאַרין, וואס טריינע־סאָסיל איז א הוטצליכע, א שלאַס פון זיין ליעבען נאַמען:

דער בעל־העגלה האט זיך נעגומען מחילה בעטען זיינע נעפּגר'טע פערד, חאס ביים מעקלער, דעם בעל־העגלה'שען שדכן — א בריה אויף צו פאַרגרעסערען וויא געוועהנליך אַלע אנדערע שדכנים — הייסען אזעלכע ליבען, אדלער, און דיא נבלות האבען נאך א צעהנדלינג בייטשען זיך נעקוועטשט, מטריח געוועזן דיא אַלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ'ם אָרט, ארויסשטעקענדיג דיא צינגליך און אונטערשמייסענדיג זיך מיט דיא אויסגעקראָכענע דינע וויידעליך. מלכה־טויבע האט נאך דעם צעהנטען מאָל געזעגנען זיך אויסגעשטרעקט דיא האַנד' פונ'ם וואָגען און נאַכגעשריגען דעם מאַן איבער דער גאַנצער גאַס הויך אויף א קול:

— לייזער־יאַנקיל! למען־השם פארגעס נישט מכח יענס!... ברייגג א היים עטליכע פעקליך ציקאָריע! לייזער־יאַנקיל, למען־השם שוויטצען! טרינק אויס עטליכע גלעזליך טרוקענע מאַלינעס! הערשעלע! דעם טאַטענס שטיקעל פּעה ליגט איינגעבונדען מיט דעם וועג־היטעל! געריינק־ושע שוויטצען!...

ז.

נאָכדעם אז הערשעלע האט אריבעגלייט דיא מאַמע, איז ער גע־גאַנגען ווידער אין זיין רוה אריין, אהין אין קלייזיל, וואו ער איז שוין געוועזן אביסיל היימעש. עס האבען איהם אהין געצוואונגען וויא א מאַננעט צוויא סעניטען דאָרט — איינער א גריידטרוועער יוד, ר' אברהם מקבל און דער אנדערער, משה'לע, איין ארעם בחור'ל, מיט איהם כמעט אין א ייגע יאה ע

ר׳ אברהם איז געווען פון דיא געהייבענע מקבלים, וואס רעכנען זיך ביי יודען צום קאפיטעל כל־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאך דיא דיינים. דער טיטעל זייערער איז געוועהנטליך: שיינע יודען. דעם גרעסטען טהייל טאָג איז ער געזעסען אין קלייזיל איבער א ספר און גענעבכטיגט האט ער ביי זיך אין דער היים. ער איז געווען זעהר איינגעזעהען בייא דיא אלע בעלי־הבתים אין קלייזיל, פון וועלכע דער גרעסטער טהייל האבען נאך בעל־הבית׳לוויס, באלד נאך זייער חתונה, איהם דאָ געטראָפען אזוי דיענען גאָט און זיינען מיט איהם דעריבער שטארק געוועהנט געוואָרען. אָהן איהם וואָלט דאכט זיך דאס קלייזיל קיין קלייזיל נישט געווען, עס וואָלט עפּיס געפעהלט. ר׳ אברהם האט געהאט איינגאנג אין פיעל לייטעשע הייזער און זיך געריבען ארום נגידים, צו וועלכע ער פלעגט א מאָל אריינקומען א שבת־צונאכט אויף א גלעזיל פּונש, מאַכען מיט זייא עפּיס א שמיעס, נעהמענדיג דערבייא א נוטען ציגאר־טיטון און וועלכע עס פלעגען איהם א מאל אויסהערען ווענען א שידוך. דער נאמען שיינער יוד האט איהם באמת טאקי געפאסט. אויף זיין קאפּאָטע האט זיך נישט געפונען קיין שפּריינקעלע, שטענדיג ריין, גאנין אָהן א ריס, אָהן א טרע׳, אין דער קע׳שענע א נאָז־טיכיל, קיינמאל נישט געשפּינען, נישט געשנייצט דיא נאָז פרייא אקעגען מענשען אין פּנים אריין און נישט געווישט זיא מיט דעם ארבעל אָדער מיט איין עק פּאָלע וויא אנדערע. זיין שווארצע, סאמעטענע יארמולקע איז געווען פריש, פיין אָהן פּע־דערען, נישט פארשמאָלצעוועט דיק מיט פעטע מיאוסע פלעקען, איין עפּוש, פון פארטריקענטען שוויים. דאס פּנים קויטער מיט א מיטעלער באָרד, ריין, וויים, וויא אויסגעפּאלענער שנייא. דיא געדיכטע גרויע וואָנצעס נישט אָפּגעשאָטען מיט טאַ־באקע פון א מיתה משונה קאָליר און אויף דיא ליפּען שטענדיג א גוט שמייכעלע.
ר׳ אברהם איז שטענדיג געווען אויפגערייטט מיט א פרעהליכער מינע און אז ער האט געטהאָן אמאל א זיפץ, איז דאס נישט געווען פאר זאָרג און יסורים, נאָר גלאט אזוי זיך א יודיש זיפצעלע, וויא דער שטיינער איז ביים עפענען א ספר, אָדער מאכען ברכה, נעהמענדיג אין האנד א גלעזעלע וויין, אויך ביים שטעלען זיך דאווגען. זיטצענדיג אין קלייזיל ביים טיש איבער א ספר פלעגט ער געוועהנטליך ליעב האבען שמיעסען מיט מענשען הערען וואס דער, וואס יענער דערצעהלט חדשות און אליין טאקי עפּיס אויך דערצעהלען. ביים ריידען פלעגט ער גלעטען מיט דער האנד דעם שטערען, אויך אונטערהייבען א קאפּעלע דיא יארמולקע, פאָכענדיג פּאַ־מעליכען מיט איהר אויף׳ן קאָפּ. איהם האט נישט אויסגעמאכט דערוואקסענע מענשען, אָדער יונגע לייט, בחורים׳ליך, ער האט גערעדט גערען מיט אלע גלייך,

געגומען צום הארצן איטליכענס א זאך און נישט אויסגעמאכט קיינעם מיט דער האנד. יונגליך זיינען אויך מענשען. דאס ווארט „שקאַץ“. וואס ער פלעגט עס זאגען א מאל מיט א שמייכעלע איינעם, א יונגען מאן, האט עס געהייסען ביא איהם א סימן פון ליעבשאפט, אז ער האלט פון יענעם זעהר שטארק.

ר' אברהם האט באלד פונ'ם ערשטען טאג זיך צוגעקוקט פון דער ווייטענס צו חערשעלען וויא ער פיהרט זיך גוט אויף און געטראכט ביא זיך: א וואויל קינד אונזער לייזער־יאנקילס, מען בעדארף איהם מקרב זיין. אז הערשעלע איז איינמאל פארטיפט געווען אין דעם לערנען אונטער־שפארענדיג דעם קאפ מיט ביידע הענד אויפ'ן שטענדער, האט ר' אברהם פארביינגעהענדיג לעבין איהם זיך אפגעשטעלט, אריינגעקוקט פון דער זייט צו איהם אין דער גמרא, איהם אזוי זיך פון־אויבען־אויף א פריוו געטהאן, א פרעג געגעבען, וואס בעוואהרענט רש"י דא מיט זיין כלומר? וואס דער תנא לאזט מיך דא הערען? און וואו ליגט דא דער רעכטער קוועטש? . . . ר' אברהם אליין האט נישט געהאט קיין שפיצעכדיגען קאפ, אויפצוטהאן שארפע פשטליך, ער איז געווען נאר א בעל־הבתי'שער למדן. זיין עיקר לעהרנען איז געווען מוסר־ספרים, עין־יעקב און מדרש, וואו עס געפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטליך, משלים, שיינע איינפאלען. אויך האט ער געזופט „זוהר“ וויא וואסער, אפצר פרישען זיך נאר מיט דיא ווערטער אליין, נישט אפצושטעלען זיך לאנג איבער א הארב ווארט, צוטרעפען דעם רעכטען טייטש. צייטענווייס פלעגט איהם פאוצלים עפים געבען א בריה — און ער האט זיך גענומען זופען „זוהר“ געשמאק מיט חשק, דיא אויגען האבען איהם געפלאקערט, דאס פנים געפלאמט, וויא ביא א פארליעבטען. דאס פלעגט זיך מיט איהם מאכען געוועהנטליך ביא יענע שטעלען דארט, וואו נאט שפאצירט אין גן־עדן מיט דיא צדיקים, דיא ביימער שמעקען, ניבען פון זיך ארויס זיסע ריחות פון בשמים, כתות, כתות פון מלאכים שפרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעשיינען זיין הייליגען נאמען און זאגען שירה; וואו דיא „שכינה“ צוניסט זיך אין הייסע, הייליגע געפיהלען, בייגקט, קרעכצט, ברומענדיג וויא א טויב פאר גרויס ליעבשאפט צו דיא כנסת ישראל. א מאל קלאגט זיא, ווייגט אויף זיך וויא אויף איהר געליעבט פאלק, וואס איז געביך אזוי פארוואגעלט, פארשווארצט אין גלות און א מאל טרייסט זיא איהם, איהר טהייערען זיסען געליעבטען, נעהמט איהם איין מיט זיסע רייד און גוטע האפנונגען אויף שפעטער. נישקשה, זייא וועלען זיך נאך אם־ירצה־השם צוזוי־געהען — און דענסטמאל וועט זיין אזא לעבען, וואס דיא וועלט האט עס נאך נישט געהאט. . .

דער זוהר דאס איז א סיני, א פייער־שפייענדינער בארג פון הייליגער, ריינער ליעבשאפט, דארט זיינען זיך משדך דיא ערד מיט דעם הימעל, מלאכים, שרפים מישען זיך אויס אין־איינעם מיט מענשען און ניבען, קרשענדיג זיך, איינער דעם אנדערען איבער נעטליכע געפיהלען; דאס איז א פייערדינער זייל פון ליעבע, וואס האט צום ערשטען מאל א שיין געגעבען פאר יודישע קינדער אין דיא מיטעלע יאהרהונדערטען, ווען ארום זייא איז געווען שטאק־פינסטער, ווען פיינד־שאפט, ווילדע אכזריות, פארבלענדוקייט האבען זייא אנגעטהאן געברענטע, גע־בראטענע לייד און פארניפטעט זיא נעביך דאס לעבען. — דאס איז דער ערשטער יודישער ראמאן, דער „שיר השירים", דער ראמאן פון אלע ראַ־מאנען... ר' אברהם איז אין זיין נראד געווען, וויא רופט מען עס עפיס, א פאעט. עס האט איהם עפיס געצויגען צו הנדתות, צו דיא וואונדערליכע, שיינע זאכען אין דעם זוהר און איז אויף זיין שטיינער געווען פארליעבט. דיא גמרא אקעגען איז פאר איהם געווען א טרוקענע זאך, וואס דערנעהרט דעם שכל און קוויקט נישט דאס הארץ. ער האט דעריבער דאס לעהרנען זיא געהאלטען נאר פאר א מוז און געלעהרענט אויף אזוי פיעל נאר, וויפיעל איהם איז עס נייטיג געווען צום עסק: אין דיא ניין טעג, א שטיינער, צו מאכען א סיום, בכדי דיא בעלי־הבתים זיינע זאלען מענגען עסען פליישינס, ערב־פסח א סיום פאר זיינע בע־קאנטע בכורים, זייא זאלען דעם טאג נישט פאסטען און א פרק משניות אלע טאג מיט א רבנן־קדיש פאר א מת, וואס דארויף האבען איהם דאך דיא יורשים געדונגען אויף א גאנץ יאהר. פון דעסטוועגען איז איהם דיא גמרא געווען הייליג און האט שטארק הנאה געהאט אז יענע לערנען. אז הערשעלע האט געלעהרענט איז עס בייא איהם געווען זעהר אנגעלייגט, מהיכא־תיתי שיין, גאנץ פיין. און ווען ער האט פארביינעהענדיג הערשעלען א פרעג געטהאן, וואס רש"י בעוואהרענט מיט דעם כלומר? איז דאס געווען גלאט איין אויסרייד, וויל אזוי האט עס איהם געפאסט, נישט געמיינט נאר אריינצולאזען זיך דא מיט איהם טיעפליך אין א פלפול. אבי הערשעלע האט עפיס געענטפערט, זיך נעדרעהט מיט דעם קעפיל, מאכענדיג דערבייא מיט א פינגער, איז עס פאר איהם שוין געווען גאנץ געגוג — א סימן אז הערשעלע איז א נוט יונגעל, איין עהרליך קינד — און ער האט איהם דערפאר שוין טאקי ליעב בע־קומען.

משה'לע — א שווארצ־חנ'עוודיגער מיט פרישטשיקליך אויפ'ן ברייט־פלאטשיקען פנים, איז געווען א שטיק יונגעל, א שלאפס פון ארמע עלטערן,

עהרליכע לייט, בייא וועלכע ער איז נעביך פון סינדווייס אויף שטארק אפגעקומען אין נויט, אין דחקות און זיך קיינמאל זאט נישט אנגעגעסען. נאך נאר קליינערהייט האט ער זיך ארויסגעוויזען פאר א פארשטענדיג קינד מיט א גוט קעפיל צום לעהרנען און דאס איז בייא דיא עלטערען געווען דער איינציגער טרייסט אין זייער ביטער לעבען. זייא האבען אפגעשפארט פון דיא נייטינסטע בעדערפעניש, פיעל מאל נישט דערגעסען, נישט דערטרונקען, בכדי צו צאהלען פאר משה'לען שכר־לימוד, אבי זייער משה'לע זאל קענען לעהרנען און דערמיט אליין ״ינען זייא געווען זאט, זעהר צופריעדען. אויב יודען זיינען אויך מענשען וויא אלע אנדערע, אדער נישט? — דאס איז א גאנץ אלטע שאלה, מיט וועלכער דיא וועלט דולט זיך שוין פון אייבינע יאהרען און ביז היינט נאך נישט געקומען צו קיין עק. נאר דאס אבער איז א גאנץ קלאהרע, געוויסע זאך, אז דער יודישער מאגען איז עפיס נאר אנדערש וויא בייא אלע אנדערע מענשען. דען וואו נאך איז דא אזא מאגען, וואס זאל זאט זיין מיט תורה, מיט לעהרנען, וויא בייא יודישע קינדער? בייא וועמען נאך פון דיא אלע פעלקער איז אין זייערע ספרים דא אזא אויסדרוק, אזא פסוק „ותורתך בתוך מעי״ און דיין תורה איז מיר אין מיינע געדערים, וויא בייא אונז יודען? דאס מענען יענע דארט אין דער וועלט הערען און זיך גוט בעטראכטען. אזא מאשינע, אין וועלכער עס ארבייט אזא געטליכע קראפט איז איין אייביג געוועהר און וועט פון יענעמס א בלאז מיט דעם טויל, פון יענעמס א קלאפ מיט דער האנד זיך נישקשה נישט אנידערשטעלען. אזא זיינער, וואס געהט דורך עלעקטריציטיט — דורך דעם גייסט פונ'ם חומש'ל, פון גאטס הייליג ווארט, וועט אייביג וויזען דיא צייט פון טאג און נאכט אין קלינגען אין דער וועלט. משה'לע האט געלעהרענט און דיא ארמע, הונגעריגע עלטערען האבען זיך געקוויקט, גרויס נחת געהאט. אז דאס קינד איז אונטערגעוואקסען און שוין אין שטאנד געווען אליין א ביסעל גמרא איינצובייסען, איז ער ארויס פונ'ם חדר און זיך געזעטצט לעהרנען פאר־זיך דא אין קלויזיל. איז איהם אויסגעקומען א מאל אין דעם לעהרנען קרייטשיש, עפיס א הארבליך שטיקעל, פלעגט ער זיך ווענדען צו יודען לומדים און זייא פלעגען איהם העלפען ארויס אויפ'ן וועג. משה'לע, פון דער נאטור א שעהמעגדיגער מיט א גוטען, ווייכען כאראקטער, דערצו נאך א שלאפער, א קרענקליכער, דערשלאגען פון דער ביטערער נויט — איז געווען שטענדיג וויא עפיס פארטראכט, און זיך געהאלטען אפגעזונדערט פון איטליכען אין דער זייט. מען האט פון איהם נישט געהערט קיינמאל קיין הויך קול, זיך געזעסען אין א ווינקעלע און געלעהרענט שטיל. אזוי איז ער אויך געווען

צווישען זיינע חברים, בעקאנטע יונגליך, קיינעם נישט בעליידיגט מיט א גראָב וואָרט, נישט אָנגעריהרט קיינמאָל אפילו א פליג אויף דער וואנד. שווייגען דאס איז דער שטיינער זיינער געווען שטענדיג, דערפאר אָבער האבען בייא איהם געערדט דיא אויגען. אך, רבוני של עולם, וואס פאר א אויגען! וואס זיינען דאס געווען פאר א אויגען! אויף א קריינקליך־בלייך פנים פלוצלים אזעלכע צווייא אויגען! זייא האבען עפּיס געריהרט בייא דער נשמה, ארויסגענומען א מאל בייא יענעם דאס הארץ, עפּיס איז אין זייא געלעגען א גאנצער אָפּגרונט, עס האט זיך ארויסגעקוקט דיא מינדסטע בעוועגונג, אלסדינג, וואס אינווענדיג דאָרט אין איהם געהט פיר. דער ערגסטער קונדס אפילו קוים האט ער געפיהלט אויף זיך משה'לעס אויגען, איז ער באלד אָפּהענגיג געוואָרען און עס האט איהם נישט דערלאָזט דאס הארץ אָנצוריהרען איהם מיט א פינגער. הערשעלע האט אנפאנג אויף משה'לען זיך געבלאָזען. עס האט איהם פארדראָסען, פאר וואס האלט ער זיך ווייט פון איהם אין א ווינקעלע, אָנגעהמענדיג עס פון משה'לעס זייט פאר שטאָלצקייט. הערשעלע אליין איז בייא זיך אין הארצען געווען א שטיקעל גדלן, נישט געקענט ליידען, אז איהם זאָל מען נישט בעמערקען. ער איז געוועהנט געווען בייא זיך אין שטעדטיל זיין שטענדיג דער ערשטער און היינט מאכט איהם עפּיס משה'לע גלאט אזוי אוועק. ניין, האט ער בייא זיך געטראכט, אנדערש וועל איך מיט איהם נישט בעקאנט ווערען ביז ער מוז פריהער צו מיר קומען. אז א פּאָר טעג אָבער איז אוועקגעגאנגען און משה'לע איז אלץ טאקי נישט געקומען, האט הערשעלע שוין נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז מיט זיין כבוד אליין צוגעגאנגען צו משה'לען מיט דער דעה איהם אָנצולעהרנען — ארויסרופען איהם אויף א פּאָיעדיניק, מיט א ווייזעניש אין דער גמרא, אדרבה, לאָז מען זעהען ווער וועמען וועט איבערשפּארען. דיא מלחמה צווישען זייא האט זיך אָנגעהויבען. איינער דעם אנדערען האט פארגעבען א ווייזעניש. הערשעלע האט זיך געהיצט, זיך געוואָרפען, געדרעהט אהער־אהין מיט אלע אברים. משה'לע אקעגען האט זיך אויסגעדרעהט, אָפּגעשלאָגען דיא קלאָטץ־קשיות רוהיג, געלאסען, און דער שפּיטץ איז געווען — זייא זיינען געוואָרען חבר. הערשעלע האט דערקענט, אז ער האט אין משה'לען געהאט א גראָבען טעות, און איז צו איהם וויא צוגעפּאָכט געוואָרען. וואס ווייטער, ווייטער איז דיא ליעבשאפט צווישען זייא געוואָרען אלץ גרעסער, שטארקער, ביז זייא האבען זיך צוגויפגענומען און ביידע אין איינעם געלערנט איין מסכתא. ר' אברהם האט זייא דערפאר ביידע געלויבט

אין דיא אויגען, איטליכען בעזונדער נערופען מיט א שטייבעלע „שקאָץ״ — און דיא פריינר־שאפט צווישען דיא אלע דרייא איז געוואָרען שטארק.

יח.

לייזער־יאנקיל האט געטהאָן דעם ווייב׳ס רצון, געטרונקען בייא־נאכט פאר׳ן שלאָף טרוקענע מאלינעס און געשוויצט. אויף מאָרגען האט ער נאך ארויסגעבעטרען דעם חאלז מיט דעם שטיקעל פעח, וועלכעס חערשעלע האט געפונען טאַקי דאָרט בייא איהם אין דעם ווענ־מיטציל, און אויף ארויסגעוואָשט א פּאָר לייזע אייער. נאָר דאָס אלסדינג אָבער האט נישט געהאָלפען. ער האט זיך א פּנים שטארק פארקיהלט דעם צווייטען טאָג ראש־השנה ביים דאַווענען. דיא ברוסט איז איהם אלץ טאַקי געוואָרען פארלייגט און ביים פריווען דאָס קול פלעגט ער פיהלען א שטאָך אין דער לינקער זייט. מילא א שטאָך יאָק א שטאָך, דאָס וואָלט איהם אזוי נאָך נישט געאַרט, צו שטעכעניש איז שוין א יוד געוועהנט און מאַכט זיך נישט וויסענדיג. נאָר געאַרט האט איהם אָבער דאָס קול — דאָס אייניציגע מיטעל דינס צום לעבען, פון וואַנען ער ציהט דאָס שטיקעל פרנסה, דערנעהרט, מישטעהנס־געזאָגט, דערמיט ווייב און קינדער. אָט איז שוין באלד יום־כפור, ווען דיא „כלי״ איז איהם אזוי נייטיג, מען בעדאַרף אויף איהר אזוי פיעל ארבייטען — און דאָ איז ער גאָר חייזעריג. ער האט אראָפּגעלאָזט דיא נאָז און געהאט דערפון גרויסע יסורים. דיא שמש׳טע האט געפיהלט זיין חאַרץ, און פאַר גרויס רחמנות זיך גע־נומען איהם צו היילען מיט אלע באבסקע מיטעל. זיא האט איהם געשמעלט א גרויסע שפּאַניש־פליג, געמאכט עפּיס א שמירעכטס אויף איינצורייבען אונטער׳ן לעפעלע, געגעבען איהם טרינקען עפּיס קרייטיכצער אזוינע, פון איין אלטער דאָרפס גויע, אויך ראָסעל פון אוגערקעס, אונטערגערייבערט איהם מיט פעדערען, געגעבען איהם שמעקען טאבאקע, איבערגעברענטע, געמאָהלענע קאווע, אָפּגעשפּראָכען איהם אין־איינגעמס טאַקי איין עין־הרע אויך און פארבונדען איהם דעם חאלז מיט איהרען א גראָבען וואָלענעם זאָק. לייזער־יאנקיל געביך האט וויא א קינד זיך געלאָזט טהאָן מיט זיך אלסדינג, וואס מען חיל, אבי עס זאָל איהם זיין דאָס קול.

עס נעהמט אוועק א טאָג, נאָך א טאָג און גאָרנישט. ערב יום־כפור אין דער פריה האט זיך בייא לייזער־יאנקלין געוויזען עפּיס א קול, אָבער ס׳איז געמלאכה׳ט, נישט זיין „כלי״ וויא שטענדיג, עפּיס נאָר א מין בייא־קול,

אונטען גרעבליך און אויבען אביסיל געפייפט. ער האט געפריווט זאָגען דערמיט דיא „יעלות“. דיא שמש'טע האט אויסגעהערט און שאָקלענדיג דעם קאָפּ, זיך מיט טרעהרען אין דיא אויגען אָנגערופען:

— געלויבט איז ברוך־הוא וברוך שמו! נאר א דערקוויקעניש חלעבין, נאך בעסער וויא פריהער.

דעם יום־כפור האט לייזער־יאנקיל וויא ס'איז אָפּגעשפּיעלט אויפ'ן נייעם מין ביי־קולבין, אלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בייא איהם איז אויסגעקומען דעם עולם'ס ווערטיל פּארקעהרט: „אז מען קען נישט ארונטער טוז מען אריבער“. אבי גאָט האט געהאָלפען, ער איז דעם יום־כפור איבערגעקומען בשלום און האט זיך שוין געקענט בעגעהען אָהן דעם קול ביז איבער א יאָהר ימים נוראים, אם־ירצה השם, האט איהם שוין נישט אזוי אויסגעמאַכט דאס, וואס ער איז הייזעריגליך. ביז איבער א יאָהר איז נאך גאָט א טאטע. נאָר קוים איז איהם ארויס פונ'ם זינגען דאס קול, האט זיך איהם אָפּגערופען שטארק אין דער זייט דאס שטעכעניש, אזוי אז ער האט שוין נישט געקענט זיך נישט ווינדיג מאכען און זיך געמוזט צו־הערען. פריהער האט ער זיך געטרייסט אלץ מיט דער האָפנונג, עס, נישקשה! עס וועט פארגעהען, ער בעדארף זיך נאָר א פּאָר טעג איבערלינגען. דיא שמש'טע האט אויך געזאָגט: עט, ס'איז גארנישט! ס'איז היינט עפּיס אזא אונטערגאַנג. און דערנאך ערשט, אז ער האט שוין נישט געקענט האפּען דעם אָטהעם און גע־פּאַכט מיט דער נשמה — איז געוואָרען א טאראראם, א געפּילדער. מען האט אראָפּגעבראַכט דעם רופא מיט דעם גאנצען קליפּערגעציינג, וואס האט איהם גע־שטעלט באנקעס, געלאָזט צו דער אָדער און איהם אָפּגעצאפּט א היבש ביסעל בלוט. עס האט איהם אָבער נישט געהאָלפען דער רופא אויך און מען האט איהם כמעט א טויטען אָפּגעפיהרט אויף א וועגעלע אין דעם בקור־חולים, וואו ער איז עטליכע וואָכען אָפּגעלעגען שטארק קראנק.

דערווייל איז זיך אזוי אוועקגעגאנגען דער סוכות. אונזער הערשעלע האט געהאט געביך א פארשטערטען יום־טוב. פונקט אין שמחת תורה איז דעם טאטען געוואָרען אזוי שלעכט, אז מען האט געמיינט, אָט געהט איהם אוים דיא נשמה, און דער דאָזיגער טאָג, דער בעסטער, דער פרעהליכסטער פאר יודישע קינדער, איז בייא הערשעלען געוועז תשעה־באב. דעם גאנצען טאָג האט ער פאר גרויסע צרות אין מויל נישט געהאט חוץ א שטיקעל לעקאך, וואס ער האט בע־קומען ביים אויפרופען איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל־הנערים“. נאָר מישמעהנס־געזאָגט, וואס דאס איז געווען פּאר א שטיקעל לעקאך! נאר נים

דאס, וואס א מאָל. איין אנדערס מאָל האט דאס איינענע שטיקעל לעקאך געשיינט געלויבטען יום־טוב׳דיג, נעהאט דעם זיבעטען חן, עפּיס גאר איין אנדער טעם, אויף איהם איז וויא געשטאנען אנגעשריבען „שמחת־תורה ז״ עפּיס האט עס געדערט ווערטער, געשמעקט מחיה, דערפרעהט דאס הארץ, געשפּייזט און דערקוויקט דיא נשמה — און דאס מאָל איז עס געווען א וואָכעדיגע זאך — נאָאט אזוי א מין געבעקס, קאָרן־מעהל מיט האָניג, וואס מען קויפט עס אין מארק פאר א גראָשען און מאכט דארויף א ברכה „בורא מיני מזונות״... ביי יודען האט איבערהויפּט דאס עסען שבת און יום־טוב עפּיס גאר איין אנדער טעם. ס׳איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אלטע היילינע חכמים, א מין געווירץ אזוינס, וואס „שבת״ הייסט עס ביים נאמען אזא געווירץ, וואס וואקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט, וואס פאר קיין גין־גאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם האנדעל און קיינעם פון דיא אלע פעלקער איז עס נישט בעקאנט — דיא הייליגע מלאכים ברייננען עס פונ׳ם גן־עדן פרייטיג איטליכען יודען אין שטוב אריין, וואו זייא שטעלען זיך, וויא אונזער עולם זאָגט, קאָכען דעם טשאָלענט. פרייא פאר דער גאנצער וועלט קען מען גאנץ ויכער זאָגען — אנדערע מענען זיך דארוים לאכען — אז דער וואס האט אינ׳ם גוטען יודעשקייט נישט פארזוכט קיין טשאָלענט, האט אין זיין לעבען קיין גוטס נישט גענעסען און ווייסט נישט וואס געקעכטס הייסט אזוינס...

אז דעם טאטען האט עס אָנגעהויבען צו געהען בעסער איז הערשעלען ליבטיג געוואָרען אין דיא אויגען. דיא ערשטע צייט איז ער געווען פול פרייד, אזוי אז ער האט פון קיין אנדער זאך נישט געטראכט, זיך פארגעסען גאר אין זיך אליין. דערנאך אָבער שפּעטער אביסיל איז איהם דאס טראכטען צוגעטרעטען מיט א מאל. עס האט זיך אויף איהם אָנגערוקט א שטארקע מרה־שחורה און ער האט ביי זיך אליין געטראכט אזוי: אָט באלד, באלד וועט מען בעדארפען פאָהרען א היים, נאָר וויא ווארפט מען אוועק דאָ משה׳לען און ר׳ אברהמ׳ן, מיט וועלכע ער איז שוין אזוי געוועהנט און עס ציהט איהם צו זייא אזוי דאס הארץ? הגם דאס פאָהרען א היים איז א גוטע זאך. עס ציהט איהם אהין טאקי — זעהען דיא מאמע, שוועסטער און ברידער, אויך אלע אנדערע בעקאנטע; נאָר צוריק געשטיעסט, וואס קען פון איהם דער תכלית זיין דאָרט אין דער היים? עס האט איהם זיך פארגעשטעלט דאס גרויסע עלענט אין דער היים, וויא דאס גאנצע הויז געזונד קומט אָפּ געביך, ליידט הונגער, קעלט און וויא ער אליין פלעגט אויסגעהען פיעל מאָל פאר א שטיקעל ברויט. דערמאָהנענדיג זיך נאָר אין דעם איז איהם א גרויל איבער׳ן ליב איבערגעגאנגען. בלייבען־זשע ווידער דאָ — דאס האט זיך איהם

אריר אין קאָפּ עפּיס נישט געליינט. וואס הייסט בלייבען! בייא וועמען בלייבען? גלאט וויא נעהמט עס א יונגעל איינער אליין אָהן עלטערען און בלייבט! און ווען אפילו אזוי, בלייבען — נוא, וואס... וואס?... אָט אזעלכע געדאנקען האבען זיך געדרעהט בייא ה ע ר ש ע ל ע ן אין קאָפּ און ער איז געווען שטארק בעטריבט, אויס מענש. ר׳ א ב ר ה ם האט בעמערקט, אז ער איז עפּיס פונ׳ם פּנים אראָפּ און פּאר גרויס רחמנות זיך גענומען אויספרעגען, וואס מיט איהם איז אזוינס, פּאָרט וואס איז אזוינס דיא מעשה? ה ע ר ש ע ל ע האט זיך צרוויינט און איהם ארויסגעזאָגט זיין גאנץ ביטער הארץ. ר׳ א ב ר ה ם האט איהם א גלעט גע־געבען ביים קעפּעלע און זיך אָנגערופען:

— נוא, גוט, גוט! איך וועל מיך שוין בעטראכטען. עס האט נאָך צייט. לעת־עתה זייא נאָר נישט קיין נארעלע און וויין נישט שקאָץ!

יט.

דער טאטע איז אין עטליכע טעג ארום ארויס פונ׳ם בקור־חולים. עס האט געריסען דאס הארץ קוקענדיג אויף איהם, אזוי בלייך, טויט איז זיין פּנים געווען. ער איז געביך א שווערע קריינק אויסגעשטאנען, כמעט נישט געווען צו דערקענען איהם, אזוי איז ער פונ׳ם לייב אראָפּ. נאָר הויט און ביין. קיינמאל אין זיין לעבען האט ה ע ר ש ע ל ע אזוי נישט ליעב געהאט דעם טאטען וויא דענסטמאָל, און קיינמאל אין זיין לעבען ווידער האט אויף דער טאטע אזוי גוט, ליעבהארציג נישט געקוקט, אזוי זיס־שטיל אויף א ווייבער־שוואכער שטימע נישט גערעדט וויא אין יענער צייט. עפּיס איז ער אליין געוואָרען א קינד און האט מיט זיין בליק, מיט זיין שטיל־שוואך לשון ארויסגענומען א שטיק געזונט. עפּיס איז דרינען געלעגען א קלאָגען־זיך שטיל אָהן ווערטער אויף דיא וועהטיגען זיינע אין דעם וויסטען לעבען און א געבעט: געוואלד, גענוג! נישטאָ שוין מעהר קיין כח אויסצוהאלטען... מען האט בעשיינפּערליך ארויסגעזעהען, אז ווען ה ע ר ש ע ל ע זאָל זיך נישט געווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אלע גלידער דעם טאטען אויסגעקושט. ער האט זיך אָבער געשעהמט, ווייל קושען זיך איז בייא יודען נישט קיין איינ־פיהר. וויא נעהמט מען עס עפּיס גלאט אזוי און מען קושט! בפרט א קינד א טאטען!...

ר׳ א ב ר ה ם האט אוועקגענומען דעם טאטען אין א ווינקעל און מיט איהם דערט א היבשע צייט געשמיעסט, באלד דערויף האט מען צוגערופען אויך

איך הערשעלען און דער טאטע האט זיך געווענדעט צו איהם מיט די ווערטער:

— מיר שטיעסין דא מיט ר' אברהם'ן, אז אויב דוא ווילסט, הערשעלע, מעגסט־דוא דיר דא בלייבען.

הערשעלע האט זיך צרוויינט, געקוקט אויפ'ן טאטען מיט גרויס ליעב־שאפט און איז נישט אין שטאנד געווען ארויסצוברייננען א ווארט, אזוי האט איהם פארקלעהמט ביים הארצען. און אז דער טאטע איז מיט א געבעט צר געשטאנען צו איהם, ער זאל ריידען ריינע ווערטער, האט ער געענטפערט גאנץ קורץ:

— ניין! אהן דיר, טאטע, קען איך נישט זיין...

— אך, הערשעלע! מאכט דער טאטע מיט א זיפץ טיעף פונ'ם הארצען, נישט אייבינ, נארעלע, איז א קינד לעבין א טאטען. וואס קען מען טהאן? איך פיהל, אוי, אז דיא כחות נעהען מיר ביסליכווייס אויס. געגנוג קריעה געריסען אין מיין לעבען. וויין נישט, הערשעלע, וואס קען מען טהאן? פריהער אדער שפעטער מען מוז זיך שיידען...

— טאטע, טאטע! וויינט הערשעלע מיט א געבעט. א היים טאטע, א חיים!

— א חיים! האניג ווערסט־דוא דארט לעקען, אין דער חיים... זיפצט דער טאטע און ווענדט זיך צו ר' אברהם'ן, שאקלענדינ מיט דעם קאפ: זאגט איהם חאטש, ר' אברהם.

— זייא נישט קיין עקשן, פע! הויבט אן מיט גוטען ר' אברהם. אהן דיר איז אויך דא געגנוג אין דער היים. דער טאטע — דוא זעהסט נישט? — האט מעהר קיין כח ניט צו הארעווען. פונ'ם ביסיל געלד, וועלכס ער האט דא פארדינט איז ווייניג געבליבען. א קריינק קאפט. עס געהט א לאנגער ווינטער נאך מיט איין עבור. א רחמנות געביך אויף דיא איברינע קינדער. דוא אליין ווערסט דארבען און זייא נאך שאדטען. דעם לעטצטען ביסען, מישטעהנס געזאגט, זייא פונ'ם מויל ארויסרייסען.

פון ר' אברהם'ס דאזינע ווערטער איז הערשעלען דאס הארץ מיט בלוט פארלאפען און ער האט געגאסען מיט הייסע טרעהרען.

— דאנק ר' אברהם'ן, זאגט דער טאטע, דאנק זייא פאר זייער גוטס־קייט, צו זארגען זיך דא פאר דיר און צו האבען אויף דיר השגחה. געה מיין קינד

אין רעכטען וועג און פאַלג ר׳ אברהם׳ן וויא א טאַטען. זייא מיינען — דוא הערסט ? — דיין תכלית. נאָט זאָל זייא נאָר דערלייגנערן דיא יאָהרען.

— אַ־נוא, שקאַץ ! מאַכט ר׳ אברהם, א קלאַפּ נעבענדיג פּאַמעליכען הערשעלען אויף דעם אַקסעל, מיט א זיס שמייכעלע. אַזוי, אַזוי ! וויש דיר אויס דיא אויגען און געה דיר, נעה אַצינד צו דיין חבר דאָרט, דעם שקאַץ...

פריה האט אין יענעם יאָהר זיך געשטעלט דער ווינטער. פּלוצלים, איידער דער עולם האט זיך אַרומגעקוקט האט פון צפון זייט א בלאָז געטהאָן א קאַלטער ווינט און זיך אָנגערוקט א בייזע, פינסטערע חמאַרע — דעם ווינטערס צווייא קאַ־זאַקעס — לויפענדיג פאַראויס מיט א שטורם, א פייפען: „ציטערט לעבעדיגע בעשעפעניש ! אָט קומט ער, דער קאַלטער פעטער און וועט אייך אָנרייבען א רויטע נאָז״... דיא פעלדער ליגען שוין בעגראָבען אין דעם ווייסען קיטעל פון שנייא. דיא בויטער דאָרט שטעהען אָפּגעשמיסענע, נאַקעטע, אראָפּגעלאָזען דיא קעפּ און דיא צווייגען געפּענטעט מיט קייטען פון פליטערליך, פּרענטעס אייז. פון פייגעל און וואַלד־חיה׳ליך איז נישטאָ קיין שפּור, אלע וויא אויסגעשטאָרבען, דיא ליגען באַהאַלטען טיעף אין דיא לעכער. יענע האבען בעצייטענס געמאַכט א פּליטה — אוועק וואָהין דיא אויגען טראָגען, און אומעטום איז שאַ, שטיל. נאָר וואָראָנעס דרעהען זיך ערטערווייס ארום אין דער לופט, עפּיס האבען זייא געיעפּעטען: חתונות אָדער נלאַט אַזוי אַסיפות וועגען קהל׳שע זאַכען — און ווייסט זייא דער נומער יאָהר וואס זייא קראַקען דאָרט, קרעכצען, רייסען זיך אויף דיא העלזער... ווייט ארום און ארום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווינטער, נאָר דיא יודישע שטאָדט, גלופּסק, זיא אליין וויל זיך איהם נאָך נישט אונטערגעבען. ער פיהרט מיט איהר א שטאַרקע מלחמה. ער שיקט אָן אויף איהר א פרעסטיל, און דיא קאַליושעס איחרע אין דיא גאַסען נעהמט נישט קיין קויל, בלייבען טאַקי דאס, וואס פריהער ; ער רעגענט אויף איהר מיט גרייפּליך־שנייא, און אומזיסט זיין מיה, בלאָטע ! . . . דיא גלופּסקער יודעליך ניבען זיך א שאָט וויא דיא מורעש־קעס, טרעטען עס מיט דיא פיס און מאַכען דאַרויס א קאַשע, א שיטערע, א גרויא־שוואַרצליכע בלאָטע ; ער שטעלט זיין ווייס שנייען פענדיל אויף דעכליך, צום בעוויז, אז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה, גאַנצע מחנות ציגען און שליידערען עס אראָפּ ביים צרויסשלעפּען הויפענווייס שטרויא אויף־צופרעסען, אָדער יודען, יודענעס קומען מיט טעפּ, מיט צעבערעס, שטופּען עס אָן פול מיט דעם דאָזיגען שנייא, צו מאַכען דערפון וואַסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אַקעגען דעם נאָך א מיטעל — שרפות. בייא יודישע קינדער נעהמט זיך דענסטמאָל גראָד

אָן דיא קרימענס און ג ל ו פ ס ק נ ע ט צ ט... ג ל ו פ ס ק שטעלט געוועהנטליך דעם ווינטער ארויס א פייערדיגען צונג — ער, דער ווינטער, קנאקט, בלאזט, שטורמט, און יודעליך זיינען איהם מבטל! געהען זיך נאקעט, בארפיס, גלייך וויא נישט זייא מיינט מען, אָדער וויא זייא טהוען איהם אויף צו להכעיס.

און בשעת דער דאזיגער מלחמה פונ'ם ווינטער אין ג ל ו פ ס ק שטעהט דארט לעבין דער ק א ב צ א נ ס ק ע ר אכסניא א יאַזדע מיט דריי דארע מירי־דענדיגע, קרומרוקענדיגע, קאלטונעוואטע, לאנג־האלזיגע און קורץ־ווידעלדיגע פערד, מחילה, וואס האבען עס בעראפט פאר זייערע זינד זיך מטריח זיין שלע־פען קיין ק אַ ב צ אַ נ ס ק איהרע אַ פּאָר מנינים יודען און צווישען זייא איך אונ־זער ל יי ז ע ר־י אַ נ ק ל י ן. דער מעקלער באַכרעט זיך עפּיס ארים דעם וואגען, שארט צונויף מיט דער בייטש דיא שירים — עטליכע בלעטליך הייא און פאר־קרימענדיג זיך מיט איין אייגעל אויף איינעם פון דיא פערד, דערלאנגט ער איהם א טראַך אין דער מאָרדע, גלאט אזוי זיך, שילטענדיג דערביא: אַ־אַ פגר'ן זאלסט־דוא, פגירה איינע! וויא ער קען עס אביסיל נישט איינשטעהען אויף דיא פיס... פליהען גלוסט זיך איהם, דעם אָדלער, דעם שיינעם. אַ, פליהען זאלסט־דוא צו אלדע שווארצע יאהר! ל יי ז ע ר־י א נ ק י ל איז אנגעטהאן אין זיינע ווענ־קליידער און א'יפ'ן קאפּ אָנגערוקט דאס מיטצעל, גיך אין אייעלעניש צוגעקומען צום וואָגען. ה ע ר ש ע ל ע מיט א פעקיל נאך איהם, און איבערגעבענדיג עס דעם מעקלער צו דיא הענד מיט א געבעט, ער זאל מאכען א גוט געזיים, זיינען זייא ביידע אריינגעגאנגען דערווייל אין דער אכסניא.

ר יי ז ע, וויא דער שטייגער איהרער מיט א פארשטעקט פארטוך און מיט אַ פּאָלאָניק אין דער האַנד, איז שטאַרק בעשעפטיגט געווען מיט דעם בעל־העגלה און דיא פארשוינען ארום איהר, מיט וועלכע זיא האט זיך אפגערעכענט, מאכענ־דיג דערביי א'יף א ביזער צו דעם, צו יענעם אליץ: העט אביסיל! וואָס זאגסט דוא, איך בעט דיך צו זיין טאטען? אַז זיא האט זיך שוין מיט איטליכען אָפּגע־פארטיגט און דערזעהן אין דער זייט אונזערע ביידע פארשוינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זיא זיך אויף זייא אפגעלאזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאהר געבענדיג מיט דער נאז איבער דעם גאנצען ארבעל.

— אט האסט־דוא איהם ווייטער, דעם שיינעם בחור'ל! וואס? געקומען פאהרען? נאקעט, בארפיס העט אביסיל! אין אזא קעלט זאל מען אזוי פאהרען! וואָס זאגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין יעצט דא, א שיינער טאטע, חלעבין!

אליין, חען אביסיל, איז ער אין א מיטציל, ארומגעבונדען נישקשה, און דאס קינד
זמערדינ! וואס זאגסט־דוא פארט, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?

— מיין זוהן פאהרט נישט, ענטפערט דער טאטע.

— נאר נייעס! אליין פאחרט מען און מען לאזט איבער א קינד הפקר,
חען אביסיל! נאקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאגסט־דוא צו זיין
טאטען? מען בעדארף האבען טאקי א הארץ פון א טאטער! אזוי לאזט רייזע
אויס דעם שמיעס, בעטראכטענדיג הערשעלען פון אויבען ביז אראפ, און
נעהמט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאהרען!
דיא פארשוינען שטופען זיך אין איילעניש ארויס אויף דער גאס, צו פארחאפען גע־
שווינד ערטער אין דעם וואגען. איטליכער ווארפט זיך אהין אריין אויף קידוש־
השם מיט הענד און מיט פיס. ס'איז א שטופעניש, א קוועטשעניש, איין איינ־
שאפט, א דערשטיקעניש. לייזער־יא קיל נעביך זיטצט, וויא ס'איז
אויף א שפיטץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אן פאר ליעב איטליכען
שטופ, וואס ער בעקומט אין דיא זייטען. ער געזעגענט זיך מיט הערשעלען
זעהר טרויעריג אויף א וויינענדיג־ציטערדיג קול. הערשעלע קוקט דאס
לעטצטע מאל נוט אריין אין דעם טאטענס בלייך פנים און בעוואשט זיך מיט
ביטערע טרעהרען, נישט אין שטאנד צו זיין ארויסברייענגען עפיס א ווארט און נישט
צו זעהען וויא דער וואגען האט זיך געריהרט פונ'ם ארט.

— הא, וואס איז דא צרוויינען! מאכט רייזע, ארויסלויפענדיג צו
הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז דיא יאזדע איז אוועקגעפאהרען.
אז א טאטע פאהרט אוועק, העען אביסיל, נוא איז וואס! חלילה נישט גע־
שטארבען. נא, בעסער — נעהמט זיא און שטופט איהם אריין אין דער האנד איין
אלט לייבעל — נעהם און טראג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר ווילסט־דוא
עסען?

— ניין! ענטפערט הערשעלע שוין אביסיל געטרייסט פון רייזעס
ווערטער.

— נא דיר ניין! רופט זיך רייזע אן. העען אביסיל, מען זאל זאגען ניין!
פאר וואס איז עסען ניין? נוא, נעה־זשע דיר געזונטערהייט, אז ניין. נאר טאמער
וועסט־דוא ווערען, גערדיינק־זשע, זאלסט־דוא קומען!...

פ.

לעתיד לבוא, העט־העט שפעטער, אם ירצה־השם — אזוי שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים — נאכדעם אז מען וועט אויפשטעהען תחית־המתים און גאָט וועט משפּט'ן די וועלט, דענסטמאָל וועלען אלע מענשען זיין אויסגע־שטעלט אויף א גרויסען פּלאַטץ, איינגעטהיילט אין צוויא טהייל: אויף איין זייט די רשעים, אויף דער אַנדערער זייט די צדיקים און צווישען זייא אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, די רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאכטען גאַנץ דין וויא א האָר. די אַנדערע אָקעגען — גרויס וויא א בארג, און אַלע מענשען פון ביידע זייטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, שרעקליך וויינען, די רשעים יאָמערען, שרייען: געוואַלד, אזא דינע האָר אויפ'ן גלייכען וועג איז אונז שווער געווען איבערצוגעהען און מיר זיינען פארקראָכען מיט קרומע גיינג צו אַלע שווארצע יאָהר! אַקעגען־זשע די צדיקים קלאָגען, גיסען טרעהרען: רבוני של עולם, מיר פארשטעהען נישט וויא עס האט זיך צו אונז גענומען איין אייזערנער כח אזא שרעקליכען, הויכען בארג איבערצוגעהען, אזוי פיעל פּיין און יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהען! . . .

די דאָזיגע וואונדערליך אויסגעטאַהלטע קאַרטינקע, קען דיענען זעהר גוט פאר א הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, ועחטינגען הערשעלע איז אין זיין לעבין געביך אויסגעשטאַנען. דערמאָהנענדיג זיך אצינד אין די בעסערע יאָהרען, וויפּיעל בערג צרות, אלע מיני פּורעניות און לייד ער האט בע־דאַרפט איבערגעהען ביז ער איז לסוף ארויס אויף א וועג, וויינט אין איהם דאס הארץ און ער וואונדערט זיך וויא אזא שנעק, א ווערמיל, א גאָרנישט מיט א נישט, זאָל געווען קענען אזוינס איבערטראָגען, נישט ווערען צוטרעטען אין דער וועלט אונטער די פיס! ער וויינט אויף זיך וויא אויף אויף פיל אזעלכע זיין גלייכען ביי אונז יודען, וואס זייא איז בעשעהרט פון קינדוויים אָן צו ראַנגלען זיך מיט אלערלייא אַנשיקעניש[ע]ן, אויסצוקריכען אלע לעבער, צודראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט און צו פיהלען דעם ביטערען טעם פּת'ם טויט, בכדי צו דערגרייכען יענע שטופע, וועלכע זייא שוועבט פון דערווייטענס פאר די אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אפילו שוין כלומר'שט אין דעם גליק. נעהמט יענע א שטיינער, וואס שטעהען שוין אויף א שטופע, האבען א פּנים און לעבען. נאָר איז דאס שטעהען זייערס אייזען־פעסט, וואס שטעהען תייסט, פיט

ביידע פיס, אז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון א מינדסטען בלאָז אומצופאלען ? איז דאס פנים זייערס אין דער וועלט לייטעש פיין, א מענשליכס ? איז דאס לעבען זייערס דאָרט אין גאנצען א גליקליכס וויא עס געהער צו זיין ? — איז דען כדאי פאר אזא גליק, מישטעהנס־געזאָגט, אָנצולײַדען זיך אזוי פיעל אומגליק ; פאר אזא פנים כלומר׳שט אזוי קריכען אויס דער הויט, און פאר אזא לעבען, אויף שונאים געזאגט געוואָרען, אזוי אויסגעהען, צעהן מאָל אין טאָג שטארבען פאר הונגער ?... יא, צו יענער קארטינקע פעהלט נאך א סך. דיא רשעים טאקי זיינען דאָ, דיא צדיקים דאָ, דער בארג צרות אויך דאָ, נאָר דער ת ח י ת ־ ה מ ת י ם אָבער איז נעמלאכה׳ט, און זעהר פיעל לינען נאך גאר טויט, ניין איילען טיעף בעגראָבען אין דער ערד, גאָט און זיין משפט איז נאך אויך נישטאָ.

ר׳ א ב ר ה ם האט אין זינען געהאט ה ע ר ש ע ל ע ן, געטהאָן פאר איהם וואס נאָר מעגליך. ער האט איהם בעשטעלט שבת בייא איינעם פון זיינע בעד־קאנטע בעל־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם אויף ר׳ א ב ר ה ם׳ס בקשה נעהמען אויף א וואַרמעס אָדער אויף א וועטשערע, א מאל דער, א מאל יענער פון דיא, וואס דאווגען אין קלייזיל. אָט אויף אזא שטייגער האט ה ע ר ש ע ל ע נעביך וויא־ס׳איז איבערגעלעבט א טאָג, האלב געגעסען, האלב גע־פאסט, געמאכט מיט דיא ליפען, און איהם איז דענסטמאל שוין אויסגעקומען גוט צו פיהלען דעם טעם, פון וואנען נעהמט זיך עס, אז „ו י א כ ל ו" — אזא פשוט, בעקאנט ווארט דאכט זיך וויא „ו י א כ ל ו" — זאָל בייא אונז יודען נאר דער טייטש זיין „און זייא האבען געטהאָן מהון גלייך וויא געגעסען". יא, פיעל אָרמענקע אזעלכע בייא אונז קומט אויס דעם דאָזיגען טעם נעביך צו פיהלען. אז דאס הארץ חלש׳ט, מען וואָלט שוין געוואָלט דערקעבען עפּיס אין מויל אריין צו נעהמען הויבט זיך נעוועהנטליך אָן אָט דער לאנגער מזמור : וואשט זיך ... ווארט אביסיל, מיט דער קוואָרט טאָהר מען נישט... לאָז מען געבען איין אנדערע... נוא, דאָרט, זייט מוחל, דאָרט ננכט דעם האנדטוך. זאָגט שאו ידיכם. זעצט זיך. מאכט המוציא. באלד, באלד, ווארט אביסיל, אָט וועט מען געבען זאלץ. שטעקט אריין דעם לעפעל, האפּט א שטיקעל פלייש. מים אחרונים. מכבד מיט מזומן. בענטשט ! — „רבותי מיר ווילען בענשען !" דאס הייסט אויף דעם מאָגענס לשון : „רבותי מיר ווילען עסען !" דאס איז נאך גאָלד, עפּטערס פלעגט זיך מאכען, אז „ו י א כ ל ו" האט בייא ה ע ר ש ע ל ע ן גאר קיין טייטש נישט געהאט, פשוט טאקי גארנישט — און נישט איינמאל, ליינענדיג זיך אזוי נעביך שלאָפען, האבען זיך איהם בייא נאכט שולומס בעטלער. נעגונג איז איהם אָנגעפאלען דאס פלייש פאר צרות פנ׳ים

עסען, האט איהם נאך ווען נעמהאָן אויף דיא נשמה — ער האט דיא ערשטע ציים שטארק געביינקט א היים. אין דער היים האט ער דאָך, אמת מאקי, אויך נישט געלעקט קיין האָניג, נאָר פאָרט נאך א גרויסער חילוק. דאָרט איז איהם געווען עפּיס ווארם, גרינגער אויף דער נשמה, וויא א פיינעלע אין נעסט, אונטער דער מאמעס פליגעליך. דאָרט איז ער געוועזען איין איינענער, אלסדינג ארום איהם, אין דער היים, אין שטאָדט, זיינען איהם געוועזען אייגענע, זיינע, זייא האבען זיך פארשטאנען: אפילו דיא בהמות דאָרט, דיא הייזער, דיא לופט, וואס ער האט געאטהעמט, דיא ערטער, וואו ער האט געשפאצירט, זיך געשפּיעלט מיט זיינע חברים האבען עפּיס געהערט צום הארצען און זיך מיט איהם אָנגעגעהערט — און דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט, אלסדינג נאר נישט דאס, עפּיס נאר אנדערש. דיא זון, דיא לבנה און דיא שטערען קוקען דאָ עפּיס נישט אזוי, וויא א מאל בייא זיך אין שטעדטיל, נישט אזוי פריינדליך, נוט וויא פריהער אין ער האט א פּנים, וויא ביים בעגעגענען זיך מיט דעם ווייב׳ס משפּחה נאכ׳ן נט, שוין נישט מעהר קיין אייגענע, נאָר גלאט אלטע בעקאנטע, געוועזענע קרובים. אזא געפיהל וויא ביינקען, וואס צופּט, נאָגט מיעף אין הארצען; לאָזט זיך נישט איבערגעבען מיט ווערטער, דאס פארשטעהט נאָר דער, וואס איז געפּריוועט געוואָרען צו פארזוכען אמאל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צרזיין פלוצלים אָפּגעריסען פון זיינע ליעבע און בלייבען אליין פאר זיך, א קאטאָוועס עפּיס! איין קליין פינטעלע, א ברויזען, אין אזא גרויסער, גרויסער וועלט...

עס ציהט זיך גאָנץ גרויסע וועלט אין דער לייגג, אין דער ברייט אָהן א סוף אָהן איין עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קיילעכדיגער ערד, איז דאָ א קליין פלעקעלע, וויא א פליג האט איבערגעלאָזט — דאס איז ג ל ו ב ס ק. אין דעם דאָזיגען פלעקעלע איז דאָ א פינטעלע — א קלייזיל. אין דעם פינטעלע איז דאָ נאך א ברעקיל פינטעלע — א באנק. און אין דעם ברעקיל פינטעלע ליגט נאך א פיטציגקעלע פינטעלע — א מין בעשעפעניש אזוינס, וואס הייסט ה ע ר ש ע ל ע. דאס פיטציגקעלע בעשעפעניש ליגט וויא א שפּין פונקט אין דער מיט פונ׳ם גרויסען ראָד פאָוטינע. פון איהם ציהען זיך ארום און ארום אין אלע זייטען לאנגע דינע פעדימליך, פול און פול אָנגעזעטצט, תארט איינס ביים אנדערען, מיט עפּיס לוסטיגע מיני פינטעליך, אזעלכע, גאר ניט פאר דעם אויג, וואס הייסען בייא דיא פילוסופין „אטהאָמען“, און געהען העט־העט ווייט צו דיא שטערען אין הימעל, צו אלסדינג אין דער וועלט ארום, און, עס פארשטעהט זיך, קיין ק א ב צ א נ ס ק אויך. אויף דיא דאָזיגע לוסטיגע פעדעמליך קלעטערט ה ע ר ש ע ל ע ס נשמה,

קאראבקעט זיך מיט אלע זיינע געדאנקען א הין א הער — א חיים. דיא קאראבקעט זיך וויא דיא עלעקטריציטייט אין דעם טעלעגראפישען דראט, אנריהרענדיג מיט איהרע ברענענדינע געפיהלען איין טהיילכיל פונ׳ם לאנגען, לופטיגען פעדימיל, דאס טהיילכיל גיט פון זיך איבער דעם ברען דעם ווייטערדיגען טהיילכיל און אזוי פליהט עס שרעקליך געשווינד ווייטער ווייטער, ביז עס טרעפט וויא א בליטץ אין דיא הערצער פון זיינע עלטערען. זייא דערפיהלען באלד הערשעלעס הארץ און טהוען א סלוקערץ. הערשעלע, זאגען זייא, דערמאהנט אונז. עס שטעלט זיך זייא פיר זיין לאגע, איינער אליין נעביך אין דער פרעמד — און געהען אוים פאר רחמנות. נאך וואס קענען אזעלכע געפאלענע נעביך טהאן, אז זייא אליין איז שלעכט און קומען שרעקליך אפ? דיא מאמע ארבייט, נעהמט זיך דיא אויגען ארויס ביז שפעט אין דער נאכט מיט דעם פעדערען פליקען, און פון דער גאנצער ארבייט איז, מישטעהנס־געזאגט, קיין וואסער אויף קאשע אפילו נישטא. דער טאטע נעביך האט, זינט א היים קומענדיג, נישט אויפגעהערט צו קריינקען. ער צאנקט, נעהמט אוים וויא א ליכט, ער קען נישט צוזעהען דאס גרויסע עלענד און שטוב, דעם צער פון דיא הונגעריגע, דערשלאגענע קינדער. דאס ביטערע ארעסקיים איז איהם שוין שווער איבערצוטראגען, געגנוג שוין זיך אנגעליטען, נישטא שוין מעהר קיין כח — אט־אט טריקענט שוין אוים דער לעצטער טראפען זאפט פון זיין וויסט, געבראכען לעבען. דיא עלטערען זיפצען, אכצען, קרעכצען, פירשטעלענדיג זיך דאס עלענדע, פארוואגעלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זייא אזוי דאס הארץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראפירט זיך, דורך דיא איינענע לופטיגע פעדימליך טאקי, אין הערשעלעס הארצען צוריק. עס סודיעט זיך א הארץ מיט א הארץ — שושקעט זיך א נשמה מיט א נשמה, גיסען זיך איינער פאר דער אנדערער אוים און שמיעסען זיך איבער שטיל אהן ווערטער... עס דאכט זיך הערשעלען, דער טאטע ליגט נעביך שלאף, פארשמאכט, קוקט עפיס מיט א נעבעך וויא ביים צושיידען זיך. עס שוועבט איהם פאר דיא אויגען דעם טאטענס בלייך פנים, יענע גוטע, זיסע טינע זיינע בשעת געזעגענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז צוקאכט, ער וויינט שטילערהייט בייא נאכט אויף זיין הארט געלעגער, איבער־טראכטענדיג א שרעק... אט דאס איז עס, וואס געוועהנטליך הייסט דאס ביים עולם: „דאס הארץ זאגט.“

יא, דאס הארץ האט הערשעלען געזאגט און א היבשע צייט איהם נישט אויפגעהערט צו זאגען, ביז ער האט איינמאל פון דער חיים בעקומען דיא וויסטע בשורה: „הערשעלע זאג קדיש נאכ׳ן טאטען; דוא ביסט א יתום!“

כא.

דאס ביינקען א היים, דאס הארצוועהטיג פונ'ם פאָטער'ס טויט, דיא גרויסע יסורים דערפון, וויא אזוי דיא מוטער מיט דיא קינדער קומען עס נעביך אָפּ אין דער היים און דאס איינענע פעקיל צרות: נויט, עלענד, פארוואָגלונג דאָ אין דער פרעמד — דאס אלסדיננ אין איינעם האט מיט דער צייט אויף הערשעלען נעווירקט, אריינצולאָזען זיך, וויא א טשערעפּאשקע, אינוועניג אין זיך, אלץ טראכ־טען און פארטיפט זיין אין זיינע געדאנקען. זיין לעבען איז נעווען טראכטען. דאָרט טיעף אינוועניג אין זיך, איז פאר איהם נעווען א וועלט, וואו דיא נשמה זיינע האט אויסגעשפרייט דיא פלינעליך און געפלויגען פרייא העט וויים־וויים. אונזער פראקטישע ווירקליכע וועלט איז פאר איהם נעווען א שטיינעלע, וואו דיא נויט האט איהם נעהאלטען נעפאנגען, איהם נישט געלאָזט אויפהייבען דעם קאָפּ, בע־ווייזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זיין שלאפקייט, זיין קליינקייט; וואו ער האט פאר זיך געזעהען נאָר צרות, צרות און צרות. ער האט אָנגעהויבען צו בעשאפען בייא זיך אינוועניג אין הארצען א וואונדערליכע וועלט, א גן־עדן, וואו עס בליהט, עס שמעקט, עס פליסט מילך און האָניג; וואו עס איז אָפען דער הימעל, קעפליך פון מלאכים קוקען ארויס, ווינקען מיט גוטע, פריינדליכע פנימער און זינגען זיסע לידער פון האָפנונג, טרייסט, ליעבשאפט, רחמנות. עס ווערט עפּיס גרינג אויפ'ן הארצען און עס לעבט זיך אזוי גוט, אזוי געשמאק, מחיה! מאטעריאל אויף צו בויען דיא דאָזינע וואונדערליכע וועלט, האבען איהם געדינט אלטע מעשיות, וועלכע ער האט זיך אָנגעהערט א מאָל, נאך אין קאבצאנסק, אויך נייע פון אצינד. דיא גמרא מיט איהרע טרוקענע, ערנסטע זאכען, האט הערשעלען שוין נישט צופריעדען געשטעלט, נאך אָנגעטאכט אויף איהם נאר עפּיס א מרה־שחורה. ער האט זיא געלעהרענט נאָר פון יוצא ווענען, ווייל לעהרנען האט ער געמוזט, ווייל אנדערש וואָלט ער דאָך מיאוס אראָפּגעפאלען בייא דיא קלויז בעלי־הבתים און מען וואָלט איהם מעהר נישט געגעבען קיין וואַרטעס; אויך ווייל משה'לע דער חבר זייער, פלעגט איהם אונטערטרייבען, אלץ: לעהרנען, לעהרנען! ביים נעהמען זיך צו דער גמרא איז איהם געוועזן עפּיס נישט גוט, פריקרע. ער האט בעד־דארפט זיך אָנטהאָן א כח, פריהער זיך צו־רוי־גען, צו־שאָקלען, בכדי צו מאכען זיך א חשק און ס'איז איהם נעוועזן צום הארצען וויא ביים אריינקריכען אין א קאלט

ביטעל. נעמאכמער חשק אָבער איז א פייערווערק, עס טחוט א פליה מיט א פלאם און ווערט באלד טאקע פארלאָשען נאָך עטליכע מאָל אונטערטוקען זיך אין דעם „ים־התלמוד“ האט הערשעלע שוין נעשפירט א קעלט און זיך נעאיילט ארויס, אָנצרוואַרמען די נשמה. איין אָרט אויף אָנצרוואָרמען זיך איז פאר איהם נעווען הגדתות, מעשיות אין היילינע מוסר־ספרים, מיט וועלכע ער פלעגט זיך קוויקען, אוועקשטעלענדיג אויף א ווייכע אין דער זייט ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה מיט דעם בטחון: נישקשה, דער נוטער יאָהר וועט זייא נישט נעהמען!...

הערשעלע האט נעלייענט זעהר שיינע מעשיות מיט רבי מאיר בעל־הנס, מיט רבי יהושע בן־לוי, וויא אליה הנביא האט איהם איינמאָל מיטגענומען וואנדרעווען בקומפאניע אויף דער וועלט, נאָר בתנאי, הערען, זעהען און שווייגען. מעשיות מיט רבי חנינא בן־דוסא — א ביטערער אביון, וויא עפּיס א האנד פונ׳ם הימעל האט איהם נעגעבען א גילדען פיסיל פון א גילדענעם טיש, אויך מיט רבי שמעון בן־חלפתא, וויא איינמאל, אז ער האט נישט נעהאט אויף שבת, האט מען איהם פונ׳ם הימעל דערלאנגט א טהייערען בריליאנט; וויא רבי שמעון בן־יוחאי האט איינמאל ארויסנעפיהרט זיינע תלמידים אין עפּיס א גרויסען טהאָל און נעזאגט: טהאָל, טהאָל, פיל זיך אָן מיט רענדליך! און ער האט זיך אָנגעפיקט טאקי באלד; וויא רבי ישמעאל בן־אלישע האט אראָפּגעבראכט פונ׳ם הימעל דעם „שר־התורה“—יופיאל המלאך, אין גאנצען פלאם־פייער מיט א שיינענדיג פנים וויא א בליטץ, און וויא אליה הנביא האט רבה בר רב חנינא — א גרויסען אביון, נעגעבען טהייערע שמעקענדיגע גן־עדן בלעטליך, וועלכע יענער האט פארקויפט עפּיס פאר צוועלף טויזענט גילדענע רענדליך! — משה׳לע איז זעהר נישט צופרידען נעווען פון הערשעלעס פארטיפען זיך אין אזעלכע זאכען, אָפּרייסענדיג זיך דערווייל פונ׳ם לעהרנען. און זיצענדיג ביידע אין קלייזיל בייא אָפענע ספרים אויף דיא שטענדערס, פלעגט צווישען דיא צווייא חברים עפּטערס פירגעהען אזא שמיעס: „הערשעלע, נעוואלד הערשעלע! טאָמיר וואָלט שוין נעיונג נעווען זיך צו פארטיפען אזוי.“ „הא, וואס, משה׳לע?“ „לעהרנען, הערשעלע!“ „איך קוק דאָך אריין אין א ספר, משה׳לע!“ „וואס טויג מיר אין א ספר, קוק בעסער אריין אין דער גמרא. נוא, הערשעלע, תיכף אָן: „תנו רבנן, האבען דיא רבנן נעלעהרענט“... „אַי־אַי א נכיק! אזא גליק!“ „וואס הייסט?!“ מאכט משה׳לע, אויסשטעלענדיג אויף

הערשעלען א פאר ארנען." „נוא זאָג שוין, נעוואלד, וואס מהוט מען דא מיט דעם תוספות? — הארבליך!" „אך גוט, זעהר גוט!" „זאָג־זשע, אויב ס׳איז גוט!" מאכט משה׳לע לעבעדינ, נאנץ זיכער בייא זיך, אז דער תוספות קוסט בייא הערשעלען אויס גוט. „דוא פארשטעהסט משה׳לע, ווייא גוט רבי יוסף׳ן האט געמהט זיין אויפ׳ן הארצען, אז ביים אויפשניידען פריימיג דעם פיש, געפינט ער, קבצן, אין בויך א טהייערען דימאנט, וועלכען נאָט האט איהם צוגעשיקט!" „עט!" גיט משה׳לע א מאך מיט דיא אקסלען און קראצט זיך פאר פארדראָס. „אָבער תוספות! וואס וויל דאָ תוספות האבען פון רש״י?"

אָט אזא שטיינער שמיעס פלעגט פירגעהען צווישען דיא ביידע חברים גער והענטליך אין דער וואָכען. משה׳לע האט, קראצענדינ זיך, אלץ אונטערגעריבען, און הערשעלע האט אלץ זיך אָפגעבעטען. דערפאר אין שבת־צו־נאכט פאר הערשעלען געווען א לעבען. דענסטמאָל איז איהם געשטאנען פרייא צו פארטיפען זיך אין וואונדערליכע זאכען, וויפיעל דאס הארץ גלוסט. משה׳לע פלעגט דענסטמאָל געוועהנליך פארביינען דאס לערנען און איהם נישט עקבערען דעם קאָפ מיט דער גמרא. היינט איז דיא דאָזינע נאכט אליין מאקי עפּיס אזעלכע, וואס איז מסוגל צו טראכטען, צו פארפליהען אין הימעל אריין. זיא האט אין זיך עפּיס אזעלכס, וואס צושרויפט דעם יורען, מאכט אויף איהם א זיס־טרויערדינע מרה־שחורה און דרעהט איהם אינוועניג אין דער נשמה. עפּיס איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פארטראכט. — „ווילט איהר דעם שבת־צו־נאכט פארשטעהען, מחט איהר צו דעם יורען אין הויז געהען" קומט־זשע, זייט מוחל, אהער אויף א ווײלע, צו משה׳לעס פאָטער!

משה׳לעס טאטע—שמואל׳יק, איז א טאנדעטניק. א גאנצען טאָג פון פריה בין אין דער נאכט לויפט ער ארום מיט אלטע זאכען, שלאָגט אָפּ דיא טהירען צו קויפען און צו פארקויפען זיין סחורה. ער איז נעקרומט, נעבוינען מיט א בלייך פנים, געקנייטשט, געעלטערט פאר זאָרג און צרות. אָנקויפענדינ זיך ווייא א הונט, קומט ער מיעד, צעבראָכען אין זיין וויסט שטיביל — א קאַנורע, מיט שמליבע נראָשען פארדינסט, און אמאל גאר מיט א ליידינער קעשענע, חאפט אָפּ עפּיס, ווארמעס מיט ועמטערע אין־איינעם, און טהוט זיך א וואָרף שלאָפען. ער לינט נעביך ווייא א דערהרג׳מער, פיהלט אין זיך נישט קיין גאנץ אבר. גאנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, מישטעהנס־געזאנט, תחית־המתים און ווייטער לויפען, ווייטער ארומ׳אָגען זיך. אזוי פארברייננט ער זיין הינטעש לעבען דיא גאנצע

וואָך. פרייטיג צו־נאַכט בעקומט די סאַנורע עפּיס נאָר איין אַנדער פּנים — אויס־געשמירט, אויסגעוואַשען, ריין אין איטליכם ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך, אויף איהם דרייא מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט די בענטש־ליכט, און צווייא שיינע קוילעטשען, אָפּגעשמירט מיט געלבען פון איין איי, שיינען פון דערווייטענס, פאַרנעהמען די אויגען. אין שטוב הערשט עפּיס אַ זיס רוהיגקייט, עס שמעקט אַ ריח פון צונויפגעפּפטע שפּייזען, וואס שטעהען אויפ'ן פּריפּעטשיק איבערגעדעקט מיט אַ קישען. די מאַמע, אַ גאַנצע וואָך פאַרשמירט, פאַרפּינסטערט, לויכט אין דעם שבת־דיגען שלייער, עס רוהט אויף איהר די שכינה. די באָרפיסע טיידעליך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגען, האַלטען זיך אין־איינעם אין אַ ווינקעלע און מען זעהט אָן אין זייער פּנים וויא זייא וואַרטען, קוקען אויף עפּיס גרויס מיט אַ פרעהליך האַרץ. — שאַ, עס הערט זיך טריט... מען געהט... די טהיר עפענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאָגט שמואל'יק קומענדיג פון דער שוהל און קוקט פריינדליך מיט אַ שיינענדיג פּנים אויפ'ן ווייב, אויף די קינדער.

— גוט שבת! זאָגט משה'לע הויך אויף אַ קול, אריינלויפענדיג גע־שווינד וויא מיט אַ גוטער בשורה.

און דער טאַטע מיט דעם זוהן הויבען אָן ביידע, אַרומגעהענדיג איבער'ן שטוב, צו זאָגען אויף אַ נגון „שלום עליכם!“ — דאס געהמט מען אַזוי אויף די הייליגע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטען, פונ'ם מלך איבער אַלע מלכים, הקדוש ברוך־הוא, וואס האָבען זייא בעלייט פון דער שוהל אַ היים. דער טאַנדעטניק איז שוין נישט מעהר קיין הונט, ער איז אַ פּרינץ, עפּיס האָט ער בעקומען אַ נייע נשמה, אַ נייע הוים. ער מאַכט קידוש, וואַשט זיך, זעטצט זיך צום טיש, דאס ווייב, די פּרינצעסין און די קינדער אַרום איהם, מען שטופּט דעם גאָפּעל, דעם לעפעל און מען האַפּט אַ שטיקעל פיש, אַ לאָקש, אַ ביינדיל, אַביסעל צימעס — אַזעלכע מאַכלים, וואס מען האָט עס אַ גאַנצע וואָך אין די אויגען נישט געזעהן. איטליכס פון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטענדיג זיך קיין ברעקיל זאָל חלילה נישט אראָפּפאַלען, עפּיס מיט אַ גוט ערענסט פּנימיל, וואס וועקט אויף אין האַרצען געפיהלען פון רחמנות. עפּיס נאָר וויא אַ וועווריקיל, וואס זיטצט זיך אויף אַ ביימיל און קנאַקט עפּיס אַזוי שיין, אַזוי ערענסט אַ ניסיל... שמואל'יק שטעלט די „כלי“ צו די זמירות און שפּיעלט אָפּ טשאַקענדיג אַ „מה ידידות“: „וויא ליעב די רוה איז דיינע, פּרינצעסין שבת פיינע! מיר לויפען דיר אַקעגען אַלע. מיר

געסען: קוים געקריינטע כלה! . . . פון אלע מלאכות איז איין עק, דיא ארביים ליינט מען איצט אוועק, זיך תענוג אנצוטהאן ביים טיש, מיט היתנער, חלה, פלייש און פיש.״ ססבבטיון דער טייך, וואס לויפט, רוהט נישט דיא גאנצע וואך, בלייבט שבת פלוצלים שטעהען, „עס הערען־אויף דיא קולות, געוואלדען, ווען הויך דער יוד זינגט דיא זמירות זיינע. דער שרעקליכער טייך שטערט איהם נישט אין דעם שטיינער זינגען, עס שווייגען דיא בייזע חוואליעס, אויס רעש — שא, ס׳איז רוה!״ . . . אזוי פרייעט זיך א מעת־לעת דאס הארץ, „א פרייד, א שמחה אויף דיא אלע יודען, זייא זיינען פרייא פון זארג און שטארק צופרידען״.

ארפ׳ן אנדערען טאג פאר־נאכט, נאך שליש־סעודות, זיטצט אונזער שמואל׳יק אראפגעלאזט דיא נאז אין שוהל. ס׳איז טונקעל. יודען ברומען, זאגען אויף א קרעכצענדיג קול דאס קאפיטעל תהלים „אשרי תמימי דרך״, וואס דערמאהנט אין דעם, אז דיא פרינצעסין־שבת קלייבט זיך אין וועג אריין. עס הערשט עפיס איין אומעטיקייט און עס שטעקט מיט ראָסעל פון אונערקעס. דיא זון איז שוין פארגאנגען, פייער־רויטע וואלקענס שרפה׳נען ביים עק הימעל און עס שטעלט זיך יודען פיר דער ברענענדיגער ניהנום. עס קלינגט זייא אין דיא אויערען דאס שרעקליכע בעפעהל: „ישובו רשעים לשאולה!״ — דיא רשעים אויף יענער וועלט, וועלכע מען האט געלאזט שבת צורות, זיך קויקלען דארט פרייא אויף בערג פון שנייא, טרייבט מען עס אצינד ווידער אין חדר אריין: נעהמט זיך פרעגלען אהין אין ניהנום! און מלאכי־חבלה דרעהען זיך עפיס פאר דיא אויגען. אך, דער ניהנום! דער יוד נעביך זעהט פאר זיך דעם ניהנום. אין דער תיים בייא זיך זיטצט אויף דער מילכדינער באנק דאס ווייב, פארליינט דיא הענד און דיא פיס אונטער זיך, ס׳איז פינסטער. א ליבטינער פאס פון דער לבנה שיינט אריין דורך א פענסטעריל, אפשלאגענדיג זיך אקענען אויף דער וואנד אויף דער סטעליע, און שאטענס פון משונה׳דינע געשטאלטען טאנצען, שפרינגען, מאכען אן עפיס א מורא אויף דיא אלע קינדער, וואס שטיקען זיך צונויף אין איינעם, וויא דיא דערשראָקענע שעפעליך, מיט אראפגעלאזטע קעפ, איינס מיט דעם אנדערען נישט צו ריידען קיין וואָרט. שא, שטיל! נאר א פאר גרילען גרילצען זיך איינע מיט דער אנדערער איבער פון דיא שפעלטליך ערגיץ אין א ווינקעל. דאס ווייב זיטצט פארטראכט, שאקעלט מיט דעם קאפ און נעהמט זיך דערנאך זאגען מיט א געניץ: „גאָט פון אברהם . . . אז דער ליעבער שבת קודש נעהמט אהין . . .״ אויף א טרויער־דיגענדיג קול. — איין עק, הייסט עס, א סוף. מען רייבט, רייבט מיט קונצען עפיס א מין שוועבעלע, א צווייטס, א דריטס, ביז עס ווייזט זיך מיט א בייזער און א

רויך, א נעשטיינט א בלויא־רויטליך פייעריל, בייא וועלכען מען צינדט נאך פיעל
מיה אָן א חלב׳דיג־גראָשען ליכטיל.

— גוטע וואָך! זאָגט איטליכער און פיהלט וויא עס רייסט זיך איהם עפּיס
אָפּ אינוועניג אין הארצען.

— א גוטע וואָך! זאָגט שמואל׳יק, אויף א פארדומפּפען קול ביים
אריינקומען אין שטוב וויא א קעטצעלע. ער דרעהט זיך ארום וויא א נעבטינגער,
דיא אויגען זיינע ווארפען זיך עפּיס, דאס פנים בלייך, אויסגעצויגען און מען זעהט
וויא אין איהם געהט פיר עפּיס א פארענדערונג. — דאס הויבט זיך אין איהם
אָן דאס איבערקעהרעניש פון א פרינץ ווידער אין א הונט. עס שטעלט זיך פאר
שמואל׳יקן דיא וואָך מיט דעם הינטעשען לעבען: מיט דעם ארומלויפעניש,
מיט דעם קאָפּדרעהעניש, מיט דיא חרפות, בזיונות און דעם זוכעניש דאס דאר
שטיקעל ברויט — און עס בעשלאָגען איהם אנגסטען. נאָר דער פרינץ וויל זיך
אָבער אזוי גיך נישט אונטערגעבען, ער ראנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהמען אין
ניהנום אריין, פלוצלים אין א הונט פארוואָרפען צו ווערען; ער צאפּעלט, ער זוכט
אין וואס זיך אָנצוהאלטען — טאָמער איז נאך פאָרט דאָ עפּיס א האָפנונג, גאָט
קען נאך רחמנות האבען — און דיא האָפנונג גיט איהם א שיין אין דער ברענענ־
דיגער הבדלה. פרום מיט פארגלאָצטע אויגען נעהמט ער זיך מאכען הבדלה: „הנה
אל ישועתי" אָט איז ער, דער גאָט פון מיין היכף, „אבטח ולא אפחד" איך בין
פארזיכער און שרעק מיך נישט! . . . ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בשמים,
ער טרינקט פונ׳ם כוס און שמירט דערפון דיא קעשענעס — א סגולה צו א
גוטער, מזל׳דיגער וואָך. און דיא האָפנונג שיינט איהם אויף אין דיא שבת־צור
נאכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף א זיס־טרויערדיגען נגון אונטערצוזינגען
„המבדיל" . . .

און דיא האָפנונג שיינט איהם נאך מעהר אין דעם „איש חסיד". עס
צופלאקערען איהם זיך דיא אויגען. עס פארפארבט איהם זיך אביסיל רויטליך דאס
פנים, ער קוקט אויפ׳ן ווייב, אויף דיא קינדער און מיט בטחון אויף גאָט ברומקעט
ער בעהארצט דאס וואונדער שייגע מעשה׳לע מיט דעם חסיד.

אך, גאָטעניו! לאָזט שמואל׳יק אויס דעם „איש חסיד" מיט פאר־
גלאָצטע אויגען און פארנעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך א וויינענדיג־יודיש
שטיינעריל אויף דער דינער סטרינע. — אך, טהוא עפּיס א נס און העלף, גאָטעניו,
העלף, העלף, וויא איז מיר! . . . .

— נוטע וואך! זאָגט משה׳לע, אריינקומענדיג אין שטוב און מיט איהם קומט נעוועהנטליך שבת־צרנאכט אויף הערשעלע אויף מלוה־מלכה. דיא זאָגען ביידע דיא זמירות — פון „ויתן לך“, וואו יודען ווערט צוגעזאָגט אל־דאס־גוטס פון פיינעל־מיקך: א גערעטעניש אין תבואה, מיטערעדעס בהמות און שאָף, דיא ברכה אין דער דייזשע, אין דער ספיזשארנע, אין דעם האנדעל, עושר אויף כבוד און נאך גרויסע גליקען — ביז נאך דיא „אליהו׳ס“. אויפ׳ן פריפעטשיק ברענט א פייעריל, דיא מאמע פּאָרעט זיך עפּיס לעבען אויווען, דאס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט בייא א טיש, איטליכער מיט עפּיס א שטיקעל ארבייט, און איינער פון דיא ביידע חברים, א מאל דער, א מאל יענער, לייענט זייא פיר דעם ספר הישר, דיא מעשה דאָרט וויא דיא ברידער פארקויפען יוסף׳ן וכדומה נאך אזעלכע שיינע מעשיות פון היילינע ספרים. דערבייא שפּינט זיך א שמיעס, איטליכער וואַרפט אריין א וואָרט, מען פארפליהעט ווייטליך, מען איז עפּיס נישט אויף דעם עולם — און דערווייל ווערט פארטיג דער באָרשטש, מיט וועלכען מען בעלייט שבת־המלכה. אין שטוב זעהט טאקי אויס וויא אויפ׳ן הארצען: האלב שבת׳דיג, האלב וואָכעדיג, האלב זיסליך, האלב זויער אזוי וויא ביים לעטצטען וואַרמעס, ווען מען ריכט אויס א טהייערען גאסט אין וועג אריין — מען זיפצט און מען טרייסט זיך, זיך אין ניכען ווידער צו זעהען...

אָט דיא אלע יענע וואונדערליכע מעשיות, וויא עס געשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און וויא אליהו־הנביא בעגליקט א מאל נויט־בעדערפטיגע, אָרעמענקע געביך, האבען הערשעלען געטרייסט, פארזיסט זיין ביטער לעבען. דיא אלטנעבאקענע מעשה מיט ר׳ שמעלקין איז בייא איהם אצינד אויפגעפרישט געוואָרען. ער האט געגלויבט אין איהר היילינ און געטראכט, אז אליהו־הנביא האט א מאל ר׳ שמעלקין געהאָלפען, קען דאך זעהר גוט מעגליך זיין, ער זאָל איהם אויך העלפען. פאר וואס דען נישט? — מען בעדארף נאָר נישט פערלירען דיא האָפנונג, בעטען גאָט, דאוונען פונ׳ם גאנצען הארצען. בייא הערשעלען הויבט זיך אָן יענע געווויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — דיא וועסנע־צייט פון דער אמונה, ווען עס שפּראָצען פרישע בלעטליך פונ׳ם גלויבען, ווען עס בליהעט דיא האָפנונג, עס עפענט זיך א קוואל געפיהלען פון ליעבשאַפט, דער כח־המדמה צושפּילט זיך, פליהעט אין הימעל אין קיין זאך איז פאר איהם נישט צו־שווער, נישט אוממעגליך. עפּיס גלויבט זיך, האָפט זיך, מען פונ׳ם הארצען גיסען זיך הייסע תפילות צו גאָט און עס וויינט זיך שטילער־הייט, א מאל בייא נאכט אויפ׳ן געלעגער, עפּיס אזוי געשמאק, אזוי געשמאק....

עס פארשטעהט זיך, נישט בייא איטליכען איז דיא דאָזיגע וועסנע־צייט גלייך, בייא א טהייל מענשען געהט זיא איבער קאלט מיט פוילע ווינטען, נישט איבער־צו לאָזען פון זיך אין דעם לעבען עפּיס א זכר. אזעלכע וויא בייא הערשעלען אבער טרעפט זיך נאָר בייא איינעם פון טויזענטער — בייא מענשען מיט גייסט, דיא „אתה־בחרתניקעס אליין ..

און אונזער הערשעלע נעהמט זיך אצינד געשמאק צום דאַווענען מיט א ברען. ער דאַווענט וויא א יוד דרייא מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, און דאַווענט, בעט אויך שטיל פאר זיך אליין ווען נאָר עס קומט איהם אָן דער חשק. דיא צייט נעהמט זיך דערווייל איהר גאנג, עס ווערט טאָג און נאכט, וויא דער שטיינער איז, טאָג און נאכט ווערט אויך בייא הערשעלען אין דער נשמה, געפיהלען פון האָפנונג און מרה־שחורה בייטען זיך אין איהם כסדר איינע נאך דיא אנדערע.

כב.

דיא לבנה, ברכו און קדושה זיינען מאקי עפּיס נאָר וויא א מאגנעט, וואס ציהען־צו פון דערוויטענס יודען און שטעלען זייא אָפּ, זייא מעגען זיך וויא קיין צייט נישט האבען און לויפען נאָר אָהן א נשמה. איהר געהט אייך אין גלופסק, א שטיינער, אָוונט־צייט אויף דער גאס, שטארק פארטראָגען אין עסק, פּלוצלים קוטט אייך פון דער זייט גאס צו דיא אויערען עפּיס א מין „שלום־עליכם!“ באלד מאקי געפינט איהר זיך צווישען א רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף א זינגענדיג קול „עליכם־שלום!“ שאָקעלט אייך און שפּרינגט מיט אלע אין־איינעם אקעגען דער לבנה. — אין איילעניש, אין לויפעניש א מאָל פארבייא א קלייזיל, א שטיבעל, הערט איהר פּלוצלים א פּויקען מיט פינגער אין דיא פענסטער — ניכער, ר׳ יוד, ניכער! איידער נאך איהר בעטראכט זיך שטעהט איהר שוין מיט ביידע פיס אינוועניג דאָרט בייא דער טהיר און מאכט אָנגעבוינען „ברכו“, אָדער איהר שפּרינגט „קדוש“ מיט דעם גאנצען עולם יודען דאָרט. ־ענגסטמאָל זענט איהר נישט אייערע, איהר האט איבער אייך אליין קיין שליטה נישט, גלייך וויא מען וואָלט אייך אָפּגעטהאָן א כישוף. דעסגלייכען טרעפט זיך מיט אייך א מאָל, ווען איהר שטעהט פריהמאָרגענס אין קלויז, עס שפּארט אייך אונטער׳ן קעפּעלע און איהר האט בדעה עפּיס צו טהאָן, פּלוצלים שארט זיך, וויא א קעטצעלע, צו עפּיס א יוד, שוין נאך נקיות, שטעלט זיך פון אייער כבוד וועגען, לעבען אייך און, רייבענדיג דיא הענד איינגעהויקערט, שיין, פיין, מיט א פרום

פנים׳ל, תויבט ער אָן זיס־מחיה דיא ברכות: אשר נתן לשכוי בינה וואס האט דעם תאָהן געגעבען פאַרשטאַנד, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערשיידען צווישען טאָג און נאַכט, איהר, איין ברירה, ענטפערט „ברוך־שמו, אָמן!" קנייטשענדיג זיך מיט איין ערענסט־זויער מינעלע. ער טהוט איהך א טובה, שיט מיט ברכות, איינע נאך דער אנדערער, און איהר אלין: „אָמן, ברוך־שמו, אָמן!" שטעהט עפּיס וויא צונעקאָוועט, נישט צו ריהרען זיך פונ׳ם אָרט, גלייך וויא מען וואָלט איהך, מחילה, געטאָלקען... קוים אָבער האט איהר אָפּגעשלום־עליכם׳ט, אָפּגעברכו׳ט, אָפּגעקדוש׳ט, אָפּגעסיקקט אייערע אָמן׳ס, ניט איהר א מאַך מיט דיא אקסלען, טהוט זיך א קראַטץ, שפּייעט אויס, גאנץ פיין — און נעהט איהך ווידער אייער וועגס.

אויף אונזער ר׳ אברהם׳ס פּויקען אין פענסטער צו מנחה, האבען זיך ארייגעחאַפּט ראַפּטאָם עטליכע יודען, וואס זיינען געגאַנגען פאַרבייא דעם קלייזיל. זייא האבען אין איילעניש געחאַפּט א נאַסט וואָרט, געשפּרונגען „קדושה" פאַרסאָפּעט, נאָר אין איין אָטהעם — און באַלד דערנאך מאַכט זיך צולאָפען. איינער נאָר איז איבערגעבליבען. ער האט עפּיס א ווייל זיך נעדרעהט, ארומגעקוקט און פונ׳ם גאַנצען בענעהמען זיך זיינעם האט מען ארויסגעזעהען, אז ער איז א פרעמדער, נישט קיין הינער. דיא לאנגע, גלאַנצענדיגע נאָז זיינע האט געזאָגט, אז ער׳שט היינט, נעכטען, איז זיא פונ׳ם וועג, וואו דער ווינט האט זיא שטארק געפּיינט, ויא געשמיצט און מיאוס איהר אָנגעפּייפּט. דיא צווייא, גרויע, קאַטצענע אויגען זיינע האבען זיך געוואָרפען, נישט צו קוקען גלייך אין איין זייט, וויא זייא וואָלט געוועזען ברוגז — איינע האט געקוקט קיין דרום און דיא אַנדערע קיין צפון זייט. ר׳ אברהם האט, ווינקענדיג מיט דער האַנד, צונערופען דעם פּארשוין און איהם אָנגעוויזען איין אָרט לעבען זיך. ביים דאַווגען האט דער פּאַרשוין זיך געשאָקעלט מיט חן, גאנץ יורישליך, און פונ׳ם שאָקלען זיך זיינעם האט ארויסגעזעהען, אז ער איז א טאַטענס א קינד, נישט קיין פּראָסט מענשיל.

— א־פּנים נישט קיין הינער? הא? האט ר׳ אברהם נאך דעם דאַוונען זיך געוועגדעט צום פּאַרשוין, אָנקוקענדיג איהם מיט א פריינדליכער מינע.

— וואס־דען? מיט דער פּאַרשוין, וויא דער שטיינער איז, א „פרעמדע־געקענטפער" אויף עפּיס א מין קרעכצענדיג־חסידיש־חאַרחעלע, שנייצענדיג דערבייא גאנץ ברייטליך דיא גלאַנצענדיגע נאָז, וואס האט זיך צוגעאָסען אין שטיינער און געגאָסען ביין אויף א חולה.

— אַ, אויב אזוי, שלום־עליכם! פאַהרט ר׳ אברהם אריין צום פּאַרשױן מיט דער האנד. פון וואנען זאָל עס, האַ, א יוד זיין?

— האַפּ־סי! האַפּ־צי! ענטפערט אָפּ ניסענדיג דיא נאָז פאר איהר בעל־הבית.

— פון יהופיץ אפשר? עפּיס אזוי זעהט עס מיר אויס, מאכט זיך ר׳ אברהם זיין השערה דערווייל איידער דיא נאָז וועט זיך בערוהיגען און איז זיא מכבד אַנב מיט א שמעק טאבאקע.

— ווען שטעלט מען זיך בייא אייך דאָ, מאָרגען פריה, דאַווגען? פרעגט דער פּאַרשױן, נאכדעם וויא ער האט זיך אָפּגעפּארטינט מיט דער נאָז.

— ווען? פרעגט איהר — ענטפערט ר׳ אברהם — וויא געוועהנטליך. וואס איז?

— יאָהרצייט האב איך, פארשטעהט איהר מיך. דעם זעקסטען טאָג אין תמוז האב איך יאָהרצייט נאך א מאטען. טאכט דער פּאַרשױן מיט א זיפצעלע.

— אזוי, יאָהרצייט? זאָגט ר׳ אברהם, א נעהם געבענדיג זיך בייא דער באָרד. זעהר אָנגעלייגט הלעבין. קוטט־זשע, זייט מוחל, מאָרגען אין דער געוועהנטליכער צייט.

דער פּאַרשױן איז נאך אביסיל געזעסען, שמועסענדיג מיט ר׳ אברהם׳ן און דיא אוינגען האבען זיך איהם דערווייל געוואָרפען אין איטליכס ווינקעלע. ביים אויפהייבען זיך פונ׳ם ביינקעל האט ער זיך מיט א קרוטעלע געקראַצט אין דער פּאָה, גלייך וויא דאס ארויסנעהמען פונ׳ם מקום־קדוש איז איהם שווער.

„דאכט זיך האַ?.... נישקשה׳דיג פון א יודען“.... מאכט ר׳ אברהם שטיל פאר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, נאכדעם אז דער פּאַרשױן איז אוועקגעגאנגען. און ווענדענדיג זיך צו משה׳לען, וואס האט גערעדט מיט הערשעלען אין א ווינקעל, רופט ער זיך אָן תוך:

— א היים, שקאָץ! קום, צייט זיך אויסצורוהען פאר א גאנצען טאָג און שלאָפען. — און דוא שקאָץ, זאָגט ער צו הערשעלען, לייג זיך דאָ אויך שלאָפען. הונגעריג ביסט־דוא נישט, האַ?

— ניין! ענטפערט הערשעלע מיט דעם מויל און אין הארצען בייא זיך טראכט ער: אוי, עסען!... אוי וואָלט איך עפּיס געגעסען!....

ר׳ א ב ר ה ם אָבער איז געשטאנען, נישט צו ריהרען זיך פון דעם ארט. ער האט בעשולדיגט אליין זיך אין הארצען, וואס פארדריעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערווייל נאר פונ׳ם זינען ארויס, צו בעטען איינעם פון די בעלי־הבתים — נעהמען ה ע ר ש ע ל ע ן אויף ווינטשערע. ה ע ר ש ע ל ע ס ענטפער „ניין!״ דאס הייסט, נישט הונגעריג, האט ער אָנגענומען גלאט אזוי פאר א זאָג, אויס איידעלקייט נאר, ווייסענדיג זעהר גוט, אז פון איין מאל אין טאָג עסען, און נאך וואס פאר איין עסען, מיטטעגס־געזאָגט—טרוקען ברויט מיט א קנאָבעל, קען א מענש נישט זאט זיין, בפרט נאך א יונג קינד, ביי וועלכע דער אפּעטיט איז גרויס. ער איז געשטאנען עפּיס צודרעהט, נישט אהין, נישט אהער, און א קוק געבענדיג אויף מ ש ה ׳ ל ע ן איהם, צוטיישט עפּיס, א פרעג געטהאָן:

— נוא, ביז וויא לאַנג וועסט־דוא שטעהען?... געגוג געדעדט!

— ר׳ א ב ר ה ם, זאָגט מ ש ה ׳ ל ע, ער איז געבליבען אָהן ווענטשערע, ה ע ר ש ע ל ע!... איך בעט איהם דאָ, קום מיט מיר א היים עפּעס עסען. וואס איז? נישקשה — און ער וויל נישט!

— וואס, וואס? מאכט ר׳ א ב ר ה ם שטארק צוקאָכט, עפּיס גאר אָהן ווערטער.

— בעט איך איהם: נוא, וועל איך דיר ברייננען עפּיס פון דער היים אהער, וויל ער אויך נישט! — חלעבין, נארעניע, ווענדט זיך מ ש ה ׳ ל ע מיט א געבעט צו ה ע ר ש ע ל ע ן, וואס האסט־דוא מורא? עס וועט, נישקשה, פאר מיר אויך געגוג זיין. נוא, יא?

ה ע ר ש ע ל ע שאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף ניין, נישט ארויסצוברייננען פונ׳ם מויל קיין וואָרט. אין הארצען קאָכט איהם וויא אין א קעסיל און די פארב שטעהט איהם אין פנים.

ר׳ א ב ר ה ם זוכט דערווייל ביי זיך אין קעשענע, בעקומט פון דאָרט א הארטען דרייער, וועלכען ער שטופּט ה ע ר ש ע ל ע ן אין דער האנד, בעטענדיג איהם פונ׳ם גאנצען הארצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפאר עפּיס דיר קויפען.

ה ע ר ש ע ל ע נעהמט דעם דרייער און בעוואשט זיך מיט טרעהרען...

אויף מאָרגען איז דער פּאריטשן געקומען דאַווענען אקוראט אין דער „גער ועתנטליכער ציים״ און איז ווידער טאַקי געזעסען לעבען ר׳ א ב ר ה ם׳ן. די גאַנ׳ האט איהם אלץ טאַקי געגלאנצט, נאָר שוין נישט אזוי געגיעסט מיט אזא

בייזער וויא נעכטען. צו דער תורה האט מען איהם אויפגערופען (דאָנערשטיג און געוועזען דענסטמאל) יעטור ר׳ שניאור זאב וואָלף ב״ר שרגא־פייבוש! ר׳ אברהם האט נאכ׳ן דאוונען געלעהרענט א פרק משניות און איהם מכבד געוועזען זאָגען א רבנן־קדיש. געזאגט האט ער בנעימות׳דיג גרייזלענדיג דערבייא א פאָה, מיט צונעמאכטע איינעליך, געשאָקעלט דאס קעפעלע גאנץ ליימעש, און יענע מיני יודען, וואס פארבלייבען געוועהנטליך אויף א שעה נאכ׳ן דאוונען איבער דעם דרויב, שטיקליך יהי רצון׳ס און דעם „חוק׳ל״, האבען איהם געשיינקט אמן׳ס פונ׳ם גאנצען הארצען מיט דער כוונה — יאָהרצייט־בראנפין. דיא דאָזיגע כוונה איז זייא געלעגען אין דיא ליפעליך, אין דיא נערגעליך, וויא זייא האבען זיך בעלעקט און געשלונגען דיא סלינקע. נישט דעריבער ווייל זייא זאָלען אזוי להוט זיין נאך אביסיל משקה, חלילה! שכרות איז בייא זייא דיא גרעסטע עבורה; נאָר דעריבער, וואס אין דעם יאָהרצייט־בראנפין ליגט עפיס א בעזונדער מין יצר־הרע, עס האט עפיס איין אנדער טעם — א כפרה שאמפאניער, דער בעסטער „נסח“! דער שמש האט טאקי באלד געבראכט א קוואָרט בראנפין — שליש מיט קיכליך, אויערביינעל צום פארבייסען און מען האט זיך גע־נומען מאכען לחיים.

— לחיים ר׳ שניאור־וואָלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאָל געבען . . . בפשטות טאקי, הא, — פרנסה . . . פרנסה זיינע יודעליך, אך־אך — חאָ!

— לחיים ר׳, ר׳ . . . הא? שניאור! אָט וואס, ר׳ שניאור! קוועטשט זיך נאך איינער אוים עפיס צו זאָגען, נאכדעם וויא ער האט פריהער אָפגעזופט אביסיל פונ׳ם קעלישיקיל און זיך בעלעקט. פרנסה, מהיכא־תיתי! וויא ארום? בע... דארויף איז ער דאך א רבוני־של עולם, הא!... אזוי צי אזוי — וויים איך? — אָט קאָן ער אייך העלפען . . . האט איהר עפיס דאָ, הא, א גע־עפטיל? . . . וואס? . . . לאָזט ער אוים חכמה׳דיג, א טאפ צו געבען דער־ווייל אין וואָגען.

— ע־עט!... מאכט שניאור עפיס אהן ווערטער.

— אהער שקאָץ! רופט ר׳ אברהם צו הערשעלען, וואס איז אין א ווינקעלע געזעסען מיט משה׳לען איבער דער גמרא. נאָ! איין אייער־ביינעל דיר מיט אביסיל בראנפין און דעם אנדערען גיב דאָרט יענעם שקאָץ, דיין חבר.

דעם פארשוינס איינעליך האבען זיך אין איין צייט געוואָרפען אויף חערשעלע׳ן דאָ, און אויף משה׳לע׳ן דאָרט אין ווינקעלע.

אַז דער עולם איז זיך צונאַנגען, האט דער פארשוין זיך אריינגעלאָזט מיט ר׳ אברהם׳ן אין א שמועס פֿון יודען, קרעכצענדיג שטארק מקנא געווען יענע, וואס קענען זיצען אין בית־המדרש על התורה ועל העבודה און אַלע טאָקי א טאָג געבענדיג מיט א פרען:

— ווער זיינען עס ביידע אייך יענע צוויי בחורים׳ליך דאָרט, וואס זיצען איבער דער גמרא? גאַנץ פיינע קינדער.

— א סך, חלילה! ענטפֿערט ר׳ אברהם מיט א שמאָלץ שמייכעלע, וויא א פאטער בשעת מען לויבט איהם זיינע קינדער. — איינער איז א היגער טאָקי און איינער, וועלכען איך האב פריהער צוגערופען, איז נעביך א גר, פון א שטעדטיל, א יתום. האלט זיך דאָ אויף. א מציאה!

— מען זעהט עס איהם ארויס באלד טאָקי אין פנים, מאכט דער פארשוין, א קוק געבענדיג אין חערשעלעס זייט. א שאד חלילה, ער מוז דאָ נעביך אָפקומען.

— אוודאי, אוודאי! זיפֿצט ר׳ אברהם. איין אָרעם קינד, איין עלענט יתום׳ל, נעביך.

— ווייסט איהר וואס! חאפט זיך אָן דער פארשוין, נאכדעם אז ער האט א ביסיל געטראכט, און דיא גרויע אויגען האבען זיך איהם צופלאקערט. ווייסט איהר, וואס מיר איז דאָ פאר איהם איינגעפאלען?

— א קשיא אויף א מעשה! מאכט ר׳ אברהם מיט א גוט שמייכעלע, פֿאָכענדיג אויפ׳ן קאָפּ מיט דער יארמולקע. אפשר א שידוך, הא?

— כמו וויא א שידוך. מאכט מיט איין ערענסט פנים׳ל דער פארשוין. שפעטער, מיט דער צייט, קען טאָקי זיין, אם ירצה השם, א שידוך. ס׳איז דאָ אויף א בתולה, פארשטעהט איהר מיך. דיא מעשה דערפון איז אזוי . . . לאָזט זיך נאָר רעדען.

— זאָגט, אדרבה, זאָגט. שהיכאָרתיתי!

— בקיצור, צו וואס דאַ א ים ברייען, צושאָקעלט זיך דער פארשוין, דיא מעשה אָט, איז אזוי: מיט מיר איז דאָ מיינער א שותף, א גאַנץ פיינער בעל־הבית, וויא איך זאָג אייך, נאר נישקשה׳דיג. האט דער שותף מיינער, פארשטעהט איהר מיך, א יונגעלע און היל זעהר, דאס יונגעלע זאָל קענען לערנען. בייא

אונז דאָרט דיא חדרים זיינען, וויא זאָל איך אייך זאָגען, עס . . . דער בדאָדער מלמד איז א בהמה, דער ליטוואק — א צלם־קאָפּ און דיא איבעריגע — טפוא !... מיין איך, אז אייער יתומ׳ל זאָל עס א־פּנים פּאַר מיין שותּף׳ס יונגעל זיין... איהר פאַרשטעהט ?

— איך פאַרשטעהט. איהר מיינט, מיינער זאָל לעתרנען מיט דעם יונגעלע.

— מסתּמא ! מאַכט דער פּאַרשוין, בלינצענדיג מיט דיא איינעליך. אָט דאס מיינט דער פּסוק. עס וועט איהם זיין גאַנץ גוט. ער וועט האָבען קעסט, זיין בעט־שוכט און בעקליידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין קען ווערען א שידוך אויך. פּאַר וואס נישט ? א בתולה איז דאָ .. צוקייעט עס נאָר.

— דאַכט זיך אין פּלוק, הא ? נישקשה ! זאָגט ר׳ א ב ר ה ם און רייבט דעם שטערען.

— וויל איך, דערקלעהרט עס גאַנץ קלאָהר דער פּאַרשוין, וויל איך, פאַר־שטעהט איהר מיך, נאָר פּשוט טהאָן א מצוה. פאַרזאָרגען א יתום. מסתּמא איז דאָך אזוי באשעהרט. — נוא, האט איהר עס צוקייעט ?

— נישט שלעכט, ענטפערט ר׳ א ב ר ה ם, נאָר...

— וואס נאָר ? ! מהוט זיך דער פּאַרשוין א חאַפּ. נישט שלעכט, זאָגט איהר ; ניין — גאַנץ גוט ! אָט דאס איז דאָך דיא מעשה מיט א יודען, האט קיין פאַראיבעל נישט ! וואס, נאָר ? נאָר, וועל א י ך זאָגען. מען מוז דעם שותּף מיינעם וועיזען פריהער דאס בחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפעלען. אָט, וואס ! ווילט איהר האָבען א חלק אין דער מצוה, האָיעט־זשע נישט און לאָזט, זייט מוחל, דעם קליינעם מיט מיר געהען צו מיין שותּף. באַלד טאַקי נישטאָ קיין צייט !

— טא ! מאַכט ר׳ א ב ר ה ם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל. אָט נעה איך מיט מיינעם איבערשמיעסין.

אין דעם פּנים פון ר׳ א ב ר ה ם׳ן און פון ה ע ר ש ע ל ע ן איז געווען צו דערקענען, אזביידע קווינקלען זיך עפּיס אין הארצען, חאָטש ר׳ א ב ר ה ם האט דיא זאַך אנידערגעשטעלט גלאַטיק, און ה ע ר ש ע ל ע האט קוקענדיג איהם אין דיא אויגען, צונעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף יא. דער פּאַרשוין האט עס פון דערווייטענס זעהר גוט בעמערקט, נאָר ער האט געמאַכט א מינע וויא פאַר איהם איז אַלץ איינס. און אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט א קנייטשעלע :

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער באַלד מיט מיר גערן... וויא איהר חיכם אייך.

— נאָך א רגע'לע, איין רגע'לע! בעט ר' אברהם און טרייבט אונטער הערשעלען, וואס האט, צוקומענדיג צו משה'לען, זיך געבאָבערט עפּיס מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — גענוג שוין, גענוג, הערשעלע! דער יוד האט נישט קיין צייט. גיי און קום גיך צוריק מיט ענטפער. איך וועל דאָ וואַרטען.

— איך וועל מיך נישט זיימען. זאָגט הערשעלע און נעהמט אַרויס אין־איינעם מיט דעם פאַרשוין.

כג.

ר' אברהם האט באַלד נאָך הערשעלס אוועקגעהען זיך גענומען זאָגען זוהר מיט א ברען אויף א נגון. די אויגען האבען איהם געפלאַקערט, דאס פּנים האט זיך איהם פאַרפאַרבט — ער האט געזופּט זוהר מיט אפּעטיט און מען האט בעשיינפערליך געזעהען וויא עס קומט איהם צו דערפון חיות, א סך מעהר וויא איין אַנדערען פון א גלעזיל קאַפע מיט פּוטערגעבעקסליך צום פריהשטיק. ר' אברהם'ס פריהשטיק איז אַלע טאָג בעשטאַנען פון א טרוקען שטיקעל משניות, עטליכע געשמאַקע הגדתות, מיט א זופּ זוהר פאַרביסען — און איז דערמיט זאט געווען ביז וואַרמעס. א היבשע צייט איז ער אזוי פאַרטיפט געווען אין דעם זאָגען, געפלויגען הויך, עפּיס אין אַנדערע וועלטען. דערנאָך האט זיך איהם עפּיס געענדערט דאס קול, אַלץ נידעריגער, נידעריגער, וויא ער איז פון'ם זיבעטען הימעל אַראָפּ אויף דער ערד. ער האט געטהאָן א זיפץ, געגלעט די באָרד, דעם שטערען, געקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפענעם פענסטער גלייך איהם אקעגען און זיך פאַרטראַכט.

אין דרויסען האבען זיך געטראָגען שוועלבעליך, געשוועבט אין דער לופטען פלינק־געשווינד, אַרויף און אַראָפּ, צופליהענדיג איינס נאָכ'ן אַנדערען מיט א שווישטש — „ציק־טשיק" צו די נעסטען איבער די פענסטער און אונטער'ן גער זימס פון'ם קלייזיל.

„גם־צפור מצאה בית" אויף דאס פייגעלע געפינט איהר הייזיל — קומט ר' אברהם'ן אויפ'ן געדאַנק דער געוויסער פסוק אין תהלים — „ודרור קן לה"

און דאס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר־שתה את אפרוחיה“ וואס פריטולעט די יונגע פיינעליך „את מזבחותיך ה׳ צבאות“ בייא דיין מקום־קדוש, הארצעדינער פאטער, גאָטעניו!... ער נים א בליק אויף מ ש ה ׳ ל ע ן דערטאַהנגט זיך אויך אין ה ע ר ש ע ל ע ן און טראכט בייא זיך: יודישע קינדערליך! — פון אָרמע עלטערן פיינעליך, פריטולעטע נעביך אין קלייזלייך...

— וואס בעטייט עס? וועגדעט ער זיך פון דערוויטענס מיט א פרעג צו מ ש ה ׳ ל ע ן, וואס איז נעזעסען שטיל אין ווינקעלע, אָנשפארענדיג דאס קעפעלע אויף דער גמרא. וואס בעטייט עס, וואס ער איז נאך נישטאָ?

— וויים איך? ענטפערט מ ש ה ׳ ל ע גאַנץ קורץ, עפּיס אויף איין אומעטיג קול.

— אָ־וואָ, א מעשה, א מעשה! ברומלעט ר׳ א ב ר ה ם. מיר איז נאר ארוים פונ׳ם זינען צו פרעגען אויף וועלבער אכסניא שטעהט אָט דער דאָזיגער, וויא הייסט ער עפּיס? ש נ י א ו ר ־ ו ו א ָ ל ף, דאכט זיך, הא?

— דאכט זיך אזוי, ענטפערט מ ש ה ׳ ל ע נעציילטע ווערטער עפּיס דורך דיא ציין.

— הא, פון וואס פאר א שטאָדט, האט ער געזאָגט, איז ער — אָט דער ש נ י א ו ר ־ ו ו א ָ ל ף? איך געדענק נישט אָסור וואס ער האט געזאָגט...

ר׳ א ב ר ה ם ׳ ס דאָזיגע ווערטער זיינען נעבליבען אָהן איין ענטפער. ער האט זיך נענומען אריינקוקען אין א ספר, נאָר דער נעדאנק, פאר וואס זוימט זיך אזוי ה ע ר ש ע ל ע האט איהם נעפּיקט אין קאָפּ, אזוי אז ער איז נישט אין שטאנד נעווען צו פארשטעהען קיין וואָרט — געקוקט טאקי נאָר וויא א האָהן אין ב נ י ־ א ָ ד ם. עס האט איהם אָנגעהויבען אין דעם פארשוין עפּיס קשה צו ווערען, זיך עפּיס נישט צו שיקען. באלד ביים ערשטען שלום־עליכם איז איהם אפילו דער ש נ י א ו ר ־ ו ו א ל ף עפּיס נישט נעווען צום הארצען — עפּיס ווארפען זיך זיינע אוינען, קוסען יענעם נישט גלייך אין פּנים אריין, נאָר ר׳ א ב ר ה ם ׳ ס גוטסקייט און פרומקייט האבען עס נישט דערלאָזט גלאט אזוי פון א יודען עפּיס שלעכטס צו טראכטען. מילא וואס... גארנישט... א יודעש קינד. — אצינד אָבער, אז ער איז דאָ נעווען אומרוהיג, האט דאס הארץ זיינס אָנגעהויבען פרייא זיך ארויסצוזאָגען אקעגען דעם פארשוין, און ער איז שטארק נישט צופרידען נעווען מיט זיך אליין, מיט דעם גאנצען עסק, עפּיס אזוי אין האפעניש! סטייטש, ער ווייסט דאך אפילו נישט רעכט גוט פון וואנען דער פארשוין איז!... עס האט איהם עפּיס אונטערגעטראָגען פונ׳ם ביינקיל, נישט נעקענט מעחר איינזיצען אויף זיין ארט.

ער איז צוגעגאנגען צו דעם אָפענעם פענסטער און געקוקט, ארויסגעקוקט אין דרויסען.

פאר זיינע אויגען איז פירגעגאנגען א ריהרענדיגע סצענע. אין א שוועלבעלעס א נעסט, אונטערן געזימס, האט זיך פארקליבען עפּיס א גולן — א וואָראָביטשיקיל און זיך צולייגט דאָרט מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך ווי א ביים טאַטען אין וויינ־הויז. אונטער דעם שוועלבעלישען עולם ווערט א בהלה, א צוטיף־פליהענייש פון אלע זייטען. דאס פּאָרעל בעגזילטע שוועלבעלעך פליהען, פלאטערען דערשראָקען אהין־אהער, שווישטשען געוואלד, מאכען זיך הארץ און פּרוּווען זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט. דער וואָראָביטשיקיל אָבער שטעהט ארויס, שטארק אָנגעלאָדען, דאס קעפּיל, עפּענט א מויל און פּיק, פּיק....

עס טהוט ר' א ב ר ה ם'ן עפּיס א צופּ בייא דעם הארצען, ער טרעט אָפּ פונ'ם פענסטער, א מאך געבענדיג מיט דער האנד וויא אָפּצוטרייבען פון זיך עפּיס אזוינס, וואס בעאונרוהיגט איהם שטארק, און נעהמט זיך נעהען הין־און־צוריק איבער דעם קלייזל. דאס קעפּיל פונ'ם וואָראביטשיקיל אָבער, שוועבט איהם פאר דיא אויגען, ער זוכט פארטראכט אין מ ש ה' ל ע ס זייט, שטעלט זיך אָפּ פאר בייגעהענדיג לעבען זיין שטענדער און נאך עטליכע מינוט שווייגען טהוט ער איהם א זאָג:

— מאָמיר, מ ש ה' ל ע, וואָלסט דוא א שפּרונג געטהאָן זעהען, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שוין באלד דרייא א זייגער. לויף אהין אין דיא אכסניות. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, און איינער ערגיץ וועסט־דוא איהם דאך טרעפען.

— אליין האב איך שוין אויך דאס איינענע געטראכט. ענטפערט מ ש ה' ל ע, צוזאמבענדיג דיא גמרא און לאזט זיך באלד מאכי געהען.

מ ש ה' ל ע ז איז אין דעם טאָג געווען שטארק אָנגעזאלצע איפּ'ן הארצען שערפּון, וואס פלוצלים האט זיך דאָ געמאכט אזוי, אז ער זאָל זיך בעדארפען שיידען מיט ה ע ר ש ע ל ע ן, מיט וועלכע ער האט געלעבט וויא ברידער, געלעהרענט און פארבראכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אין־איינעם. נאך אזא לעבען חבר געסניפּט און געבונדען, איבערצוביייבען פלוצלים אליין—דאס איז איהם געווען שוועהרער פונ'ם טויט. ס'איז אינוועניג אין איהם פירגעגאנגען א שפּאַרעגייש, א שארפער פרפור צווישען דיא געפיהלען. דאס געפיהל פון ליעבשאפט צו ה ע ר ש ע ל ע ז האט געשריגען: א רחמנות! ער ליידט דא געביך, קומט

דאָ נאָר אָט, לאָז ער צוהין פאָהרען ! מאָמיר וועט ער אויף דער שטעלע דאָרט זיך אויסגלייכען דיא ביינער. א קענגען־זשע יענס געפיהל פון ליעבשאַפט צו זיך אליין האָט געמענה'ט : אויף מיר נישקשה אין אויך א רחמנות ! דאָ מיט איהם אין איינעם איז מ י ר בעסער, הײמליכער, אײנגענעהמער דאָס לעבען... און נאָך עפּיס אַ מין געפיהל — אַ „וצדקתך" האָט זיך אַריינגעלייגט אין אַ פּשרה מיט גנבה'שע תנועה'ליך : אויף ביידע א רחמנות ! איהם איז טאַקי א יושר שוין אביסיל אויפ־געריכט צו ווערען, נאָר גאָט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאָך דאָ אויפ'ן אָרט אויך קענען עפּיס צושיקען. — ה ע ר ש ע ל ע ס זייטען זיך אבער האָט אין גאַנצען איין עק געמאַכט פונ'ם דאָזיגען פּלפּול, אצינד איז מ ש ה ' ל ע ן נאָר דאָס געלעגען אין זינען : וואו איז ה ע ר ש ע ל ע ? ר' א ב ר ה ם ' ס נישט רוהיג זיין עפּיס האָט איהם נאָך מעהר צודרעהט, ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואָס איבערצוטראַכטען.

אויף עטליכע אכסניות איז מ ש ה ' ל ע געווען און אומזיסט אזא פּאַרשוין, וועלכען ער האָט געזוכט, האָט מען דאָרט נישט געזעהען נישט געהערט. האַלטענ־דיג אין געהען אויף דיא איבעריגע אכסניות, איז איהם ווי'א א קול אין האַרצען אריין פּלוצלים א געדאַנק — הא, צום טייך ! ה ע ר ש ע ל ע האָט זעהר ליעב צו באָדען זיך, צו שווימען, איבערצומאַכען אין וואַסער אלע קונצען, אפשר האָט ער ביים ווענ געהענדיג זיך אָראָפּגעכאַפּט באָדען און . . . ווייטער, מיט וואָס אַזעלכס שמעקט, האָט מ ש ה ' ל ע קיין האַרץ נישט געהאַט דייטליך צו טראַכטען, ער איז נאָר געוואָרען בלייך און נאָר אָהן א נשמה געלאָפען אַהין, צו יענע ערטער, וואו געוועהנטליך מען באָדט זיך. נאָר אומזיסט זיין מיה, ה ע ר ש ע ל ע איז נישטאָ ! נישט ווילענדיג האָט איהם זיך געדאַכט, שוין גאַנץ קלאָר, מיט אײטליכס פּיטצעלע בעזונדער : ה ע ר ש ע ל ע איז ביים אונטערטוקען זיך איינגעזונקען גע־געוואָרען אין דער זומפּיגער בלאָטע. ראַקעס האָבען זיך אין זיין לייב שוין איינגע־געסען, נאָגען איהם דעם מאַרך פון דיא ביינער. דער טייך נעהמט דאָך אַלע זומער צו א זיבען מענשען. ווער ווייסט, וואָס פון מ ש ה ' ל ע ן וואָלט פאַר בימערע יסורים און צנגסטען געוואָרען, ווען עס זאָל איהם באַלד, וויא א בליטץ, נישט א זעמיך מחאָן איין אנדער געדאַנק — ס'איז דאָך עפּיס אויף דער וועלט דאָ א ק אַ ב צ אַ נ ס ק ע ר אכסניא ! מעגליך, טאַקי מעגליך, אַז ה ע ר ש ע ל ע איז אריין אַהין זיך צו זעהען מיט פרישע ק אַ ב צ אַ נ ס ק ע ר פּאַרשוינען, אָפּצונעהמען א גרוס, אָדער א בריף פון דער היים. מ ש ה ' ל ע האָט אין דעם געדאַנק זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענד, זיך שטאַרק געוואונדערט, פאַר וואָס איז דאָס איהם

פריהער נאך נישט איינגעפאלען, און געשמארקט פון דער נוטער האפנונג האט ער זיך געלאזט געהען צו דער קאבצאנסקער אכסניא.

דיא אכסניא פון דרויסען איז בעדאנגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואס זיינען געשטאנען, געזעסען אויף פריזבעס מיט בייטשען אין דיא הענד, שטארק בייז, האבען זיך געקראצט אין דיא פאות, געשפיגען און גלאט אזוי זיך אין דער וועלט אריין געפלוכט, געשאלטען; אויך פון מעקלערס, וואס האבען זיך געדונגען מיט פאר־שוינען, אויף זייער לשון — מוהמעס, בעטערס, אגוויזענדיג זייא פון דערווייטענס ביידליך, און צוגעזאגט איטליכען א טהייער פאהרעכטס, גיך, געשווינד, געריימיג, חיא דיא שררות. בייא משה׳לעס צוקומען זיינען איהם, וויא דיא היישרעקען בעפאלען מעקלערס, איהם געצויגען, געריסען: אהער יונגער מאן! וואהין פאהרען? אט שטעהט א ביידיל, גרייט, באלד טאקי פאהרען! — משה׳לע האט זיך קוים א לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און זיך אריינגעחאפט אין שטוב אריין. דארט איז ער ארומגעגאנגען צווישען אלע פארשוינען, געזוכט מיט דיא אויגען אין איטליכס ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטא! עס ווערט איהם נישט גוט, בימער און פינסטער אויף דעם הארצען. נאר ס׳איז נאך דא א שטיקעל האפנונג. ער פריווט זיך דורך דער הינטער טהיר ארויס אין הויף אריין. שטופענ־דיג זיך צווישען ביידליך און וועגעליך, צווישען מענשען, פערד, להבדיל, אויסגעמישט אין־איינעם און חאפענדיג הינטערווייליכס א שמיטץ אין פנים פון פערדישע ווידלען, דערזעהט ער אין דער זייט דארט א בעקאנט פנים — און עס גיט איהם א קלאפ אין הארצען פאר פרייד אויף אזא מציאה. אונזער שניאור־וואלף שטעהט עס דארט מיט עמיצען לעבין א געשפאנט וועגעלע, האלטענדיג דיא נאז אראפגעלאזען און זעהט אויס עפיס וויא איין אפגעשטיסענער. משה׳לע טהוט זיך א לאז צו איהם האסטיג מיט א פרעג, נאר אין איין אטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— א־א! טהוט זיך שניאור־וואלף א חאפ וויא פון׳ם שלאף, שארף אנקוקענדיג משה׳לען; און נאך עטליכע מינוט טראכטען רופט ער זיך אן, ישוין לעבעדיגער אביסיל: אט באלד, באלד! ווארט נאך אביסיל, לאמיך נאר אפפארטיגען זיך דא אט מיט דעם יורען.

שניאור־וואלף רופט אוועק דעם יורען אין דער זייט, ביידע שטיעסען דארט א היבשע צייט נאנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם ווינק. דער יוד שטעלט זיך דערנאך אריין אין א וועגעלע, שניאור־וואלף געזעגענט זיך מיט

איהם: פאָהרט געזונט! און צוקומענדיג באַלד צו משה׳לען מאַכט ער נאָך פריינטליך מיט א זיס שמייכעלע:

— נוא, אצינד קען איך דיר ענטפערען. וואס האסט־דוא מיך עפּיס גע־פרעגט, וואס?

— וואו איז הערשעלע?

— א־א, דיין חבר מיינסט־דוא! מאַכט שניאור־וואָלף וויא ער שטויסט זיך ערשט אָן. אזוי־זשע רעד. — דיין הערשעלע איז אצינד דאָרט, דאָרט בייא דעם שותף מיינעם. איך שטעה אויף אכסניא דאָ, און ער, דער שותף, פארשטעהסט־דוא מיך, שטעהט בייא זיינעם א מחותן עפּיס. אָט געה איך אליין באַלד אהין. קום, אויב דוא ווילסט, מיט מיר מאַקי.

עס פערשטעהט זיך, אז משה׳לע איז זעהר גערען געוועזן צו געהען און האט געזאָגט: אָך, א שיינעם דאַנק!

שניאור־וואָלף האט געפיהרט משה׳לען עפּיס געדרעהט דורך שמאָלע געסעליך און הינטערגעסעליך. נאָך א שטרעקע וועג גאַנג הויבט משה׳לע אָן ביסליכווייס זיך אָפּצושטעלען, קוקענדיג עפּיס אומרוהיג, גלייך וויא געדעדט: ביז וואַנען וועט עס מיך פיהרען?!

„נא־נא, א פארקליבען זיך עס אביסיל! עפּיס אין עק וועלט!“ ברומט שניאור־וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, וויא אויך שטאַרק נישט צופרידען. און א קוק געבענדיג דערנאָך משה׳לען אין פנים אריין מאַכט ער מיט א זיס מינעלע: אָט באַלד, באַלד!

— יא! רופט זיך משה׳לע אָנגעברוגז׳ט, אָט באַלד זיינען מיר שוין אויף יענער זייט שטאָדט. אָט איז שוין מאַקי דער בית־עולם!

— וואס בין איך שולדיג? נעהמט איין שניאור־וואָלף משה׳לען מיט גוטע ריידעליך. נישקשה, וואס קען עס דיך ארען, נאַרעלע, אז דוא וועסט דערווייל דורכגעהן זיך אביסיל שפּאַצירען? אָט קוק א גרין ביימעלע, א שמעקענדיג גרעזעלע, פייגעליך שווישטשען — טשיריק־חיריק־טשיק!

משה׳לע טהוט א שמייכעל און נעהמט אָן א פרעהליך פנים.

— אָט אזוי, האב איך דיך מאַקי ליעב! רופט זיך אָן שניאור־וואָלף, אונטערהנפה׳נענדיג זיך. וואס האסט דוא עס אזוי קיין צייט נישט? אַלץ לעהרנען, לעהרנען! נאָך א מאל אָמר אביי, ווידער א מאל אָמר אביי, מען בעדאַרף דיא וועלט אויך אָנקוקען.

שמיעסענדיג אויף אזא שטייגער איז שניאור־וואָלף מיט משה׳לע

דערוווייל געגאנגען אלץ ווייטער, ווייטער ביז הִעם אויף יענער זייט בית עולם. דארט האט זיך געשלעפט פּאמעליך עפּיס א פוהריל, א יודליק איז דארויף געזעסען, גע־האלטען אין דיא הענד שלאף דיא לייצעו, גלאט נאר פון יוצא וועגען, פארלאזענדיג זיך אויף דעם פערדעלס יושר, לאז עס זיך, עס, געהען, וויא זיין גוטער ווילען איז. שניאור־וואָלף האט זיך איבערגעווינקען מיט דעם יודיל און איידער משה'לע האט צייט געהאט זיך ארומצוקוקען, מהוט ער איהם א חאפּ, ווארפט איהם אריין אין וואגען און שפרינגט אין דער הייסער רגע אויף מאקי אריין אויך. דאס יודיל מהוט א שמיץ דאס פערדיל און צוועק, צוועק...

כד.

ר' אברהם געהט דערווייל אין איינע צרות הין־און צוריק איבער דעם קלייזיל שטארק אומרוהיג, רייבט מיט דער האנד דעם שטערען און רעדט אלץ צו זיך אליין פארוואונדערט: רבוני של עולם, וואס מהוט זיך דא אזוינס! וואו זיינען עס דיא קינדער?! יענער איז נישטא, דער — זיימט זיך עפּיס אויף צו לאנג. א שיינער צוועקגאנג אביסיל! מילא דער יאק דער, גארנישט! אָבער יענער, וואו איז יענער?! ס'איז עפּיס נישט גלאטיג. ער בלייבט שטעהען לעבין פענסטער און נעהמט זיך ארויס דיא אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאר אומזיסט אָבער דאס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך געשווינד אָהן, נעהמט אין דער האנד דעם שטעקען און געהט ארויס מיט דער דעת אליין עפּיס צו טהאָן, געוואָהר צו ווערען, וואס איז דיא מעשה.

אויף דער גאס קומט איהם אקעגען איינער, זיינער א גוטער בעקאנטער, א יונגער מאן פון א יאָהר דרייסיג, ליימיש געקליידעט, עפּיס האלב־דייטש, האלב־יודיש, מיט א שווארץ בערדעלע און מיט א קלוג, זיס פּנים. דער יונגער מאן קוקט אָן פארוואונדערט ר' אברהם'ן וויא ער יאָגט אָהן א נשמה און שטעלט איהם אָפּ מיט א פרעגע:

— וואס יאָגט איהר עס עפּיס אזוי? וואָהין איז? ר' אברהם! אין עסק עפּיס, וואס?

— עפּיס א שטיקעל ענטמ־נפש ענטפערט ר' אברהם, חאפּענדיג דעם אָטהעם. גוט הלעבין, וואס איהר זענט מיר געקומען אקעגען. איך האב מיך דער־מאָהנט, ס'איז דאָ מיט אייך צו ריידען וועגען עפּיס איין ענין. נאר נישט אצינד, נישט אצינד ר' רפאל.

— אודאי וועגען א שידוך! מהוט מיט א שמייכעלע א זאָג ר' רפאל. האט

איהר געהערט בעסער נייעס, ר׳ א ב ר ה ם? אייער ג ד ל י ה ווינטחאפער האט אנגעזעצט!

— אָווא, אָ־ווא! מאכט פארוואונדערט ר׳ א ב ר ה ם. עפּיס אזוי פּלוצלים, אומגעריכט! און וויא שטעהט מעלתו מיט איהם?

— נישקשה! זאָגט ר פ א ל, א דרעה געבענדיג מיט דער נאָז. איך האב מיך לאנג דארויף געריכט זיינע וועקסלען מיר פאר דער סחורה האב איך באלד טאקי סקאָנטירט, וויניגער מיט עטליכע פּראָצענט—אָהן סכנות! מיינע לאָדזער פאבריקאנטען, נישקשה, וועלען דערפאר אויף מיר נישט ברוגז זיין אצינד. וואס־זשע פאָרט, ר׳ א ב ר ה ם, איז דיא מעשה, וואס איהר זענט עפּיס צוטראָגען אזוי? וויסט איהר וואס? קומט חלעבין אצינד צו מיר, וועלען מיר ריידען בייא א גלעזיל פּונש. עפּיס בין איך היינט זעהר גוט אויפגעלייגט.

— הא?... גוט! מאכט ר׳ א ב ר ה ם, א חאפּ געבענדיג זיך, וויא ער איז אויף עפּיס געפאלען נאך א פּאָר מינוט טראכטען. גוט, איך וועל אייך אונטער־פיהרען ביז צו אייער שטיבעל אויפ׳ן הויף און אליין וועל איך דאָרט אריינגעהען אויף דער ק א ב צ א נ ס ק ע ר אכסניא עפּיס ווענין א זאך. קוים ענדיגט זיך גוט, בין איך דיא רגע בייא אייך. קומט!

ר׳ א ב ר ה ם, לאזט זיך געהען ווייטער ניך, ר פ א ל געהט איהם קוים נאך און קען נישט פארשטעהען, וואס דאס איילעניש ר׳ א ב ר ה ם׳ס זאָל בע־טייטען אזוינס.

— נעדיינקט־זשע, ר׳ א ב ר ה ם רופט זיך אָן ר פ א ל ביים צושיידען זיך אויפ׳ן הויף פון דער אכסניא. וויא באלד איהר וועט זיך אָפּפּארטיגען דאָ, זאָלט איהר אריינקומען גלייך צו מיר.

— א־גאָט העלף, ר י י ז ע נ י ו! זאָגט ר׳ א ב ר ה ם אויף א נגון, אריינ־קומענדיג ברייטליך צו ר י י ז ע ן, אין איהר בעזונדער אלקיריל, בשעת זיא האט ערשט אוועקגעלייגט דאס פלייש זאלצען איבער א ווייקשעפּטיל און זיך גענומען צו דיא פיש, צו א געזונטען קארפּ מיט א גרויסען העכט אויף שבת.

— אָ, א גאסט, חלעבין! מאכט ר י י ז ע, אָפּרייסענדיג זיך פון דער אר־ביים און א פּאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. א לאנגע צייט, הענ־אביסיל, האט מען אייך נישט געזעהען, ר׳ א ב ר ה ם! הא, רעכט עפּיס אזוי? נוא, זעצט זיך, זייט מוחל!

צווישען ר י י ז ע ן און ר׳ א ב ר ה ם׳ן איז געוועזען פון גאנץ לאנג א גוטע בעקאנטשאפט. איהר מאן, עליו השלום, האט ביים לעבען געדאוועגט אין דעם

קלייזיל, וואו ר׳ א ב ר ה ם, און זיך מיט איהם זעהר גוט פארהאלטען. ר י י ז ע האט נאך ביז אצינד אונטער ימים־נוראים געדאווענט אין דער ווייבערשער שוהל דאָרט, אויף איהר שטאָט, און מיט די יאָהרצייטען נאך דעם מאַן, נאך איהר טאַטע און מאַמען זיך שטענדיג פארלאָזט אויף ר׳ א ב ר ה ם׳ן, וואס ער פלעגט עס אקוראַט אָפּהיטען. ער פלעגט שוין, געדיינקען די דאָזיגע טעג, אין זינען האבען די ליכט, די פרקים משניות, אויך בעשטעלען א מנין יודען אויף דעם היילינגען אָרט און דערנאָך מיט איהר זיך אָפּרעכענען. אויסער דעם פלעגט ר׳ א ב ר ה ם אָפּט קומען צו איהר אין הויז, א מאָל נאך א נדבה אויף עפּיס א מצוה־זאך, א מאל צו זעהען זיך מיט א בעקאנטען אורח, וואס איז פארפאָהרען צו איהר אויף אכסניא און א מאָל גלאט אזוי געוואָהר ווערען, וואס הערט זיך. ר י י ז ע האט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך ארייננצולאָזען מיט איהם אין א שמיעס וועגען יודעשקייט, וועגען דעם שטייגער לעבען פריהער אין יענע צייטען און קרעכצען: היינט איז נישט דאס, וואס אמאל!

— יא, נערעכט, חלעבין, נישט געזעהען זיך טאַקי א היבשע צייט. עס האט זיך עפּיס נישט געמאַכט. היינט בין איך געקומען... דרעהט זיך ר׳ א ב ר ה ם עפּיס און זעטצט זיך אנידער אויף א ביינקיל.

— א בער אין וואלד האט געמוזט פּגר׳ן! שפּאַסט אויף איהר שרייענדיג קול ר י י ז ע.

– היינט בין איך געקומען, הויבט ר׳ א ב ר ה ם אָן דעם שמיעס, אָט וואס: זאָגט נאָר ר י י ז ע נ י ו, האט איהר נישט געזעהען היינט בייא אייך דאס ק א ב־צ א נ ס ק ע בחור׳ל? איהר ווייסט דאָך ווערען איך מיין, יענעם בחור׳ל, אונזער בעל־תפלה׳ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף א שעה אוועקגעגאנגען און נאך נישטאָ!

— אוי, א דונדער האט מיך נישט דערשלאָגען! טהוט ר י י ז ע א געשרייא און פארוואָרפט מיט דעם קאָפּ.

— וואס איז, האַ?! טהוט זיך ר׳ א ב ר ה ם א חאַפּ דערשראָקען. אויפ־שפּרינגענדיג פונ׳ם ביינקיל.

— איין עק פון זיין לעבען, פארוויסט—זיינע יונגע יאָהרען! טרויערט ר י י ז ע וויא צו די קינות. דאס הארץ, א וועהטיג איז מיר, האט מיר טאַקי געזאגט, אז ס׳איז עפּיס נישט גלאַט. אצינד איז שוין קלאָהר וויא דער טאָג—ער איז געקוילעט געביך. אַי, געקוילעט זאָלען זייא ווערען אהן א מעסער!

— נאָט איז מיט אייך, ר י י ז ע ! ווער? וואס? בעט ר' א ב ר ה ם רחמים און איז טויט מיט אלע אברים.

— נאָט אייך א ווארעניק, העז אביסיל! צולאָזט זיך ר י י ז ע אויף איהר קול. פּלוצלים גאר זיטצט ער דאָ צווישען צווייא אומבעקאנטע יודען, דער רוח ווייסט זייער טאטען, ווער זייא זיינען, און עסט א ווארעניק! וואס זיינען זייא מיט איהם פאר א שמעלקעס, זייא זאָלען איהם דעם ביסען פונ'ם מויל אוועקגעבען! נישט עפּיס אזעלכע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האבען זייא זיך נוט נעדוננען פאר דעם ווארמעס, האבען נאך אין א טאָרבעלע פארנומען דיא איבערגעבליבענע שטיקליך ברויט פונ'ם טיש. — מיר איז עס באלד עפּיס נישט געפעלען.

— נוא, נוא! טרייבט אונטער ר' א ב ר ה ם.

— נוא, מאכט ר י י ז ע, איבערגעהענדיג פון דער דינער אויף דער גראָבער סטרינגע, מילא איז מיר נישט געפעלען. וואס־זשע איז? דאס ערשטע מאל, העז־אביסיל, מאכט זיך מיר אזוינס, וואס מיר איז נישט געפעלען? — פון דעסטוועגען האט עס מיך פארט עפּיס געמאָנטעט, ארייגצושטעקען, וויא מען זאָגט, דיא נאָז, טאָמיר וועל איך עפּיס אָנשמעקען. עפּיס וויא שטעהט דאָרטען, ר' א ב ר ה ם, א יודענע האט ליעב...

— ניכער, סערדצע, איך בעט אייך. צאפּעלט ר' א ב ר ה ם הערען ווייטער, דעם שפּיטץ.

— וואס דען? א יודענע איז א יודענע. לאָזט ר י י ז ע נאך אויף א טאָן נידרינגער אראָפּ דיא געמבע. בין איך ציקאווע געווען ש מ ע ק ע ן ביים דערלאַנגען יענע פארשוינען צום טיש, חאפּען פארביינעהענדיג א קעק פון זייער שמיעס. עפּיס איז מיר דאס שושקען־זיך זייערס און דאס מינעלע, וועלכע זייא האבען דערבייא געמאכט, איבערווינקענדיג זיך מיט גנבה'שע אויגען, גאָר טאקי נישט געפעלען. א פּאָר ווערטער, וואס איך האב געחאפּט, זיינען מיר שטארק אין נאָז אריין, און דאס הארץ האט מיר געזאגט: ח א פּ ע ר ס! נישט אנדערש זייא זיינען אויסען דאס יתום'ל אין געוואנט ארייגשטעקען מיט איין אָנשטעל. אָט וואס דער ווארעניק בעטייט... איך האב געזוכט דאס בחור'ל, נראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו דיא אויגען נישט געקומען. דערווייל בין איך דאָך א יודענע „מה אָני, מה חייני" מישמעהנס־געזאגט א קאָטצען־מוח, און איין אויער אריין פונ'ם אנדערען ארויס. א קאמאָוועס, העז אביסיל, שטענדיג האט מען דאס לויפעניש. אצינד ווייזט זיך עס נאנץ קלאָהר ארויס! — חאפּט זיך פּלוצלים ר י י ז ע ארויף הויך אויפ'ן בייא־קולבען — געחאפּט האבען זייא איהם אודאי, פארחאפּט זאָלען זייא ווערען. א

ביטער רחמנות, ווען איז מיר, אזא וואויל קינד! — אוי, א דונער איז מיר, ר' אברהם! וואס איז מיט אייך? לאָזט זיך נישט אָפּ!

א קאַלטער שוויים האט בעשלאָגען ר' אברהם'ן, טרעהרען, וויא דיא באָבעס, זיינען איהם נעשטאַנען אין דיא אויגען, אלע גלידער האבען איהם געציטערט און ער האט קוים זיך געהאלטען אויף דיא פיס.

— איך בין שולדיג, אייקעט ער אָנהאַפּענדיג זיך ביים קאָפּ. אי־אי־אי, וואס האב איך געטהאָן! ביים ערשטען בענקעניש מיט א מענשען נישט רעכט צו וויסען ווער ער איז, פון וואַנען ער איז, נעהם איך און גיב איבער אין זיינע הענד אריין דאס עלענטע יתומ'ל נעביך, אי־אי!!

— וואס זענט איהר שולדיג? נעהמט רייזע איין ר' אברהם'ן מיט גוטע רייד. מסתמאָ איז דאָך זיין פינסטער מזל אזוי. אזוי, מסתמא איז אויף איהם אָנגנעחתמ'ט געוואָרען. וויא זאָגט מען עפּיס? עס פאַלט נישט דיא שפּין ביז עס ליגט נישט עפּיס דרין.

— הרג'ענען בין איך ווערטה זאָל מען מיך, אַלטען נאר — הערט נישט אויף ר' אברהם צו אָכצען, צו קרעכצען — אויף מיר האט עס לייזער־יאנקיל, עליו השלום, איבערגעלאָזט זיין קינד און געשטאָרבען מיט דער האָפנונג, אז איך וועל עס דאָ אויף איהם תאבען דיא השגחה וויא א טאַטע. — יאָ, א שיינע השגחה! א גוטער טאַטע!...

— נוא, וואס זאָל מען טהאָן? הען־אביסיל, זעטצט זיך, ר' אברהם! בעט רייזע מיט טרעהרען אין דיא אויגען, אונטעררוקענדיג איהם דאס ביינקיל.

— וואו איז מיין קינד? וועט דער טאַטע דאָרט שרייען, נישט איינ־לינענדיג רוהיג אין קבר. אזוי האט איהר עס געהאלטען וואָרט.... און וואס וועל איך ענטפערען דער מאַמע, דער וויסטער אלמנה? אז זיא וועט קומען וויינען איבער מיין קאָפּ... רעדט, זאָרגט ר' אברהם מיט א געבראָכען הארץ, טהוט זיך א וואָרף אויפ'ן ביינקיל, פאַרדעקט מיט ביידע הענד דאס פּנים און בלייבט זיטצען שטיל, שטום וויא דיא וואַנד.

— הען־אביסיל! הויבט אָן רייזע מיט א מוסר, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ נאך עטליכע מינוט שטיל־שווייגעי און פון דיא אויגען קאַפּען איהר טרעהרען. וויא טהאָר מען, הען־אביסיל, זיך אזוי נעהמען צום הארצען! און נאך א מאַנסביל, א יוד, א למדן, ווייסט וואס שטעהט געשריבען דאָרט אין היילינע ספרים! היינט וואָס זאָל מען שוין זאָגען אויף א יודענע? מה נאמר, מה נדבר, עט, הלעבין, וויא איך בין א יודישע טאָכטער! הא! וואס איז עס דאָרטען פאר א וואָרף? טהוט זיא זיך פּלוצלים א חאַפּ, דערהערענדיג א שטאַרקען קלאַפּ אויף יענער זייט אַלקיר, וויא עפּיס איז אומגעפאלען. טפוא, זאָל עס ווערען, נאָר עס ברעכט, עס מארפט! נישט אויסצוהאלטען, וואס דאָ טהוט זיך א טאָג איבער!..

רייזע לויפט געשווינד ארויס פונ'ם אלקיר׳ל און, שלאָגט זיך אָן נישט ווייט

דערפון, אין א טונקעל ווינקעלע, אין עמיצעז עפיס, וואס האט באַברענגדיג זיך דאָרט אויף דער ערד מיט זאכען, אומגעוואָרפען א בייגקיל מיט קווערטליך און קופערוואַרג.

— וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאטען? לאָזט זיך הערען רייזעס קול דאָרט, הויך אויף א בייזער. וואָהין ער האט זיך עס, העז־אביסיל, פארקליבען מיט דיא קלימקעס! נאר נישט געפונען, הלעבין, קיין אנדער אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האבען ווארטען אויף ענטפער ביינט זיך רייזע אין מיט איהר כבוד אליין, צו זעהען, ווער איז, וואס באַברעט זיך דאָ. זיא קוקט דעם פארשוין אין פנים אריין און לאָזט ארויס א געשרייא נישט מיט איהר קול:

— ה, אברהם! גיכער, ר׳ אברהם!

ר׳ אברהם האפט זיך אויף וויא פונ׳ם שלאָף און פליהט מיט איטפעט ארויס פונ׳ם אלקיריל.

— ער איז דאָ! שרייעט רייזע ניך אין איין אָטהעם, טייטענדיג מיט אלע פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— הערשעלע! מאכט ר׳ אברהם אויף א דוטפף־ציטערדיג קול, ארויסשפרינגענדיג פון דיא בלים פאר גרויס וואונדער.

הערשעלע איז געשטאנען אראָפּגעלאָזען דיא נאָז, וויא איינער וואס האט זיך פארזינדינט און פיהלט, אז אָט האפט ער א פסק.

— גומל בעדארפסט־דוא בענשען, שיין בחור׳ל, וואס דוא ביסט טרוקען ארויס. רופט רייזע זיך אָן.

— וואס בין איך שולדיג? אומגערען האב איך עס דאָך אומגעוואָרפען. פארענטפערט זיך הערשעלע.

— ניין, נישט דאס, פאלט אריין אין דיא רייד ר׳ אברהם. דוא ביסט טרוקען ארויס, מיינט רייזע, פון דיא יודענס הענד. — וואס קוקסט־דוא עס עפיס אויף מיר אזוי פארוואונדערט, הערשעלע?

— איך פארשטעה נישט, וואס איהר זאָגט! ענטפערט הערשעלע, מאַבענדיג מיט דיא אַקסלען און נעהמט זיך צונויפקלייבען דאס אראָפּגעפאַלענע קופערנע געפעס.

— איהר הערט? ווענדט זיך ר׳ אברהם אין דער זייט צו רייזען. ער פארשטעהט נישט, וואס מען רעדט! אומזיסט אומנישט, האב איך מורא, חושד געווען יודען. גאָט זאָל אונז נישט שטראָפען.

— עס, וואס דאכט זיך אייך! זאָגט רייזע מיט א שמייכעלע. וואס רעד־זשע בעטיים דער וואַרעניק? האט זיך יענע פאָר ווערטער, וואס איך האב געהאפט, מיר נאָר געחלומט?... א־נוא, גיט איהם נאָר, זייט מוחל, א פרעג, וואו איז ער עס ביז אצינד פארפאלען געוואָרען?

— זאָג נאָר, שקאָץ! מאכט ר׳ אברהם. וואו ביסטו דאָס פאַר־ פאלען געוואָרען ביז אצינד?

— וואס תאסט־דוא עס זיך צו באָברען דאָ מיט זאכען? מיט ווערטענס זאכען? פרעגט רייזע צווייא קשיות מיט א מאל און ביינט זיך אָן א קוש טהאָן צו א פעקעלע מיט זאכען.

הערשעלע שטעהט צורולט, תאלט אראָפּגעלאָזען דיא אויגען און ענט־ ־פערט נישט קיין וואָרט.

— איהר זעהט עפּיס שיינס! צולאָזט זיך אויף איהר קול רייזע, האלטענ־ דיג אין דער האנד א קליידיל. וועלכעס זיא האט געפונען צווישען דיא זאכען. וואס זאָגסט־דוא, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען? א־נוא, שיין בחור׳ל, וואס בעטייט דאס קליידיל, א מיידעלש קליידיל?

— וואס, וואס! מאכט פארוואונדערט ר׳ אברהם.

הערשעלע ווערט אָנגעצונדען, רויט וויא פייער און קען נישט ארויס־ ברייננען קיין וואָרט, אזוי פארקלעהמט האט איהם דאס הארץ.

— דערווייל, ר׳ אברהם שטעהט איהר דאָ אויף דיא פיס, רופט זיך רייזע אָן. אָט נעהט בעסער מיט איהם אריין אין אַלקירל, וועט איהר מאכען ברכה. דאס בחור׳ל וועט אויך עפּיס עסען. ער איז דאָך אודאי הונגעריג, העף־ אָביסיל! ער וועט עסען און מיר וועלען דערווייל פון איהם געוואָהר ווערען אלסדינג.

כה.

דיא מעשה מיט הערשעלען איז אזוי:

שניאור־וואָלף האט געפיהרט הערשעלען פונ׳ם קלייזיל גלייך אויף דער קאבצאנסקער אכסניא, וואו ער איז גראָד געשטאנען. געגונג סאָגט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אכסניא אלע טאָג פון זעהר פיעל פארשוינען, וואס קומען און פאָהרען אוועק, איז דאס קאָבעניש דאָרט דאָנערשטיג נאָך גרעסער. דאָנערשטיג הויבען געוועהנטליך יודען אָן שוין קיין צייט נישט צו האבען און דיא, וואס האלטען אין פאָהרען, איילען זיך אויף שבת, אויס מורא, דער שטן זאָל חלילה נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער מיט וועג נישט ברעכען איין אקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען מיט אלע פארשוינדליך, נישט איינגע־ זינקען ווערען איבער דיא רעדער אין א בלאָטע, אָדער, לא יעלה ולא יבוא, דיא פערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעהיט גאָט, פארשפעטיגען: איינער— דעם ראָסעל־פלייש, דער אנדערער — דעם מרחץ. אָדער, דיא בייזע שעה זאָל נישט זיין — און מען זאָל נאר אריינפאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיסעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאָרט פון מענשען, דענסטמאל ווען איטליכער איז פארטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האבען יענעם — איז ביים עק טיש, אין א ווינקעל, געזעסען גפּיט א יודיל מיט א רויטער באָרד און שטארק געשוויצט איבער א שיסעל מיט ווארעניקעס, פון וועלכער עס האט געזעטצט א פארע ווי

א רויף. ער האט גענומען מיט כונה, גוט געקייעט, נישט געאיילט ווי א גרויסער מייסטער אין דער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האט מען בעקומען איין אייזערנעם אפעטיט, האטש ער איז שוין פון א צייט פארפאלען געווארען און עס האבען דערצו נישט געהאלפען קיין דאקטוירים. וואס רופאים, וואס דאקטוירים! איין מיטעל צום אפעטיט איז א בריה, א פרעסער — קוקען אויף איהם ווי ער רייבט מיט א לשם־יחוד...

שניאור־וואלף איז צוגעקומען אליין צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהייט עפיס געשמיעסט. דאס יודעל האט זיך פארטראכט, אנידערגעלייגט אויף א ווייכע דעם לעפעל, קייענדיג זעהר פאמעליך, קוים קוים צו מאכען מיט די ליפען, און מען האט אין זיין שיינענדיג פנים'ל, אין זיין שמייכעלע, דערק... אז עס טהוט איהם עפיס שטארק הנאה. הערשעלע איז זיך דערווייל געשטאנען אין דעם אנדערען עק שטוב און געווארט, וואס וועט דא זיין. שפעטער אביסיל האט שניאור־וואלף מיט א ווינק איהם צוגערופען צו זיך און פירגעשטעלט פאר דעם יודיל, וואס האט איהם געבעטען זיטצען לעבין זיך, מאכענדיג נאר פריינטליך:

— מיר ביסט־דוא אויפ'ן אנבליק, געפעלען. איך פארהאף, אז דעם שוואגער מיינעם, וואס זוכט א גוט בחור'ל פאר זיין יונגעל, וועסט־דוא אויך געפעלען. נאך מיין שוואגער שטעהט אכסניא ווייטליך פון דאנען. ער איז א גאנץ איידעל, אפ־געהיט מענשעל און בעדארף האבען צו זיין געזונט א גערטענדיל, אביסיל פריי־לופט. נאך דעם עסען פאהרען מיר אהין, דיך טאקי אויך מיטנעהמען, כ... ... דיך נאר אנקוקען, נישקשה. דאס איבעריגע — איז שוין אונזער זאך. עס וועט זיין רעכט! . . . דערווייל קום עסען!

— עסט געזונט! ענטפערט הערשעלע, ווי דער שטיינער איז אז מען בעט עסען!

— ניין! זאגט דאס יודיל, טאקי אין רעכטען אמת קום עסען. — ... זייט מוחל, ווענדט ער זיך צו שניאור־וואלף'ן, זאגט דער בעל־הבית'טע, זיא זאל אייך ביידען געבען עסען.

— א שיינעם דאנק! איך בין נישט הונגעריג. בעדאנקט הערשעלע, אויס דרך־ארץ נאר, הגם עס וואלט איהם נאר נישט געשאדט טאקי, אין מויל אריין צו נעהמען עפיס.

— נעהם־זשע האטש וואס ס'איז, בעט דאס יודיל און שטופט מיט געוואלד הערשעלען אין דער האנד אריין א גרויסען, א שווארצען, אינע־ווייניג מיט קעז אנגעפילטען ווארעניק.

— בעל־הבית'טע, בעל־הבית'טע! רופט צו שניאור־וואלף רייזען, וואס איז דורכגעלאפען פארביי מיט דעם פאלאניק אין דער האנד, מיט געשרייא און געפילדער.

„וואס זאגסט־דו איך בעט דיך צו זיין טאטען?!" לאזט זי ציקומענדיג אויס איהרען עפיס א שטומען מיט א פארשוין דארט, צווישען דעם עולם.

— נישטאָ עפּיס צו עסען, בעל־הבית'טע? פרענט שניאור־וואָלף.
— וואס צו עסען, עפּיס? חזר'ט רייזע איבער יענעמס ווערטער, פאַר־בענדיג א שלש'ת. וואס הייסט עפּיס? ווארמעס ווערט שפּעטער אביסיל זיין.
— איך בין דאָך אָבער טויט הונגעריג, א געוואלד!
— הען־אביסיל! זאָל איך מיך צערייסען, פון מיר מאַכען עסען! וועל איך דערווייל מאַכען אייך א רעטיך. ענטפערט אָפּ רייזע, ווארפענדיג א בליק אויף דיאביידע יורען, אויף אויף הערשעלען, וואס האט, זיטצענדיג בקומפּאַניע, מיט דרך־ארץ גענעסען א ווארעניק. זיא האט עפּיס פארדרעהט מיט דער נאָז און איז אועקגעגאַנגען אין איהר רוה אריין
אז שניאור־וואָלף האט, כפי־המדובר, דערהאַלטען פון רייזען דעם אויפנאָב אויפ'ן ווארמעס — א רעטיך, צו וועלכען ער האט זיך גענומען מיט גרויס חשק, שטארק פארטיפענדיג זיך אין טעלער, האט דיא פּאָליטיקע הערשעלעס סתהייב געווען, זיך צו דערווייטערען דערווייל ערגיץ אין דער זייט, ווייל ס'איז קיין דרך־ארץ נישט, יענעמס קוקען אין דיא אויגען אריין בשעת ער עסט. דיא טהיר פונ'ם שטוב האט א רגע זיך נישט צוגעמאַכט — דער אריין, יענער ארויס. חאַפּענדיג, אזוי וויא ער שטעהט זיך דאָ אזוי, א שטופּ פון הינטען קוקט ער זיך אום און דער־זעהט צווישען פרישע ארייגקומענדיגע פאר'שוינען — וועמען מיינט איהר? — ביילען! עס האט איהם א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען, עפּיס וויא א ווארמער שטראָם איז איהם איבער דעם גאַנצען לייב דורכגעלאָפען און ס'איז איהם געווען אזוי גוט, אזוי געשמאַק, גלייך וויא ער וואָלט דערזעהען א שוועסטער, דיא מאַמען, אלע זיינע ליעבע, נאָך וועלכע ער האט אזוי שטאַרק געבייגקט. עס האט איהם מיט א מאל א שיין געטהאָן פאר דיא אויגען זיין שטעדטיל, זיין היים און זיך אין דער דאָזיגער מינוט געפיהלט נישט עלענד. פאר גרויס פרייד איז ער געוואָרען צר־מישט, אזוי אז ער האט נערוקט ביילען דיא האנד ביים צולויפען צו איהר, נאר פארגעסען, אז זיא איז א מיידיל, איין אשה און עס קומט איהר נישט קיין שלום־עליכם. ביילע האט מיט א שמיכל געלעבטעריל אָפּגעשטויסען פאַמעלכין פון זיך זיין האנד, אָנצוהערעניש געבענדיג איהם דערמיט זיין גראָבען טעות. הערשעלע איז געוואָרען רויט וויא א צוויק, האט זיך ארומגעקוקט פארשעהמט אין אַלע זייטען אויב מענ'שען האבען נישט בעמערקט זיין ווילדען טעות און עפּיס געברומבעלט גלאט אזוי, נאר אָהן ווערטער.
— איך האב געבראַכט דיר א מתנה, פון דער היים נאָ דיר אָט דאס־אָ! רופט זיך אָן ביילע, געבענדיג הערשעלען א פּעקעלע. דאס שיקט דיין מאַמע דיר און לאָזט דיר גריסען.
אין דעם פּעקעלע איז געלעגען א פּאָר אלטע אונטערגעארבייטע זאָקען, איין אַלט אויסגעלאַטעט העמד, איינגעוויקעלט אין א קאַפּאָטקעלע, איבערגענייעט אויף דער לינקער זייט פונ'ם טאַטענס אלטער וואָכעדיגער קאַפּאָטע מיט א פּאַלבאָן. הערשעלע האט זיך געשטאָלצען אין דעם העמד, אין דיא זאָקען, זייא האבען

געהאט בייא איהם דעם זיבעטען חן, עפּיס איהם דערצעהלט, גערעדט ווערטער. איטליכע לאַטע איז געווען א מגילה, א גאַנצע געשיכטע, ווער עס האט זיא גע־ליינט, וויא אַזוי און מיט וואס פאַר א הארץ מען האט זיא געלייגט. ער האט אויך בעטראַכט דאס קאַפּאָטקעלע — און טרעהרען זיינען איהם געשטאַנען אין דיא אויגען. עס האט איהם געשוועבט פאַר זיינע אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, גע־קלונגען אין דיא אויערען זיין שטיל־שוואַך לשון, זיין זיפצען ביים געזעגענען זיך מיט איהם: „פריהער שפּעטער, הערשעלע, מען מוז זיך שיידען!“ — בעטראַכ־טענדיג דאס קאַפּאָטקעלע האט איהם זיך געהערט עפּיס וויא א גרוס פון יענער וועלט, א וועה־געשריינען פוג׳ם טאַטען: „אָך, האב איך עס מיך געפּלאָגט דאס גאַנצע לעבען — און אָט האסט־דוא דיר אַצינד דעם גאַנצען סך־הכל: מיין נשמה האט גענומען גאָט, מיין לייב — דיא ערד און דיא אַלטע קאַפּאָטקע, מיין גאַנץ פאַר־מעגען, נעהם דוא, זוהנעניו, און טראָג געזונט!“....

בײלע האט דערצעהלט הערשעלען, אז איהרע ארמע עלטערען האבען זיא געשיקט אהער, קיין גלופּסק, זיך צו שטעלען ערגיץ אויף איין אָרט. און אַזוי וויא זיא איז דאָ ווילד־פרעמד, האט זיא איהם געפרעגט, טאָמער ווייסט ער, וואו איז דאָ ערגיץ דיא „זאָרג־באַנק“ — דאס אָרט, וואו דיענסטען, מעקלערענס קומען זיך צונויף, אַזוי האט זיא געהערט זאָגען, און אויב זיין גוטער ווילען איז, זאָל ער אליין טאַקי מוחל זיין זיא אהין אָפּצופיהרען. פאַר גרויס פרייד דורכצוגעהן זיך דאָ מיט ביילען און וואס דערוויל וועט ער טאַקי קענען אויספרעגען זיא אויף איטליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם גאר ארויס פונ׳ם זינען שניאור־וואָלף מיט זיין שותף, מיט דער גאַנצער שטעלע. שניאור־וואָלף און דאס יודיל, וואס זאָלען זייא דאָ דיינקען? דאס בחור׳ל—וואס דען זאָל ער טהאָן ?— דרעהט זיך ארום אין שטוב צווישען דעם עולם, זייא האבען א פּאָר מאָל אויף אכטונג געגעבען. נישקשה, ער וועט וואַרטען, ער בעדאַרף דאָך זייער טובה! און בשעת שניאור־וואָלף איז דאָ געווען אַזוי פאַרטהאָן אין דעם רעטיך און דאס יודיל האט זיך געגרונטעוועט אין דער שיסעל מיט וואַרעניקעס, אין דער גוטער האָפנונג, אז באלד וועט דיא בעל־הבית׳טע צוטראָגען נאָך עפּיס — זיינען אונזערע ביידע קאַבצאַנסקער יונגע פארשווינען וויא א פּאָר טויבען ארויס געפלויגען פון דער אכסניא און זיך געשפּאַצירט איבער גלופּסק. ביידע האבען זיך גע־פיהלט עפּיס גוט, ביידען האט עפּיס הנאָה געטהאָן. דיא דערמאָהנונגען פון דער היים האבען זייא אונטערגעגעבען פייער, געעפענט א מויל צום ריידען. דאס שעהמען זיך זייערס א מאל אין קאַבצאַנסק, איז דאָ, אין דער פרעמד, פארשווינדען וויא א רויך. הערשעלע האט זיך זאַט נישט געקענט אָנריידען, אויסגעפרעגט אויף איטליכס פּיטצעלע אין דער היים, אין דעם גאַנצען שטעדטיל, אויסמישענדיג אלסדינגג אָן־איינעם, נישט פארגעסען אפילו שעפּסיל דעם מלמד׳ס ציג, זימל דעם שיינקערס נייא איידעמיל, נח־אליהו דעם וואסערפיהרערס לאַשאקיל און אַנשיל דעם האָרבאַטענס קעלביל. טילאָ דיא אַלע בעשעפּעניש זיינען דאָך פּאָרט

לעבעדיגע נפשות און האבען מיט הערשעלעס נשמה עפּיס וואס ס'איז חאטש
א שטיקעל שייכות; אבער וואס פארט האט זיך מיט איהם אנגעגערט חיים דעם
געשטופּטענס שטרויענער דאך, ליבצע־מעמצעס פּליטה וכדומה אזעלכע
טויטע. נישט קיין לעבעדיגע זאכען, מיט וועלכע ער האט זיך שטארק אינטערעסירט
או ס'איז איהם צוגעקומען א שטיק געזאנט, או ביילע האט איהם פון דעם
אויסדינג דערצעהלט? מען בעדארף אבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך גוט
זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, בכדי צו פיהלען דעם טעם דערפון און ענטפערען אויף
דער ראזינער קשיא.—ס'איז חלעבין רעכט! אין דעם מענשענס נשמה שפּיגעלט
זיך אפּ א גאנצע וועלט. דער ים געפיהלען אין הארצען נעהמט זיך פון טויזענטער
קוואלען אינווענינסטע אין איהם און אויסווענינסטע חוץ איהם...

די זארג־באנק, וואהין אונזערע יונגע פארשוינען זיינען געגאנגען,
האט זיך אין־גאנצען ווי זיא איז ענטפּלעקט פאר זייערע אויגען, געוויזען וואס זיא
פּזוינס בעטיים און מיט א מאל בייא זייא צוגענומען דעם חשק צום ריידען. עס
האט זיך א ווייז געטהאן איין אויסמישעניש פון אלערלייא צורות און געשטאלטען:
פאנפעוואטע, צוגעפּלאטשטע און געשוואלענע נעז, ווארגעס, לעפצען, בע־
פרישטשעטע, שווייסיג־גלאנצענדיגע שטערענס און שיינע חנ'עוודיגע פנימער, גע־
עלטערט, געקנייטשט פאר דער צייט: א קאשע פון אפּגעריסענע, אפּגעשליסענע
און פון משונה־ווילדע מאדניצעס, מישמעשנס־געוואנט: שמאטעס, לאטעס, צר
הכטע ייפּעס, נאקעט לייב, הוילע, פון צופאלענע שיך ארויסקוקענדיגע פינגער,
אין־איינעם מיט אפּגעבלאקעוועטע, אפּגעפאהרענע, כלומר'שט נאך דער מאדע
גענייעטע קליידליך, ווילדע קרינאלינעס, מנשם'דיגע שמיועלעטליך אויף הויבע,
אויסגעקרימטע קנעפעליך; א דור הפלגה פון פארמישטע לשונות און געמבעס:
גראבע, דינע, סוויטשעדיגע, הייזעריגע, הארחלענדיגע און זינגענדיגע קולות — דאס
איז די גאנצע ארעמינקע קאמאנדע פון מיידליך, ווייבליך, יונגעטע מיט ברעקליך
קינדער און שלימזל'דיגע, אפּגעקומענע בעל־הבית'טעס, געטריבען פון דער
בימערער נוים אהער אויף דעם יריד, צו פארהאנדלען זיך פאר קעכענס, דיענסטען,
ניאנקעס און אטען אין נגידישע, בעל־הבתישע הייזער. עס איז א גערעדערייא, א
געפּיוידערייא: געשליפענע צינגליך קלאפּען, מיילער ארף שרויפען מאהלען,
פערטלען זיך, שפּעטען, בעריידען, אפּגעקומענע בעל־הבית'טעס אכצען, קרעכצען,
ווישען די נאז און רייבען די אויגען. מעקלערענס און שאלען, און ייפּעס אויף
איין ארבעל, דרעהען זיך ארום ווי די מלאכי־חבלות. איינע האפּט, ווי פון דער
שמיינ עופות, ארויס א ווייבעל, א מיידעל און פיהרט זיא ערגיץ אוועק. די צווייטע
קומט צולויפען ביין ווי א רוח, עפּיס מיט עמיצע שטארק נישט צופרידען. און די
דריטע טענה'ט, רעדט צוקער־זיס מיט בעל־הבית'טעס טאקי דא אויפ'ן ארט,
פּלויבענדיג אין טאג אריין איהר סחורה: די איז א בריה אויף חלה־באקען, די
האט גילדענע הענד צום שייערען מעש, קופּערוואַרג גאר אנטיק און יענע איז איין
פּראכבע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מעג דער מלכות עסען, נאך קיינמאל—

אז קיין צער — אין דעם ברויט נישט געווען בייא לייטען, אליין בייא זיך געווען א בעל־הבית׳טע — א קאטאָוועס נחום׳צע דעם בטלן׳ס א ווײב. אונזערע פאר־שוינען זיינען געבליבען פארנאפט און א היבשע צייט געשטאנען שטום מיט א פאר־קלעהמט הארץ, וויא דיא שעפעליך, אויף דעם דאָזיגען מארק. הערשעלע האט דערנאך זיך אפילו א חאפ געטהאָן, ס׳איז קיין דרך־ארץ נישט, וואס ער איז אוועקגעגאנגען און גאָזט שניאור־וואָלף׳ן אויף זיך ווארטען אזוי לאנג; נאָר דאס הארץ אָבער האט איהם נישט געלאָזט, אָפרייסען זיך פון ביילע׳ן, צו וועלכער עס האט איהם עפּיס געצויגען, געזוכט בייא זיך דארויף א תירוץ כלומר׳שט—זיא איז דאָך פון זיין שטאָדט, א נאָהענטע שכנה, דאָ נאָך נאר פרעמד, איז דאָך זיין שולדיגקייט, באחד אין דער ערשטער שעה זיא נישט אוועק־צו־ווארפען; איהם איז ארויף א געדאנק, מעגליך שניאור־וואָלף, וועט דערווייל מיט פארדראָס אוועקפאָהרען, פארלירט ער דאָך א שטעלע, נאָר—הערט א וואונדער!— דאס האט איהם נאר עפּיס נישט אזוי געארט. פארקעהרט, יא, לאָז זיך טאקי זיי אזוי. עס האט זיך איהם עפּיס שטארק נישט געגלוסט, אז גראָד אין דער צייט ווען ביילע איז געקומען זאָל ער בעדארפען אוועקפאָהרען. עס האט איהם טאקי זיך נישט געגלוסט און פאָרט נישט געוואָלט מודה זיך זיין, וואס בייא איהם דאָרט טיף אין תארצען געהט פיר, ער האט געזוכט בייא זיך אנדערע טעמים, זיך געדרעהט מיט הסברות און איז לסוף, וויא דער שטיינער פון מענשע איז א מאל אין געוויסע זאכען, געפאלען אויף א שווינדעל, אריינצוליינען דיא שמד־שטיק אין דער יראה אריין—אט דאס אין גאנצען איז פון גאָט! ממה־נפשך, איז בעשעהרט, וועט ער נישקשה דיא שטעלע נישט פארזיימען; אלא נישט, האט דאָך עס טאקי גאָט אזוי געמאכט, עס זאָל זיך איהם גלוסטען דאָ שיהות צו מאכען . . . און יענער זאָל דערווייל אוועק־פאָהרען. — אבי גאָט איז שוין דאָ אין־מיטען האט הערשעלע זיך נישט גע־איילט און איז מיט א גרינג הארץ געבליבען לעבין ביילע׳ן ווארטען ביז ער וועט נישט זעהען, וואס מיט איהר וועט זיך דאָ מאכען. דיא צייט איז זיך דערווייל גער גאנגען און ס׳איז געוואָרען שפעטליך.

איינע, עפּיס א מעקלערען א־פּנים, האט פון דערווייטענס ארץ בעטראכט ביילע׳ן, זיא איז איהר א־פּנים זעהר געפעלען, וויא עס האט זיך טאקי ארויס־געוויזען שפעטער אין דיא גוטע, זיסע ריידעליך, מיט וועלכע זיא האט צוקומענדיג זיך געווענדט צו ביילע׳ן, אז זיא האט פאר איהר זעהר א גוט ארט, וואו מען קען זיך אויסגלייכען דיא ביינער, עסען, טרינקען ווייט ביז איבער דעם האלז, אבי נאָר זיא וועט קיין שלימזל׳ניצע נישט זיין. ביילע איז באלד באקי מיט דער יודענע גענאנגען, געבעטען פאר דעם אוועקגאנג הערשעלען ער זאָל אזוי גוט זיין געוואָהר ווערען אויף דער אכסניא צו איהרע זאכען, וועלכע זיא האט דערווייל אין א ווינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט. הערשעלע, עס פארשטעהט זיך, איז נישט פויל געווען צו טהאָן איהר ווילען און בישעת ער האט אין ווינקעל דאָרט, לעבין אלקיריל, זיך געבאָברעט איבער דיא זאכען, אומווארפענדיג דערבייא דאס ביינקיל מיט דעם קופערוואַרג, איז רייזע ארויס מיט א געפּילדער און האט איהם דערטאפּט.

כו.

רפאל האט דערווייל צוגעגרייט בייא זיך א סדר מיט פונש און מיט פאר־בייסען, אלסדינג וויא געהעריג, נאר געווארט, דיא טהיר זאל זיך עפענען און זאגען: ברוך־הבא, ר' אברהם! ער האט געמיינט טאקי היינט אפריכטען דעם סדר, אז גאט האט מיט גרויסע נסים איהם אויסגעלייזט פון נדליה ווינטחאפער, פון וועלכען עס האט זיך אויסגעלאזט א טייך, וואו היבש מענשען זיינען, וויא דיא מצריים א מאל, אריין איבער דיא אויערען, דערטרונקען געווארען מיט זייער פארמעגען — און ער איז האפערליך פון איהם טרוקען ארויס.

רפאל האט געשטאמט פון א שטעדטיל ערגיץ אין פוילען. ערשט א קענען א פינף־זעקס יאהר, אז ער האט זיך בעזעטצט אין גלופסק און געהאט דא אין קאמיסיע סחורה פון דיא גרויסע לאדזער פאבריקאנטען. גלופסק איז פון לאנג־אן בעקאנט פאר א גוטען האנדעלס־פונקט, אויף וועלכען א סך פאב־ריקאנטען פון דער וועלט האבען איין אויג, אפצוזעטצען דא זייערע מיני סחורות. נישט דעריבער וויל גלופסק האט א פארט, אדער א בערזע מיט בע־ריהמטע קאנטארע, ניין! אויף איהר פיאטאגניקעווקע זעגלען נישט קיין אקרענטען. זומער אין דיא גרויסע היטצען איז אין איהר, חוץ פאר דיא שטאדט־חזרים, נישטא קיין ארט, וואו זיך צו באדען, און וויא געוועהנטליך קלעקט נישט דאס ביסיל וואסער אויף צו לעשען דיא שרפות. איינמאל האט זיך שוין אפילו גע־טראפען, אז אויפ־שטעהענדיג אין א שיינעם פריהמארגען האט דער גלופסקער עולם פונ'ם גאנצען טייך קיין סימן אפילו נישט געפונען — ער האט אנגעזעטצט און יבש... בייא נאכט, אהן א זייא־געזונט, עוקר געווען, וויא אין דער ערד אריין; עס האט דענסטמאל געקלונגען דערמיט דיא וועלט, פאר חידושים זיך געפויקט אין דיא גאזעטען: נישטא קיין פיאטאגנילעווקע! פיאטאגנילעווקע איז אנטלאפען!... אין א קורצער צייט נאך דעם אנטרינען, האט זיא וויא דער שטייגער איז פון אלע אנדערע אנזעטצערס, ווידער זיך געוויזען און אויף דאס־נייא בעקומען בייא דיא בעלי־הבתים קרעדיט — שטעקענדיגע, פרישע פאטייניצעס מיט אלעם גוטען... פון קיין בערזע ווייסט גלופסק אויך נישט וואס צו זאגען, יודען פערזאמלען זיך קופעקעסווייס אויף דער גאס, אויף דיא גאניקעס דארט. און אנשטאט קאנטארע, איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי־הלוואות, וואכערניקעס, וואס מאכען עס נישט ערגער פון א טהייל באנקירען אין אנדערע שטעדט און רעכענען פראצענט נאר פראסט אהן חכמות אויף דיא סדרות פון דער הייליגער תורה... וואס־זשע דען? גלופסק האט א גרויסען ווערטה דערמיט אליין נאר, וואס זיא איז אנגעזעטצט מיט א ים יודען, אהן עין־הרע. א כפרה אלע ימין, אלע פארטען און אלע בערזעס פאר א יודיש קעפיל! דאס יודישע קעפיל איז עפיס א דראט־ארבייט, פליהעט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט און קעהרט וועלטען.—וואו יודען, דארט איז מערקור המלאך, דער ממונה איבער דעם האנדעל... פאררוקט א יוד דאס היטעל ווערט געבוירען א פלאן, ניט ער א קנייטש דעם שטערען, שפרינגט ארויס

א פריש־צאפּעלדיג עסק'ל און לאָז ער א קראַמץ טהאָן זיך אין דער פּאה, וואקסט וויא פון דער ערד ארויס א טראנספּאָרט סחורה. און בייא דיא גלופּסקעה, נישקשה, איז ארויף ביז דעם האלבען קאָפּ פאררוקט ראס היטעל, דיא קנייטשען גוט דעם שטערען און קראַטצען, קראַטצען געשמאַק דיא פּאה. מען בעדאַרף גאָר קיין נאַר נישט זיין, היטען זיך דיא ביינער, קען מען אין גלופּסק טאַכען גע־שעפטען. און, איבעריגענס, אז מען חאפּט א מאל פון עמיצען א „קוממיות", מילא וואס איז דאָ אזוינס? אויף דעם ים געהט דען א מאָל נישט אונטער א שיף מיט סחורה און ווערט דערטרונקען? דער גאנצער חילוק איז נאָר, וואס דאָרט איז דער־טרונקען—דערטרונקען, מיט איין עק! און דאָ ווערט געוועהנטליך נאכ'ן „קוממיות" נאך געצאָהלט קבורה־געלד געוויסע „מאַכערס" אזעלכע, פאר זייער מיה, דעם גע־שעדיגטען „קדיש" צו טהאָן זיין רעכט. אז רפאל האט געקענט א יאָהר זעקס זיך האלטען מיט זיין קאָמיסיע אין גלופּסק און נישט נע'טעדיגט געוואָרען, איז דערפון זעהר גוט נעדרונגען, אז קיין נאר איז ער זיכער נישט געווען.

אין דער שטאָדט איז רפאל בעקאַנט געווען פאר א גוטען, פייטעם, עהר־ליכען יונגען מאן, הגם ער האט געהאַפּט א שמיקעל אַנבליק פון דעם נייעם שנים מענשען, נאָר זיין האנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האט דעם קליינעם חסרון פאררריבען און מען האט זיך נישט וויסענדיג געמאַכט. עט, וואס מאכט עס אויס! בייא א סוחר קוקט מען איבערהויפּט נישט אויף פיעל ערנערע זאכען אויף. א סוחר, נישקשה, מעג... און אַזוי וויא רפאל איז געווען איין אַלמן, האבען זעהר פיל, פּונ'ים פרומען עולם אפילו, געשאַרפט אויף איהם דיא ציין, צו דערטאַפּען איהם פאר איין איידים. ער איז געווען איינער פון יענע יונגע לייט, מיט א יאָהר פערציג צוריק אונטער יודען, וואס דינען פונ'ים תנ"ך און דער גמרא געוואָרען „באהאלטענע משכילים".—יענע, עליהם־השלום, זיינען נישט אָפּגעזונדערט געווען פונ'ים איבערינען עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלבשה; געלעהרענט, געדאַווענט דרייא מאָל אין טאָג, זיך געוואַשען, געבענשט גלייך וויא אלע; נעגאנגען געקליידט, געטראָגען איין ארבע כנפות, נישט געזעסען אָהן א היטעל — אלסדינג גלייך וויא אנדערע, אויסער נאָר, וואס זייא האבען זיך מתיר געווען איבערצוהיפּערען געוויסע שטיקליך פיוט, אביסיל אונטערקירצען דיא קאַפּאָטע, בכדי זיך נישט צו פּאַרדריפּען, צו לאָזען וואקסען אביסיל דיא האָר, אונטערצושניידען א קאַפּעלע דיא פּאות און האלטען ריין, אויסגעקעמט דאס בערדיל, וואס דערפאר פלעגט מען אויף זייא צווישען דעם עולם עפּיס מורמלען.— דאס זיינען פון יענער צייט דיא נייע „למדן־וואָוניקעס" אין דער בילדונג, פון דרויסען אָנקוקענדיג זייא איז דאכט זיך גארנישט, דאס מויל צונעמאַכט, נישט געפלאַפּעלט; אָבער, הייליגער גאָט, וואס אינווענינ בייא זייא האט זיך געטהאָן אין הארצען! אין הארצען האט געגליהט דאס יודיש־פינטעלע, עס האט געברענט דאס הייליגע פייעריל פון ליעבשאַפט צו דער גאנצער וועלט מענשען. פאר זייערע אויגען האט געשוועבט עפּיס איין אָנהויב פון א נייער, א גוטער, א שיינער וועלט. עס האט זיך געגלויבט, געהאָפט, אָט אָט קריכט זיא פּונ'ים איי

פרוים למזל אין א ליכטינער צייט—און עס וועט זיך לעבען אין א גן־עדן, וועהר טפּ. צווישען זיך האבען זייא שטילערהייט געלעבט וויא ברידער, וויא חסידים פון איין רבי'ן, נאר אנשטאט משקה האבען זייא געשלונגען דיא ווערטער פון דיא הייליגע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך געקוויקט, זיך ארומגעטראגען מיט יענעמס עפּיס א ש י ר ' ל און אליין אויך געמאכט מליצות אזוי, אדער אין א שלום־לאהובי בריוועל—אלץ אהה! הוי! אהו! וועה־געשרייען! האט עמיצער, א יונגער מאן, חשק בעד קומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפּיס צו לעהרנען, איז דאס בייא זייא וועהר אנגעלייגט געווען, גלייך וויא ער טהוט זייא דערמיט א גרויסע טובה, און האבען איהם געהאלפען מיט וואס נאר מעגליך.—אט אזוי האבען געלעבט א מאל יענע יונגע אלטע נארען, עליהם השלום, נאך נישט געחאפּט אין דער בילדונג, דעם רעכטען סמריה, נאך נישט געוואוסט וואס היינטיגע אלטע־קלוגע קינדער, אז דער סוד פון השכלה איז רווקא איין אפען טרל, א ברענענדינס, פעך און שוועפעל, און א הארץ—קאלט וויא אייז; אז דיא בעסטע תורה איז סחורה און דיא בעסטע מליצה—א קערביל...

בייא דער פאמיליע האט ר פ א ל געהייסען ל ו ב ל י נ ס ק י, נאר יודען האבען איהם געוועהנליך גערופען פשוט ביים נאמען און דיא אויגען—ר' ר פ א ל, א סימן וויא שטארק בעליבט ער איז געווען ביים עולם. בייא ר ייזען איז ער געווען נאר דאס אינבערשטע פּונ'ם שטייסיל. באלד נאך זיין קומען פיין נ ל ו פ ס ק האט ער בייא איהר אויפ'ן הויף געדונגען א דירה מיט קעסט. און ר י י ז ע האט איהם שטארק אפּגעהיט, זיך געפלייסט שטענדיג, אז דער ווארמעס פאר איהם זאל זיין צו דער צייט און בעטעמט.

ריא בעקאנטשאפט ר' א ב ר ה ם ' ס מיט איהם האט זיך אנגעהויבען דורך א שידוך־ריידען איהם, געוואקסען וואס ווייטער אלץ מעהר ביז זיא האט זיך אויס־געלאזט צום סוף מיט א הייסער פריינדשאפט צווישען ביידע צדדים. און איטליכען פון זייא איז געגענט עפּיס אזוינס, וואס דאס האט געצויגען איין הארץ צו דעם אנדערען. ביידע האבען גרויס פארגנינען געהאט, צו פארברייננגען א מאל א שעוד צייט בייא א גלעזיל טהעע אדער פונש, אין א ווארמען שמיעס צווישען זיך, נאר צה: שום ווייטיגע אינטערעסען.

אז דער סדר איז שוין געווען פארטיג, ר פ א ל איז אין חאלאט מיט שטעק־שיכעליך געזעסען אנגעלעהנט אויף א ביינקעל ארייננקוקענדיג אין א ספר, איז ר' א ב ר ה ם ארייננעקומען אין שטוב מיט א ברייטען „גאט־העלף!"

— א, ברוך־הבא! טהוט ר פ א ל זיך א חאפּ פונ'ם ביינקעל, נעהמט ר' א ב ר ה ם ' ן אקעגען און קוקט איהם גלייך אין פנים אריין. עפּיס שיינט איהר ראך נאר. ר' א ב ר ה ם, נאר נישט דער איינענער, וואס פריהער אבישיל! אט אזוי האב איך אייך מאקי ליעב.

— זעהט איהר, הא, רופט זיך אן ר' א ב ר ה ם, וויא נאט קען מאכען אין איי מינוט פון שרעכט גוט. איך בין נישט אליין, האב געבראכט נאך עמיצען.

— ווארזשע איז ער? פרעגט ר פ א ל, בעט איהם אריין, אייער גאסט מעלען מיר האבען מאקי א מזומן.

ר׳ אברהם האָט באַלד אַריינגעפיהרט הערשעלען, וואָס איז ביים אַריינקומען געבליבען דערווייל אין פאָר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאַר רפאל׳ן.

— טיינעם אַ גוטען באַקאַנטענס, עליר־השלום אַ בחור׳ל. פון דער פרעמד לעהרענט בייא מיר אין קלייזיל. איבער איהם האָב איך עס היינט געהאַט אַזאַ האַרצוועהטיג. נוא, געלויבט השם־יתברך, וואָס עס האָט זיך אויסגעלאָזט גוט. פון מיר קומט היינט אַ טרונק.

— גוט יום־טוב! זאָגט מיט אַ שמייכעלע רפאל, בייא אונז ביידע איז דאָך היינט עפּיס אַזאַ פרעהליכער טאָג! קומט־זשע איך בעט אייך, צום טיש און לאָמיר זיך וואויל־טהאָן.

ביים טיש האָט רפאל אונטערגעטריבען הערשעלען, ער זאָל עסען, טרינקען, זיך נייט שעהמען, צולייגענדיג איהם אַלץ, דאָס, יענס, אויפ׳ן טעלער. דאָס פערטעשיל האָט אויסגעזעהן עפּיס טאַקי וויא אַ שמחה. דער קליינער עולם איז געווען צופרידען, שטאַרק הנאה געהאַט ביים פונש. זיטצענדיג אין צווייען מיט רפאלן ביים אָפענעם פענסטער, האָט ר׳ אברהם איהם איבערגעגעבען דיא גאַנצע מעשה מיט הערשעלען. רפאל האָט פון דערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלען, וואָס איז געזעסען ביים עק טיש איבער אַ גלאָז טהעע, און זיך עפּיס פאַרטראַכט. אין זיין פּנים איז געווען צו דערקענען, אַז הערשעלע איז איהם שטאַרק געפעלען און דאָס ביטערע עלענד זיינס האָט איהם געריהרט ביים האַרצען.

— דאָס איינציגע, וואָס איך בין אין שטאַנד דערווייל צו טהאָן פאַר אייער בחור׳ל, זאָגט רפאל שטיל צו ר׳ אברהם׳ן איז דאָס נאָר, וואָס איך קען איהם געבען בייא מיר איין אָרט אויף נאַכטלעגער. לאָז ער חאָטש זיך ניט וואַלגערען אין קלויז אויף דער האַרטער באַנק דאָרט. און ווייטער וועלען מיר זעהען.

— אָך, איהר וועט האָבען אַ גרויסע מצוה! מאַכט ר׳ אברהם אויפ־הייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל און ווענדט זיך באַלד טאַקי צו הערשעלען מיט דער בשורה: דוא הערסט? פון היינט אָן וועסט־דוא האָבען נאַכטלעגער דאָ, בייא ר׳ רפאל׳ן. דאַנק זייא פאַר זייער גוט האַרץ און קום!

דעם עולם׳ס גוערטיל „ווען פרעהט זיך איין אָרעמאַן? אַז ער געפינט וואָס ער פאַרלירט״ — דאָס איז זעהר גלייך טאַקי צוגעפּאַסט געווען צו ר׳ אברהם׳ן. ער איז זעהר שטאַרק אויפגערייטט געווען, דעם גאַנצען וועג, געהענדיג פון רפאל׳ן. ער האָט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף הערשעלען, וואָס איז איהם געגאַנגען בייא דער זייט און געטריבען מיט איהם אַלץ קאַטאָוועס. ס׳איז איהם צייטענווייס אפילו דורכגעלאָפען וויא אַ וואָלקען נישט קיין אייגנענעהמער געדאַנק, פאַר וואָס ער האָט אומזיסט חושד געווען אַ יודען געביך—נאָר דאָס איז געווען אַ פיטצעל זומערוואָקענדיל, וואָס פליהעט אויף אַ ווייל פאַרבייא דער ליכטיגער זון און פאַרשווינד באַלד וויא אַ רויך. הערשעלע ווידער איז געווען עפּיס צודרעהט, געגאַנגען פאַרמעליך און פאַרטראַכט. איהם האָט נישט געלאָזט רוהען ביילע — איז איהר געראָטען צו בעקומען איין אָרט אָדער בלאָנקעט זיא זיך ערגיץ אַזוי אַרום? —און אויף דאָס קליטעקיל איהרס אויף דער אַכסניא.

— קום ניכער צביסיל! האט ר׳ אברהם אונטערגעטריבען הערשעלען, וואס נעהמסט־דוא עפּיס אזוי פּאמעליך? משה׳לע נעבּיך מוז זיצען אליין דערווייל דאָרט און בעאומרוהיגט זיך אוודאי שטאַרק וועגען דיר. א רחמנות, ח״עבין, ניכער, ניכער צביסיל!

ר׳ אברהם! רופט זיך הערשעלע אָן מיט א נעבעט. לאָזט מיך, איך בעט אייך, א לויף טהאָן צוריק אויף דער אכסניא. אין איילעניש האב איך פארגעסען בעטען רייזען אכטונג צו געבען דאָרט גוט אויף דיא זאכען. ס׳איז דאָך איין אָרעמס... איין אָרם מיידעלס א קלימעקיל.

— טא! מאכט ר׳ אברהם, אנקוקענדיג א ווילע הערשעלען, וואס האט זיך אָפּגעשטעלט און אראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ. תאיר־זשע, למען־השם, נישט אין קום געשוואכער צדיק. איך וועל אליין געהן מיט דער בשורה.

ווייא א באָמבע איז ר׳ אברהם אריינגעפלויגען אין פּאָליס, אנגעלאָדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זיא דאָרט. בייא דער טהיר פונ׳ם קלייזיל אָבער שלאָגט ער זיך אָן מיט א יודענע, וואס מהוט איהם א פרעג אויף א טרויעריג קול:

— וואו איז משה׳לע?

— א, משה׳לעס מאמע! מאכט ר׳ אברהם.

— דאס צווייטע מאָל בין איך שוין דאָ, זאָגט משה׳לעס מאמע אויף א ציטערדיגער שטימע. איהר מוזט אפשר וויסען וואו איז ער, מיין זוהן! א גאַנצען טאָג איז זיין פוס אין דער חיים נישט געווען און קיין לעפּעל וואסער אין דעם מויל נאָך נישט געהאט. וואו דיא וועלט האט איין עק האב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי געוואלד, נשמה׳כיו! זאָגט מיר וואו, וואו איז ער, מיין משה׳לע?!

— וואס הייסט!... סטייטש!... מאכט ר׳ אברהם פארוואונדערט און ווערט בלייך ווייא דיא וואנט.

כז.

פון דער רעפּבענער קרעטשמע, אקעגען א זיבעד־אכט ווערסטליך פון גלופּסק, ציהען זיך בייא ביידע זייטען פונ׳ם בריימען זאמדיגען שליאך, צו דער שטאָדט־צו, א גרויסער שיינער וואלד פון הויכע סאָסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאך איז שטעלענווייז געבעדיג מיט זומפּיגע קאליושעס, און וועלכע עס האלטען זיך אויף זשאבעס, קוואַקען, רייסען זיך אויף דיא חעלזער, קינדלען זיך דאָרט און גיבען איבער בירושה זייערע בלאָטעס מיט אלע זייערע משוגענע הוויות פון איין דור צום אנדערען דור. דעריבער פארצווייגען זיך ווייטליך אין דעם וואלד ווינקעליך, אויף וועלכע בעלי־העגלה׳שע בריזען און גיט מיט פוהרליך האָלץ נעהמען זיך פונ׳ם שליאך ארויף און פאָהרען, אימליכער אויף זיין דרך מיט זיין גירסא. א בעל־העגלה בעדאַרף זיין א גרויסער בקי דאָרט, א חריף, א למדן־מופלג צו דרעהען זיך הין־און־הער, דיסט, קעהרט זיך איבער דער וואָגען און איינע פון דיא קאָר־פּאָוקעליך — און טוט ברעכט ריק־און־לענד.

אויף א שטאָל שטענגעלע צווישען יוננע פרישע ביימליך, ביים ברעג וואלד, נעהט זיך פארנאכט שמואל׳יק דער טאַנדעטניק, צוחראסטעט, אויפגעשפּילעט די קאפּאָטע מיט א קליין פעסעלע אונטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזינען פעסעלע נעהט ער עס אזוי אלע דאָנערשטיג כמעט צו דער דעסבענער קרעטשמע, וואו ער פילט עס אָן מיט נוטען בראנפין אויף א וואָלוועלען מקח און טראָגט עס גאנץ פרייא אין שטאָדט אריין פאר זיינע געוויסע בעלי־הבתים אויף שבת, פון וואס עס בלייבט איהם אביסיל פאר זיך אויף קידוש, אויף עטליכע גראָשען דערצו פאַרדינסט. דער איבעריגער עולם, וואס וויל וואָלוועלען בראנפין פאר זיין נעברויך נאָר, נישט דערמיט צו פארדינען, לאָזט זיך אהינצו נאך דער משקה נעוועהנטליך פרייטיג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אהין אָפּגעשיט אָפּט מיט קינד און קיים, יונג און אלט, בעלאָדען מיט פלעשער, פלעשעליך און אלערלייא כלים. אזוי איז שוין דאָרט איינ־געפיהרט פון אלטע צייטען—און א יודישער מנהג ברעכט א דין, אפילו דעם דין פון דער ארענדע און בפרט א גלופּסקער ארענדע, וואס א מאָל אָהן ראטע...

די זון איז געשטאַנען ביים עק הימעל, גרויס, רויט וויא פייער און געזע־גענענדיג זיך מיט דער וועלט פאר דעם אוועקגעהען אין איהר רוה אריין האט זיא געוואָרפען א בליק — איהרע מילדע גילדענע שטראהלען, אויף גראָז, אויף ביימער, אויף בערגליך און טהאָלען. דער אָפּגלאַנץ פון איהר ליכטיג פּנים אויף זייא האט זיך אויסגעדאַכט עפּיס נאָר וויא א שיינענדיג־פריינדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה׳דינען שאטען, וואס אויף זייא אלע האט זיך אָנגערוקט. ס׳איז געוועזן צום הארצען עפּיס אומעטיג־פרעהליך, זיס־ביטערליך צו גלייכער צייט. די שיינע נאַטור זומער פארנאכט איז א כלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער—און דענסטמאָל טאקי האט זיא ערשט דעם זיבעטען חן, ציהעט זיא דעם חתן בייא דער נשמה, עס צושפּילט זיך איהם דער כח־הטדמ׳ה, ער טראכט און פארטרכט זיך אויף איהר פּנים, וואס שיינט אָרויס, שמייכלענדיג צו איהם, פונ׳ם פארבאָרגעניש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צוגעהמט איהם עפּיס אזוי, אָהן ווערטער.

שמואל׳יק — אָט דער טאַנדעטניק, וואס אין שטאָדט ארומיאָגענדיג זיך לינט איהם די נשמה אין גאַנצען מיט אלע געדאַנקען אין דער פּרנסה, קיין זאך נעהט איהם נישט אָן נאָר אלץ ברויט, דאס זינדיגע שטיקעל ברויט — אצינד, דאָ אויפ׳ן גרינעם גראָז, אויף דער פרייער לופט איז ער עפּיס וויא נייא־געבוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם איידעלע געטליכע געפיהלען, די אויגען קוקען, האבען הנאָה פון נאָטס שיין וועלטעלע, די נאָז שמעקט זיסע טהייערע ריחות פון טויזענטערלייא קרייטעכצער; די אויערען האָרכען די וואונדער־שיינע קאַפּעליע פון שפּיל־פייגעליך, וואס רופען זיך איינס מיט דעם אנדערען איבער אויף זייער לשון ערגיץ צווישען בלעטער פון ביימער; וואס צוגיסען זיך אין שטיינער אויפ׳ן העלוזעלע, פלאַטערענדיג מיט די פליגעליך, זאָגען שירה און שפּרינגען „קדוש“ אויף דינע צווייגעליך. שמואל׳יקס נשמה חאפּט זיך אויף וויא פונ׳ם שלאָף, דאס פּנים איז איהם עפּיס וויא איבערגעביטען; ער קוקט אָן טראכט: אוי, מחיה! טראכט אָן פּיהלט ;

אוי, ציהעט עס עפּיס, ציהעט דאס הארץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּיס, אליין נישט צו וויסען וואס! . . . נעהענדיג אזוי אויפ׳ן שטיגעלע ניט איהם זיך א וויין אקעגען אין וואלד א גרינער, פרייער פלאטץ, נעהילט אין א טונקעלען מאנטעל פון שאטען מיט ליכטיגע, העל־גילדענע שטרייפעליך. ער טהוט זיך דארט א ווארף און ציהעט זיך אויס אויף דעם סאמעט־ווייכען גראז.

שמואל׳יק ליגט מיט פארמאכטע אויגען, זיינע גלידער, פיהלט ער, ווערען שווער, עפּיס ציהעט איהם די ערד שטארק צו זיך, ווי זי ציהעט איהם א־היים די אלע וועהטיגען—און אקעגען־זשע אויף דער נשמה ווערט איהם גרינג, מחיה גוט. א ווייך, א ריהרענדיגס גרעזעלע גלעט איהם די נאז, די באקען, נאך איינס קיטצעלט איהם אונטער׳ן קאלנער הינטען־ארום אין האלז און נישט ווייט פון־צווישען גראז טיקעט איהם א גרילכענדיל אין די אויערען אריין. עס דערצעהלט א מעשה, עס זינגט א לידיל, פארוויגט און פארשלעפערט איהם ווי א קינד.—שמואל׳יק ליגט האלב־געדרעמעלט, האלב־וואך און עס פלאנטערט זיך איהם עפּיס אין קאפּ. עס טראכט זיך איהם פון א לעבען אהן קאפּ־דאַרעניש, ווי גוט ס׳איז צו האבען קאשע מיט יאך—איין אייגע שטיבעלע, א קליינס, מיט א גערטענדיל, דערצו אויף א בהמה׳לע, לאז זיך זיין חאטש א ציג. ס׳איז דאך א גליק, בעסערס דערפון איז שוין איין איבעריגע זאך! עס טראכט זיך איהם פונ׳ם ליעבען גאט: אוי, גאטוניו, הצליחה־נא! העלף, טאטע־פאטער, וויי ז טאקי וויז, אז דו קענסט בעגליקע א מענשען... ווי איך בין א יוד, גאטוניו, הושיעה־נא! און אין קאפּ ביי איהם פיקט זיך א גאנצער פּלאן פון זיינע נדבות דענסטמאל, פונ׳ם מענטליק, וועלכען ער וועט מיט זיין נוטבקייט און פרומקייט נאט אנטהאן... עס קומט איהם אפילו באלד טאקי אויפ׳ן געדאנק משה׳לע. — ער איז דאך א צאצקעלע, לעהרענט וואויל ווי די וועלט, קען יאך גאט געבען, איהם זאל אויסחאפּען א רייכער מחותן און איהם אפגילטען... מיט דער צייט קען משה׳לע גאר ווערען רב ערגיץ אין א גרויסער שטאדט און דענסטמאל... דענסטמאל אדוואויל וועט זיין אויף איהם, דעם טאטען! ער וועט אויף דער עלטער זיך אפלעבען זיינע יאהרען אין גרויס נחת, אין כבוד. א קליינינקייט עפּיס דעם רב׳ס פאטער!... די דאזיגע זיסע חלומות וואכענדיג זיינען איבערגעריסען געווארען אזוי דערמיט דורך א קלאפּען פון רעדער ערגיץ דארט אויף א זייטענוועגעלע אין דעם וואלד. שמואל׳יק עפענט די אויגען, טראכט ביי זיך: נא, נענוג, שוין צייט א היים! ער זעצט זיך פאמעליכען אויף, טהוט א געניץ, אויסקנייקענדיג די ביינער און נעהמט זיך צום פעסעלע, וואס איהם ביי דער זייט. דערווייל פאהרט פון הינטען אן נאהענט א פוהריל, נאך א מינוטעלע — טהוט א הילך אויף דעם גאנצען וואלד א ביטער געשרייא: „אי, טאטעו!“

שמואל׳יק קוקט זיך געשווינד צו און בלייבט פארגאפט.

משה׳לע! וואס? וואהין?!... דאס איז דאס איינציגע, וואס שמואל׳יק ברייננט קוים ארויס פונ׳ם מויל פאר גרויס וואונדער און שרעק. דאס הארץ האט איהם באלד געזאגט, ס׳איז א צרה. זיין משה׳לע איז אין א גרויס אומגליק ...

— ניבער, טאטע, ניבער, ראטעוועט! שרייעט אויף א ווייטענדיגע קול משה'לע, האט האט אויסגעזעהען וויא א שעפעלע צווישען צווייא וועלף מיט פייערדיגע אויגען. צולויפען צום וואגען און אנגעהאפען זיך אין איהם מיט ביידע הענד האט בייא שמואל'יקין נישט געדויערט קיין איין רגע. דיא וועלף אבער האבען דערצארענט געקריצט מיט דיא ציין, איהם א שליידער געטהאן פון זיך, אזוי אז ער האט צווייא מאל זיך איבערגעקעהרט אויף דער ערד און ביז וואנען ער איז געקומען צו דיא גע־דאנקען זיינען זייא שוין געווען אויף א היבשער שטרעקע ווייט.

שמואל'יק האט זיך צוזיפגענומען מיט אלע קרעפטען און זיך געלאזט תאסטיג נאך דעם וואגען. ער יאגט, לויפט, און יענע שמייסען, שמייסען דאס פערדיל. דער וואגען איז אלץ ווייטער, אט־אט ווערט עס פארשווינדען. שמואל'יק קייכט, דאס הארץ פארלויפט איהם מיט בלוט, קוים וואס ער אטהעמט, דיא אויגען שפארען איהם פונ'ם קאפ ארויס פאר גרויס אנגסטען, ער אבער יאגט מיט אימפעט, נישט צו פיהלען, חוץ דער גרויסער סכנה, קיין שום זאך. — דער וואגען הויבט אן צו פארשווינדען, נאך א ווייל—ער איז שוין נישטא!... שמואל'יק רייסט אויף זיך, לויפענדיג, דיא האר, וויינט אהן טרעהרען, דיא פיס ווילען איהם שוין נישט מעהר דינען, אט דאכט זיך, פאלט ער אנידער און ס'איז איין עק פון זיין לעבען. נאר מיט דעם אימפעט פליהעט ער ווייטער, און פלוצלים—א, רחמנות דינער גאט!—וואקסט פאר איהם פון דער ערד אויס דער וואגען אין א קאנאווע, וואו ער האט זיך איבער־געקעהרט ביים ארפגעהמען זיך פונ'ם זייטענוועגעלע אויף דעם שליאך. שמואל'יק טהוט זיך אווארף אהין אזוי פלינק, וויא א פארוואונדעטע חיה ווארפט זיך אויף דיא יענערס, וואס האבען נישט גוט דערשיסענדיג זיא געריבט מיט געוואלד איהר געליבט קינד—און עס הויבט זיך אן א מלחמה, א בלוטיגע מלחמה. בשעת איינער פון דיא לייט איז שטארק בעשעפטיגט געווען אויפצוהויבען דעם וואגע, האט שמואל'יק וויא א פיאווקע זיך איינגעגעסען מיט דיא ציין דעם צווייטען אין דיא פיס און מיט דיא העגד געריסען פון איהם משה'לען צו זיך. דיא ליבשאפט צום קינד, דאס שרעק־ליכע אומגליק און דאס ברענען זיך נוקם צו זיין—דיא אלע דרייא זאכען אין־איינעם האבען פון דעם שוואכען שמואל'יקין געמאכט א שמשון הגבור. נאר אקעגען יודישע־פלשתים אבער העלפט שמשון הגבור'ס גבורת אויך נישט... פיער הענד, חוץ פיס און ציין, האבען איהם געשלאגען וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. משה'לע האט בעזונדער געלייזט, געהאט זיין הערליך אויסקומעניש דערפאר, וואס ער האט זיך נישט געקענט פארהאלטען רוהיג בשעת יענע האבען זיך אפגערעכענט מיט זיין טאטען. דאס פערד־און־וועגעלע איז שוין דערווייל ווידער גרייט, נאך א פאר מינוט נאר—בלייבט שמואל'יק טויט און... איין עק, וויא אין וואסער פארפאלען! צום גליק, פאהרט אן פלוצלים א בויד מיט פארשוינען. הערען שפרינגען ארויס געשווינד פון דער יאזדע צו העלפען, דיא שיינע לייט טאלען אויף א שבר, באצייטענס זיך אפצוטראגען — און תאידא! איידער וואס איידער נעט זיינען זייא אנטרינען געווארען.

נישט בעשעהרט געווען ש ט ו א ל'י ק י ן האבען פארנינען, א חיי־שעה יענעם שיינעם פארגאבט, דורכצוגעהען זיך אויפ'ן שטענגלע אונטער א חופה פּ נעז־יכט־פארצויינטע ביימער, בעלייט מיט א קאפעליע וואלד־פיינעליך, ביז צו נ ל ו פ ס ק; נישט בעשעהרט געווען איהם אפצונעבען אויף דעם ווען א „שלום עליכם" דער יונגער ל ב נ ח, וואס האט שפעטער אביסיל זיך געשיפט אין דעם גרויכען, בלויען לופטינען ים, אראפקוקענדיג אויף דער וועלט מיט איהר זילבער־שיינענדיגער צורה און בערוהיגט א סך שווערע הערצער. צוהרג'עט, צובלוטיגט איז ער און מ ש ה'ל ע נעביך געלעגען אין דער בויד, וואהין מען האט פאר רחמנות זייא ארויפגענומען.ביידע זיינען געלעגען אָהן לשון, שטארק פארדולט און האבען זיך נעניימינט וויא צום גיכסטען אין הילף פון א דאָקטאָר. אז דיא בויד איז צונעקומען צו דער שטאָדט, האט איינער פון דיא פארשוינען, עפּיס א לייטישער מענש גע־דונגען א וועגעלע און אפגעפיהרט דיא קראנקע אין בקור־חולים אריין.

ויהי און דיא דאָזינע מעשה איז געשעהען ביסי „הכפרה־היהנדליך", אָדער, וויא אין דער מגילה פון יענער צייט שטעהט, בימי ־פונ'ם נעיעג והשפיל אין קאטץ און אין סויז". דאס טייטש: דענסטמאָל ווען מען האט אָפּגע־לאָזט יודישע קינדער צו שטיפען אביסיל צווישען זיך און בעווייזען זייערע גבורות און דעם נעיעג, אָהן פייל־און־בויגענס, נאָר פשוט וויא דיא קאטץ נעהמט אויפ'ן נעיעג, חאפּען מייז—נאָר הפקר א וועלט! כ פ ר ה־ה י נ ד ע ל, אָדער ט י י ז ע ל ע האט, לויט דער שפּיל, געהייסען יענער, וואס איז ארוים פון דער נאָרע ווייטליך אביסיל, אָהן א געשריפטס מיט אין אָ ד ל ע ר. אזעלכען האט דיא ק א ט ץ גענומען חאפען, זאָגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי!" און באלד איהם אין געוואנד ארייננשטעקען. — און עס האבען זיך געפונען אזעלכע יודעליך, וואס האבען זיך גע־קלינט, איינער דעם אנדערען אָפּצונארען, ווייטליך צו פארנארען און מיט אלע המצאות צו מאכען איהם דיא שפיל... ש נ י א ו ר־ו ו אָ ל ף האט געשפילט דיא ראָליע זיינע און פארנארט ה ע ר ש ע ל ע ן מטזר'ש, וויא א בעסטיע, אין זיין סאטען ארייןן! נאָר אז ה ע ר ש ע ל ע האט, נאר אומגעריכט, פון זיינע לאפּעס זיך ארוים געגליטשט און דערווייל אין גראָד מ ש ה'ל ע אונטערגעשפּרונגען—איז ער אָנשטאט דעם חבר אריין אין דיא לאפּעס און ב א ט ץ, געוואָרען, „געפאנגען!"

„ברידער! — קלאָגט דארויף ה ע ר ש ע ל ע אין זיינע כתבים — אלע אייערע הונדערט־טויזענטער, וואס זיינען נעקוילעט געוואָרען פון ט י ט ו ס'ן בשעת דעם גרויסען חורבן; וואס זיינען אומגעקומען, פארברענט געוואָרען אויפ'ן פייער אין ש פ א נ י ע ן, נאך און נאך אזעלכע—דיא אלע אין־איינעם פארביטערען מיר נישט אזוי דאס לעבען וויא עטליכע נעז, וואס יודען אליין האבען איינע דיא אנדערע זיך אפּגעריסען. דאָרט האב איך נאך א טרייסט: ג ב ו ר י ם! זייא זיינען געשטאָרבען פאר דעם פאטערלאנד. ק ד ו ש י ם! זייא זיינען אומגעקומען אויף קידוש־השם. אָבער געוואלד, וואס קען אמינס שמעקען אין יודישע נעז, פון יודען אליין מאכי אָפּ־געריסענע! — אויף פעטש פון אַנדערע וויין איך און זאָג: נישקשה! נומע און שלאָפּע ליידען אָפּט אין דער וועלט, מענליך אפשר, יענע וועלען נאך א מאָל חרטה האבען, נאָר אז געפּאטשטע פאטשען זיך אליין, אז צודראפּעטע דראפען איינער דעם אנדערען וויין איך און האב—אוי, ווער!—נארנישט וואס צו זאָגען... דערמאַהן איך מיך אין יענע געביך, פון אייך אליין געפּייניגטע „געפאנגענע", רייסט מיר דאס הארץ. עס וויינט און שרייעט: אוי, סיין משונה דערשלאָגען, סיין גילד געפּאכטען פאָלק ישראל!..."

ענדע

דאס ווינשפינגעריל.

פערטער בוך.

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

דער בעסטער חלק לאַנגע יודישע נעזער איז, ווי דער וועלט איז בעקאַנט, די גלופּסקער מעקלער אָנגעקומען. דאָס האָבען זיי אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען אַמינדסט געשעפטיל פון אונטער דער ערד אָנצושמעקען — דאָס אײנציגע געצייג זייערס זיך דערמיט צו דערנעהרען. פון דאַנען זעהן מיר בעשיינפּערליך ארוים, וואָס פאַר אַ גוטען גאָט מיר האָבען, ווי געטריי ער גיט זיך אָב מיט זיין וועלטיל און לייטזעליגט אַלע זיינע מיני בעשעפּעניש, מביצי כנים, פונ׳ם קלענסטען ווערימעל ביז אַ יודישען מעקלער, מיט די נייטיגע כלי־זין, איטליכען צו זיין פרנסה. און רב אָשר, דער געהויבענסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטען און קאַנטאָרען, אַ דאַר יודעל, אַ ריהרענדיגס, אַ צאַפּעלדיגס, תמיד מיט אַ פאַרריסען היטעל ווייט ארויף איבער דעם שטערען, מיט אַ שטעקעלע, דרעהענדיג עס ארויף און אראָב, אין אַלע זייטען — ער איז געלייטזעליגט גאָר מיט אַ הויפּט־פיינע נאָז, פּרימאַ. די נשמה זיינע, דאַכט זיך, האָט זיך ארויסגעקליבען ביי איהם פונ׳ם מח, פאַרנעהמענדיג מיט זיך אויך דעם שכל, די חכמה זיינע, און איז אריין אין שכנות צו איהם אין דער נאָז. באַלד ביי רפאל׳ם קומען קיין גלופּסק האָט ער, די נאָז הייסט עס, דערשמעקט דאָס קאָמיסיע־געשעפט רפאל׳ס פון די לאָדזער פאַבריקאַנטען, און זיך גענומען געשמאַק צו דרעהען מיט איהם וועלטען. אז רפאל אָבער האָט זיך נישט געלאָזט דרעהען ביז ער וועט נישט אויסלערנען פריהער גוט דעם פּלאַץ מיט די אַלע סוחרים דאָרט, איז עס רב אָשר׳ן געוועזן אַ גרוים וואונדער און האָט זיך אָנגערופען, שטרק פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— סטייטש, וואָס הייסט! — אַ יוד — און לאָזט זיך נישט מאַכען געשעפטען!... נישט אַנדערש, האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, אז מעלתו ע—ע—ע... האָט אין האַנדעל נישט קיין געפיהל.

— ווי קומט געפיהל צו האַנדעל ? ! צום האַנדעל ברויכט מען שכל. מען בעדאַרף פערשטעהען.

— עט, נאַרישקייטען ! — מאַכט רב אָשר דרעהענדיג די נאָז און אויפשטעלענדיג דאָס שטעקיל — איך מיין, פערשטעהט איהר מיך, דעם ברען. צום האַנדעל בעדאַרף מען דעם ברען. ברענגען בעדאַרף מען, ברענגען... שכל איז — בע. קוקט אָן, זייט־זשע מוחל, אונזערע גרויסע גלופסקער סוחרים, וואָס, האַ ? נאַט אייך אַ גראָשען פאַר'ן שכל ! מען האַנדעלט, מענשען האַנדלען. וואָס דען ! דאַרויף איז מען דאָך מענשען, סוחרים... און פערדיענען איז אַ גאָטס־זאַך, אַ מזל. מזל מחכים, מזל מעשיר, אי רייך, אי קלוג, אַלסדינג איז מען מיט מזל.

— האַנדעל, וואָס געבויט אויף מזל, אויף לויטער ריזיקע, איז אַ קאָרטענשפיעל. אַזוי, אַזוי, רב אָשר, אַ קאָרטענש...

— וויים איך וואָס איהר זאָגט מיר עפּים אַ קאָרטענשפיעל — פאַלט אריין רב אָשר רפאל'ן אין די רייד, דרעהענדיג דאָס שטעקיל און אויפשטעלענדיג די נאָז — קאָרטען זענען קאָרטען און האַנדעל איז האַנדעל. עפּים שפיעל איך דאָ, און לעג פאָר מעלתו אַ שפילכען ? עכק רעד איך, עסק, אַזאַ וויכטיגע זאַך !

— לאָזט זיך נאָר דינען, רב אָשר ! — קומט רפאל אַלץ טאַקי מיט זיינס, רוהיג, געלאַסען — האַנדעל ווייל ס'איז א גרויסע, וויכטיגע זאַך : עס בינדט אויף מענשען די הענד צו אַרבייטען, שענע, גוטע, ניצליכע מלאכות אַלערליי, און עס פאַרברייט אומעטום, פערצוקערט זייער אַרבייט, עס פיהרט צונויף נאָהנט ווייטע לענדער, עס בילדעט, איידעלט אויס, עס שפייזט און בעלעבט אַ וועלט מענשען — אָט דעריבער טאַקע, ווייל ס'איז אַזוי וויכטיג, מוז עס, ווי אַלע אַנדערע וויכטיגע זאַכען, געפיהרט ווערען געזעצט מיט בערעכנונג, מיט פערשטאַנד...

— טע,—טע,—טע, וואוהין מעלתו איז פערפלויגען ! — מאַכט רב אָשר אויף עפּים אַ משונה נגון, דרעהענדיג מיט דעם אויפגעשטעלטען גראָבען פינגער און פאָכענדיג דערביי מיט דער נאָז, וואָס קרימט זיך איהם אַ שרעק — חקירות וויים איך נישט. חקירות — פקירות — ניין ! זעהט איהר, אַ גוט קעפּיל, אויף שרויפען אַ קעפּיל, אַ פליהענדיגעס, הו — האַ, הו — האַ, — דאָס צום האַנדעל, יאַ, יאַ !

— אַ גוט קעפּיל אַליין צו דרעהען, צו פליהען איז פאַר דעם האַנדעל קאַרג. עס ווערט געפאָדערט דערצו אַ גרויסער קאַפּיטאַל פון פערשיעדענע ידיעות — רעדט זיך רפאל זיינס טאַקי, פּיקענדיג רב אָשר'ן מיט איטליכען וואָרט — מען מוז לערנען, רב אָשר, לערנען און וויסען אַ סך זאַכען, נייטיג אין לעבען אריין. פון די חריפות'דיגע, פליהענדיגע יודישע קעפּלעך,

אָהן אזא קאפּיטאל, נעהמט זיך ביי אונז דער שווינדעל, פון שווינדעל נעה־
מען זיך די „קוממיות־זאָגער", פון די „קוממיות־זאָגער" — דלות, קבצנות,
און פון די אַלע אינאיינעם — עסעניש, בייסעניש, מסירות, פיינדשאַפט פון
אייגענע אויך פון פרעמדע. כל זמן דער האנדעל וועט נישט געשטעלט
ווערען אויף פערשטאנד, אויף אמת...

— אי, אי, זייט איהר נאָך, ע־ע, גאָר אַ... אַ יונגער מאַן, מחילה! —
שלאָגט רב אָשר איבער רפאל'ן די רעד, אָנקוקענדיג איהם ווי אַ משוגע'נעם,
שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט איהם גלייך אין פנים אריין — וואָס.
וואָס? איך בעט אייך.

— אָט דאָס וואָס איהר הערט. נאָך אמאָל טאַקי רב אָשר, זאָג איך
אייך: אויף פערשטאנד, אויף אמת און יושר, דער האנדעל זאָל נישט ארוי־
בערחאַפּען די מאָס, עס זאָל נישט זיין מעהר פאבריקען, קלייטען וויפיעל
עס ווערט געבראויכט אין דער וועלט סחורה, עס זאָל נישט זיין סחורה גע־
מלאכה'טע, געפעלשטע מעהר וויפיעל די נאַטור קען עכטע, גוטע אזעלכע
ארויסגעבען. עס זאָל בעלוינען אָרענטליך איטליכענס מיה, איטליכען אָב־
געבען זיינס. עס זאָל איבערהויפּט זיין אַ ריכטיגער, אָפענער חשבון — כל
זמן, זאָג איך, אזוינס איז נישטאָ, איז נישטאָ צו האָפען, אַז אל־דאָס בייז:
עלענד, אָרעמקייט, שנאָה און קנאָה...

— נישטאָ וואָס צו רעדען. אַ גוטען! — געזעגענט זיך רב אָשר, נישט
אויסצוהערען רפאל'ס שמועס ביז אין סוף אריין. ער פערררייסט דאָס היטעל
אַ מאָך געבענדיג מיט די אקסלען, אַ קראַץ אין דער פּאה, אַ דרעה מיט
דער נאָז, און ווערט אַנטרונען.

— אַ גוטען טאָג, אַ גוט יאָהר! — זאָגט רפאל, אַז רב אָשר איז שוין
געווען אויף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? האַ, מען וועט זיך
מוזען בעגעהן אָהן רב אָשר'ס הילף אויך.

רפאל איז אין זיין זאַך געווען געלערענט, פּראקטיש, דערצו אָרענטליך
ווי ווייט מעגליך. ער האָט קודם־כל זיך גענומען גוט בעטראַכטען גלופּסק
און זי איז איהם פּאָרגעקומען זעהר ציקאַווע מיט דעם סטרוי פון איהרע
הייזער, מיט איהרע גאַסען, געסלעך און הינטער־געסלעך; ציקאַווע מיט
איהרע יודען, מיט איהרע קרעמער און סוחרים, ציקאַווע מיט איהר שטענ־
דיגען רעש, יאָגעניש, לויפעניש און מיט אַלע איהרע גיינג. דער יצר־הרע
פון מסחר איז דאָרט גרויס. יודען האַנדלען איינע מיט די אַנדערע, ציהען
די פּרנסה איינע פון די אַנדערע. צעהן מאָל מעג אַ סוחר פאַלען, זאָגען
„קוממיות", שטעהט ער, נישקשה אויף, און האַנדעלט ווייטער. היינט,
אזוי הייסט עס, היינט איך דיר „קוממיות" און מאָרגען — דו מיר. היינט
האַלט דער די בייטש און טראַסקעט, און מאָרגען טראַסקעט יענער. אָט

אזוי דרעהט זיך דאָרט דאָס רעדיל, דער ארויף, דער ארויף, יענער אראָב, און דערנאָך יענער ארויף און דער אראָב. דער יצר־הרע וואַרעמט אונטער, יודען פּלאָ־מען, דרעהען זיך, דרעהען און האַנדלען. רפאל האָט אין גלופּסק געפונען אַ פּלאַץ אויף אָבצוזעצען זיין סחורה. נאָר ווייל אין האַנדעל מוז מען געבען אויף קרעדיט, אַנדערש איז נישט מעגליך אָבצוזעצען, און מורא האָבען אָבער בעדאַרף מען דאָ פאַר אָנזעצען, דעריבער איז ער אין האַנדעל געגאַנגען האַרט ביי דער ערד, זיך נישט געחאַפּט, געיאָגט; ער האָט גוט איבערגעזיפּט, געגעבען אויף באָרג גאָר גרויסע בטוחים. דעם כלל האָט רפאל געהאַט: בעסער ווינציג פערדינסט, נאָר זיכער, ווי אַ סך מיט ריזי־קע; גלייכער צו געהן פּאַמעליך האַרט ביי דער ערד, ווי צו פליהען און דערנאָך אראָבצופאַלען, ברעכען האַלז און געניק. רב אָשר דער מעקלער אָבער האָט נישט געהאַלטען מיט רפאל'ן, און פלעגט ברענגען ראיות פונ'ם שטייגער פיהרונג אין דער וועלט, פון מדרש און דעם עולם'ס ווערטלעך, וואָס פונקט קאַפּויר, נישט אַזוי ווי ער.

— אַ טעות, ווי איך בין אַ יוד! — האָט גע'טענה'ט רב אָשר, אַז ער האָט פאַרגעלעגט געשעפטען און רפאל האָט נישט געוואָלט הערען — מעלתו לעבט אין טעות. אלסדינג ווענדט זיך אין מזל. זינט איך לעב — נער הייתי וגם זקנתי, מיט אַ גרויסע באָרד — האָב איך נאָך נישט געזעהן אַ סוחר זאָל טראַסקען אין דער וועלט מיט זיין חכמה. די ברכה איז אַנדערש נישטאָ — זאָגען אונזערע הייליגע חכמים — נאָר אין אַ בלינדער זאַך, ווי אַ בלינדער אתרוג למשל. אין זייערע ווערטער זענען טאַקי תורת אמת. ווער עס האַנדעלט מיט בטחון, בלינד אָהן חכמות, נישט צופיעל אי־בערקלעהרען: — וועט־מיך, העט־מיך, זאָלט־מיך — דעם שיקט הקדוש־ברוך־הוא ברכה און הצלחה אין זיינע געשעפטען. אדרבה, זייט זיך מטריח און זעהט, ווי די וועלט פיהרט זיך. יודען, ברוך השם, האַנדלען, קויפען, פערקויפען, נעהמען, גיבען, און גלויבען — זכות־אבות שטעהט זיי ביי און זיי לעבען, ברוך־השם, מיט ווייב און קינדער, מיט אויסגעגעבענע טעכטער און איידעמס אויף קעסט. ווען, חלילה־וחס, אַ סך אַזוינע ווי מעלתו זאָל געווען זיין צווישען יודען, וואָלט די וועלט בעדאַרפט חרוב ווערען. עס וואָלט נישט געגלויבט איינער דעם אַנדערען — אויס קרעדיט, אויס האַנדעל, אויס פרנסה, און עס וואָלט אויסגעקומען — לעג זיך, שונאי־ציון, ציה זיך אויס און שטאַרב. און וואָס נאָך? מענשען וואָלטען נישט געאַקערט, נישט געזייט אויס מורא, טאָמער וועט די ערד זיי אָנזעצען, נישט אַרויסגעבען תבואה, אפילו דאָס וואָס זיי האָבען אין איהר אריינגעלעגט. און אַ פּסוק איז דאָך דאָ, וואָס זאָגט בפירוש: הזורעים בדמעה, די וואָס זייען מיט טרעהרען, ברנה יקצרו, וועלען מיט געזאַנג שניידען! אמת, קרע־

דיט איז געזייט מיט טרעהרען, אָבער דער וואָס מאַכט זיך האַריץ, גלויבט און גיט, וועט איהם גאָט ברוך־הוא בעצאָהלען... טאַקי, דעם עולם'ס ווערטיל: ווער עס שטעלט נישט איין — נעהמט נישט אויס. דער שפּיץ איז: אַ סוחר בעדאַרף נישט האָבען קיין חכמה, נאָר מזל, דעם אויבערשטענס הילף. דער וואָס איז נישט קיין בר־מזל, מעג ער זיך אפילו זיין אַ חכם ווי שלמה המלך, וועט ער גאָרנישט מאַכען, טאַקי ווי מען זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפען נישט קיין שום חכמות אַ קעגען שלעכטע קאָרטען.

אָט מיט אַזעלכע מיני מימרות און נאָך אַזוינע פּזמונות פלעגט רב אָשר אליץ איירײדען רפאל'ן, ער זאָל מאַכען דורך איהם געשעפטלעך מיט קרעמערס, נישט צופיעל איבערטראַכטען, איבערקלעהרען, שטאַרק פערזיכע־רענדיג זיינע ווערטער מיט שבועות און טויטע קללות: ער זאָל נישט אויס־לעבען זיינע יאָהרען, ער זאָל איינגעהמען אַ מיתה־משונה, ער זאָל נישט האָבען קיין חלק עולם־הבא, ער זאָל נישט הערען שופר של משיח, און נישט זוכה זיין צו פיהרען די טאָכטער זיינע אונטער דער חופּה, אויב ער מיינט נישט אינגאַנצען טאַקי נאָר לטובת העסק. גאַנץ פּשוט, ער מיינט נישט אַזוי דאָס מעקלעריי, ווי דאָס געשעפט אליין — דאָס געשעפט זאָל וואַקסען. און זעהענדיג אָבער אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפענע רעד, רפאל האַלט זיך טאַקי ביי זיינס — ניין, ניין! פלעגט ער שוין פּרובען מיט בייזען. דהיינו, אָנדרודלען די נאָז און מאַכען אויף איהם אַ מורא מיט פוילע תנועות, אַזוי, אַ שטייגער:

— וואָס מיינט אַזוינס זיך מעלתו? מעלתו מיינט, אַז ער איז איינער, נישטאָ מעהר חוץ איהם, האַ! נו, וויסען זאָלט איהר, אַז ס'איז דאָ, געלויבט איז גאָט, אַ מאָסקווע און אַ לייפּציג אויף דער וועלט! און באמת טאַקי גרויסע נאַראָנים זענען זיי, די גלופּסקער סוחרים. צו וואָס טויג זיי נעהמען סחורה ביי מעלתו, וואָס קומט זיי אָן מיט אַזוי פיעל מיה, מיט בויכוועהטיג און אויף טייערע פּרייזען, אַז דאָרט, אין יענע שטעדט, ביי דעם פּאָניע און דעם דייטש, געהט מען זיי אַקעגען, מען רייסט ביי די פּאָלעס, בעט־טענדיג זיי: אַהער, יודעלעך, אַהער! נאַט אייך סחורה, אַ בחיר, און בזיל־הזול. אפשר איז שווערליך במזומנים, קען מען האָבען אַ הקפה — נעהמט, אָך, אויף קרעדיט. און יודען געהען טאַקי און נעהמען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל אַ קרעציל, אַ שטיקעל עכוב הייסט עס, מען קען נישט ענטפּערן צום טערמין, צאָהלען, הייסט עס... איז, חלילה, נישט אַזאַ גרויסע סכנה. דער דייטש און פּאָניע זענען גוטע מענשען, זיי שווייגען. יאָ, מעלתו בע־דאַרף דאָך וויסען, אַז פּאָרשלאָגען דאָ שלאָג איך איהם פּאָר נישט יענע סוחרים, וואָס האָבען שוין לאַנג אָבגעטאַז זייער זאַך. פערשטעהט'ז איהר מיך, דאָרט... נאָר אַזוינע, וואָס עדיין לא היו במאָסקווע, מעלתו פער־

שטעהט, וואס דער טייטש איז פון אזוינע ווערטער? דאס הייסט: זיי זענען נאך נישט געווען, פארשטעהט איהר מיך, אין מאסקווע, פאר זיי איז נאך א מעגליכקייט קומען אהינצו הויבען א הקפה און מיט דער צייט זאל ביי זיי בלייבען א מנה־יפה, אויב אזוי... איהר פארשטעהט, אויב אזוי, זענען זיי דאך נישקשה'דיג, אצונד, דא אויפ'ן ארט „ראיעלע" סוחרים... א קלוגען בעדארף מען קיין פינגער אין מויל נישט ארייגלעגען, ער פערשטעהט אויפ'ן ווינק.

איך אזעלכע שארפע ווערטער האבען נישט געהאלפען.

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

רפאל האָט געגעבען סחורה די קרעמער, ווי דער איינפיהר איז, אויף אַ צייט פון עטליכע חדשים אויף וועקסלען נאָר פון גרויסע בטוחים, וואָס זייערע וועקסלען איז באַלד טאַקי אין דער הייסער רגע געווען גרינג אָבצו־סקאָנטירען. אי וואָס עס איז דערביי צו פערלירען היבש פּראָצענט, דאָס האָט איהם נישט געאַרט, אבי דאָס געלד איז שלום בקעשענע און ער קען רוהיג שלאָפען. און אַזעלכע סקאָנטעס האָט ער געהאַט מיט לייבצע דעם רויטען — אַ איד אַ נגיד און אַ פּראָצענטניק אין גלופּסק.

ווי דער וועלט איז בעקאַנט, איז לייבצע דער רויטער, מיט אַ בלייך פּנים, אַ לאַנגע נאָז און אַ קורץ בערדיל, דאָס שיינדיל אין גלופּסק, מיט וועלכען מען נעהמט זיך איבער פאַר אַ וועלט מענשען.

— נאַט, הייסט עס, קוקט אָן דאָס נפש מיינס, די שענע צורה, די אַרבייט מיינע!

לייבצע איז איינער פון יענע לייט דאָרט, וואָס קוואַקען אויס אויף פיינע־בריות, אריינצוטרעטען אין דער געוויסער כנופיא, וואָס גיט פון זיך אַרויס פאַר דעם פאָלק ישראל די אַלערליי גבאים, פיהרער, קאָכלעפעל, מאַכערס, טהוערס, טענצערס, עצה־געבערס, נאָך און נאָך אַזעלכע פיינע פאַרשוינען, צו פאַרזאָרגען אונז אָרימע יודישע קינדער, גאָר אומגעבעטען, מיט משונה ווילדע טובות. געוועהנטליך זענען זיי דימענטענע מענשען, וואָס נעהמען ביי יענעם די נשמה אַרויס מיט גוטען. זיי זענען, דאַכט זיך, גאָר אָהן אַ גאַל, און האָבען אין דער נאָז פליי. יודיש געלד, וואָס געפינט זיך ביי זיי, איז זיי טייער, נישט אויסצוגעבען דערפון אויף קיין שום בעדערפעניסען, נאָר אויף זייערע אייגענע אליין. אויף כבוד זענען זיי מוחל, אָבער נאָר אויף יענעמס. זיי זענען גרויסע בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע. זיפצען, קרעכצען אויף כלל־ישראל — אך, אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָר קאָסטען זאָל עס נישט קיין גראָשען. יודישקייט, מהיכא־תיתי, איז זעהר טייער, נאָר אַ מינדסט אייגען אינטע־רעסיל איז נאָך טייערער.

לייבצע דער רויטער שניידט זיך אויף אַ פיינע־בריה און לעבצט שטאַרק

אריינצוטרעטען מיט א פוס צווישען די בערג. קיין למדן איז ליבצע נישט געווען. נאר עט, וואס מאכט עס אויס! א מאכער אין שטאדט ווערט מען, נישט אזוי צוליעב תורה, ווי צוליעב סחורה, אדרבה, תורה איז געוועהנטליך נאר א חסרון — טאקי דעריבער ווייל דו קענסט לערנען, קענסטו נישט אויסגעקליבען ווערען ביי אונז אין חברה.

בעפאלען מיט קינדער איז ליבצע דער רויטער נישט געווען. ער האט געהאט נאר צוויי טעכטער, איינע, די עלטערע, חנצה, א בילד־שענע, און איינע א מיאוסע, נאך גאר א קינד. יענטיל, ליבצעס ווייב, אבייכיגע יודענע, איז ביי זיך אין שטוב דער גאנצער קאפ — קלינגט שטעדניג מיט א בונד שליסעלעך, א שען קניפעל. זי פיהרט זעהר א גוט לעבען: עסט, אהן עין־הרע, שלאפט, טהוט זיך וואויל, איז פעט, בעלייבט, און פונדעסט־וועגען האפט זיך איהר עפטערס פונ׳ם מויל ארויס א זיפץ, א קרעכץ. זי קלאגט זיך אין א שמועס מיט בעקאנטע ווייבער, קלאפענדיג זיך אליין אין הארצען, אנווייזענדיג, אז אט דא, דא האט זי א וואונד, שאקעלט מיט דעם קאפ, פערגלאצט די אויגעלעך, אלין טענות צום רבונו של עולם.

— אוי, א זוהן, א קדיש!

זי האט שוין איבערגעטאן אלע מיטעל, וואס אין דער וועלט, איבער־געהאט עסקים מיט רופאים, דאקטוירים און מיט וועמען איהר ווילט. ווילט איהר אלטע גויות — איז אלטע גויות; ווילט איהר בעלי־שמות, טאטערס, להבדיל — איז בעלי־שמות, טאטערס, להבדיל, און וואס?

— גארנישט!...

די ווייבער מאכען א רחמנות־פנים׳ל, שאקלען איהר אויך צו מיט דעם קאפ, נעהמען פונ׳ם כבוד, וואס יענטיל שטעלט פאר זיי, קייען עס פאר־מעליכען מיט חן, טרייסטען זי, נעבעך, און אין די אויגעלעך שטעלען זיך זיי טרעהרען.

— אז איך אליין, אזוי איז דער שטייגער יענטילס געווען זיך צו קלאגען: אז איך אליין, וועה איז מיר, ווינד איז מיר, בין אזוי געשטראפט, אזוי אומגליקליך, נעבעך, לאמיך־זשע האטש נחת האבען פון די טעכטער, זוכה זיין ביי דעם וואס לעבט אייביג, טאטע־פאטער, רחום, צדיק, אין־גיכען די עלטערע טאכטער אונטער דער חופה פיהרען און דערלעבען פון איהר יונגלעך־איניקלעך...

— אמן. הלואי, רבונו של עולם, — פלעגען איהר אבענטפערען די ווייבער, פערוואָרפענדיג די אויגעלעך און מאכען דערביי אזעלכע משונה פערקרימטע צורות, גלייך ווי זיי וואלטען איבערגליקליך געווען, ממש ווי נייע געבוירען ווערען, ווען השם־יתברך זאל זיך דערבארעמען אויף יענטלען,

נעבעך, און זי בענשען מיט איניקלעך־יונגלעך. אז נישט, וועלן זיי עס נישט אויסהאלטען, חס־ושלום!...

דעריבער קוים איז חנצה פון די קינדערשע שיכלעך ארויס, נאָך זעהר יונג, האָט שוין יענטלען זיך שטארק פערגלוסט א חתן פאר איהר, — עפּיס אזא מין פערגלוסטען זיך, מעהר ווי דער שטייגער איז פון אלע ווייבער, מאמעס, וואָס גלאָט דער ענין החתונה אליין, צונויפפיהרען זיווגים, קינדער חתונה צו מאכען, איז עפּיס טאקי גאָר א ברענענדיגער יצר־הרע ביי זיי... יענטיל האָט געברענט, געארבייט אויף אלע כלים. געדולד דעם מאן א קאָפּ טאָג ווי נאכט:

— געוואלד א חתן, א שידוך פאר דער טאָכטער!

נאָר לייבצע אָבער האָט זיך נישט אזוי שטארק געהיצט, ער איז געווען אין שדוכים א גרויסער איבערקלייבער. איהם האָט זיך געגלוסט א אײדעם מיט אלע מעלות: א זיידען קינד, א גוטס, א פרומס מיט א וואויל קעפּיל, פון א געהייבענער משפחה, איינגעטונקט אין יחוס, אז גאָט און לייט זאָלען איהם מקנא זיין. לייבצע האָט, ווי א סוחר, געזוכט אין א שידוך א געשעפט איינצוהאנדלען פאר זיך, אויך פאר זיין טאָכטער א סחורה, עס זאָל גוט זיין פארביידען. עס האָט איהם געפּאסט צום עסק, זיך משדך צו זיין מיט בערען, איינקויפען זיך אין דער גילדענער פּאָהן, הוילע צימעס. ער האָט געזוכט, געזוכט און דערטאפּט לסוף דעם אנטיק — דערטאפּט א בנציה, א בלייך בחור'ל, א דארס, מיט א אויסגעווייקטען פּנים'ל, ערשט בר־מצוה און שוין קאנדידאט אויף מרידין — הכלל, א תכשיט ווי געוואונשען.

חנצה ווערט, למזל, א כלה און צו פונפצעהן יאָהר א אשת־איש, א פלוניתטע. זי זיצט מיט „איהרען" ביים טאטען אויף קעסט.

דאָס „מאנדעלע" איז א איידימעל מיט אלע פּישטשעווקעס: עס געהט זיך פריהמאָרגענס טאָג־טעגליך אין קלייזעל דאווענען, בעלאָדען מיט א טלית־און תפילין־זאק, גרויס ווי ער. קומט א אָבגעדאווענטער צוריק, קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט אריין: גוט מאָרגען! מעהר קיין וואָרט. וואשט זיך, זאָגט „שאו ידיכם", „המוציא" — און עסט. אָבגעגעסען — געהט עס זיך באלד טאקי ווידער אין קלויז, לערנען, און קומט מיטאָג־צייט נאָך א מאָל עסען. אָבגעגעסען, ווייטער אין קלויז, קומט אויף דער נאכט צוריק, קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט אריין: א גוטען־אָוונד! איז מקים אכילת קעסט, עסט אָב, בענשט, לייענט קריאת־שמע און גיכער אין בעט אריין־שלאָפען. עפּיס שמעקט עס טוכלע, גיט זיך נאָך מיט בעל הבית'ל, גאָר א דערקוויקעניש.

לייבצע האָט הנאה, יענטיל איז זיך גאָר מחיה, און חנצה איז זיך דער־ווייל ווי פריהער טאָקי חנצה — גאָרנישט... נאָר מיט אַ צוגערעקטען קאָפּ. אַ שטיקעל פערענדערונג אין איהר פון נאָך דער חתונה איז יאָ דאָ — עפּיס שעהמט זי זיך, דערזעהט זי איהם, איהרען הייסט עס, לאָזט זי אראָב די אויגען. פאַר פרעמדע איז נאָך ווי־ס׳איז, נאָר פאַר בעקאַנטע ווערט זי פייער־רויט און זוכט ווי אנטרונען צו ווערען. עפּיס איז איהר פריקרע, וואָס? — דאָס איז שוין איהר סוד. די בעקאַנטע פלעגען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט אַ שמייכעלע, גלייך ווי געזעגט: מיר פערשטעהען. די מאַמע פלעגט זי געוועהנטליך, ביים אנטרונען ווערען, בעגלייטען מיט אַ מילדען בליק, דערביי אויך שמייכלען, שמעלצענדיג זיך, און צושאָקלען מיט דעם קאָפּ.

רפאל׳ן פלעגען מיטברייגגען די געשעפטען זיינע, קומען עפּטערס צו לייבצען אין הויז. ביים ערשטען מאָל זעהן פונדערווייטענס רפאל׳ן דורך דער אָפענער טיר אין טאַטענס חדר, איז ער חנצה׳ן פאָרגעקומען עפּיס משונה נייַ — ראַכט זיך אַ מענש, אַ נאָז מיט אויגען, נאָר עפּיס אַ אנדער מין! אַ אנדער רעדען, אַ אנדער בענעהמונג, אַ אנדער קליידונג, אלסדינג אנדערש ווי ביי יענע, וואָס זענען איהר צו די אויגען געקומען דאָ אין גלופּסק ביז אהער. זי האָט הינטערווייליכס געוואָרפען אויגעלעך אויף איהם, נישט מיט׳ן מיין, חלילה, הנאה צו האָבען, עס האָט זיך איהר געגלוסט; ניין, נאָר גלאַט אזוי זיך אַ קוקעלע — עס האָט זיך עפּיס געקוקט... די אויגען האָבען זיך געקוקט און אין קאָפּ ביי איהר איז נאָך נישט געוועזען פאַרטיג קיין פּיצעל מיינונג איבער איהם. מעגליך, אין אַ קורצער צייט אַרום וואָלט זי איהם אינגאַנצען פערגעסען, ווען נישט דער טאַטע איהרער, וואָס פלעגט זעהר אָפט מאַכען אַ רעד וועגען איהם אין שטוב, לויבענדיג איהם אין טאָג אריין, אזוי אַ שטייגער:

— אַ, דרך־ארץ, זאָג איך אייך, פאַר דעם ראָזיגען יונגען מאַן, אָט־אַ! ער איז אַ דורכגעטריבענער, קלאָר אין עסק מיט אלע אָבשניטצלעך, דריי־רעלעך דרינען. איך בין זיכער, אז מיט דער צייט וועט ער וואַקסען, וואַק־סען העט־העט! און נעהמען אַ כלה גאָר מיט די גרויסע אלפים. געדענקט מיין וואָרט... אַ שאָד נאָר, אוי, אוי — זיפצט לייבצע, קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער זיך אין שטערען — וואָס ער איז אַ ביסעל דאָס... ווי הייסט עס ביי זיי, ביי די היינטיגע דאָרט — „אויפגעיורען״ צו אלדי שווארצע יאָהר; נאָר באַ... נישקשה... דאָך אַ חילוק. נישט ווי יענע אָרעמע בעלי־עברות. אויך מיר מענשען, משטיינס־געזאָגט — קבצנים!... ער אָבער, די כפּרה מעגען יענע פאַר איהם ווערען, ער איז אַ סוחר, ווייסט ווי צו פערדינען אַ

קערבעל, אָט וואָס! אַ מענש איז ער, אַ מענש, וואָס אַ מענש הייסט, מיט אַ קאָפּ צום האַנדעל!... איהר פאַרשטעהט? אַ זעלבען קומט אַ כלה, אַ כלה מיט אַ שענעם, אַ שענעם נדן!

די דאָזיגע שבחים זענען פונ׳ם טאַטענס מויל אין דער טאָכטערס אויערען אַריין, גאָר נישט צו דענקען, וואָס ער אַליין האָט זיך דערמיט אָנגעמאַכט — אַ גאַנצע איבערקעהרעניש אין שטוב ביי זיך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט. פון לייבצעס דאָזיגע שבחים הויבט ביי חנצה׳ן אָן צו אַרבייטען דער מח. דאָרט אין קאָפּ ביי איהר, וואו ביז אַהער איז געווען רוהיג, שטאָק־טונקעל, הויבט אָן פּלוצים צו טאָגען — עס האָט זיך אויפגעחאַפּט פונ׳ם שלאָף דער יונגער שכל, מיט איהם האָבען זיך אויך געריהרט געדאַנקען און זיך גענומען צום עסק: אַלסדינגג צו בעטראַכטען, צו פרעגען, וואָס בעטייט דאָס, וואָס יענץ, צו בעטראַכטען מענשען מיט זייערע גענג און אָבצוגעבען זיך אַ רעכנונג, וואָס ס׳איז שען, גוט און וואָס ניין. עס ווערט אפּאָרגענומען רפאל, חנצה׳ס געדאַנקען אַרבייטען. דרעהען זיך אַרום איהם, בעקוקען זיין פּנים, זיין געשטאַלט, אַלסדינג ווי ער שטעהט און געהט. עס שטעלט זיך פאָר צוגלייך אויך בנציה, אזוי ווי ער איז, משטיינס־געזאָגט, מיט דעם פעניציל, מיט די צנאָטעלעך, מיט די אַלע תנועה׳לעך זיינע, און זי פערקרימט זיך עפּיס אַ שרעק. זי קעהרט זיך אין די געדאַנקען איהרע אום ווידער צו רפאל׳ן, טראַכטענדיג ביי זיך: יאָ, ער איז שען! יאָ, טאַטע, דו האָסט טאַקי רעכט — ער איז בעסער, קליגער, קיין פערגלייך! פונ׳ם קאָפּ רופט זיך עס אָפּ אין האַרצען — עס טהוען זיך אַ נעהם געפּיהלען, עפּיס צופּט עס, צופּט, מאָנטעט ביי דער נשמה. דאָס האַרץ גיט אָנצוהערעניש — און חנצה׳ן פערווילט זיך איהם נאָך אַ מאָל זעהן, אוי, חאָטש נאָר אַ ווייל׳ע אַ קוק טאָן אויף איהם. נאָר אָנשטאָט „איהם" קומט, ווי געוועהנטליך אַלע טאָג, „איהרער", משטיינס־געזאָגט, מיט זיין קושען די מזוזה און מיט דעם שענעם „גוט מאָרגען" זיינעם. זי לאָזט אַראָב ביי זיין אַריינקומען די אויגען, נאָר דרינען ליגט נישט מעהר קיין שעמען זיך, דאָס וואָס פריהער, ניין! דאָס איז שוין גאָר עפּיס אַנדערש — עס קומט איהר אוים עפּיס פע, עס שלאָגט זיך צום האַרצען... און באַלד טאַקי ווערט זי מיט זיך נישט צופריעדען, האַלט עס פון איהר זייט פאַר אַ גרוים אומרעכט — סטייטש אָקעגען אַ מאַן! ווי קומט עס אַזוינס צו אַ יודישער טאָכטער? זי טהוט זיך אָן אַ כח די זינד צו פאַרגלעטען, דוקא טאָן אויף איהם אַ בליק, ווייזען אַ פריינדליכע מינע. קוים אָבער פועל׳ט זי עס ביי זיך, אָט אין דער רגע טאַקי קומט איהר, מעשה־שטן, אויפ׳ן געדאַנק, עפּיס גאָר ווי אויף צו להכעיס — „ער", רפאל! חנצה

איז עפּעס מיט זיך אַליין צודרעהט, נישט רעכט צו פערשטעהן, וואָס איז איהר אַזוינס געשעהן? זי זוכט זיך אויס אַרבייט, בכדי דעם קאָפּ זיך צו פערשלאָגען, מישט זיך אין דעם בעל־הבתיש׳קייט, חאַפּט זיך צו אַזעלכע מלאכות, וואָס זי האָט גאָר קיין מאָל נישט געטאָן. די מאַמע קוועלט גאָר אָן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאַר גרויס פרייד און גיט איהר אונטער חשק.

— אַזוי, טאָכטער, אַזוי, לעהרען זיך, נשמה מיינע, זיין אַ בעל־הבית-טע מיט „דיינעם" ביז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

חנצה שטעהט זיך איינמאָל אַליין אין שטוב פריהמאָרגענס, קיינער חוץ איהר איז נישטאָ. זי טראָגט אַ דינס, אַ שניי־ווייס באַטיסטען קאָפּ-טעלע, צוגעפּאַלען צום לייב, מיט אַ געשטריקט קרעגענדיל, פעסט געשפּי-ליעט אַרום אַ קלאָר, ווי פון עלפּענביין אויסגעטאָקט העלזעלע, דאָס יונגע פּנים׳ל מלא חן, בלוט און מילך, אַ מיילכען נאָר צום מאָלען, שוואַרצליכע, ברענענד־פּייכטליכע אויגען לויכטען אַרויס פון געדיכטע ברעמען, ווי אַ פּאָר בריליאַנטען. אויפ׳ן קאָפּ אַ זיידען טיכעל, אַרויסגערוקט אַ ביסעל, אַזוי אַז עס קוקען אַרויס בגנבה האָר.

זי איז בעשעפטיגט מיט איבערווישען גלעזער, שעלכלעך, אויס וועלכע מען האָט געטרונקען טיי, און ווי זי נעהמט זיך אויסשטעלען זיי אויף זייער אָרט אין בופעט, קומט אַריין אין שטוב ר פ א ל. זי קעהרט אויס דאָס פּנים, טוט אַ קוק און ווערט צומישט. רוקט געשווינד אַראָב דאָס טיכעל כמעט ביז די אויגען, שטעהט ווי אַ נעבטיגע און שוויגט.

ר פ א ל׳ן גיט עפּיס אַ נעהם. ער זעהט פאַר זיך אַ שענהייט, נאָך גאָר אַ קינד — און שוין מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ! ער שטעהט אַ ווייל׳ע אויך אָהן ווערטער און איז פערגאַפּט. באַלד געפינט ער זיך, וויטעט זיך מיט איהר גאַנץ איידעל, מיט דרך־ארץ, אויף דעם נייעם שניט, און פרעגט זיך אויפ׳ן פאָטער. נאָכדעם ווי ער האָט בעקומען איהר ענט-פער, אַז דער פאָטער איז נישטאָ אין דער היים, טוט ער זי ווייטער אַ פרעג, אויב ער וועט באַלד קומען. זי טראַכט ענטפערן: „ניין", נאָר נישט ווילענדיג כאַפּט זיך איהר פונ׳ם מויל אַרויס „יאָ", און בעט איהם זיצען. וואונדערט זיך דערנאָך אַליין דערויף, וואָס זי האָט געטאָן, למאי האָט זי איהם פערהאַלטען. געבעטען זיצען, נאָר פערפאַלען.

אויך די אייגענע מעשה טאַקי מיט רפאל׳ן. איידער זיך רעכט צו בעדענקען, זיצט ער שוין אַראָבגעלאָזט די נאָז, ווי דער גוטער יאָהר וואָלט איהם גענומען, און אַנידערגעזעצט אויפ׳ן בענקעל. אין קאָפּ פּיקט זיך איהם אין איין פּיקעניש: קום, בחור, הייב זיך אויף און קום, זיי נישט קיין לעקיש! און דאָס האַרץ אָבער דערלאָזט איהם ניט אַוועקצוגעהן, אַליז:

זיץ, זיץ, נישקשה! די האַנד דערוויי̈ל געהט פון זיך אַליין אין בוזעם־קעשענע, נעהמט און דרעהט אַ פּאַפּיראָס.

חנצה איז גערן חאַטש מיט וואָס ס׳איז צו דינען און טראָגט אונטער אַ פּעקיל שוועבעלעך. רפאל דאַנקט, זוכט אויס עפּיס אַ געשפּרעך, תחילת געהט עס עפּיס שווערליך, קורץ, איבערגעהאַקט, עס קלעפּט זיך נישט, ער אַליץ מיט שאלות: איין מאָל אַ פּ־רעג, ווייטער אַ פרעג, גלאַט אַזוי זיך פון דער העלער הויט, און זי אַליץ: „יאָ", „ניין". אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ. נאָר וואָס ווייטער — ווייטער שפּינט זיך דאָס געשפּרעך שוין גרינגער, לייכטער. עס קומט צורעדט פונ׳ם גלופּסקער עולם יודען: יודלעך אַזוינע, פּראָסטע, אָהן חכמות, נישט קיין גע׳מלאכה׳טע. און יודלעך מיט חכמות, גע׳מלאכה׳טע, אַזוינע און אַזוינע... חנצה אינטערעסירט זיך צו וויסען, אויב ער איז נאָך פון יענע „אויפגעיורענע", „אַריסטאָקראַטען", ווי זיי הייסען, און אַז זי האָט געזעהן, ווי ביים דערמאָנען נאָר זייער נאָמען האָט רפאל זיך פערקרימט אַזוי, וואָס האָט געהייסען ערגער נאָך ווי געשאָלטען זיי אין טאַטען אריין, איז זי עפּיס לעבעדיגער געוואָרען.

— דער טאַטע מיינער, זאָגט זי: האָט זיי אויך נישט ליעב, אָנקוקען קען ער די דאָזיגע לייט נישט.

— אַ־אַ,דער טאַטע! מאַכט רפאל, פאַרדרעהענדי׳ג די נאָז, ווי איהרע ווערטער האָבען איהם שטאַרק נישט געשמעקט: דעם טאַטענס נישט קענען אָנקוקען איז עפּיס גאָר אַנדערש.

חנצה שטעלט אויף די אויגען אויף איהם פערוואונדערט, גלייך ווי זי פאָדערט, ער אָל איהר דערקלערען, וואָס בעטייטען זיינע ווערטער.

רפאל אָבער האָט איינגעזעהן, אַז אַצינד איז נישט די געלעגענע צייט אריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהר אין אַ טיעפען שמועס, וואָס איז פאַר איהר תרגום. ער מאַכט זיך דעריבער תם, כלומר׳שט פערשטעהט ער זיך נישט אויפ׳ן וואונק, וואָס זי קוקט דאָ אַזוינס אויף איהם, און מאַכט אַ שמועס גאָר איבער עפּיס אַנדערש.

אינמיטענדרינען, ווי זיי שמועסען דאָ זיך ביידע, טהוט זיך אָפען די טיר — און עס ווייזט זיך אַ גרויסער טלית־און־תפלין־זאַק, פון אַ בן־פּקועה־פּעלכען, אַרומגעלאַמעוועט מיט בלויע קרייקעס, אויף וועלכע ס׳איז אויסגענעהט עפּיס ווייסע צייכענס פון אַ פאַבריקע און ציפערעס פונ׳ם יאָהר. נאָך דעם טלית־און־תפילין־זאַק ווייזט זיך אַ הענטיל, עס טהוט אַ שמיר די מזוזה. נאָך דעם שמיר הערט זיך אַ קוש, נאָך דעם קוש ווייזען זיך פיס־לעך — און אין שטוב רוקט זיך אריין מיט אַ משונה־ווילדען „גוט־מאָרגען"

א קליין יונגער־מאַנטשיקעלע, א דארם, א בלייכס אין א לאנגער לאַסטינגע־נער קאַפּאָטע מיט א ים־שוימען־שטעקעלע אין דער האַנד.

בנציה וואַרפט א בליק אויף חנצה׳ן, אויף רפאל׳ן, ווערט רויט, ווי א אינדיק, און לויפט דורך געשווינד די שטוב מיט די פיסעלעך, שטאַרק אויפגעבראכט, צו זיך אין אַלקעריל אריין.

אין דעם בייזען בליק זיינעם איז ניט געלעגען דאָס, וואָס מען רופט „פעפערזיכטיג", חלילה! ווי קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בחרם אזוינס גאָר צו טראַכטען. חלומ׳ען וואָלט זיך איהם אפילו נישט געקענט אזעלכס... נאָר וואָס דען? איהם האָט אונטערגעטראָגען גלאַט אזוי, גאָר אָהן אַלע חכמות, דאָס שמועסען איהר מיט א מאַנסביל. איהר זיצען מיט א מאַנסביל אָהן א שומר, דאָס אליין אין איין עבירה: גויה, מען טאָר נישט! ס׳איז דאָ בפירוש א דין... פונקט אזוי וואָלט איהם אויך געאַרט א פליישיג טעפיל ביים פייער נעבען א מילכידיגס, ס׳איז נישט רעכט, נאָך איידער עס קען גאָר ווערען א שאלה...

חנצה איז ביי בנציה׳ס אריינקומען געבליבען זיצען ווי אָבגעבריהט פאַר בושה, א גאַנצער קנויל פון פערמישטע געפיהלען האָבען זיך אינוועניג אין איהר געפלאָנטעט. גלאַט „מאַן" פאַר זיך אליין, ווייל אין דעם נאָמען ליגט אזוינס, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, איז עפּיס פריקרע, א בושה פאַר לייטען, און בפרט נאָך אזעלכער ווי בנציה. ס׳איז איהר א חרפה, א בושה דאָס אריינקומען זיינס, זיין געשטאַלט, אלץ מיט איינאַנדער, מיטטיינס געזאָגט. עס אַרט זי, וואָס דענקט וועגען איהם רפאל, וואָס פאַר א מיינונג האָט ער איבער איהר שלימזל? באלד אָבער איז זי בייז אויף זיך אליין, סטייטש, וואָס געהער זי זיך אָן מיט דעם, מיט א ווילד־פרעמדען מענטשען? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אלץ איינס. נאָכמעהר, זי פיהלט זיך גאָר בעליידיגט פאַר דעם מאַן, איז אין כעס, פאַר וואָס זאָל יענער דענקען פון איהם שלעכט. ער איז דאָך באַרט איהרער. עס פער־דריסט זי, צו־וואָס האָט זי דעם פאַרשוין דאָ פערהאַלטען. וואָס וויל זי, וואָס פערלאַנגט זי? און טאַקי צוגלייך דערמיט פיהלט זי, ווי עס ציהט איהר עפּיס דאָס האַרץ, עס ציהט, ציהט א שרעק! ס׳איז אינוועניג אין איהר א קאָכעניש, א פלאָנטעניש, זי מיגעט זיך, די פאַרב שטעהט איהר אין פּנים — און זי איז וואונדער־שען, שענער נאָך ווי פריהער.

רפאל פערשטעהט איהר לאַגע, פיהלט זיין שולדיגקייט, אז איצט וואָלט גלייך געוועזען זי לאָזען צורוה. ער רייסט זיך, רייסט זיך אוועקצוגעהן, נאָר אומזיסט, ער קען פון איהר די אויגען נישט אָברייסען — ביידע זיצען ווי אויף שפּילקעס און שווייגען.

אַ שנייצען די נאָז, ברייט, אויף אַ קול ווי פון אַ שופר, לאָזט זיך הערען אויף יענער זייט טיר, אָנזאָגענדיג די בשורה, אַז אָט געהט לייבצע. דער־זעהענדיג רפאל׳ן ביים אריינקומען אין שטוב, איז לייבצען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, אַז רפאל קומט אַנדערש נישט, סיידען ס׳איז דאָ איין עסק, און דאָס ווילט זיך איהם דאָך טאַקע זעהר שטאַרק, הלואי עפּטער עסקים מיט רפאל׳ן, וועט ער דאָך פערדיענען.

— אָ, אַ גאַסט! מען בעדאַרף מאַכען שהחינו, אָווא, אַזאַ צייט, אַזאַ לאַנגע צייט נישט געוועזן ביי מיר אין שטוב! הא, וואָס איז די מעשה, וואָס? נישט שען, רב רפאל, נישט שען — מאַכט לייבצע קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער די נאָז — אדרבה זאָגט, טהוט מען עס אַזוי אַ פריינד, וואָס האָט אייך אמת ליעב, הא? בנאמנות! איך האָב זיך שוין שטאַרק מצער געוועזן, אַלץ איבערגעטראַכט, אפשר האָב איך מיך מיט עפּיס פאַרזינדיגט, נאָר השם־יתברך איז מיין עדות, אויך מיין ווייב און מיין טאָכטער דאָ, וואָס איהר זעהט, אַז איך בין ריין פון שולד, אדרבה, פאַרקעהרט... עולם ומלואה האַלט איך פון אייך. איאָ, חנצה, וואָס זאָג איך תמיד, הא, אויף רב רפאל׳ן? — מילא נו, פערפאַלען. וואָס געוועזן, איז געוועזן, אצונד פרעה איך מיך באמת, וואָס איך זעה אייך, זאָל מיר גאָט אַזוי העלפען בכל אשר אפנה. נו, זאָגט־זשע מיר קודם כל, ווי געהט עס אין געזונד, אין די גע־שעפטען, הא?

— געלויבט דער אויבערשטער, גוט! זאָגט רפאל: געשעפטען זענען דאָ זעהר פיעל און אָט בין איך טאַקי אצונד געקומען וועגען געשעפט.

— אי־אי, אויב אַזוי, קומט־זשע אריין צו מיר אין חדר, — זאָגט לייבצע מיט אַ שיינענדיג פּנים פאַר גרויס הנאה: — קומט, זייט מוחל, און מיין טאָכטער וועט זיך מטריח זיין צוליעב דעם גאַסט אריינטראָגען אונז אהינצו אַ ביסעל משקה מיט פערבייסען, אַ — יאָ, חנצה? אָדער אפשר איז דער מאַן דיינער שוין געקומען פון בית־מדרש און דיר גלוסט זיך אַ ביסעל פאַרברייגגען מיט איהם, הא, וואָס שעמסטו זיך? חנצה? — חכמה׳ט־זיך לייבצע פאַר גרויס שמחה, נאָכקוקענדיג מיט איין אויג חנצה׳ן, וואָס איז אוועקגעגאַנגען שטאַרק פאַרשעמט, מיט דעם אַנדערען ווינקענדיג צו רפאל׳ן, און איז מיט איהם צו זיך אין חדר אריין.

דאָס דריטע קאַפּיטעל.

יענע צייט, מיט אַ יאָהר פערציג, פופציג צוריק, האָט אין דער לאַנגער, פינסטערער נאַכט פון׳ם יודישען לעבען ביי אונז אין לאַנד אָנגעהויבען צו שיינען אויף טאָג. אַ פרייש ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטאָן פון מערב־זייט, צוטריבען די גערדיכטע וואָלקענס איבער דער ענגער יודי־שער גאַס און די בילדונג האָט ווי דער מאָרגענשטערן אריינגעשיקט אויף אהין פון איהרע שטראַהלען. אַ קליינער טייל יודען זענען מיט דעם בעגין אויפגעשטאַנען לערנען, צווישען זיי אַזעלכע, וואָס די אויגען נאָך פער־שלאָפען, נישט רעכט ביי די געדאַנקען, האָבען ווי די פערדולטע זיך גע־יאָגט, געוואָרפען אין אַלע זייטען, און פאַר גרויס איילעניש דערווייל גע־בראָכען, אומגעוואָרפען, אָנגעמאַכט שאָדען. דער איבריגער עולם האָט זיך נישט געריהרט פון׳ם אָרט, זיך געבייזערט און געמורמעלט, וואָס מען שטערט איהם דעם שלאָף.

ס׳איז אַ קריגעריי, אַ געווערטלעריי צווישען ביידע צדדים: די רופען יענע „פעפערס״, פוילע — פאַרלעגערטע — צוגעלעגערטע סחורה, אונטער־לאָזענדיג זיי אונטער דער נאָז פאָנפעס, און יענע ניסען, קייכען, שרייען: שקצים, הולטאַיעס! די יאָגען אַלץ ווייטער, ווייטער, אַרויס אין דער פרייער וועלט אריין, מיינענדיג, עס שטעהט זיי פאַר דאָרט גליקען, און יענע אויף די געלעגערס גיבען אויף זיי אַ מאַך מיט דער האַנד: נאַראָנים! איהר וועט חאַפּען אַ קלאַפּ, וועט שפּעטער, נישקשה, קומען ווי די אָבגעשמיסענע צוריק מיט אַראָבגעלאָזטע נעז! ביידע צדדים האַמפּערען זיך, איינער דעם אנדערען טהוט אין דער גאַל אריין, ס׳איז אַ צערייסעניש, אַ צעפאַלעניש, קידער־ווידער!...

מעהר פון אַלע האָבען עס געפיהלט די יונגע פּאָר־פאָלקען, פאַר זיי איז די בילדונג־שמילדונג געווען אַ סם — עס האָט אָנגעמאַכט אַ דרע־העניש, זיי אויסגעקויקעלט. בעלי־הבית׳לעך וואַרפען אַוועק זייערע פלונית׳־טעס, לויפען בגנבה ערגיץ אַוועק — לערנען. יוגענדען וואַרפען אַ אוס־חן,

שפּייען קלעק אויף זייערע מאַנעלעך־צוצקעס, וואַרפען אַראָב די שליי-
ערס און ווערען פּריצה׳ס. איידעמלעך פון בנציה׳ס סאָרט קריכען אויס
ווי די מייז, אַ מגפה אויף זיי, נישט דאָ געדאַכט.

מען זאָל זוכען אויף בעלנות אין די מעטריקע־ביכער פון יענער צייט,
וואָלט זיך גאַנץ זיכער דערוויזען, אַז אַזוי פיעל גט׳ן ווי דענסטמאָל איז
צווישען יודען קיינמאָל נאָך נישט געווען.

רפאל האָט מיט זיין אריינגאַנג צו לייבצען אין שטוב פערטראָגען די
קרענק פון יענער צייט — חנצה נעהמט זיך און בעקומט היץ!... עס דרעהט
זיך איהר דער קאָפּ, עס בייט זיך איהר דער געשמאַק, דאָס וואָס פריהער
איז איהר געווען ליעב, איז אַצונד פּע, וואָס אַמאָל גוט, היינט שלעכט —
די אַלע גוטע סימנים פון יענער פאַרשלעפּטער קרענק, נישט היינט גע-
דאַכט! בנציה איז איהר פּריקרע, איבעל ווערט איהר אַ קוק טאָן אויף
איהם. רפאל׳ן געפעלט חנצה אַלץ וואָס ווייטער מעהר, ער זוכט אויס
צייט צו זעהען זיך מיט איהר, ווען זי איז אַליין. ער גיט איהר איין
שכל, פאַרברייינגט מיט איהר די צייט אין אַ קלוג געשפּרעך, זי חאַפּט־אויף
זיין איטליכס וואָרט, עס חאַפּען זיך ביי איהר אויף נייע געדאַנקען, פרישע
געפילען, עס קאָכט זיך, קאָכט, זי ווערט צעקאָכט און צו איהם צוגעקאָכט.
רפאל האָט אָנגעצונדען אין חנצה׳ס האַרץ אַ העליש־פייער און אַליין אויך
געברענט צו איהר — נאָר דאָס פייער איז דערווייל ביי ביידע געווען פער-
באָרגען, איטליכער בעזונדער פון זיי האָט עס געשטיקט אין זיך, געברענט
שטילערהייד.

רפאל, אַ מענש מיט יושר, מיט פערשטאַנד, געניט אין דער וועלט,
האָט אַלסדינג איינגעווענדט פון זיין זייט, דאָס פייער פון אָנהויב צו
לעשען. ער האָט זעהר גוט בערעכענט, ווי ווייט אונמעגליך עס איז, אויף
דעם גלייכען רעכטען וועג דעם וואונש פונ׳ם האַרץ צו דערגרייכען. חנצה
האָט דאָך אַ מאַן, אמת טאַקי ער איז אַ בהמה, אָבער פאָרט אַ מאַן. אַ מאַן
אַ בהמה איז גאָרנישט אַזאַ זעלטענע זאַך. אָנמאַכען צווישען זיי אַ בייז-
שלעכט לעבען, צעררייסען אַ פּאָר־־פּאָלק — אַזוינס איז איהם נישט גע-
לעגען אין זיין כאַראַקטער. היינט איז דאָך, גאָר אָהן דעם, עפּיס צווישען
איהם און איהרע עלטערן אַ גאַנץ טיעפער אָבגרונד. זיי זענען בעגאָטישע,
פערשימעלטע פון דער אַלטער וועלט, און ער איז איינער פונ׳ם נייעם שניט,
מעהר אָדער ווייניגער — אַלץ איינס. שוין דאָס אַליין, וואָס אַ בנציה
קען זיין זייער איידעם, בעווייזט גענוג, ווי ווייט אַזעלכע זענען פון אַ רפאל׳ן,
אַזוי ווייט ווי הימעל פון ערד. דעריבער, אָנגענומען אפילו דער פאַל, אַז
חנצה בלייבט איין אלמנה אָדער אַ גרושה, וועלען דען די עלטערן איהרע
וועלען זיי אויסגעבען פאַר איהם? און אַז ייי וועלען זאָגען: ניין, וועט

דאָך זיין מאַקי ניין, וואָרום די הויפּט־ראָליע ביי יודען אין אַ שידוך שפּיע־לען דאָך גאָר די עלטערן. וואָס ווייסען קינדער — זאָגט מען — און וואָס האָבען זיי אַ דעה צו זאָגען אין אַזעלכע זאַכען...

רפאל האָט עס אַלסדינג גוט בערעכענט און זיך אַליין געפרעגט, אין הארצען, וואָס ער וויל און צו וואָס אַזוינס קען פיהרען? נאָר ווען דער האַנדעל איז ביי רפאל'ן געגאַנגען נאָך אַ פּינקטליכער אויסרעכנונג אַלס־דינג פריהער, איז ביי אַזעלכע זאַכען, ווי געפיהלען אינוועניג אין דער נשמה, די אַלע בערעכנונגען זענען נישט אָנגעגאַנגען. דאָס הארץ ווייסט נישט און האָט נישט געוואָלט וויסען פון קיין חשבונות, עס האָט זיך געטאָן זיינס, אַליין ווייטער — ווייטער געצויגען און געצויגען ביז רפאל איז מיט דער צייט פערגאַנגען העט־ווייט, אַזוי אַז צוריק איז גאָר קיין מעגליכקייט נישט געווען.

און חנצה? אוי, אַז אַך־און־וועה איז חנצה'ן, נעבעך, געווען פון אַלע זייטען. אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר, ווי אַ יודישער טאָכטער, פונ'ם יצר־הרע, וואָס צעקאָכט איהר די געבליטען מיט זינדיגע געדאַנקען פון ליעבע, וואָס גיט איהר צו פיהלען אַ זוינס, וואָס אײ־אײ־אײ, חס וחלילה, עס פאַר'ן מויל צו ברענגען! און אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר אויך פון בנציה'ן דעם שלימזל איהרען. לעבען מיט אַזעלכען איז אונמעגליך. זי האָט דאָך איהם פיינט, קען איהם נישט אָנקוקען. אַזאַ לעבען, משטיינס־געזאָגט, פון אַ פּאָר־־פאָלק נישט צום הארצען, איז דאָך אַ זינד נאָר אקעגען זיך, אקעגען גאָט און לייט. פּטור ווערען פון איהר שלימזל איז גאָר ניט געמאָלט, זי איז דאָך ביי טאַטע־מאַמע אין די הענד, זיי האָבען איבער איהר צו זאָגען — און ביי זיי אין די אויגען איז דאָך דאָס בנציה'לע איהרס מלא חן, שעהן ווי די וועלט. וואָס איז שייך, זי האָט פיינט, אַז זיי, טאַטע־מאַמע, האָבען עס ליעב!... הכלל, אַזוי צי אַזוי איז חנצה זינדיג, ס'איז איהר ביטער פון ביידע זייטען.

נישט געפּרופט זאָלט איהר ווערען, ווייבלעך, נישט פאַר אייך, יודישע טעכטער, געראַכט אַזעלכע יסורים ווי חנצה'ס, נעבעך!

לייבצע האָט זיך געשפּיגעלט אין זיין איידעמיל, זיך בעריהמט, גע־צאַצקעט מיט איהם פאַר לייט, אָבגעלויבט אין טאָג אריין זיינע גוטע מעלות און שטאַרק הנאה געהאַט ביי אַ געלעגענהייט אַמאָל דערצעהלען דעם יחוס זיינעם, אַז ער וואַקסט פון דעם רעכטען צימעס פונ'ם פּאָטערס צד, פון דער מוטערס צד — גרויסע רבנים, לויטער בערען, און די אַלע, אַ קאַטאָוועס עפּים, זענען זיינע מחותנים! רב צעמפּיל, דאָס שיינדיל, דאָס „גלות־ליכטיל" פששש... איז אַ מחותן, און רב, רב... דאָס אויבערשטע פונ'ם

שטויסעל — אויך אַ מחותן, בכן... זאָלען גלופסקער וויסען, ווער אַזוינס איז לייבצע דער רויטער!

אויך יענטיל, דאָס ווייב זיינס, האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיט בנציה׳לען, איהר זיס איידעמיל, פאַר די בעקאַנטע ווייבער איהרע, אַלץ גע־לויבט און געדאַנק זיין ליעבען נאָמען פאַר דער דאָזיגער מתנה זיינער, נאָר אויסלאָזען לסוף פלעגט זי געוועהנטליך מיט אַ זיפץ, חליפענדיג: סטייטש, חנצה איז נאָך ניט מעוברת! און וואָס קען דערפון זיין דער תכלית? זי האַפּט זיך אָן ביים הארצען, קלאַפּענדיג דערויף מיט׳ן פינגער, אַז דאָ, אַ־דאָ האָט זי אַ וואונד. אַ מכה אַ גרויסע, שונא־ציון.

די ווייבער, באַרמהאַרציגע, בערייעדעוודיגע, ווי דער שטייגער איז, רעדען איהר אויס דאָס האַרץ, איטליכע מיט איהרע טרייסטווערטער. איינע זאָגט:

— יענטיל, נשמה מיינע, שאַ, גענוג געוויינט, דער זכות פון די הייליגע מחותנים דיינע וועט דיר ביישטעהן דאָרט, פאַר דעם כסא־הכבוד, און איבער אַ יאָהר, אם ירצה השם, וועט חנצה דיינע געלעגען ווערען מיט אַ יונגעל.

די צווייטע דערצעהלט איהר אַ מעשה עפּיס מיט אַ ווייבעל ערגיץ, וואָס האָט אַ היבשע צייט נישט געקינדעלט, איז געקומען איינער אַ בריה צו אַזוינע זאַכען, איך וויים נישט, וואָס ער האָט געטאָן פאַר אַ מיטעל — און דאָס ווייבעל, הלואי אויף חנצה׳ן דיינער געזאָגט געוואָרען, איז באַלד טאַקי פערגאַנגען און טראָגען. נאָך אַ יודענע דרינגט איהר אויס פונ׳ם שכל, אַז אַ קליין יונגעל, עס מעג זיך חאַטש זיין אַ בעל־הבית׳ל, קען גאָר ניט קינדלען, — סיי אַ מענש, סיי אַ בהמה, להבדיל, אַלץ איינס.

— אַז בנציה דיינער וועט אונטערוואַקסען, עלטער ווערען, וועט ער, אם ירצה השם, אָבגעבען דיר זיינס מיט פּראָצענט, האָב קיין מורא נישט, נישקשה!

ווען לייבצען איז אַמאָל געראָטען מאַכען דורך רפאלי׳ן אַ גוט דיסקאַנט־געשעפטיל, אַראָבהאַפּען פון אויבען אַ היבש פערדיענסטעל, און צוליעב דעם איהם פאַרבעטען אינאיינעם מיט גוטע ברידער צו זיך אין אָוועגד אויף אַ גלעזיל טיי, פלעגט ער, לייבצע הייסט עס, בשעת חדוה דערנסטמאָל אונטער־וואַרמען דאָס איידעמיל, דאָס צאַצקעלע זיינס, עס זאָל אַרויסווייזען ביים טיש זיין תורה, און אַלץ ווינקען, צו־ווינקען רפאלי׳ן, ער זאָל מיט׳ן קאָפּ זיך צוהערען.

— אַ נו בנציה, לאָז זיך הערען! עפּיס אַ וואָרט, אַ גוט שטיקעל אַזוינס ווי דו קענסט, אַזוי מיט אַ מויל!

און בנציה צופלאקערט זיך, צושאקעלט זיך מיט די הענד און פיס, שיט מיט שטיקלעך גמרא און מישט אויס קאשע מיט מאהן.

— א נו? מאכט ליבצע, וואס איז פאטשיגליך אין לערנען, שטשירעט אויס צו רפאל'ן איין אויגעלע, שמייכלענדיג דערביי זיס מיט א שיינענדיג פנים — איא, הא, סחורה?

רפאל ענטפערט מיט א קנייטשעלע, עפיס אהן ווערטער, איבערקוקענדיג זיך מיט חנצה'ן, וואס מיגעט זיך פאר שאנדע, טראכטענדיג ביי זיך: אוי האסטו מיר געגעבען א גוט שטיקעל סחורה, טאטע!

דערמיט אליין, וואס ליבצע האט זיך בעריהמט מיט בנציה'ן, אט דערמיט טאקע האט ער איהם בעגראבען. א פנים, אזוי איז ליבצעס פינסטערער מזל געוועזען אנגעשריבען דארט אויף איהם אין הימעל, אז ער אליין, מחילה, מיט זיין בענעהמונג, מיט די רעד זיינע, זאל, גאר אליין נישט צו וויסען, דער טאכטער איינגעבען שכל, פיינט צו בעקומען דעם מאן און פערליעבען זיך אין רפאל'ן. ער זאל עס געוועזען, חלילה, וויסען, וואלט ער, שונאי־ציון, זיך גיכער א מעשה אנגעטאן, זיך בעגראבען טיעף אין דער ערד ניין איילען.

איינמאל, פורים צו דער סעודה, אויף וועלכער ס'איז געוועזען פארבעטען רפאל מיט נאך אנדערע געסט, און מען האט זיך וואויל געטאן, האט ליבצע מיט דער פארסע געוואלט ארויסווייזען דעם איידעמילס תורה, לאז דער עולם הערען, ווי שען ער דרשה'ט, וואס פאר א תכשיט ער איז.

— שא, — פאטשט ליבצע מיט א האנד אין טיש: — מיינער וועט אונז דרשה'נען עפיס מיט דער מגילה. שא, אט וועט איהר עפיס הערען... היידא, בנציה!

און דאס בנציה'לע, וואס האט לכבוד פורים איבערגעהאפט די מאס, נעהאט א איבעריג ביסעל משקה אין קאפ, הויבט אן זאגען שטארק פערפלאמט אזוי:

— אין פלוג איז דאך אינגאנצען דער ענין דארט נישט רעכט. צו וואס שטעהט ביי מרדכי'ן: מרדכי היהודי? וואס לאזט דערמיט דער פסוק מיך הערען? פשיטא, ווייסען מיר דען אליין ניט, אז מרדכי איז מסתמא א יוד? מרדכי איז מרדכי, א יוד! וואס דען, מרדכי זאל הייסען א גוי, בתמיה, ווי געשיקט זיך עס?... נאר אוועקגעלעגט שוין אפילו די דאזיגע קשיא, נאך און נאך קשיות, וואס איז דא צו פרעגען, אויף וועלכע עס שטעלען זיך דא אלע מפרשים, בלייבט דאך טאקי פארט די אלטע קלאץ־קשיה: פאר וואס ביי אחשורוש'ן שטעהט ויאמר און ביי אסתר המלכה — ותאמר? עפיס מוז דאך דרינען עפיס שטעקען. היינט איז דער קוועטש

פון עשרת אלפים ככר כסף, צעהן טויזענד זילבערנע ככר, און עשרת בני המן, אויך הארבליך, — וואָס קוועטשט זיך אזוי דער פסוק צו זאָגען ביי ביידע, אי ביי די זילבערנע ככר אי ביי די בני המן, דוקא צעהן, און וואָס וואָלט אונז געארט, אז עס זאָל נישט געווען זיין צעהן?

— אָ וואָ! — מאַכט לייבצע גאָר אָנקוועלענדיג, — האָט איהר גע־הערט א נעהם טאָן אביסעל אזוי א פסוק, אהער א דרעה, אהין, אז עס ווערט, מחילה, א לעמעשקע!... א יאָ, סחורה? היידא, בנציה, זאָג ווייטער, ווייטער!

— נישמעהר, ס'איז רעכט. די ווערטער פון דער היילגער תורה זענען צוקער־זיס, — צולאָזט זיך בנציה ווייטער אויף זיין זים קול'כען: — דער תירוץ איז נאָך דעם פראָסטען פשט אזוי: זוי מיר ווייסען, האָט פון שרי דער ארויסגעוואָרפענער „יוד" זיך א לאנגע צייט ארומגעוואָגעלט ביז יהושע האָט איהם אָנגענומען, אריינגעגאנגען אין ארץ־ישראל און איינגענומען די פעלקער. דאָ איז נאָך גלות־מצרים דער יוד געקומען צו רוה און געווען, הייסט עס, בכח, ווי מיר האָבען דאָ געזעהן. שפעטער אין גלות פרס האָט דער יוד מרדכי היהודי (כלומר, אזוי מיינט ער, מרדכי היהודי מיט א יוד, מרדכי נישט מרדכע) און דער יוד ביי אחשורש'ן, וואָס אריין צו איהם דורך אסתר המלכה, ויאמר — און ער האָט געזאָגט, געזאָגט... פערשטעהט איהר מיך, ער האָט עס גובר געווען יענעם יוד (עשרת) פון די אלפים, אויך יענעם יוד (עשרת) פון די בני המן! דען זייט וויסען, אז עס זענען דאָ צוויי מיני יודען! א יוד אין דער קדושה און אין דער טומאה א מין...

— יונגער מאַן! — פאַלט אריין בנציה'ן אין די רעד רפאל, וואָס האָט שוין ניט געקענט מעהר זיך איינהאַלטען: — וואָס ווילט איהר האָבען פון פסוק, נעבעך? ויאמר איז לשון זכר, ותאמר — לשון נקבה.

— לשון נקבה קען איך נישט! — צושרייט זיך בנציה אין איין כעס, פלאַם־פייער — א שמועס בלשון זכר ונקבה, דאָס קענען נור די פראַנצויזען, ימח־שמו'ניקעס: ויאמר — ער האָט געזאָגט, ותאמר — זי האָט געזאָגט. מיט דעם פוץ, מיט דער מאָדע...

דאָס איז פון בנציה'ס זייט געווען א שטיין גלייך צו רפאל'ן און צו חנצה'ן אין גאָרטען אריין, איין אָנצוהערעניש, וואָס זיי זיצען און רעדען אָפט צווישען זיך אָהן א שומר. זיין שפראַך האָט זיי געטראָפען ביידע ווי א פייל אין הארצען.

זינט דענסטמאָל איז בנציה ביים ווייב א נפטר — אוים בנציה און רפאל פאַרנעהמט דאָס גאַנצע אָרט ביי איהר אין הארצען.

געוויסע צייטען אזעלכע איז געווען, וואָס חנצה פלעגט קענען בלייבען

איינע אליין אין שטוב. רפאל האט שוין די צייטען געוואוסט און איז גע־קומען פארברייינגען אביסעל די צייט אין איהר געזעלשאפט מיט גרויס פערגעניגען. און תמיד איז ביי איהם אין קאפ געוועזן גרייט עפּיס אַן עסק'ל, עס זאל פארשטעלען די אויגען, דיענען פאר א אויסרעד אין א נויטפאל פאר לייבצען און זיין הויזגעזינד.

איינמאל איז ער אין אזא צייט געקומען און געטראפען חנצה'ן פער־אומערט, מיט פערוויינטע אויגען. דאס האט איהר נאך צוגעגעבען חן, ווי דער שענער, בליהענדער רויז די טוי־טראָפען זומער פריהמאָרגען. ער האט זיך נישט געקענט איינהאלטען און זי געפרעגט, וואס דאס וויינען איהרס בעטייט, עפּיס מיט אזא ווייבע ציטערדיגע שטימע, כ'יט וועלכער א גע־טרייער פאטער ווענדט זיך צו זיין ליעבהארציג. געקרענקט קינד.

חנצה בעהאלט דאס פנים און צעוויינט זיך נאך מעהר, רפאל מיינט, אַט עקט זיך איהם דאס לעבען פאר גרויס רחמנות, נעהמט זי אַן ביי דער האנד, פעסט, אין איין געבעט:

— דערצעהל, דערצעהל!...

א קאלט־ווארמער שטראם לויפט חנצה'ן דורך איבער'ן לייב און די האנד איהרע ציטערט ליגענדיג אין רפאל'ס האנד. רפאל בעקומט נאך מעהר מוטה, בעט, חליש'ט, אזוי און אזוי... ביז חנצה טהוט איהם צוליעב — און עס רערוויזט זיך צום סוף אַט־וואס. צווישען דער מאמע מיט דער טאכטער איז היינט געוועזן חושך איבער בנציה'ן.

קומענדיג, ווי געוועהנטליך, אין דער פריה מיט דעם גרויסען טלית־זאק פון שוהל שטארק הונגעריג, איז בנציה אוועקגעזעסען ביי זיך אין חדר א היבשע צייט אונגעגעסען, מיט סמאהע אויף די ליפען, עמיצער זאל עס זיך אַן איהם דערמאָנען. ער האט זיך געקראצט אין דער פאה, געקנאקט די פינגער, געצמאָקעט, געמאכט מיט די ליפען, ארויסגעגעבען פון זיך זיפצעלעך, די שענע הוסטעלעך, געאייקעט, געאויקעט, ביז די שוויגער האט זיך ארומגעקוקט.

— אוי, א וועהטאג א גרויסער, נאך האט ער, נעבעך, אין מויל נישט געהאט! ס'איז דאך א צער בעל־החיים... — טהוט זיך א חאפ יענטיל, ברעכענדיג מיט די הענד, לויפט געשווינד און טראגט צו דעם איידעמיל אויף א טאץ אנבייסען — א פאר אייערביינגעל, א פוטערגעבעקסעל מיט א גלעזיל ציקאריע, מאכענדיג צו איהם האלב בייז און האלב מיט גוטען:

— נא, עס!... פאר וואס זאל מען עס שווייגען, נישט זאגען א ווייב: עסען! מיינס איז ניט לייטיש, ווערה איז מיר!... א נס, וואס איך האב מיך ארומגעקוקט, אז נישט, וואס וואלט געוועזן?... ביסט גוט הונגעריג?

— מילא, וויים איך וואס... עט, גארנישט... ענטפערט אַב אונטער דער

נאָז בנציה, קנייטשענדיג זיך מיט א זיס־זויער שמייכעלע, און נעהמט זיך עסען קעסט, פאַקען מיט'ן פולען מויל.

ריידעלע יאַק ריידעלע, נאָר צום קעסט־עסען איז בנציה געווען, אָהן עין־הרע, א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט.

אז אונזער נפש איז באַלד נאָך דעם עסען אוועק צוריק אין זיין רוה אין דעם קלייזעל זיינעם, האָט יענטיל זיך גענומען צו דער טאָכטער, אויסצושטראָפען זי פאַר אזא בעציהונג מיט'ן מאַן, אזוי:

— דו מוזט וויסען, טאָכטער, איך האָב א נאָז. אי האָב איך א נאָז! אי שמעק איך!... די אויגען זענען מיר, ברוך־השם, נאָך נישט ארויס. איך זעה, נישקשה, זעה דיין אויפפיהרונג אקעגען דעם מאַן, א שען ווייבעלע, משטיינס־געזאָגט! דו האָסט דאָך בעדאַרפט ווערען גרעבער ווי לענגער, אָנקוועלען פון אזא מאַן — א ברכה, א בענשונג פון זיין ליעבען נאָמען.

— נו, לאָז זיך פרעהען די מאמע, וואָס האָט אזעלכען געהאַט! — ענטפערט אָב חנצה קורץ און שאַרף.

— א לשון אביסעל! — מאַכט יענטיל אויפגעבראַכט: — אָט האָסטו דיר דעם דאַנק! טאַטע־מאַמע שלאָגען זיך, שונא־ציון, קאָפּ אָן וואַנד, אקערען מיט דער נאָז די ערד און זוכען אויס אזא בריליאַנט... ס'איז דאָך א כבוד אזא שפיגעלע אין שטוב צו האָבען. דער טאַטע האָט דאָך איהם ליעב, עפּיס אזוי ליעב, אזוי ליעב...

— לאָז איהם וואויל בעקומען! ווינשעוועט־צו חנצה מיט א ביטער שמייכעלע.

— אוי, אוי, בין איך עס אומגליקליך! — צוהליפּעט זיך יענטיל און קאַלפּט זיך אין האַרצען — אוי, א מכה האָב איך עס, א מכה אָט דאָ, דאָ! אז רבונו של עולם האָט מיך אזוי געשטראָפט, נישט געבענשט מיט א זוהן, לאָז־זשע חאָטש זיין, האָב איך געמיינט פון דער טאָכטער זוכה צו זיין צו דערלעבען פון איהר דעם נחת... ניין! אז זי וויל גאָר ניט וויסען. מיינט — חתונה־שמאַסונה, ס'איז זיך א שפּילכען, אזוי זיך א פּידעלע, א פּייקעלע, האָצעניו, ניט מעהר... געגנוג זיך קינדרעש געמאַכט, דו הערסט? דו ביסט, זאָג איך דיר, א ווייבעל! דו פערשטעהסט, וואָס ווייבעל?

— א ווייבעל איז א מענש ווי אַלע מענשען, — ענטפערט חנצה רוהיג, איינהאַלטענדיג אין זיך דעם כעס.

— נעהם זיך נאָר אזוי נישט איבער, חנצה! — צופלאַקערט זיך יענטיל אויף דער טאָכטער, נאָכקרימענדיג איהרע ווערטער: — א מענש, זאָג זי, א מענש!... גאָרנישט ביסט דו, א אשה... נישטאָ פאַר דיר אויף דער וועלט

נאָר די דריי ווייבערישע מצוות... אָט וואָס איז א אשה! איהר ווייבערשער שכל, איהר ווילען איז גאָרנישט א פרומע, א כשרה יודענע בעדאַרף וועלען טאָן דעם מאנס רצון. דרינען ליגט דער גאַנצער שכל... אָט אזוי האָט מען אונז צו דער התונה געלערענט. אצונד פארשטעהסטו שוין, חנצה?

— ניין! — שיסט חנצה אויס רויט ווערענדיג ווי פייער: — ווי קום איך צו פארשטעהן אזוינס, וואָס א פרומע כשרה יודענע ווייסט?...

— הייסט עס, א פנים, וואָס איך האָב גערעדט איז—געבוילען! — צושרייט זיך יענטיל גאָר א שרעק, מאכענדיג מיט דער האנד אקעגען חנצה'ן — וואַרט נאָר, וואַרט! דו וועסט ביי מיר פארשטעהן, נישקשה, וויסען ווייטער וואָס מאָן, וואָס אזוינס מאָן בעטייט — איך וועל דיר...

די מאמע לויפט ארויס שטארק צו קאָכט און די טאָכטער בעוואשט זיך פאר גרוים וועהטאָג מיט טרעהרען.

רפאל טרייסט חנצה'ן מיט גוטע, זיסע רעד, קוועטשט איהר, קוועטשט די האנד און פאר גרוים ליעבשאפט האפט זיך איהם פונ'ם מויל ארויס: הארצעניו, נשמה'ניו! זי לאָזט זיך טרייסטען און קוקט אויף איהם מיט פייכטע אויגען, און פון די פערגלייווערטע טרעהרען ווי די פערעל שיינט ארויס א ליעבליכער, מחיה'דיגער בליק — ס'איז א זון מיט א רעגען.

די צייט דערווייל געהט און מיט איהר וואקסט, שפראָצט די ליעב־שאפט אלץ גרעסער, גרעסער. רפאל שארפט חנצה'ן פערשטאנד, גיט איהר איין שכל צו וויסען פון א ניי לעבען, מיט די אלע מיטעל, וואָס דערצו — מיט קלוגע רעד און גוטע ביכלעך אזעלכע, וואָס זענען מסוגל צו דער נשמה. חנצה זאפט איז זיך איין איטליכס וואָרט, עס שלייפט זיך איהר דער מוח, עס לייטערט זיך איהר נשמה, קלערער ווערען איהרע געפיהלען, און רפאל ווערט ביי זיך שטארקער, האָפט, האָפט, עס וועט, אם ירצה השם, מיט דער צייט זיין גוט... דאָס וואָס פריהער האָט איהם אויסגעזעהען זעהר שווער, דאכט זיך איהם אצינד זעהר גרינג. אלסדינג איז זעהר גוט געמאָלט דאָ אויף דער וועלט. פריהער אָדער שפעטער, חנצה פון איהר שלים־מזל מוז פטור ווערען. זיך קען ער דרינען נישט בעשולדיגען, וואָרום אזוינס האָט זיך געמאכט גאָר אָהן איהם, אזוי טאקי האָט עס געמוזט זיין — חנצה און בנציה זענען נישט קיין פאָר, דער שידוך איז געווען קרום גאָר פונ'ם אָנ־הויב אָן. ווייטער־זשע איהרע בעגאָטישע פרומע עלטערן? זיי וועלען מיט אזעלכע ווי ער זיך משדך זיין נישט וועלען? עט, נארישקייטען! א קער־ביל פארדעקט אלע זינד.

קיין זאך קען נישט בעשטעהן אקעגען דער פרנסה. וואו פרנסה, הערען אויף חילוקים, פרומע תנועות אין דעם גלויבען. עס יודלען זיך, עס מאכען

פוילע תנועות פון גאָטס וועגען נאָר יענע, וואָס מיינען דורכדעם עפּיס צו גילטען, דורכדעם צו חאַפּען אַ גראָשען: יענע, נעבעך, קבצנים, וואָס מוזען דערוים זיך מאַכען, משטיינס־געזאָגט, די פּרנסה, ווען נישט, וואָלט זיי אויס־געקומען זעהר שמאָל, חאָטש לעג זיך אין דער מיט גאַס און שטאַרב; יענע בטלנים, נעבעך, וואָס צו עפּיס אַנדערש טויגען זיי נישט פון דאַנען אהין; יענע, יענע מענשלעך, וואָס אָהן דעם ווער וואָלט זיי געוואוסט, ווער וואָלט זיי געהערט? אָט דרינען שטעקט די גאַנצע קאָמעדיע פון משוגענע פרומ־קייט און גוטסקייט, פון איבערגעזאָלצענע ליעבשאַפט צום פאָלק, פון פוילע קרעכצעלעך, זיפצעלעך אויף צרות אין דער וועלט, פון משונה־ווילדע רחמנות צו אָרימינקע, כלומר׳שט, און דערמיט צוגלייך טאַקי — פיינדשאַפט, קריעג, אינטריגעס, רכילות, בלבולים און אונטערהידעניש מענשען אקעגען מענשען.

צו דער האַלטען דעם שלום אין דער וועלט, צופריעדענהייט צווישען אונז, זינדיגע מענשען, מיט אזוי פיעל בעדערפניש צום לעבען, איז כמעט דאָס אייַנציגע מיטעל — פּרנסה!...

דאָס פערטע קאַפּיטעל.

אז יודען האָבען פערשפּיעלט זייער וועלט און זענען בעונותינו הרבים געוואָרען קרעמערס, באַנקירען, פּראָצענטניקעס, וואָכערניקעס, מעקלערס, טאַנדעטניקעס און כל־המינים געשעפט־מאַכערס — זינט דענסטמאָל איז דער יצר־הרע פון ליעבע אויס מחותן ביי זיי, די דעה אין שידוכים איז איבערגעגאַנגען פון איהם צום יצר־הרע פון האַנדעל; אַ שידוך הייַנט איז אויך אַ געשעפט. שענקייט, פרומקייט מאַכט נישט אויס, די כלה מעג זיך זיין אַ מיאוס׳ע — אבי געלד. געפינט זיך אַ מאָל אַ יוד, וואָס קוקט אויף שענקייט, בעווייזט עס גאַנץ זיכער, אז ער איז ניט קיין עכטער סוחר, טאַקי וואָס אַ סוחר הייסט; אַ חוץ געשעפט, געלד־זאַכען, ליעגט איהם נאָך אויך אין זינען נאַרישקייטען — געדאַנקען, וואָס האָבען נישט קיין שום ווערטה. ווי באַלד דער יצר־הרע פון ליעבע דערזעהט פאַר זיך ביי יענעם אָפען דאָס האַרץ, חאַפּט ער זיך אריין אינוועניג אהין און ברענט דאָרט, אַרבייט מעשים קונציג וואויל, ווי ער קען.

די אייגענע מעשה איז געשעהען אויך מיט רפאל׳ן. ווייל ער איז געווען אַ סוחר און צוגלייך טאַקי אויך אַ מענש מיט האַרץ, האָט דאָס יצר־הרע׳לע, אָט דער ברען, דערשפּירט, זיך פערקליבען אהין צו איהם, צו מאַכען דאָרט די שפּיעל. ער האָט איהם פאַרגעשטעלט מיט זיינע פאָקוסען אַ וואונדער־שענע וועלט מיט די אַלע גוטע, געשמאַקע זאַכען, וואָס גלוסט

זיך שטאַרק זיי צו געניסען. עס קיצעלט איהם, מאַכט איהם אַ חשק, מאָלט איהם אויס דאָס בילד־שענע געשטאַלט חנצה׳ס פון קאָפּ ביז די פיס, אינגאַנצען אַ קלאָר־ווייסע אויסגעגאָסענע סטאַטוע, אויסגעטאָקט איטליכס גליד בעזונדער — און זאָגט צו איהם: בחור, קוק ווי שען, קוק און שמעלז זיך פאַר ליעבשאַפט! און רפאל׳ן צושפּיעלען זיך די געבליטען, ער טראַכט, טראַכט אָן חנצה׳ן און גיט זיך דאָס וואָרט, אויסטיליגען מיט דער צייט די דערנער, שטאַכעלקעס, וואָס אַרום דער דאָזיגער רויז, כדי זי צו בעקומען, עס מעג זיך אפילו דונערן און בליצען.

גלייכער פון אַלע זאַכען איז פאַר רפאל׳ן געווען — זיך נעהמען צו לייבצען, צוציהען צו זיך איהם אַזוי, אַז ער זאָל ווערען צוגעזאָטען, גלויבען אין איהם מיט לייב און לעבען. און דערצו איז דאָך דאָ אַ מיטעל.

רפאל האָט זעהר גוט אַרויסגעזעהן, אַז דאָס איינציגע שליסעלע צו לייבצעס האַרץ — איז געלד, גוטע, שענע פערדיענסטלעך, און דאָס שלייסעלע איז דאָך ביי איהם אין דער האַנד. פריהער פלעגט ער מאַכען סקאָנטע־געשעפטען צווישען אַנדערע אויך אַ מאָל מיט לייבצען, און ווי לייבצע האָט שטאַרק געלעכצט נאָך אַזעלכע געשעפטען, אַלץ געזוכט אַוועקצורייסען רפאל׳ן פון די אַלע אַנדערע קאָנטאָרען, פונדעסטוועגען פלעגט ער ביי איטליכס מאָל זיך שטאַרק דינגען פאַר אַ פּראָצענט. נישט דינגען זיך איז איהם געווען שווער. עס שאַדט נישט צו פּרובען, אַ גראָשען איז אויך געלד. אַצינד אָבער, צוליעב חנצה׳ן, האָט רפאל אָנגעהויבען צוצולאָזען ווי וויט מעגליך לייבצען גרויסע געשעפטען, נישט זיין אין דעם האַנדעל שוין אַזאַ איבערקלויבער ווי אַ מאָל. געבען אויף אַ וועקסעל סחורה עמיצען נישט אַזוי פון די גרויסע בטוחים, איז אויך רעכט, פערלירען ביים אָבסקאָנטירען דאָס וועקסעל אַ גרויסען פּראָצענט, — מאַכט איהם שוין אויך נישט אַזוי אויס, אַבי נאָך און נאָך אַ געשעפטיל, לייבצע זאָל דערווייל האָבען עסקים, אַראָבחאַפּען פון אויבען. לייבצע ווידער, וואָס האָט שטאַרק געלעכצט נאָך פּראָצענט, האָט אויך נישט אַזוי שטאַרק איבערגעזיפט די סוחרים פון די וועקסלען, די קאָפּיקע פּראָצענט איז אַזוי ליעב דעם פּראָצענטניק, אַז צוליעב איהר שטעלט ער אַמאָל איין דעם קרן אַליין. בקיצור, רפאל מאַכט מעהר געשעפטען, לייבצע האָט מעהר פּראָצענט, און רב אָשר דער מעקלער אַרבייט געשמאַק אין עסק: עס דרעהט זיך איהם דאָס קעפּעלע און עס פערדייכט זיך איהם שטאַרק דאָס היטעלע.

— וואָס איז אַזוינס דאָס יאָגעניש, רב אָשר? — פרעגען איהם בעקאַנטע אין גאַס, זעהענדיג ווי ער לויפט הענדום־פענדום און די פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע וואַרפען זיך איהם אין אַלע זייטען — שאַ, שטעהט

אַ ביסעל און דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך היינט עפּיס נייס אין דער פּאָליטיקע, און וואָס טהוט זיך אַזוינס אין אייער פראַנקרייך?

דאָס לשון „אייער פראַנקרייך" איז נישט דער טייטש, אַז רב אָשר איז אַ פראַנצויז, אָדער ער האָט אין פראַנקרייך אַ נחלה, בירושה פון זיינע עלטערן. חלילה! אַלע ווייסען, אַז ער איז געבוירען אין גלופּסק און איז, נעבעך, אַ קבצן, אַז זיינע עלטערן די קבצנים האָבען איהם גאָרנישט איבער־געלאָזט ירושה, נישט דאָ אין גלופּסק און נישט דאָרט אין פראַנקרייך. נאָר וואָס דען? גאָר פּשוט. רב אָשר, אַז ער פלעגט זיצען צווישען דעם עולם און רעדען פון פּאָליטיקע, איז דער שטייגער זיינער געווען צו זאָגען: „מיין פראַנקרייך" אויס גרויע ליעבשאַפט צום דאָזיגען לאַנד. רב אָשר, בעדאַרף מען ווּיסען, איז געווען אַ לעבעדיגע, געהענדיגע גאַזעטע פאַר די גלופּסקער יודען. ער פלעגט זיי אָנדערצעהלען נייס, שרעקליכע, וואונדער־ליכע זאַכען און מלחמות, אויך ישועות אויף יודען און שלעכטע ביטערע גזרות. מויל און אויערען פלעגט מען עפענען פאַר גרויס פערגעניגען, הע־רענדיג זיין זיס גלאַט לשון. דעריבער אַז מען האָט איהם אצינד געזעהן לויפענדיג אַזוי האַסטיג, האָט מען געמיינט, עפּיס גאָר שרעקליכעס איז אוודאי געשעהען אין דער וועלט און רב אָשר איז פול מיט נייס.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט! — ענטפערט אָב אָשר, האַלטענדיג אין איין לויפעניש, נישט אָנצוקוקען די בעקאַנטע אפילו, וואָס בלייבען שטעהן פערגאַפט.

— רב אָשר! די קאַפּאָטע אייערע פערדריפּעט זיך מיאוס. און איהר לויפט, עס זאָל עס אייך אָנהויבען אַרען! איין עבירה, כ'לעבען, אַזאַ אַ נייע שענע קאַפּאָטע! — מאַכען צו איהם נאָך אַנדערע בעקאַנטע, וואָס קומען איהם אַקעגען, אַרויסשטעלענדיג די אויגען, שטאַרק פערוואונדערט.

— נישקשה, נישקשה! — זאָגט רב אָשר אין איין אָטהעם, שאָקלענדיג צו זיי מיט דעם קאָפּ בשעת לויפענדיג טאַקי.

— רב אָשר, געוואַלד!... וואָס איז?... הא, ווידער אַ צרה, אַ גזרה אויף יודען? — פרעגען איהם מיט אַ געשריי, מיט אַ געבעט איבערגע־שראָקענע יודען, נעבעך, אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד.

— גאָרנישט, גאָרנישט! — לאָזט זיך רב אָשר הערען צו זיי מיט אַ וואָרט פונדערווייטענס, לויפענדיג זיין וועג.

— אַ, רב אָשר! — מאַכט שמואל דער קרעמער, ביים אַרונפליהען רב אָשר'ס צו איהם אין קלייט גאָר אָהן אַ נשמה, עפּיס קאַלט מיט אַ האַלבען מויל, אַריינקוקענדיג בשעת מעשה אין דעם קאַסע־בוך, כלומר'שט איז רב אָשר'ס קומען נישט אַזוי שטאַרק אָנגעלעגט ביי איהם, הגם ער האָט

אויף איהם טאַקי אַרויסגעקוקט און איז אין האַרצען זעהר צופרידען געווען, וואָס ער איז געקומען — וואַרט אויס, רב אָשר, ביז איך וועל מיך אָב־פאַרטיגען.

— ניטאָ קיין צייט, קיין צייט, רב שמואל! זעהר אַ שווערע אַרבייט האָב איך אויף מיר, טאַקי גאָר אַ שווער, שווער שטיקעל אַרבייט. איהר מיינט, אַז ס'איז אַזוי גרינג צו קויפען ביי אונז סחורה, ווער עס וויל קומט זיך און נעהמט סחורה, הויבט אַ הקפה? ניין, רב שמואל, נישט אַזוי איז די מעשה   אָט דער רפאל — מאַכט ר' אשר, קלאַפּענדיג זיך מיט אַ פינ־גער אין שטערען — דער רפאל, זאָג איך אייך, איז אַ מענש מיט קאָפּ, האָט אַ גוטען מוח. וויפיעל טענצלעך, מיינט איהר, האָב איך אַרום איהם גע־טאַנצט און וועל נאָך בעדאַרפען טאַנצען, טאַנצען ביז...

— איהר מעגט אייך טאַנצען געזונטערהייט וויפיעל איהר ווילט, נאָר פון מיינעטוועגען, דאַכט זיך מיר, האָט איהר נישט אַזוי צו טאַנצען פאַר אייער רפאל'ן. און די אַרבייט איז אויך ניט אַזאַ שווערע ווי איהר זאָגט — רופט זיך אָן שמואל דער קרעמער. כלומר'שט פיהלט ער זיך בעליידיגט, מיינענדיג צו פערגרעסערען זיין אייגען ווערטה, אַז ער איז, ברוך־השם, פון די גרויסע בטוחים, און אגב טאַקי, צו פערקלענערען רב אָשר'ס אַרבייט, כדי ער זאָל נישט פאָדערן היב'ש פאַר מעקלעריי — איך האָב פאַר מיר אַ מאָסקווע, געלויבט דער אויבערשטער. מאָסקווע איז פאַר מי'ר בעסער, גע־זינטער אין אַלע פעל... פערשטעהט איהר מיך? נייש־מעהר וואָס פּאָלטאַוואַ האָט זיך דאָ אָנגערוקט, שטעהט שוין פאַר דער נאָז, אָט־אָט איז דער יריד דאָרט, און סחורה ברויכט מען טאַקי באַלד אין דער הייסער מינוט, פער־שטעהט איהר מיך, דעריבער...

— דעריבער... איז נישטאָ מעהר וואָס צו רעדען, און זייט מיר גע־זונד, רב שמואל? — טהוט אַ זאָג רב אָשר, וואָס פערשטעהט גנבה־לשון און איז אַ ממזר, דורכגעטריבען ווי שמואל דער קרעמער, פערקרימט די נאָז, גלייך ווי ער זאָגט זיך אָב פונ'ם גאַנצען עסק, און לאָזט זיך געהן אַרויס פון דער קלייט.

— איהר זייט, דאַכט זיך, נישט קיין כהן, רב אָשר, און דאָך אַ בעל־כעס — פערהאַפּט זיך שמואל דער קרעמער מיט גוטע רעד, אָננעהמענדיג רב אָשר'ן ביי די פּאָלעס און שמייכעלט צו איהם מיט אַ שיינענדיג, זיס פנים — אַי, האָט איהר דאָך מיך, איך בעט איבער אייער כבוד, נישט פערשטאַנען! שטעהט נאָר, שטעהט, רב אָשר! דער פּרט פון דעם, וואָס איך האָב געזאָגט „דעריבער", הערט נאָר, איך בעט אייך, איז אָט־וואָס: אַזוי ווי פּאָלטאַוואַ איז שוין פאַר דער נאָז, איהר פערשטעהט? און סחורה

ברוכט מען באַלד, דעריבער... דעריבער, זייט זיך מטריח און געהט טאַקי געשווינד, רב אָשר, און מאַכט דעם עסק אין אַ גוטער מזל׳דיגער שעה... אַצינד, געגוג געשעפט, דרעהעניש, טאַנצעניש־שפּרינגעניש אין דער זייט, זאָגט מיר בעסער, רב אָשר, ווען, דענקט איהר, זאָלען מיר טאַנצען ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה? אפשר ווילט איהר נעהמען פאַר איהר אַ מלבוש, איז דאָ ביי מיר היינט פיינע סחורה אַנטיק, עף־עף! נעהמט אויף קאָנטע, עט, וואָס מאַכט עס אויס, מיר וועלען זיך שפּעטער אָברעכנען, נישקשה! —

הכלל די עסקים וואַקסען, אויף דער סחורה זענען דאָ אַ סך בעלנים — און רב אָשר געהט אַרויס לייטיש אין אַ נייער קאַפּאָטע מיט אַ שענעם היבשען שלומפּער, לויפט ווי אַ הירש „אָנגעגורט די לענדן״, איז שטאַרק פערטאָן אין עסק — הו־האַ־הו! עס שוויצט איהם דער שטערען, די נאָז שמעקט, נישטערט און דאָס פּנים שיינט — מראה כהן. עס טהוט איהם הנאה נישט אַזוי דאָס פערדיענסט פונ׳ם מעקלעריי ווי דאָס מעקלעריי אַליין — מען האַנדעלט!... אַצינד איז רב אָשר שטאַרק צופריעדען פון רפאל׳ן, ער לויבט איהם אין די אויגען און אונטער די אויגען, זאָגט: רפאל האָט געחאַפּט דעם שניט, זיך אויסגעאַרבייט אין גלופּסק, אַצינד האָט ער שוין „אַ געפיהל אין דעם האַנדעל״, און ס׳איז דאָ אַ האָפנונג, אַז מיט דער צייט וועט פון איהם ווערען אַ לייט, אַ רעכט־שענער סוחר.

רפאל׳ס מיטעל האָט געווירקט. לייבצע ווערט צו איהם צוגעקאָכט, לאָזט איהם פון זיך נישט אָב. דאָס — קומט, זייט מוחל, צו מיר אויף וואַרמעס, טיי, קרעפּלעך. און דאָס — קומט גלאַט אַזוי זיך אַביסעל אַריין! וואָס קען עס אייך אַרען? געמיינט האָט ער דערמיט גאַנץ פּשוט: האָבען אויף איהם אַ אויג, ער זאָל חוץ איהם מיט קיינעם קיין געשעפטען נישט מאַכען. רפאל איז ביי איהם אי גוט אי פרום, אַ גאַנץ ערליך קינד. אַז אַנדערע פלעגען זיך אַ מאָל קוויינקלען, ווי עס אַרט זיי עפּיס זיין הלבשה, זיין בענעהמונג, וואָס נישט אַזוי עכט יודישליך ווי ביי דעם גלופּסקער עולם, פלעגט לייבצע זיי זאָגען:

— אי־אי, איהר טפּשים איינע! ס׳איז דאָ, זאָגט מען, נאָך פון דעם יעהופיצער, זכרונו לברכה, פיעל דרכים לעבודת הבורא, איטליכער דיענט דעם בורא אויף זיין דרך. רפאל׳ס שטייגער אויפפיהרונג איז אויך אַ דרך צו דיענען דעם אויבערשטען...

אַז לייבצע איז דאָ מיט רפאל׳ן אַזאַ נאָהענטער מחותן. ממילא וועט זיין לייבציכע מיט איהם אַ נאָהענטע מחותנת׳טע, נעהמט איהם אויף מיט אַ שענעם „ברוך־הבא״, מיט כבוד — אַ טאָץ מיט איינגעמאַכטס. יענטיל

איז דאָך אַ כּשרהע יודענע, טהוט זי איהר לייבצעס רצון. רפאל, עס פערשטעהט זיך, טהוט אודאי לייבצעס רצון — עס קומט טאָג־טעגליך צו לייבצען אין הויז, נישט לאַזענדיג זיך לאַנג בעטען. און ווי אַ היימישער האָט ער שוין די געלעגענהייט אָפּט צו פערברענגען די צייט מיט חנצה׳ן. וואָס מאַכט עס ווען אין שטוב אוים! עט, קינדער, היימישע אייגענע מענשען... שפּעטער אביסעל האָט רפאל בעקומען, דורך לייבצען טאַקי, די מעגליכקייט לעהרנען חנצה׳ן שרייבען — דאָס הייסט, לייענען און פאַרשטעהן שפּראַכען, און ער איז געוועזן איבערגליקליך; די מעשה דערפון איז אַזוי געוועזן:

אַז רפאל איז איינמאָל געוועזן צו לייבצען אין הויז, קוים וואָס ער איז אריבער די שוועל, לויפט לייבצע איהם אַקעגען גאָר אין איין אָטהעם, שטעקט איהם אריין אין האַנד אַ בריעף, געשריבען גוי׳איש, און זאָגט:

— נאַט לייענט!... לייענט און גיט מיר צו פאַרשטעהן, ווייס איך וואָס דאָרטען שטעהט אַזוינס.

פון לייבצעס מינע און דעם לשון זיינעם בשעת מעשה, ווי ער האָט אריינגעשטעקט אין האַנד דעם בריעף, האָט עפּים אויסגעזעהן, גלייך ווי זיין נישט קענען גוי׳איש איז טאַקי אַ שענע מעלה פאַר אַזאַ שענעם יודען, אַ טאַטענס אַ קינד ווי ער; עפּים ווי גערעדט: נאַ! אַזוינס, מישטיינס־געזאָגט, געהער זיך שוין אָן מיר דיר... רפאל׳ן האָט עס אביסעל געאַרט, און נאָכ׳ן איבערלייענען דעם בריעף זאָגט ער צו לייבצען, פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס, אַ שטייגער, וואָלט איהר געטאָן, אַז איך זאָל נישט געוועזן קומען היינט צו אייך?

— ווען נישט איהר, וואָלט איך געקראָגען עפּים אַן אַנדערן אויף איבערצולייענען דעם בריעף.

— אוי, נישט גוט אָנצוקומען צו פרעמדע, און זיין אָבהענגיג פון יענעם — רופט זיך אָן רפאל, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. און באַלד טאַקי פאַלט איהם איין אַ קלוגער געדאַנק, פון וועלכען עס ווערט איהם ליכטיג אין די אויגען — אמת טאַקי, רב לייבצע, איך ווייס זעהר גוט, אַז פרומע־כּשר׳ע יודען שייען זיך לערנען זייטיגע חכמות, חקירה־זאַכען, וואָס דערונטער איז געמיינט אויך שפּראַכען; נאָר אין מיין געגענד דאָרט זענען פאַראַן זעהר פּיעל יודען לומדים, וואָס זיי אַליין און די יונגלעך, בחורים זייערע, אין די חדרים לערנען גאָר גמרא, ווייטער גאָרנישט, און די טעכטער פונדעסטוועגען לאָזט מען לערנען גוי׳איש, שרייבען און לייענען, עס זאָל דאָס אָנהויבען עמיצען צו אַרען. עס זענען דאָ פּיעל אַזעלכע יודען,

וואָס זיצען שטענדיג, קוועטשען די באַנק אין קלויז און די ווייבער זוכען די פּרנסה אין מאַרק. מיידלעך, ווייבלעך אויסגעפּוצטע זיצען אין די קלייטען, רופען קונים, פּערקויפען סחורה. מאַכט זיך אַ פּריץ אַמאָל מיט זיי נאַריש, אַזוי און אַזוי: חייקאַ, סוקאַ שענע־פּיינע מיידעלע — איז אָהן סכנות. משטיינס־געזאָגט, אויך מיר אַ מענש, פון וועמען מען האָט זיך דאָ צו בעליידיגען!... אַ גלעט אפילו פון אַזעלכען, אַ קניפּ אין בעקעלע, מאַכט אויך נישט אויס, זאָל זיך אייך דאַכטען, די קאַץ האָט אַ גלעט געטאָן... מילא זעהט איהר דאָך, אַז טעכטער מעגען. וואָרום אַ אשה איז על פּי דין פּטור פון מצוות. איהר שטעהט פריי צו לערנען זיך גוי'איש, אריינקוקען אין זייערע ביכלעך וויפיעל דאָס הארץ גלוסט, אבי נישט לערנען קיין תורה, אונזער הייליגע יודישע תורה, חלילה! דען ווער עס לערנט זיין טאָכטער תורה, אַזוי זאָגט די גמרא, איז גלייך ווי ער לערנט זי זיין אַ חצופה... היינט פרעג איז אייך, רב לייבצע, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט לאָזען אייער טאָכטער לערנען זיך שרייבען און די אלע זאכענישען? זי וואָלט דאָס אייך געטויגט, געדיענט אין די נויטען אויף צו שרייבען און לייענען בריעף.

— יאָ, אמת, אין פּלוג איז טאַקי אַזוי — רעדט לייבצע האַלבע ווער־טער עפּים אונטער דער נאָז, קנייטשענדיג דעם שטערען און אָננעהמענדיג זיך ביים בערדיל — גלייך אפילו זאָגט איהר, נאָר...

— און וואָס־זשע, האַ, איז די מניעה?

— ע־ע, פערשטעהט איהר מיך: וואָלט מיין טאָכטער אצינד געוועזן אַ מיידעל, למשל, העט איך בעשטאַנען, ווי זאָגט איהר? געה דיר, טאָכ־טער, צום „שרייבער" לערנען זיך די ווייבערשע חכמות מיט אַלע אַנדערע מיידלעך דאָרט. און באמת טאַקי, האַ? אצינד אָבער, פערשטעהט איהר מיך? אַז זי איז פערשלייערט, איז אַביסעל דאָס... פריקרע. האָט איהר געהערט, אַ ווייבעל אַ אשת־איש צווישען קליינע מיידלעך! ס'איז עפּים ווי זאָל איך זאָגען? ווי... דער שמש, אַ שטייגער, אַ יוד מיט אַ באָרד, מיט אַ בויך, מחילה, לאָזט זיך אויפרופען שמחת־תורה עם כל הנערים, יונגלעך, ווייסע־חברה.

— אויב אַזוי, טאָ לאָז־זשע דער לעהרער קומען צו אייך אהיים. ווייסט איהר גאָר וואָס? ווילט איר, רב לייבצע, וועל איך זיין דער לעהרער.

— אי, וואָס הייסט! איהר, רב רפאל, אַ סוחר, אַ מענש, ווילט זיין אַ מלמד, ווילט אַזאַ פרנסה, משטיינס־געזאָגט, ווי מלמדות!

— אומזיסט, רב לייבצע! איך וועל לערנען אייער טאָכטער אומזיסט, אומזיסט....

און הארצען ביי זיך האָט לייבצע באַלד טאַקי איינגעוויליגט דעם פּלאַן, נאָר אויס דרך־ארץ כלומר׳שט האָט ער זיך געקרימט, געקווייקעלט און געזאָגט רפאל׳ן, אַז ער וועט זיך מישב זיין מיט׳ן ווייב. ביי דער נאַכט האָט ער איבערגעשמועסט דעם עסק מיט יענטלען, איז ביי זיי געבליבען יאָ, מחמת פיעל טעמים: רפאל איז דאָך אַ היימישער, זייערע אַ גוטער בעקאַנטער, וואָס־זשע קען עס אַרען, אַז בשעת ער זיצט און רעדט, וועט ער זי דערווייל טאַקי אויסלערנען שרייבען, לייענען. דאָס קען כלל ניט שאַדען, אדרבה, עס וועט איהר שטאַרק נוצען, זי וועט זיך אויסלערנען לייענען תחינות, שרייבען אַמאָל אַ בריוועל אַליין מיט איהר אייגענער האַנד, נישט בעדאַרפען אָבניצען זכות־אבות, אָנקומען דערמיט צו אַ פרעמדען. פאַר זיי, צום געשעפט, וועט עס אויך טויגען. און וואָס נאָך? קאָסטען וועט עס זיי נישט אַ דרייער. מהיכא־תיתי, זעהר וואויל!

און רפאל האָט אין אַ גוטער שעה אָנגעהויבען לערנען חנצהן, קנעלען מיט איהר אויף זיין שטייגער, און מען מוז זאָגען דעם אמת, אַז געארבייט האָט ער אין זיין זאַך געשמאַק, זעהר געטריי. חנצה האָט געשלונגען דעם רבינס תורה און קרעמער האָבען דערווייל געהאַפּט רפאל׳ס סחורה. רב אָשר דער מעקלער ארבייט, איז שטאַרק געהויבען, און לייבצע פערדיענט, חאַפּט אראָב פון אויבען — הכלל, ס׳איז ליהודים!

דאָס פיפטע קאַפּיטעל.

עס איז שוין העט שפּעט אין דער נאַכט, גלופּסק שלאָפט — און צוויי יודישע קינדער קענען קיין אויג נישט צומאַכען, ווארפען זיך, נעבעך, פון איין זייט אויף דער אנדערער און די געלעגערס אונטער זיי ארבייטען: סקריפּען, קרעכצען, גיבען אָב קאָנצערט, ווי דער שטייגער איז פון יודישע געלעגערס, וואָס צו־וויגען זיך, צושאָקלען זיך, צופּילדערען זיך, זאָגען שירה ביינאַכט פון אַ מינדסטען ריהר. פון אַ מנין געלעגערס אין אַ יודיש הויז די שירה ביינאַכט צו הערען — איז אודאי אַז גוט און וואויל! נאָר, נישקשה, מיט דער דאָזיגער קאַפּעליע דאָ פון אונזערע צוויי פּארשוינען, אין וועלכער עס האָט טריי געארבייט אַ הינקענדיגער, אַ געריהרטער, אַ הויקערדיגער אויסגעדינטער טאַפּטשאַן מיט עפּיס אַ מין רוק־בעט, — האָט מען געקענט אויך זעהר גוט יוצא זיין.

אויף דעם טאַפּטשאַן, אין פּאָדער־חדר, האָט געשפּיעלט אונזער הער־שעלע, און אויף דעם רוק־בעט, אין אַלקעריל — אונזער רפאל.ביידען האָט זיך עפּיס נישט געגומען קיין שלאָף, איטליכער פון זיי האָט געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט זיינס.

יאָ, רפאל האָט געהאַלטען וואָרט און אריינגענומען צו זיך הערשעלען אויף נאַכטלעגער, לויט ער האָט איהם פערשפּראָכען. ביים ערשטען אריינ־טרעטען הערשעלעס צו רפאל'ן אין דער דירה, אויף אונטערצונעכטיגען דאָרט, איז איהם געוואָרען גוט עפּיס אויפ'ן הארצען, ווי איינעם, וועלכען השם־יתברך דערהויכט פּלוצים דאָס מזל. דאָס קליינע, נידעריגע שטיבעל, וואו ס'איז אַ מעגליכקייט צו בלייבען אַ ווײלע פאַר זיך אַליין, אומגעשטערט פון אַ עולם מענשען אין קלייזיל — האָט איהם אויסגעזעהן שררות. ער האָט געקוקט אויף אַלסדינג דאָרט עפּיס מיט אַ מין דרך־ארץ, געקוקט, געטאַפּט, קוים צו ריהרען זיך מיט אַ פינגער, און געשמייכעלט פאַר גרויס פערגעניגען. עס האָט אַזוי פיעל געהייסען ווי: „הע! אַ נו, וואָס, גוט, הערשעלע? אַ יאָ, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!“

דאָס פערוויסטע באַנק־בעטיל, איינגנאַצען ווי ס'איז מיט די שלאָפּע פּיס, אויסגעריבען, צוטרענט, ערטערווייז מיט אויסגעקראָכענע קישקעס

קליאַטשע, מיט אַלטע פאַרשמאַלצעוועטע לאַטעס האָט ביי איהם אין די אויגען געהאַט דעם זיבעטען חן. ווי די מעשה איז, אַ אָבגעקומענעס, אַ אָבגעבאַרעטעס — פאָרט אַ מיוחס מיט אַ געשפּיקעוועטען בויך, אַ זכר פון אַמאָלדיגע גוטע יאָהרען...

ביים אַרויפקריכען דערויף דאָס ערשטע מאָל האָט עס זיך שטאַרק געטאָן אַ בייזער — אַ סקריפּ מיט גרויס פּאַראַיבעל. הערשעלע איז, איינהאַלטענדיג דעם אָטהעם, פערבייסענדיג די ליפּען געבליבען ווי אויף כּישקולת, נישט אַהער, נישט אַהין, אויס פּאָרכט, נישט אָנצומאַכען דאָ אַ ישפּיעל, אַ גאַנצע חתונה און רפאַל'ן דאָרט פוג'ם שלאָף נישט אַרויסצוברענגען. נאָר באַלד אָבער האָט ער זיך איינגעשטעלט, האָט עס מחילה געבעטען, פּאַמעליכען — פּאַמעליכען זיך גערוקט, אויסגעצויגען פריהער איין פוס, דערנאָך דעם אַנדערן — און נישקשה, מיט חסד. שפּעטער אַ ביסעל מיט אַ צייט האָט אַ קליין בייזעריל איהם שוין נישט אַזוי אויסגעמאַכט, וואָס ווייטער, ווייטער איז ער מיט אַ גרעסערען שוין אפילו געוועהנט געוואָרען. עס האָט געמעגט שרייען, רייסען זיך צוזעצטערהייד, ער האָט זיך דערויס גאָר נישט געמאַכט און געשלאָפען געזונטערהייד, אָבשלאָפענדיג געשמאַק ווי אַ דער'הרג'עטער, אָהן עין־הרע, די גאַנצע נאַכט.

איז דאָך טאַקי די קשיא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, פאַר וואָס שלאָפט זיך הערשעלען ניט די נאַכט ווי אין אַלע אַנדערע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר?

אפשר איז הערשעלע הונעריג געווען, דער לעדיגער בויך האָט איהם געמאָהנט מזונות און נישט געלאָזט איהם .צורוה?

ניין! ערשטענס איז אַ יודענס אַ מאָגען גאָר ניט אַזוי אַריינגעטאָן אין דער אכילה, אַז ווי באַלד עס דערגעהט איהם עפּיס נישט, זאָל ער האָבען טענות; צווייטענס, איז דער מאָגען ביי יודען גאָר ניט אַזאַ פאַרנעהם, מען זאָל זיך אויף זיינע טענות עפּיס מאַכען. אַזוי פיעל דינים, אַלטע און נייע, אַלץ מכח דעם מאָגען, דעם זינדיגען מאָגען, ווי איהם צו לעהרנען דרך־ארץ אין דעם עסען: דאָס לאָז דיר ניט זיך גלוסטען. אָסור חזיר, מען טאָהר נישט! דאָס מענגסטו אפילו, אָבער נאָר אַ לעק, אבי זיך פליישיג מאַכען, ס'איז פאַר דיר אַ צו טייערער ביסען! דאָס לאָז זיך עס דענסטמאָל און דענסטמאָל אין דיין גבול נישט געפינען, אָנקוקען זאָלסטו עס ניט טאָהרען אפילו, און דאָס, אדרבה, איז אַ מיוז, מוזט אַריינלעגען אין דיר אַ כזית, חאָטש ביטער, פריקרע! — אָט אַזוינס און אַזוינס האָבען נאָר מיר, קינדער ישראל, מיר אַליין, און אין דעם זכות טאַקי זשיפּען מיר ביז אַצינד אין דער וועלט... היינט דריטענס, האָט הערשעלעס

מאָגען דענסטמאָל כּלל נישט געהאַט וואָס זיך צו בעקלאָגען. זינט ער האָט אָנגעהויבן „אונטערצונעכטיגען" ביי רפאל׳ן, איז ער מיט אַ לעדיגען בויך קיינמאָל נישט געגאַנגען שלאָפען. אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר איז פאַר איהם דאָרט געווען אַ גלעזיל טיי מיט אַ שטיקעל ברויט, און הלילה הזה, די דאָזיגע נאַכט איז נאָך גראָד געווען אַ קעפּיל פון אַ הערינג, אַביינדעל מיט אַ שטיקעל פלייש אויך, איבערגעבליבען רפאל׳ן פונ׳ם מיטאָג, וואָס ער האָט געגעסען אָהן אַפּעטיט, און הערשעלע האָט דערצו אפילו זיך נישט צוגעריהרט.

אפשר־זשע האָט זיך הערשעלען נישט געשיקט אין דער גמרא דאָרט, און דער מוח זיינער האָט שטאַרק געאַרבייט, ווי אַיינצובייסען אַ האַרב תוספות׳ל, צוטרעפען אַ „בעוואָהרעניש", וואָס בעוואָהרענט רש״י אַזוינס מיט׳ן „כלומר", צו פאַלען אויף אַ סברה שכל׳דיג מיט אַ קנייטשעל; געפינען „דעם רעכטען קוועטש", און דעריבער איז ער ארויס פונ׳ם שלאָף?

נאָך אַמאָל טאַקי ניין! שוין לאַנג טאַקי אַז הערשעלע לערנט נישט אַזוי מיט קאָפּ. אַז משה׳לע זיין חבר איז געווען נעבען איהם, פלעגט ער איהם אונטערטרייבען, אונטערגעבען חשק צום לערנען מיט אַלע כלים, נישט אין זינען צו האָבען קיין זאַך; זינט אָבער ער איז נישטאָ, ליגט הערשעלען דער קאָפּ שטענדיג אין טראַכטעניש, און דאָס לערנען, משטיינס־געזאָגט, איז ביי איהם אָן טעם, ווי געקייט קליאַטשע. היינט דוקא איז איהם געווען אָנגעקומען די גוטע שעה, ער האָט אַ לערן געטאָן לומדיש, גאָר אַ חריפות און אַלסדינג אין דער גמרא איז איהם אויסגעקומען לסוף משונה־ווילד גלאַט: אי רש״י איז, חלילה, ניט משוגע, אי תוספות־קשיא בלייבט אַ קשיא — ביידע זענען גערעכט!

מילא בלייבט דאָך טאַקי הערשעלעס נישט־שלאָפען אַצינד אַ גרויסע קשיא. וואָס זשע פאָרט איז היינט מיט איהם אַזוינס די מעשה? אָווא אַ מעשה, אַ מעשה! איהם לאָזט נישט שלאָפען — ביילע!

„אי, רבונו־של־עולם, ביילע! געוואַלד, טאַטוניו, וואו איז ביילע? — אָט די דאָזיגע ווערטער פּיקען הערשעלען אין קאָפּ, צוטראָגען איהם דעם מוח, אַרום זיי דרעהען זיך אַלע זיינע געדאַנקען און חאַפּען זיך איהם אַ מאָל אַרויס מיט אַ ביטערן קרעכץ טיעף פון האַרצען.

שוין אַ גאַנץ היבשע צייט אין דרינען, זינט הערשעלע האָט זיך צו־שיידט מיט ביילען דאָרט ביי דער „זאָרגבאַנק", אין דער האָפנונג, אַז אָט־אָט שטעלט זי זיך אויפ׳ן אָרט. פאַר אַ דיענסט־מיידעל, וואוהין די מעקלערין האָט זי געפיהרט, אָט באַלד זעהען זיי זיך ווידער און נעהמען

ווייטער אפיר דעם אָבגעריסענעם שמועס וועגן איטליכס פּיצעלע בעזונ־דער אין דער היים.

אונזער עלענדער פערוואָגעלטער הערשעלע האָט זאַט אָנרעדען זיך נישט געקענט ביי דעם ערשטען בעגעגעניש מיט אישבנ׳ס אַ מיידעל, כמעט אַנ־אייגענע, אַהיימישע פון קינדרווייז אויף. זי איז גאַנצען האָט געשמעקט עפּיס פריש, מיט היים, מיט קאַבצאַנסק. פון איהרע אויגען האָבען אַרויסגעלויכ־טען, געלאַזט זיך איהם זעהן פיעל ליעבע זאַכען אין די פריהערדיגע יאָהרען. אלסדינג, האַק און פּאַק, האָט זיך איהם געפיהלט אין איהר בליק, געראַכט אין איהר שטימע. ער האָט אויפגעהאַפּט איהר איטליכס וואָרט, אַליין אויך גערעדט פאַר צעהן און ס׳איז איהם נאָך איבערגעבליבען גענוג רעד אויף שפּעטער.

הערשעלע קוקט דאָ אַזוי אַרויס אויף איהר די אויגען און נאַט אייך אַזאַ וועהטאָג, אַזאַ אויסהאַפּעניש — נישטאָ ביילע! ווי אין וואַסער אריין ביילע!

די ערשטע צייט האָט הערשעלע זיך געטרייסט מיט דער האָפנונג; אַט אין־גיכען וועט זי זיך מסתמה ווייזען. וואָס דען? אפשר איז זי דאָרט שטאַרק פערנומען אויפ׳ן נייעם אָרט. לאָז זי נאָר אַ ביסעל זיך אַרומ־קוקען, קומט זי זיכער באַלד צו רייזען. זי האָט דאָך איבערגעלאָזט רייזען אויף דער אכסניא איהרע זאַכען. אַז אַ קעגען אַ חדש צייט אָבער איז אַוועק און זי איז אַלץ נישטאָ, האָט איהם שוין אָנגעהויבען טאַקי גוט צו אַרגען. אַצינד האָט איהם אָנגעהויבען בעשיינפּערליך צו אינטערעסירען ביילע, נישט ווייל זי איז אַ היימישע, ערשט פון דאָס זייניגע דאָרט אין דער היים, נאָר זי טאַקי — זי, ביילע, אַליין, ווייל אויף איהר, נעבעך, איז אַ ביטער רחמנות. ווער ווייסט, וואָס מיט איהר, נעבעך, איז אַזוינס געשעהן? דאָס געפיהל פון רחמנות איז ביי איהם געוואַקסען פון איין אַנדער געפיהל, אַ פערבאָרגענס, עפּיס גאָר אָהן אַ נאָמען — אַ מין ציהעניש אַזוינס, אַמאָנ־טעניש נאָך פון קינדרווייז אָן, טיעף אינוועניג אין דער נשמה. דאָס מין ציהעניש ווידער האָט אָנגעהויבען שטאַרקער זיך לאָזען פיהלען, בעקומען שוין עפּיס אַ נאָמען דורכדעם טאַקי, וואָס דאָס רחמנות איז אַלץ מעהר און מעהר געוואַקסען. די ביידע דאָזיגע געפיהלען האָבען געשפּראָצט, גע־וואַקסען און זיך דערנעהערט איינער פונ׳ם אַנדערן. דערצו איז אויך געוועזן נאָך אַ צונאָב, גאָר אַ וויכטיגע זאַך — עס האָט זיך דערזעהן הערשעלען גאַנץ קלאָר דאָס גרויסע אונגליק, אין וועלכען ער איז געשטאַנען. שניאור־וואָלף וואָלט איהם זיכער אין גנוואַנט אריינגעשטעקט, געמאַכט פאַר אַ זעלנער, ווען עס זאָל זיך נישט געוועזן פּלוצלים אונטערגעקומען ביילע. איין

גאָט אַליין טאַקי האָט זי אונטערגעשיקט פּונקט אין דער רעכטער צייט איהם פון יודישע הענד מציל צו זיין — און וויפיעל דאַנק ער איז איהר שולדיג פאַר אַזאַ גרויסע טובה! ער בעדאַרף דאָך, ווי מען זאָגט, די פיס איהר וואַשען און דאָס וואַסער טרינקען. וואָס אָבער לאָזט זיך אויס? זי האָט איהם געראַטעוועט, און ער זי — בעגראָבען.

דורך דעם אוועקגאַנג זייערס שטיל פון דער אַכסניא אַהין, צו דער „זאַרגבאַנק", איז ער פונ'ם אונגליק אַרויס, און זי — אַריין. אוי, דער מלאָך הגואל איז פערשוואונדען, גאָט ווייסט וואוהין, ס'איז אַ רחמנות, עס רייסט, רייסט דאָס האַרץ!...

דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט אויף הערשעלען שטאַרק געווירקט, אַרויסגערופען אין איהם אַזעלכע געדאַנקען, אַזעלכע הייסע קלאָרע געפיהלען, וואָס זענען פאַר איהם געווען פריהער נאָך טונקעל, כמעט אַ סוד. ביילעס געשטאַלט איז אַרויסגעטרעטען פאַר איהם אַלץ העלער, העלער, געשוועבט פאַר זיינע אויגען, איהם געבריהט, גענאָגט, געצויגען ביי דער נשמה. עס האָט איהם גלאַט אַזוי, נישט ווילענדיג גאָר, זיך געטראַכט, ער האָט שטילערהייד אַ מאָל געוויינט, געוואָרען עפּיס גוט, ווייך ווי אַ טייג, זיך געלאָזט פון זיינע געדאַנקען טראָגען, ווי אַ געוויקעלט קינד — און זיך פערטראָגען, פערפלויגען אַ שרעק וואוהין. ביילע איז איהם פונ'ם זינען נישט אַרויס, און ער האָט זיך קיין עצה נישט געקענט געבען, ווי אַרום ווערט מען וועגען איהר עפּעס געוואָהר — געהן זוכען זי, פרעגען? ווי געשיקט זיך עס, אַ בחור'ל פרעגט זיך אויף אַ מיידעל! און נאָך ווער? ער, הערשעלע, אַז ביים דערמאָנען נאָר איהר נאָמען קומט איהם די פאַרב אין פנים. איהם דאַכט זיך אַ שרעק, לייט קענען זעהר גרינג, חלילה, זיך אָנשטויסען, וואָס איהם ליגט „אַזוינס" אין זינען, וואָס פאַר אַ שען בחור'ל, אוי, ער איז!

און דענסטמאָל איז ער דאָך אויסגעשטעלט, פערפאַלען פון ביידע וועלטען אויף אייביג!

אַ קאַטאָוועס עפּיס „אַזאַ מעשה", אַזוינס גאָר צו טראַכטען!... וואו האָט מען עס ביי יודען געהערט? גענוג איז דאָך דער גיהנום איין אָבקומעניש פאַר אַזוינע זינד, — נאָך פיעל ערגער נאָך אין יודישע מיילער אַריינצופאַלען. די איינציגע טרייסט זיינע איז נאָך געווען, טאָמער איז ביילע צוריק אַ היים אוועקגעפאָהרען. אי די זאַכען, זי האָט דאָך דאָ איבערגעלאָזט אויף דער אַכסניאָ איהר קלומיקעל מיט זאַכען? — מילא האָט זי פאַרגעסען, אַ קשיא אויף אַ מעשה וואָס קען זיך מאַכען! זי האָט זיך געיאָגט, געאיילט, האָט זי פאַרגעסען. גראָד איז היינט געווען דער טאָג אַ וואַרמער, אַ שענער, די זון האָט געשיינט, אַ פרייד, אַ פערגניגען, איז ער גענייגט געווען זיך צו בע־

רוהיגען מיט דעם דאָזיגען געדאַנק. פאַר גרויס שמחה האָט ער זיך צו־שאָקעלט איבער דער גמרא, זיך אַ נעהם געטאָן לערנען, זינגענדיג געשמאַק מיט אַ ברען און שכל'דיג גלאַט געמאַכט אַלע הארבע שטיקלעך דאָרט מיט'ן קנאַק!

וואָס־זשע טהוט דער שטן, דער צולהכעיס'ניק — דער שטן שטעהט זיך און לאַכט אויס הערשעלען, טראַכטענדיג ביי זיך: פרעה זיך, פרעה זיך, שענער בחור, אָט באַלד וועסטו ביי מיר זינגען אויף אַ אנדער קול.

און ווי הערשעלע לעהרענט זיך דאָ אזוי לעבעדיג, מיט אַ גרינג הארץ, קומט איהם מעשה־שטן אינמיטען דרינגען אַן אַ בריעף פון דער היים, אויף וועלכען ער האָט שוין טאַקי אזוי לאַנג אַרויסגעקוקט. און ער נעהמט זיך איהם לייענען מיט גרוים חשק.

„עיקר שכחתי — אזוי לאָזט אויס די מאַמע איהר בריוועל צום זוהן — האָב, כאַנצעלאָמעס, מיך פאַררעדט, פאַר גרויסע צרות מיך פארגעסען דערוויילי מכח בן־צביון צביה'ס מיידעל, דורך וועלכער איך האָב דיר געשיקט אַ פּאָר אונטערגענעהטע זאָקען, אַ קאַפּאָטקעלע מיט אַ אויסגעלאַטעטע העמד, טראָג געזונט, פאַרניין געזונט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר. ציפּע־סאָסיע, זאָל געזונט זיין, האָט פון איהרע פים די זאָקען אַראָבגענומען און דיר זיי געשיקט. השם־יתברך זאָל רחמנות האָבען. איהר צושיקען דעם בעשערטען. שוין צייט, צייט, זי איז, נעבעך, אויסגעטריקענט, געל און גרין, וויסט איז איהר און פינסטער מיר צוזעהענדיג איהרע און מיינע ביטערע צרות. די אויגען מיינע דינען מיר נישט, פאַר קיין יודישע קינדער גערדאַכט, פונ'ם פעדערען־פליקען די גאַנצע נעכט, אוי־וועה איז מיר, וויסטע אַלמנה! דאָס פערדינסט, מיישטיינס־געזאָגט, איז אַ גאָרנישט, קלעקט נישט אויף וואַסער אויף קאַשע, אז אָך און וועה צו אזא פּרנסה, אזא לעבען, קוים־קוים וואָס מען דערהאַלט די נשמה...

געבענטשט זאָל זיין אסתר־לאה, די אַלטע מילכיקערין אונזערע אמאָל, וואָס זי גיט מיר צו־צייטען אַ קרינגעל זויערמילך, אויך מילך אביסעל אויף באָרג. יאָ, די קוה איהרע האָט די ערשטע טעג סליחות זיך געקעלבט, אין אַ מזל'דיגע שעה. גאָט, ברוך־הוא, האָט זי בעגליקט מיט אַ קעלביל נאָר אַנ'אַנטיק, איינס טאַקי אין דער גאַנצער וועלט. אזוינס ווערט געבאָרען איין מאָל נאָר אין הונדערט יאָהר. קענסט דיר זיך פּאָרשטעלען, אז מרדכי קצב, עפּים נישט אזא שטאַרקער נותן, פאַר אַ גראָשען וואָלט ער זיך, שונא־ציון, ביידע אויגען געלאָזט אויסשטעכען, ער האָט נעהאַפּט און צעהן זיל־בערנע גילדען אָבגעצאָהלט פאַר דעם קעלביל במזומנים און דער דרויב האָט געהערט איהר, אסתר־לאה'ן. און די וועלט זאָגט, אז ער האָט פערדינט עפּים

אין עשרות —א ודאי אַ זעקס גילדען, און אפשר זיבען, אָדער טאַקי אכט!...

מילא, וואָס האָב איך דיר דאָ געוואָלט זאָגען, פאַר צרות מיך, סאַנצע־לאָמעס, פאַרגעסען וואָס — יאָ, מכח דעם מיידעל. א —הא! קאַרג אייגענע צרות, איז נאָך דאָ, ווי זאָגט מען עפּיס, אַ צוגאָב פּרעמדע אויך. בן־ציון צביה׳ס מיין איך, ער איז נעבעך, אַלט, קראַנק, אַ צובראָכענער שאַרבען. האָט נישט קיין פּרנסה. אַזאַ קבצנות ווי אין קאַבצאַנסק היינט געדענקען אַלע קאַבצאַנסקער קבצנים נישט. אַז די נשמה האַלט זיך, איז ריינע נסים, נור זכות אָבות טאַקי, אָח—אָח—אָח! און דאָ האָט זיין ליבער נאָמען, בעהיט זאָל מען ווערען, געשטראָפט מיט אַ ניי מין שטראָף — פון זיין טאָכטער, אָט דאָס מיידעל, דורך וועלכעס איך האָב דיר געשיקט זאָקען און אַ קאַפּאָט־קעלע, איבערגעניצעוועט פונ׳ם טאַטענס, עליו השלום, קאַפּאָטע, — פון דעם מיידעל, אַ וואונדער, כ׳לעבען, איז ביז היינטיגען טאָג קיין איינגעטונקטע פען נישטאָ, ער האַלט עס, נעבעך, ניט אויס. אמת, זי אַליין קען ניט שרייבען, אַזוינס איז נישט פאַר קיין „יודענע״; אָבער דאָס איז דאָך מעליך אויסצופיהרען דורך מאַנסבילען, און איך וואָס טהו? איך בין מטריח ר׳ פיבוש דעם מלמד, געזונד זאָל ער זיין, זאָג איהם וואָס — און ער שרייבט, שרייבט, צוגעבענדיג פון זיך פעפער, ציבעלע, מאַכענדיג פון מיינס אַ וואָרט אַ מוסקאַטקויל, עפּיס אַזוי בע׳טעמ׳ט גאָר אַ דערקוויקעניש. (פעפער, ציבעלע וכו׳, די מליצה זאָגט נישט די מאַמע — ווי קומט צו אַ ווייבערשען מח אַזוינס? דאָס זאָג איך, פיבוש)... איז דען נישטאָ קיין שרייבערס, קיין מלמדים ביי אייך דאָרט אין גלופּסק, אין אַזאַ יודישע שטאָדט, וואו שבת־גוים, וואָס הייצען אין קלייזעל די רובעס, ווייסען ווען מען בענשט ראש־חדש, זאָגען ווען איז דער מולד און רעדען יודיש? — זוהנעניו! איך בין אויף דיר גוזר מיט דער מצוה פון „כבוד אָב ואם״, טאָמער זעהסטו זי, דאָס מיידעל, אָדער ווייסט עפּיס פון איהר, — שרייב למען־השם. וועסט זיך קויפען דאָס אייביגע לעבען. דער טאַטע איהרער, בן־ציון, ווייסט נישט וואָס איבערצוטראַכטען, ער איז, נעבעך, אין איינע צרות. און צביה וויינט, זאָרגט, אפשר, חלילה, איז זי געשטאָרבען״.

אַ כזית חריין ווען הערשעלע זאָל געוועזען מיט אמאָל אויפעסען וואָלט איהם נישט געוועזען אַזוי פערגאַנגען אין נאָז, אין די אויגען ווי פון דער מאַמעס דאָזיגע לעצטע ווערטער. אַז ער האָט זיך געהאַלטען אויף די פיס און נישט געפאַלען, האָט ער עס געהאַט צו פערדאַנקען נאָר דעם שטענדער, ביי וועלכען ער איז אין קלייזיל דאָרט אין אַ ווינקעל געשטאַנען אָנגעשפּאַרט איבער דער אָפענער גמרא „ביצה״. ער האָט אַ האַרץ פול מיט יסורים און קען עס נישט אויסגיסען, פערקעהרט, — ער שטיקט נאָך די וועהטיגען אין זיך, די קלויז־

ניקעס זאָלען עס, חלילה, נישט בעמערקען און אז ער האָט דערלעבט נאַכט און איז געקומען נעכטיגען, האָט שוין רפאל'ס בעטיל אין אַלקירעל געשריפּעט, געזאָגט שירה — ער האָט באַלד טאַקי זיך געטאָן אַ וואָרף אויפ'ן געלעגער, זיך גענומען טראַכטען, זיפצען, קרעכצען געשמאַק וועגען ביילען — און דער טאַפּטשאַן האָט צוגעשפּיעלט, אונטערגעהאַלטען דאָס רוקבעט, טשאַקענדיג אויף זיין שטייגער.

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל

וואָס־זשע פּאַרט איז עפּיס אַזוינס היינט? פּאַרט פּאַר וואָס שלאָפט זיך ניט רפאל׳ן די דאָזיגע נאַכט? ס׳איז שוין אַזוי שפּעט, און דאָס רוק־בעט אונטער איהם קרעכצט, סקריפּעט, ווייל נישט אויפהערען. עפּיס לאָזט עס מיך דאָך הערען!

אוי — גאָר קיין פרעהליכם!

אַ טאָג פון אַרבייט און לויפעניש אין מאַרק איז היינט געוועזן ביי רפאל׳ן. ער האָט זיך אויסגעגלייכט מיט אַ היבש ביסעל סוחרים און זיי געבאָרגט סחורה כפי זיי האָבען פערלאַנגט. אָוועגדס איז ער געקומען אַ היים צו זיך שטאַרק מיעד צובראָכען. איידער ער האָט זיך אַביסעל אָבגע־רוהט, זיך נאָך נישט גענומען צו די חשבונות, בעטראַכטען זיך, וואָס ער האָט מאָרגענדיגען טאָג צו טאָן, קומט אריין דער טרעגער פון דער פּאָסט צו איהם מיט אַ בריעף. לייענדיג דעם בריוועלע, איז איהם פינסטער גע־וואָרען אין די אויגען. מען שרייבט איהם בסוד־סודות, אַז מיט דער פּאַב־ריקע, פון וועלכער ער לעבט, ציהט די פרנסה, שטעהט עס אצינד שמאָל, ס׳איז דאָ שטילע מכות, וועהטאָגען. אויב עס האַלט, חלילה, אַזוי נאָך אַביסעל, בעקומט זי, זאָל די שעה נישט זיין, דעם שלאַק. סחורה איז קיין מעגליכקייט ניט דערווייל איהם צו שיקען. געלד, וויפיעל עס געפינט זיך נאָר ביי איהם, זאָל ער באַלד שיקען. למען־השם, ס׳איז אין לעבען אריין נויטיג.

רפאל ליעגט דאָ אצינד אויפ׳ן געלעגער אין געהאַקטע וואונדען, דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם טראַכטענדיג, און דאָס האַרץ אויך ווערט איהם שיער נישט צוזעצט. ער בעטראַכט דאָ זיין לאַגע פון אַלע זייטען, אַרום און אַרום, אַזוי:

דִי פאַבריקע, בעהיט גאָט, שטעלט זיך — שלעכט! איין עק פון

זיינַע געשעפטען, ער איז אויסגעשטעלט, די סוחרים, וואָס האָבען דאָ גע־נומען סחורה אויף קרעדיט, וועלען, מסתמא, ווי דער שטייגער איז, באַם די פאַבריק שטעלט זיך, זיך אויך שטעלען, נישט צאָהלען אויף די וועקסלען צום אויסגעשטעלטען טערמין. נאַראָנים וועלען זיי זיין, וואָס דען, זיך נישט צו בענוצען מיט יענעמס אומגליק, מיט אַזאַ קראַך? מיטעל דערצו זענען דאָ גענוג. ס'איז דאָ, אַ שטייגער, אויך אַזאַ מאַניפּאַרגע — אויפ־צוקויפען פאַר אַ שפּאָט־געלד דער פאַבריקעס, אויף זיך אַרויסגעגעבענע פאַפּירען, און מיט זיי טאַקי איהר דעקען. זה תמורתי, הייסט עס, נאַ, וועך די כפּרה!... „קוממיות“ זאָגען — דאָס איז אַ געוועהנליכע סוחרישע זאַך, פון לבן הרמאי און ביז היינטיגע צייט, מען בעדאַרף נאָר זיין געניט, וויסען דעם נוסח מיט די זיסע תנועה'לעך, ווי עס בריה'ס צו זאָגען...

און אַ צוגאָב נאָך צו די צרות האָט ער געמאַכט היינט געשעפטען, אַי־בערהאַפּענדיג די מאָס. דער רוח ווייסט, וואָס ער האָט אַזוינס געטאָן, גע־נומען כמעט די גאַנצע סחורה און אַוועקגעגעבען זי צו אַלדי שוואַרץ־יאָהר. אַצינד איז ער געפּלעוועט — נישט קיין סחורה, נישט קיין געלד! און וואָס זאָל ער ענטפערען די בעלי־הבתים זיינע, די פאַבריקאַנטען, וואָס פאָרדע־רען אַצינד פון איהם געלד אין דער נויט? זאָל ער געהן אָבזוצען ביי אַנדערע די וועקסלען פון די נייע סוחרים זיינע בשעת ער ווייסט די גרויסע סכנה, אַז עס שטעהט דאָ פאַר אַזאַ קראַך? אַזוינס צו טאָן איז איהם ביטער ווי דער טויט, דאָס הייסט דאָך אַזוי פּיעל ווי אַ גנב, געהן יענעם איבער די קעשענעס.

טראַכטענדיג אַזוי, קומט ער אַרויף אויף לייבצען — און ער טהוט זיך אַ וואָרף, צאַפּעלט מיט אַלע אברים. סטייטש, דער גרעסטער טהייל וועקסלען איז דאָך דורך איהם אריינגעפאַלען צו לייבצען! און נאָך וועמעס וועקסלען? עפּיס נישט פון די גאַנץ גרויסע בטוחים, נאָר פאַר אַזוינע, וואָס זענען נאָך צו דערליידען כל־זמן דאָס רעדעל דרעהט זיך, סחורה אין דער פאַבריק איז דאָ איבערגענוג, זיי צאָהלען ווי־ס'איז צום טערמין אין אָנ־הויב, בכדי צו נעהמען נאָך מעהר אין קרעדיט ווייטער, און ערשט דערנאָכמאָל צו האָבען ביי זיך די ברירה... און פאַר וואָס האָט ער אַזוי געטראַסקעט אומבערעכענט? בכדי צושאַרען פערדינסטלעך, אַ גרויסען פּראָצענט לייב־צען. און דאָס אַלסדינג האָט ער געטאָן צוליעב חנצה'ן, צוליעב זיין טייע־רער, טיעף אין האַרץ איינגעבאַקענער חנצה'ן! אַצינד לאָזט זיך דאָך אויס, אוי־וועה, איינגאַנצען אַ בוידעם. אליין, ער, געהט אַראָב פון מאַרק, פער־לירט די פונקציע. די סוחרים וועלען זיך געפינען אַ מיטעל ווי נישט צו צאָהלען, לייבצע וועט פערלירען דורך איהם אַ קאַסע געלד, וועט ווערען

איהם אַ דם־שונא און נישט לאָזען איהם די שוועל פון זיין הויז אריבער־טרעטען, שלעכט, ביטער, אַי—אַי! פערשפּיעלט זיין קאָמיסיע, און פער־שפּיעלט, אוי־וועה, חנצה׳ן!

אין הארצען גיט אַ שטאָך, רפאל גיט זיך אַ וואָרף, און דאָס בעטעל — ריפּ — סקריפּ...

דאָס געוויסען קומט אויך אינדערמיט אריין מיט זיינס: שווינדלער! וואָס ביסטו געפּלויגען, צעטרענצעלט פרעמדס, געשאסטעט מיט יענעמס אַלץ צוליעב די חפציות דיינע — צו דערלאַנגען יענץ, וואָס די אויגען זעהען, וואָס דאָס הארץ גלוסט, וואָס דעם זינדיגען נפש׳ל פערווילט זיך און וואָס עס מאכט פערגעניגען?... פּלוידערזאק! אויף צו דרשה׳נען האָסטו געהאַט אַ מויל, אַלץ: אמת, יושר, בערעכענונג, מענשליכקייט, פערשטאנד — שענע קיילעכדיגע ווערטער; אַלץ שטראָפען, מוסר זאָגען, ווילען פער־בעסערען די וועלט ניט צופרידען מיט דעם וואָס אצונד: רב אָשר דער הויפּט־מעקלער איז אַ הויפּט־ליגנער; גרשון דער קרעמער — אַ שווינדלער; זעליג דער סוחר — אַ דרעה־קאָפּ; רב נחמן דער גבאי — אַ מזיק, דער אזוי, יענער אזוי, איינער נישט קיין רעכטער. און דו?... לייד־זשע אצינד. שווינדלער, און מאך נישט קיין חן!

דאָס געוויסען עסט ווי אַ וואָרים, פּיקט: פּיק—פּיק. רפאל וואַרפט זיך, און דאָס בעטעל — ריפּ—סקריפּ!...

דער טאַפּטשאַן פונ׳ם אַנדערען חדר לאָזט זיך אויך הערען, מאכט רפאל׳ן לעכער אין קאָפּ, איהם דאכט זיך, אַז דאָס סקריפּעט מיט פערדראָס, בייזערט זיך, האָט צו איהם טענות פאַר הערשעלען: פאַר וואָס האָט ער די גאַנצע צייט אָן איהם גאָר פארגעסען. רפאל׳ן איז הערשעלע באלד ביים ערשטען אריינקומען זיינס צו איהם אין הויז זעהר געפעלען. ער האָט געזעהן פאַר זיך אַ שטיל, פערטראַכט יונגעלע, אַ עלענדס, אַ אָרעמס, נעבעך — און אויף איהם גרויס רחמנות געהאַט. דאָס יונגעלע פלעגט קומען אַלע נאכט פּינקטליך נעכטיגען, שאַ, רוהיג, שטיל, נישט אָנצוריהרען אַ פליג אויף דער וואַנד. שאַ, געהאַלטען מויל, נאָר די אויגען זיינע האָבען גע־רעדט, דער אומעטיג־פערטראַכטער גאַנבליק זיינער האָט זיך בעקלאָגט, ווי ער ליידט און קומט עס, נעבעך, אָב אין דער וועלט. זיין בלייך פנים, זיין הלבשה, משטיינס־געזאָגט, און דאָס גאַנצע אויסזעהן זיינס האָבען אויסגע־ריסען, שונאי־ציון, אַ שטיק הארץ מען האָט געזעהן פונ׳ם קוקען זיינעם פונדערווייטענס אויף רפאל׳ן, ווי שטאַרק ליעב ער האָט איהם, ווי ער קלעבט אין איהם מיט אַלע זיינע אברים, מיט לייב און לעבען ווי צו אַ טאַטען. רפאל האָט געפיהלט עפּיס אַ שולדיגקייט אַ קעגען דעם אָרעם קינד,

נעבעך, פאר איהם עפּיס צו טאָן, און פאַרגעקומען ביי זיך מיט איהם זיך אָבצוגעבען, מאַכען איהם פאר א שטיקעל מענשען. נאָר די געשעפטען זיינע און חנצה האָבען איהם פארדרעהט דעם קאָפּ אזוי, אז פאר דעם אַרעמינקען, נעבעך, איז איהם ישט געבליבען קיין פּיצעל צייט, און פלעגט ביי'ם דער־מאָנען זיך א מאָל אין איהם אלץ אָבלעגען אויף שפּעטער, שפּעטער, ביז ער האָט איננאַנצען אָן איהם פארגעסען. אצינד הערט ער, ווי דער טאַפּטשאָן דאָרט סקריפּעט, דערמאָנט ער זיך אָן הערשעלען, און דאָס האַרץ פער־לויפט איהם מיט בלוט — אוי, גאָר ארוים מיר פון זינען!... אוי, א רחמנות!... דאָס עלענדע, בלודנע שעפּעלע איז געקומען צו מיר אין שטוב בעטען הילף, און איך האָב מיך אויף איהם אפילו נישט ארומגעקוקט!

אָט אזוי דענקט רפאל, און דאָס געוויסען פּייניגט איהם: א, דו שענער מענש! א גוטער, א וואוילער, א בעל־רחמים נאָר מיט דעם מויל און טאָן נישט אויף א האָר. אזוי זייט איהר אלע, פיינע לייט, בעלי־טובות, פערזאָרגער! ווי באלד עפּיס א געשעפטיל, ווערט אייך פערשטאָפּט דאָס האַרץ; ווי באלד עפּיס נוגע אייערע חפציות, געהט אייך שוין קיינער נישט אָן; ווי באלד אייער נפש'ל, מעג יענער חאָטש די כפרה ווערען. קאָמער־יאַנטען זייט איהר, פּאָקוסניקעס, אָנשטעלענמאַכער — רשעים מיט שטיי־נערנע הערצער, קופּערנע שטערענס און גלעזערנע אויגען!...

דער טאַפּטשאַן בייזערט זיך, קרעכצט, דאָס געוויסען פּיקט: פּיק—פּיק, רפאל ווארפט זיך, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ! — — —

דאָס זיבעטע קאַפּיטעל

— אוי, גלופּסק, טפו זאָל זי ווערען! האָט רפאל זיך צובייזערט, אויפחאַפּענדיג זיך ווי אַ פערדולטער, שטאַרק דערשראָקען, נאָכדעם אַז ער האָט אַ ביסעל איינגעדרעמעלט און באַלד טאַקי מיט כעס אויסגעשפּיגען. צו די אויערען איז איהם פון דער גאַס גאַנץ דייטליך שוין געקומען אַ שפּיעלען פון אַ פידעלע, אַ רייסען־זיך פון אַ פּליט און אַ געקלאַפּעריי פון אַ פּויק אויף וואָס די וועלט שטעהט — נו, אַ גלופּסק, אַ מהומה אויף איהר! טאָג ווי נאַכט איז הו—האַ: קלינג—קלאַנג—שרפות! האָץ—האָץ —חתונות! חאַפּ—לאַפּ—גנבים! ניטאָ איין מינוט מנוחה. פוי, קיין גוטער זאָל זי ניט קענען!...

דעם אמת מוז מען זאָגען, היינטיגס מאָל איז רפאל אַ קעגען גלופּסק אומגערעכט געווען, ביז אהער האָבען די שרפות איהרע, די חתונות און גנבות איהם נישט געאַרט. זי האָט געמעגט ברענען צעהן מאָל אַ נאַכט; דער געוואַלד־גלאָק האָט זיך געמעגט קלינגען, די קעסעל־פּויק קלאַפּען, בעגנב׳טע געוואַלדעווען צוזעצטערהייד, און ער האָט זיך געטאָן זיינס — געשלאָפען זעהר פיין; גאַנץ פּשוט, ווייל ער איז דערמיט שוין געוועהנט געוואָרען, און דול, קראַנק, חלילה, האָט עס איהם נישט געמאַכט. נישמעהר וואָס? איהם איז ניט גוט געווען גראָד אויפ׳ן האַרצען, פון אַ מינדסטער זאַך עפּיס נישט אַזוי, איז ער געוואָרען אויפגעבראַכט. האָט ער עס אַצונד צו גלופּסק, נעבעך, אויסגעלאָזט. רפאל איז באַלד אַראָב פונ׳ם געלעגער. געעפענט אַ פענסטער און זיך געשטעלט ארויסקוקען אויף דער גאַס.

אַ פריש מאָרגען־ווינטעל האָט אַ באָלז געטאָן רפאל׳ן גלייך אין פּנים אריין, איהם געגלעט, געקושט די באַקען, די אויגען, זיך געשפּיעלט מיט

די האָר און אָבגעפּרישט איהם דעם קאָפּ. אין דרויסען איז טונקעל־העל, דער הימעל אין מזרח־זייט איז רויטליך פערפארבט, ווייטער א ביסעל שימערט אויף איהם עפּיס א בלאַסער פלעק — א סימן פון דער לבנה. ס'איז אַן אויסמישעניש פון טאָג און נאַכט, א בלאָזעניש ביי זייער בעגעגענען זיך. מען שפּירט, אַז די זון איז שוין ניט ווייט, אַט־אַט טהוט זי זיך א ווייז, אַט־אַט איז זי דאָ מיט איהר כבוד אליין! דאָס זאָגען די שוועלבעלעך, וואָס זענען, קוים געעפענט די אויגעלעך, ארויס פון די נעסטען און שוועבען, דרעהען זיך מיט א שירה אין דער לופט, און דאָס זאָגען אויך די כלי־זמר דאָ, אויף דער גאַס, וואָס פיהרען א קעגען טאָג אָב א היים, געוועהנטליך, מחותנים נאָך דער חופה־וועטשערע, מיט דעם אומע־טיגען, גאַנץ גלופּסק בעקאַנטען ניגון־דיל.

עס געהט זיך פאַמעליכען א דאַר־בלייך יודעל, פון יענע מיני יודעלעך, וואָס וואוינען אָנגעשטאָפּט צעהן אין איין שטיבעל, משטיינס־געזאָגט, דאָרט ערגיץ אין א הינטער־געסיל — אָרעמינקע, אָבגעריסענע, דערשלאָ־גענע, דערנידריגטע, אויף וועלכע עס ליעגט א בארג מרה־שחורה און ציטע־רען פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען. אצונד געהט עס זיך, אָט דאָס יודעל, האָפּערדיג, ברייטליך, ביגראַנדע, אָנגעטאָן שבת'דיג, אין שיך און זעקע־לעך, דאָס קעפּעלע פעררויסען, די הענטלעך פערלעגט א הינטער אונטער'ן מאַנטעל, פאַרנעהמענדיג צו ביידע זייטען די פאָלעס, און לאָזט זיך אָנ־טהאָן כבוד. כלי־זמר ארבייטען געשמאַק אויף די כלים, יונגעלעך אין ספּענצערס, הינטען מיט ארויסגעשטעקטע העמדלעך, לויפען פאָראויס; א יודענע אין א יופּע אויף איין ארבעל, פערשטעקט דעם פאַרטוך, די עקען פון קאָפּענטיכעל צעלאָזט, העצקעט זיך ביחידות, פאַר זיך אליין, די פרייע האַנד אין דער הויך מיט עפּיס א מין נאָז־טיכעל, און דרעהט זיך, פלאָנטעט זיך פאַר די פיס, לעבעדיג, פרעהליך! עפּיס א קאַטאָוועס, דאָס פיהרט מען אָב אהיים מיט א מארש, דורך אלע הויפּט־גאַסען, א קבצן מיט'ן וויב, צוויי פיינע מחותנים — לאָז גלופּסק ניט שלאָפען, לאָז זי נישט קראַנק זיין אויפשטעהן, נישקשה, און וויסען!...

רפאל פערקרימט די נאָז מיט א זויערע מינע, ער איז, א פּנים, מיט דעם טאַראַראַם נישט צופריעדען, פון זיינעטוועגען וואָלט גאָר קיין אומ־גליק, חס־ושלום, נישט געווען, אז יענע מחותנים וואָלטען געגאַנגען מיט די פיסלעך שטיל א היים אָהן א קאַפּעליע, נישקשה!...

ער דרעהט אַוועק פון זיי דעם קאָפּ, קוקט אין גאַס, און די יפה־פיה, גלופּסק, ענטפּלעקט זיך פאַר איהם גאַנץ אָפען אין איהר געשטאַלט, מתילה, ווי זי זעהט אויס אין דער פריה. די רינשטאָקלעך אין די „שמע־

קענדיגע פאַרפומעס", וואָס מען האָט פון די הייזער אַרויסגעגאָסן נעכטן ביי נאַכט, גיבען די „שמוכט". די הייזער, פעסט צוגעמאַכט פון דרויסען מיט די לאָדען, האָבען אַ פּנים גאָר עפּיס ווי גרויסע מיסט־קאַסטענס, פאַר די טירען געפינט זיך פון כל טוב: בייגער, ברעקלעך און אַלע מיני זאַכענישען פון בעל־הבתי'שקייט. חזירים, נגידים צווישען די בהמות, וואָס זייער פּרנסה געפינט זיך פאַר זיי גענוג, איבער־גענוג אומעטום, זיי עסען דאָ פּונ'ם גרייטען שטאַרק פערטיעפט אין דער אכילה און חראָמקען פאַר גרויס תענוג. הינט, קבצנים, אָהן שטעלען, אָהן פּרנסה, פגר'נדיג, נעבעך, פאַר הונגער, דאַרע חאָרטעס, קאַליקעס, דראַבעס פון כל המינים, נישטערען אין איטליכס ווינקעלע, שנאָרען, זוכען דאָס שטיקעלע ברויט. קומט אַ הינטעל, שטעקט אַריין די נאָז דאָרט, וואו אַ חזיר אַרבייט אין עסק, געבענדיג איהם בשעת מעשה אָנצוהערעניש מיט אַ ביס אין אויער, פערדריסט עס יענעם שטאַרק און טהוט אַ חריוקע, עפענט דער אַ מויל און בילט מיט עזות איהם אקעגען, לויפען זיך צונויף אַ פּעקיל בילערס און עס ווערט אַ געשלעג איבער אַ ביינדיל, אַ רייסעניש, אַ בייסעניש — איין אַרויסחאַפּעניש פונ'ם מויל איינער ביים אַנדערען. אויך וואָראָנעס, גנבים, כל־בו־ניקעס, שפּאַצירען זיך דאָרט אַרום, שטאַרק אויסען עפּיס צו דערטאַפּען. איינע פון זיי שטעלט זיך אַ חזיר אויפ'ן רוקען, שטרעקט אויס דאָס העל־זעלע, קוקט ממזרי'ש אין דער זייט מיט איין אויגעלע, ווי יענער פאָרעט זיך אין אַ בערגיל מיסט, און קוים האָט ער עס געפונען, שפּרינגט זי פּוין אַראָב, חאַפּט די מציאה און פליהט דערמיט געשווינד אוועק. קיה „פּעדע־רען" זיך אויפשטעהן פון זייערע געלעגערס אויפ'ן גאַס כלחוך השור, לעקען זיך הינטען אַרום אליין מיט דער צונג, אָדער קראַצען זיך, רייבען זיך, ווי דער שטייגער איז, ביי אַ וואַנד, און לאָזען זיך. ווי גוטע בעלי־בית'טעס, געהן, שמעקען, זוכען מציאות אין מאַרק, וואָס דער אויבערשטער שיקט צו: אַ שטרויעלע, אַ הייעלע איז אויך אַ סחורה פאַר זיי.

דער גלופּסקער מאַרק אין דער פריה מיט זיינע מיני בעשעפעניש, פיער־פיסיגע בהמות, מיט אַלע זייערע גענג, זייער חאַפּעניש און יאָגעניש אין דער פּרנסה — האָט רפאל'ן זיך פאָרגעשטעלט גאָר עפּיס טאַקי ווי דער יריד פון די צווייפיסיגע זינדיגע נפשות, מיט דעם גאַנצען האַנדעל, מיט דעם שווינדעל, האָקוס־פּאָקוס, שאַחער־מאַכער. ער שטעהט צוטראָגען פער־טיעפט אין די געדאַנקען, און משונה־ווילדע ברואים, פיערפיסיגע און צוויי־פיסיגע, פערבייטענדיג זיך איינע מיט די אַנדערע מיט זייערע פּנימ'ער, דרעהען זיך פאַר איהם משוגע'נערווייז, אויסגעמישט אַלע אינאייינעם.

אַ קלאַפּ אין דעם פאָדער־חדר ברענגט אַרויס רפאל'ן פון זיינע געדאַנ־

קען. ער האָרכט זיך צו מיט איין אויער. און אין קאָפּ פּיקט איהם הערשעלע.

— אָ, הערשעלע! — טראַכט זיך איהם פאר גרויס רחמנות — ס'איז זודאי פונ'ם שלאָף... ער האָט, ווי איך, די גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. וואָס זאָל עס זיין? אפשר איז ער עפּיס נישט געזונד, אָדער אפשר זאָגט איהם דאָס האַרץ, אַז דאָס אָנהאַלטעניש זיינס, משטיינס־געזאָגט, אויף מיר איז אַ אויסגעבלאָזען איי. ווער ווייסט, וואו איך וועל מגולגל ווערען, און ער פערליערט אָט דאָס נאַכטלעגער דאָ... אומגליקליך קינד, אַז אין אַזאַ וויסט באַנק־בעטיל בעשטעהט דיין גליק! געה נאָכדעם זאָג: וואָס גוט, וואָס שלעכט... אַלע מענשען זענען פון איין טייג געקנעטען, און דאָך ווי פערשיעדען זיי זענען אין זייערע בעדערפענישען צום לעבען! יענעם איז דער גרעסטער פּלאַץ ענג, דעם אנדערען — גענוג אַ שטיקעל אָרט, וואו אַנידערצולעגען דעם קאָפּ... איין בוים מיט איינע בלעטלעך. די זענען פריש, גרין, האַלטען זיך פעסט, יענע — געל, דאַר־קוואַר, פאַלען, וואָגלען, נעבעך, פונ'ם ווינד זיך עלענד ארום... אָ, עלענד יתומ'ל, אָ, פער־וואָגעלט קינד!

און ווי רפאל טראַכט דאָ, אַזוי הערט זיך ווידער אַ קלאַפּ, שוין אַ גרעסערער, אַ שטאַרקערער, עפּיס ווי ביים עפענען זיך אַ פענסטער מיט אימפּעט, דערביי לאָזט זיך הערען הערשעלעס אַ געשריי גאַר אין איין אָטהעם:

— זי!... ס'איז זי, זי!...

אַז רפאל איז נישט טויט — נישט לעבעדיג אריין אין פאָדער־חדר, איז הערשעלע שוין דאָרט נישט געוועזן. ער איז דורך דעם פענסטער ארויס ראַפּטאַם אויף דער גאַס. רפאל זעהט איהם פונדערווייטענס יאָגענדיג־זיך פלינק נאָך די מחותנים און פערשוואונדען־ווערענדיג באַלד מיט זיי אין אַ געסיל.

דאָס אַכטע קאַפּיטעל

די מעקלערין, וואָס איז אַוועק מיט ביילען פון דער זאַרגנבאַנק, האָט זי פערפיהרט פון דאָרט גלייך צו זיך עפּיס אין אַ וויסט שטיבעל, ערגעץ אין אַ פערלעגגען געסיל, אונטער אַזאַ אויסרעד:

— דו, מיידעלע, בלייב זיך דערוויייל אָט־דאָ ביי מיר, און איך וועל מיר אַ געה טאָן אויף איין פוס אַ שמעק געבען צו דער בעל־הבית׳טע, ביי וועלכער ס׳איז דאָ פאַר דיר אַ אָרט. בלייב, קינדעניו, און רוה זיך דערוויייל טאַקע אויס. אין פּנים דערקענט מען דיך, אַז דו ביסט, נעבעך, מיד פון׳ם וועג, געקומען, דאַכט זיך, האָסטו געזאָגט, פון קאַבצאַנסק?

— פון קאַבצאַנסק, ענטפערט ביילע: היינט ערשט געקומען.

— אודאי אַ ווילד פרעמדע דאָ, קיין קרוב, קיין גואל, האַ?

— יאָ, עלענד ווי אַ שטיין.

— זעהסטו, ווי האָדיל די מעקלערין טרעפט! ווער ס׳איז שען, און איך קלוג. האָב איך דיר געזאָגט, האַ! נו, גלויב־זשע מיר אצינד, אַז דער אויבערשטער וועט העלפען. עס וועט, אם ירצה־השם, ווי דער מאָרגענ־שטערען שיינען דיר דאָס מזל, וועסט לעבען אין פיעל גליק און נחת, אָמן, רבונו של עולם! קאַבצאַנסקער מיידלעך גילטען זעהר שטאַרק דאָ, אבי נאָר קיין נאַראָנים נישט, ווערט אויס זיי לייט... האַ, וואָס האָב איך געוואָלט? דאָס געדעכטעניש איז מיר אויף דער עלטער, נישט פאַר דיר געדאַכט, אביסעל געשוועכט. וואָס ביי מיר אין איין אויער אריין, געהט פון אנדערען ארויס — יאָ, זיך דערמאָנט!... דערמאָן מיך, האָב איך געוואָלט זאָגען, ווי, האָסטו געזאָגט, הייסטו?

— ביילע! יאָ, ביילע, ביילע! שען, אָהן עין־הרע, ביסטו, ביילע, גאָר קיין מעשה נישט. קיין נאָר ביסטו מחויב אויך נישט צו זיין, — מאַכט האָדיל, בעטראַכטענדיג ביילען פון אויבען ביז אַראָב מיט אַ שיי־

נענדיג פנים׳ל, און א קניפּ געבענדיג זי אין בעקעלע: — סחורה!... איך מעג שווערען,ביילעניו, דו ביסט הונגעריג. זעהט נאָר, אוי, א וועהטאָג איז מיר, ווי בלייך זי איז! יאָ, הונגערג? זאָג־זשע, נשמה מיינע, זאָג, זאָג!

ביילע האָב טאַקי דעם גאַנצען טאָג פונ׳ם פריהמאָרגען, ווען זי איז געקומען קיין גלופּסק, ביז איצט נאָך אין מויל גאָר נישט געהאַט, נאָר זי האָט זיך געשעמט זאָגען „יאָ" און געשוויגען.

— שווייגען הייסט גערעדט. אָ, האָדיל, נישקשה, ווייסט! ווייסט יענעמס פאַרבאָרגענע געדאַנקען, איך קען, נישקשה, די מיידעלעך. יודישע טעכטער זענען שעמעדיגע, בעזונדערס אָט די קליין־שטעדטילדיגע, דאָס שעמען זיך זייערס איז אָבער טאַקי נאָר איין עקשנות, פע, כ׳לעבען, א מיאוסע זאַך אָט דאָס עקשנות! וויל מען וויסען א טעם פון לעבען, וואָס הייסט אזוינס געלעבט, איז די ערשטע זאַך — אין דר׳ערד אריין דאָס עקשנות! גערענק, טאָכטער, מיינע ווערטער, ווערסט מיך אמאָל פאַר זיי בענשען... אָט וועל איך אצינד א שפּרונג טאָן דיר עפּיס קויפען. ביז ווארמעס ביי אונז איז נאָך לאַנג צו וואַרטען. דער מאַן מיינער דרעהט זיך א גאַנצען טאָג ארום אין מארק, זוכען פרנסה. די יונגלעך זיצען פון פריה ביז נאַכט אין חדר. צוויי מיידלעך מיינע דיענען, איינע ביי א הויבענפוצערין, — די אנדערע ביי נעהטאָרין. הלואי זייער מזל אויף דיר געזאָגט געוואָרען! שענע, גוטע, אויסגעקאָכט מיט איטליכען, נישטאָ ביי זיי קיין פּיצעל עקשנות. לייט קוועלען פון זיי גאָר אָן — געראָטען טאַקי אין דער מאַמען זייערער מויד ווייז... עסען מיר ווארמעס, הייסט עס, ערשט ביי־נאַכט. אָט וועל איך א שפּרונג טאָן! —

אזוי לאָזט אויס האָדיל דעם שמועס און ווערט באַלד אנטרונען.

„א צדקת, כ׳לעבען, די האָדיל! — טראַכט ביי זיך ביילע — זי אליין, ווי אין שטוב דאָ זעהט אויס, איז, נעבעך, אָרעם, און זאָרגט זיך אזוי פאַר מיר ווי א מאַמא, עפּיס גאָר א דימענט, א גוטע, גאָר אָהן א גאַל, גאָט ברוך הוא מעג איהר פאַר איהר גוטסקייט בעצאָהלען!"

און אז ביילע טראַכט דאָ אזוי בעטראַכט די שטוב, אלסדינג ־דאָרט, דאַנקט און לויבט זיין ליעבען נאָמען פאַר די גרויסע חסדים זיינע מיט דעם עלענדען, וואָס האָט זיך דערבאַרמט און צוגעשיקט איהר אזא, אזא גוטע כשר׳ע נשמה, — קומט אָן האָדיל און לעגט אנידער פאַר ביילען אויפ׳ן טיש א גאַנץ פעקיל שפּייז מיט זיסע ריידעלעך.

— עס, ביילעניו! אָט האָסטו דיר א קנעבעלע, א רעטיכיל, א גרין אוגערקעלע. עס, נשמה׳ניו, זאָלסט מיר געזונד זיין! איך ווֹיל פונ׳ם גאַנצען הארצען, וויל איך, אז דו זאָלסט עסען און א שען פנים האָבען. א מיי־

דעלע בעדאַרף זיך צולאָזען וואווילטאָג, הנאה האָבען אין דעם לעבען. איך מוידוויִיז האָב איך מיך נישט אָבגעזאָגט פון קיין זאַך, וואָס דאָס האַרץ גלוסט. אַי, האָב איך עס געלעבט, געלעבט!... זיי־זשע, ביילעניו, אַ לעבעדיג מיידעל און נישט געזאָרגט! לאָז זיך גאָט זאָרגען! עס, ביילעניו!

— צו וואָס, כ'לעבען, זאָלט איהר זיך אַזוי מטריח זיין? — מאַכט ביילע און קווינקעלט זיך צו־צוריהרען צום שפּייז, וואָס פאַר איהר: — בין גאָר ניט אַזוי הונגעריג, בין איך. און פאַר וואָס זאָלט איהר זיך אויף מיר אַזוי אויסברייגגען?

— רייד נישט, איך בעט דיך, קיין נאַרישקייטען, אַ מיידעלע בעדאַרף עסען, זאָג איך דיר, נעהמען אויף זיך לייב און אַ שען פּנים האָבען, אַנדערש קען מען זיך נישט ווייזען פאַר לייט. און איבריגענס, ברייגגסטו מיר גאָר נישט אויס. עסט נישט מיינס, ווי דיר דאַכט זיך, דו עסט פריהער גאָט'ס און דערנאָך דיינס. אז גאָט וועט העלפען, דו דרעהסט זיך אַריין אהין אויף דעם אָרט, וואו איך וויל דיר פערזאָרגען, וועסטו מיר, נישקשה, אָבצאָהלען מיט דאַנק. לאָז־זשע זיך נישט בעטען, נאַרעלע, און עס. גענוג גע'טענה'ט, נישטאָ מעהר קיין צייט. אַצונד בעדאַרף איך געהן, וועגען דיר טאַקע, אין אַ גוטער שעה.

האָדיל איז באַלד טאַקע אוועקגעגאַנגען, און ביילע האָט זיך גענומען אונטערלעהנען דאָס האַרץ מיט אַפּעטיט, זעהר צופריעדען, וואָס דאָס מזל האָט איהר געדיענט צו בעגעגענען זיך, באַלד ביי איהר אָנקומען אהער, מיט אַזאַ דימענדיגער יודענע, ביי וועלכער זי איז פערגעבענט ווי אַ אייגען קינד. געשטערט די פרייד האָט איהר דאָס נאָר, וואָס די מאַמע אין דער היים דאָרט ווייסט עס נישט, און טראַכט אודאי איבער וועגען איהר, דער גוטער יאָהר ווייסט וואָס אַזוינס. עס גיט איהר אַ צופּ ביים האַרצען, דערמאָנענדיג זיך אָן די אַלע ליעבע אין דער היים, און טראַכט ביי זיך מיט אַ זיפץ: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

זי טראַכט און שטעלט זיך פאָר דאָס שווערע ביטערע לעבען אין דער היים. די מאַמע איז געעלטערט, געבוויגען, נעבעך, פאַר דער צייט; זי געהט אין אַקער פון פריהּ ביז נאַכט און פיהרט אַ לעבען, משטיינס־געזאָגט, אין דחקות, אין נויט, קיין גוטע שעה האָט זי נאָך, נעבעך, ניט געהאַט... דער טאַטע האָרעוועט, רייסט קריעה אויף דעם שטיקעל טרוקען ברויט. נאָך גוט, אז ס'איז חאָטש נאָך דאָ אַ פּיסנער קאָליש, אָדער אַ טעפּיל קאַרטאָפעל פון דער גאַנצער מיה, אמאָל קומט ער אהיים לעדיג מיט אַ פערקלעמט האַרץ — און ס'איז דאָס אויך נישטאָ. די לעצטע צייט איז

ער, נעבעך, אויסגעדארט, ווי אייננעשרומפּען געוואָרען, קראַנק, צובראָכען. קוים וואָס די נשמה האלט זיך אין איהם... די קינדערלעך, אוי, אז אָך און וועה! פּערוויסט, נעבעך, איז זייער לעבען, פערפינסטערט זייערע יונגע יאָהרען! זיי עסען קיינמאָל זיך זאַט נישט אָן. האָבען נישט אויף זיך קיין קויט פלייש, נאָר הויט און ביין... אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

עס שטעלט זיך איהר אויך פאָר דאָס אוועקפאָהרען איהרס פון דער היים אָך, ווי וועה־און־ווינד דער מאַמע איז געווען צו שיידען זיך מיט איהר קינד! די מאַמע פלאַטערט, ציטערט, איז טויט מיט אַלע אברים, ס'איז איהר שווער איינצוהאלטען זיך — און אַלע וועהטאָגען, וואָס איהר האַט, פון גאַנץ לאַנג ביז אצונד, זיך אָנגעקליבען אויפ'ן הארץ, גיסט זי עס אויס אין הייסע בלוטיגע טרעהרען. דער אַלטער, צובראָכענער טאַטע מאַכט זיך כלומר'שט הארט, געזעגענט זיך מיט איהר שטיל, קורץ — און אינווייניג קאָכט זיך איהם איבער דאָס ביסעל בלוט, ער איז בלייך, צוטראָגען, א שרעק. איהר שיידען זיך איז ביים גאַנצען הויזגעזינד געווען א ריס פונ'ם הארצען. דאָס שטעלט זיך איצט ביילע פאָר, פיהלט, ווי דאָס הארץ געהט איהר אויס נאָך די אַלע ליעבע איהרע, און טראַכט: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך. וואָס מאַכען זיי דאָרט?

אָרימע לייט, א פנים, האָבען אויך א נשמה, עלטערן צו קינדער, קינדער צו עלטערן און דאָס הויזגעזינד צווישען זיך פיהלען אויך ליעב־שאַפט איינע צו די אנדערע, אפשר א מאָל נאָך מעהר ווי ביי יענע פערמעגליכע.

עס רוקט זיך אָן אויף ביילען א וואָלקען מרה־שחורה, אָט־אָט, פיהלט זי, ברעכט איהר דאָס הארץ און עס טהוט זיך א גאָס א מבול טרעהרען. נאָר פון א ווינקעלע דאָרט אין איהר נשמה שיינט ארויס, ווי א ליכטיגער שטראהל, די האָפנונג, שלאָגט זיך דורך צווישען די געדיכטע וואָלקענס מרה־שחורה, און רוימט איהר איין גוטע זאכען — פרייד, נחת אויף שפּע־טער, אם־ירצה־השם, אז גאָט וועט איהר העלפען זיך שטעלען דאָ אויף דעם גוטען אָרט, דורך דער כשר'ער נשמה, האַדיל די מעקלערין. אוועק־דיענען א צייט און צונויפשלאָגען עטליכע גראָשען, וועט זי עס איננאַנצען אהיים אָבשיקען, אָדער זי אליין וועט נאָר אהיים צוריקפאָרען, ברייננען איטליכען א מתנה, וועט העלפען דער מאַמען אין דער בעל־הבתישקייט, און לעבען אין פיעל גוטס אינאיינעם מיט די עלטערן, זאָלען געזונד זיין.

מיט אזעלכע טרייסטען פערוויעגט ביילען די האָפנונג, עס קלעבען זיך איהר די אויגען, זי שפּאַרט זיך צו אויף א הארט באַנק־בעטיל, דרעמעלט,

און עס דאַכט זיך איהר אין חלום — בעטגעוואַנד! צוויי איבערבעטען, קיעשנס גרויסע און קליינע אַ גאַנצער טורם. אויך אַ שענע גאַרדעראָבע — זי האָט, הייסט עס, למזל חתונה! ווער חתן, וואו חתן? פון אַלע זייטען, איין קול: מזל־טוב דיר,ביילע, מזל־טוב, מזל־טוב!...

די זון האָט זיך געזעצט, אין שטוב איז טונקעל, און ביילע שלאָפט געשמאַק. אויפ׳ן פריפעטשיקעל ברענט אַ פייעריל. נאַסע שפענדלעך אַ פאָר קנאַקען, רויכערען, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך אַ פלאַקער, בלאָזען זיך, טהוען דערנאָך אַ פלאַקער, בלאָזען אויס אַ תקיעה גדולה — פוף — פוף, אַרויסשטעקענדיג די לאַנגע פייערדיגע צינגלעך. און האַפּען אַרום אַ קאָ־כענדיג טעפּיל, וואָס שעפּטשעט, פּלוידערט עפּיס אויף זיין מין לשון. האָדיל שעפּט אָב פון אויבען מיט אַ הילצערנעם לעפעל און פיהרט אַ שטיל גע־שפּרעך מיט איהר מאַן, וואָס שטעהט אָנגעבויגען איהר ביי דער זייט, אַרויפלעגענדיג איטליכס מאָל אַ פינגער זיך אויף די ליפּען.

— שאַ, ברען ווי אַ פייער, שיפּילאָווע פּיסקעלע! אָט איז ער שוין געקומען, די שענע צורה מיט דעם געפייפטען לשון זיינעם: שישאַ — שושי — בייזערט זיך האָדיל אויף דעם מאַן שטילערהייד, שטאַרק אויפ־געבראַכט, נאָכקרימענדיג זיך איהם ווי ער רעדט שיפּילאָווע — קראַנק ביזט דו, האָסט ניט קיין כח צו ריידען שטילער אַ ביסעל, נישט פּייפּען און אויפ־וועקען זי פונ׳ם שלאָף, דו הערסט, שמענדריק?

— אַ שאלה אַ בישעל צו איך הער. וואָס דען? צו וואָש? זאָג־זשע מיר, איז דאָש סיהות מאַכען, ניסט סוין טאַקי פיהרען זי אַהינצוצו, סוין, אָהן סום סיהוש? — רוימט מענדיע, שטאַרק אָנבויגענדיג זיך, האָדלען אין אויער, שטיל ווי נאָר מעגליך.

צו זיין אומגליק אָבער זענען די זוזשענדיגע אותיות, ווי אַ „שין“ אַ שטייגער, איהם אַרוים פונ׳ם מויל מיט אַ פּייף. עס האָט איהם נאָך גע־פּעהלט טאַקי אַ פּאָר פּעדערסטע צייהן אויך, וואָס אָהן זיי מוזען אַזוינע אותיות אַרויסקומען געפּייפט. און, מעשה־שטן, זענען איהם אַריינגעפאַלען אין מויל דוקא אַזוינע זוזשענדיגע אותיות, ווי אַ „שין“ אַ שטייגער, ווי דעם עולם׳ס אַ ווערטיל טאַקי: אַז גאָט וויל שטראָפען אַ עם־הארץ, שיקט ער איהם צו אַ פּסוק אין מויל. דאָס הייסט, אַ גראָבער יונג שיט אין שמועס מיט פּסוקים, וואָס קומען אויס לעמעשקע.

— אַי, אין דר׳ערד אַריין, ווי ער האָט זיך עס אַ ביסעל צופּייפט, צושושקעט! — שילט האָדיל אויף אַ שושקענדיגען קול שטיל מיט דעם גאַנצען כח פערבייסענדיג די ליפּען, און די אויגען פערלויפען איהר מיט בלוט — פאַר וואָס, פרעגסטו, נישט פיהרען זי אַהין היינט באַלד טאַקי?

בהמה! נאָך קענסטו זי נישט, די כל־בו'ניצע, וואָס פאַר אַ גראָשען וועט זיךביידע אויגען אַרויסנעהמען! לאָזען איהר טאַקי די אויגען אַרויסקריכען ביז זי וועט מיך זעהן מיט מיין סחורה ביי זיך! היינטיגס מאָל לאָז איך מיך, נישקשה, שוין נישט מעהר שפּייען אין דער קאַשע, שאַ, שלאָג מיך נישט איבער. וואָס, גולם, האָסטו אויסגעשטעלט דיינע קעלבערנע אויגען אויף מיר אַזוי? האָרך בעסער, שמענדריק, און שווייג.

— סווייג, סווייג! ווייש נישט מעהר ווי סווייג. וואָס־זשע איז בראש אַזוי דאָש סטיקעניש? — שושקעט מענדיע דעם ווייב אין אויער אַריין. און פאַר צופיעל אַבהיטעניש פערפּלאָנטערט זיך איהם די צונג, פערבייט אַ שין אויף אַ סמך, אַ סמך אויף אַ שין, און עס קומט אויס נאָך ערגער געפּייפּט.

— טפו! — שפּייט האָדיל אויס, אַ מאַך־געבענדיג אוי דעם מאַן מיט דעם לעפעל — אַ פּייפען אַ ביסעל! אָ — אַ פערפּייפעניש זאָל אויף דיר קומען, רבונו־של־עולם! זאָלסט פּייפען, פּייפען... נו, שמענדריק, דו האָרכסט? דאָס מיידעל דאַרט שלאָפט. שאַ! זי זאָל זיך נישט אויפחאַפּען און הערען... נאָך אַ טעם האָב איך, וואָס איך אייל מיך: לאָז זי אַ צוויי, דריי טעג בלייבען ביי אונז דאָ, אונטערפּילעווען זיך אַ ביסעלע, נעהמען אויף זיך לייב, נישקשה, אַ געגזיל אַז מען שטאָפּט, גיט עס דיר שמאַלץ. אָט האָסטו צוויי טעמים, צוויי מכות דיר! און דער דריטער טעם טרעפט איבער אַלע אַנ־דערע — אַ דריטע מכה דיר אַ גרויסע דערפּאַר, וואָס דו האָסט אַ קאַצענ־קעפּיל און פאַרגעסען, וואָס נחמן־טרייטעל שרייבט אין דעם בריוועל. נחמן־טרייטעל בעט שענע סחורה, אַז ער וועט אין־גיבען קומען — זאָל ביי מיר דאָ זייט גרייט פאַרטיג, עס זאָל נישט פעהלען נישט מעהר ווי אָנוצקוקען זיך און שרייבען תנאים, כדי ער זאָל דאָ נישט לאַנג פערזוימען און באַלד טאַקי קענען מיט דער כלה, משטיינס־געזאָגט, אַוועקפאָהרען אהינצו, וואוהין ער פאָהרט אַלע יאָהר מיט דער סחורה זיינער און פערדיענט אַ שטיק גאָלד. דו ווייסט דאָך, אַז נחמן־טרייטיל בעצאָהלט תמיד שדכנות־געלד מיט דער פולער האַנד. איבער אַלע אכסניות האָב איך היינט זיך געדרעהט, געזוכט, טאָמער איז ער געקומען. מאָרגען זאָלסטו געהן זוכען איהם, שמעקען ווי אַ הונד, אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, בהמה?

— וואָש־זשע איז אַזוינש נישט צו פאַרשטעהן? זאָגט מען עש פרוי־הער אַרויש בפירוש און — סאַ — שאַ — לאָזט אויס מענדיע מיט אַ לאַנגען פּייף.

— אַצונד, שמענדריק, מעגסטו שוין אַ מיתה משונה איינגעהמען, די כפּרה ווערען פאַר כל ישראל... אויפגעוועקט! — מאַכט האָדיל, פערקריי־

מענדיג זיך אויף דעם מאַן שטאַרק בייז, און לויפּט־צו באַלד טאַקי צוביילען אינגאַנצען ווי איבערגעביטען געוואָרען, מיט אַ פרעהליך־שיינענדיג פּנים׳ל און אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּעלעך.

— אַ גוטער אויפשטאַנד אויף דיר, ביילעניו! האָסט, אָהן עין־הרע, זיך גוט אויסגעשלאָפען? נו, גענוג געשלאָפען. צייט עסען. מענדיע! — טהוט האָדיל אַ זאָג צום מאַן, עפּיס אַזוי פריינדליך, גוט, גאָר אַ מחיה — געה מענדיע לעב, רוף אַריין די קינדערלעך. זיי אַ בעל־הבית, מענדעניו, מאַך דעם הערינג, שנייד אָן ברויט, און איך וועל מיר דערווייל אויף אַ קליין רגע׳לע אַ געה טאָן צום טעפּיל, עס זאָל נישט צוגעברענט ווערען, דו קענסט נאָך מיר, חס־ושלום, געבען גט אָהן כתובה...

האָדיל האָט ביים טיש ביילען אונטערגעטריבען, אַלץ: „לאָז זיך נישט בעטען, עס, לאָז דיר וואויל בעקומען!” מאַכען איהר גרויסע האָפנונגען, אַז אָט באַלד וועט זי מיט דעם אויבערשטענס הילף אויפגעריכט ווערען, זיך אין אַ שמאַלץ־גרוב אַריינחאַפּען, אויף אַ גוט אָרט, נישקשה.

אויף דעם סמך האָט ביילע ביים טיש זיך וואויל געטאָן און זיך געלעגט שלאָפען מיט אַ גרינג געמיט.
